

ISSN 2616-7948 (print)
ISSN 2617-1244 (online)

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

УКРАЇНСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

2018 #2

UKRAINIAN INFORMATION SPACE

Науковий журнал
Виходить двічі на рік
Видається з 2018 року

Scientific journal
Issued two times per year
Published since 2018

Київ | 2018 | Київський національний
університет культури і мистецтв
Kyiv | 2018 | Kyiv National University
of Culture and Arts

Друкується за ухвалою Вченої ради
Київського національного університету
культури і мистецтв
(протокол № 9 від 17.09.2018 р.)

Журнал друкується на підставі Свідоцтва про
державну реєстрацію друкованого засобу інформації
(серія КВ № 23123-12963р від 25 січня 2018 року),
виданого Міністерством юстиції України

Шеф-редактор — д-р пед. н., проф. Михайло Поплавський
Editor director: doctor of Sciences (Pedagogics), Professor Mykhailo Poplavskyi

Головний редактор — д-р філол. н., проф. Микола Тимошик
Editor-in-chief: doctor of Sciences (Philology), Professor Mykola Tymoshyk

Редакційна колегія:

Банкаускайте-Серейкене Габія — д-р гуманітаристики, проф. (Вільнюський ун-т, Литва);
Бездрабко Валентина — д-р іст. н., проф.;
Безклубенко Сергій — д-р філол. н., проф.;
Бойко Алла — д-р філол. н., проф.;
Брацкі Артур — д-р габіліт. гуманітаристики, проф. (Гданський ун-т, Польща);
Васьків Микола — д-р філол. н., проф.;
Гарачковська Оксана — д-р філол. н., доц.;
Іваненко Володимир — д-р філософії, президент Українського університету у Вашингтоні (США);
Колесник Степан — публіцист, лауреат Шевченківської премії;
Костиря Інна — д-р політ. н., доц.;
Купріянович Григорій — канд. іст. н. (Підляський Науковий Інститут, Польща);
Мелешенко Олександр — д-р філол. н., проф.;
Новальська Тетяна — д-р іст. н., проф.;
Поплавський Михайло — д-р пед. н., проф.;
Степаненко Микола — д-р філол. н., проф.;
Тимошик Микола (головний редактор) — д-р філол. н., проф.

Editorial Board:

Bankauskaite-Sereikiene Gabija — doctor of the Humanities, Prof. (Vilnius university, Lithuania);
Bezdrabko Valentyna — doctor of History, Prof.;
Bezklubenko Sergiy — doctor of Philosophy, Prof.;
Boiko Alla — doctor of Philology, Prof.;
Bracki Artur — doctor of science with “Habilitation” of the Humanities, Prof. (Gdansk university, Poland);
Vaskiv Mykola — doctor of Philology, Prof.;
Garachkovska Oksana — doctor of Philology, Associate Prof.;
Ivanenko Volodymyr — doctor of Philosophy, the President of the Ukrainian University in Washington (USA);
Kolesnyk Stepan — publicist, Shevchenko Prize laureate;
Kostyria Inna — doct. of Polit. sc., Assoc. Prof.;
Kupriianovych Hryhoriy — doctor of History (Podlachian Research Institute, Poland);
Meleshchenko Oleksandr — doctor of Philology, Prof.;
Novalska Tetiana — doctor of History, Prof.;
Poplavskyi Mykhailo — doctor of Pedagogics, Prof.;
Stepanenko Mykola — doctor of Philology, Prof.;
Tymoshyk Mykola (editor-in-chief) — doctor of Philology, Prof.

Адреса редакції:

Кімн. 917, вул. Є. Коновальця, 36
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ, 01133
Тел./tel.: +38 (096) 104 79 53
e-mail: ukrinfoprostir@gmail.com

Editorial office address:

Office 917, 36 Ye. Konovalets Street
Kyiv National University
of Culture and Arts, Kyiv, 01133

**Редакція залишає за собою право на редагування текстів, яке не змінює позиції автора.
Автор несе відповідальність за фактичний виклад матеріалу.**

ЗМІСТ

CONTENT

Від головного редактора	7	The editor's-in-chief address
The editor's-in-chief address	9	Від головного редактора

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ **ACTUAL PROBLEMS OF INFORMATION SPACE**

Ivanenko Volodymyr Ukrainocentric mass media system as fact and factor of systemic changes in Ukraine	12	Іваненко Володимир Україноцентрична система ЗМІ як факт і фактор системних змін в Україні
Іваненко Володимир Україноцентрична система ЗМІ як факт і фактор системних змін в Україні	23	Ivanenko Volodymyr Ukrainocentric mass media system as fact and factor of systemic changes in Ukraine
Poplavskiy Mykhailo Brand communication as a social phenomenon	35	Поплавський Михайло Бренд-комунікація як соціальне явище
Поплавський Михайло Бренд-комунікація як соціальне явище	47	Poplavskiy Mykhailo Brand communication as a social phenomenon
Tymoshyk Mykola London magazine “The Ukrainian Review” as a promoter of the idea of Ukrainian statehood in the Western world	59	Тимошик Микола Лондонський журнал «The Ukrainian Review» як промоутер у західному світі ідеї української державності

Тимошик Микола
Лондонський журнал
«The Ukrainian Review»
як промоутер у західному світі
ідеї української державності

78

Tymoshyk Mykola
London magazine
“The Ukrainian Review” as
a promoter of the idea of Ukrainian
statehood in the Western world

Фаріон Ірина
Львівське москвофільство на тлі
інформаційного штилю

97

Farion Iryna
Lviv moskvofilstvo against the
background of information dead calm

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ HISTORY OF JOURNALISM

Лубчак Вадим
Заборона альманахів М. Комарова
«Розмова» і «Заволока»
як чинник цензурних утисків
української книжки

114

Lubchak Vadym
Banning of M. Komarov's almanacs
“Rozmova” and “Zavoloka”
as factors of censorship oppression
of Ukrainian book

Подолька Надія
Розстріляний за професійну
діяльність: редактор і видавець
Іван Лизанівський у громадсько-
політичному і видавничому русі

122

Podoliaka Nadiia
Shot for professional activity: editor
and publisher Ivan Lyzanivskyi
in public-political and publishing
movement

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ THEORY AND PRACTICE OF CONTEMPORARY JOURNALISM AND PUBLISHING

Бикова Ольга
Жанрово-стильова специфіка
репортажів на військову тематику
(за матеріалами збірки «Veni. Vidi.
Scripsi. Війна. Життя de facto»)

134

Bykova Olga
Genre-stylish features of reports on
military issues (on materials of the
collection «Veni. Vidi. Scripsi. War.
Life de facto»)

Гарачковська Оксана
Журналістська та
літературознавча спадщина
Володимира Сапона

145

Garachkovska Oksana
Journalistic and study of
literature inheritance of
Volodymyr Sapon

Гринівський Тарас Копистинська Ірина Забезпечення книгами людей із вадами зору: аналіз українського видавничого ринку 2010–2015 рр.	153	Hrynivskyi Taras Kopystynska Iryna Books provision of people with visual impairments: the analysis of the Ukrainian publishing market in 2010–2015
--	-----	---

Зикун Наталія Державотворча проблематика в друкованих ЗМІ початку ХХ століття	160	Zykun Nataliia Stateforming issues in the printed mass media at the beginning of the XXth century
---	-----	---

Скленар Ігор Сенсаційність чи правдивість і точність в інформаційних та аналітичних матеріалах релігійної тематики (за публікаціями преси та інтернет-видань)	176	Sklenar Ihor Sensationalism or truthfulness and accuracy in information and analytical publications on religious topics (on the materials of printed mass media and internet-publications)
--	-----	---

ЗАРУБІЖНІ ЗМІ FOREIGN MASS MEDIA

Лецькін Михайло Іван Огієнко та ОУН у контексті української діаспорної журналістики ХХ століття	190	Letskin Mykhailo Ivan Ohienko and UNO in the context of Ukrainian diaspora journalism of the XXth century
---	-----	---

Миколаєнко Алла Політичні дискусії української громади в діаспорній пресі другої половини ХХ ст.	209	Mykolaienko Alla Political discussions of the Ukrainian community in diaspora press in the second half of the XXth century
---	-----	---

Тимошик-Сударикова Аліна Читацька пошта еміграційного журналу як джерело вивчення історії зарубіжного українства: на матеріалах паризького журналу «Тризуб»	218	Tymoshyk-Sudarykova Alina Emigration journal readers' mail as a source of learning abroad-living Ukrainians' history: on the materials of Parisian journal "Tryzub" ("Trident")
---	-----	---

ПУБЛІЦИСТИКА
PUBLICISM

Абліцов Віталій Боротьба за українські ЗМІ загострюється	238	Ablitsov Vitalii Struggle for Ukrainian Mass Media is becoming more aggravated
Лизанчук Василь Комунікативістика як загроза журналістиці	246	Lyzanchuk Vasyl Communicativistics as a threat to journalism
Тимошик Микола Витруювання національного в журналістиці триває	250	Tymoshyk Mykola Extermination of the national colouring in journalism is continuing

Від головного редактора

Шановний читачу!

Друге число «Українського інформаційного простору» своїми публікаціями потверджує декларовані минулого випуску програмні цілі та тематичну спрямованість нового наукового журналу.

Насиченим актуальною проблематикою виявився перший розділ — «Актуальні проблеми інформаційного простору». Він відкривається ексклюзивною статтею зарубіжного члена редколегії нашого часопису, президента Українського університету (Вашингтон, США) Володимира Іваненка «Україноцентрична система ЗМІ як факт і фактор системних змін в Україні». За умов домінування в нинішніх українських реаліях не лише потужних місцевих російськомовних, а й росієзорієнтованих (місцевих і зарубіжних) каналів інформації й пропаганди все частіше звучать голоси за об'єднання зусиль усіх проукраїнськи налаштованих ЗМІ та блогерів як в Україні, так і в діаспорі. Однак, як засвідчує аналіз, такі голоси здебільше апелюють до чергової розробки відповідної урядової постанови чи рішення парламенту, до нових квот і обмежень. Натомість професор Іваненко доводить малу ефективність і практичну безперспективність такого підходу до розв'язання проблеми. Він — за створення потужної україноцентричної системи ЗМІ, яка, на його думку, може відіграти ключову роль в українізації інформаційного простору України, стати вирішальним чинником піднесення національної свідомості, громадянської відповідальності суспільства та підготувати українське суспільство до системних змін. Автор не лише закликає, а й покроково розробляє реальні дії зі створення конкретної платформи — Української Світової Інформаційної Мережі (УСІМ) та обґрунтовує механізм її ефективного функціонування.

Професор Михайло Поплавський висвітлює тему, що в українському інформаційному просторі фактично не досліджена, — бренд-комунікація як соціальне явище. На матеріалах сайту Київського національного університету культури і мистецтв ідеться про бренд навчального закладу як образ конкретної аудиторії, її особність і неповторність.

Актуальність статті автора цих рядків «Лондонський англомовний журнал "The Ukrainian Review"» передусім у тому, що декларована редакційна політика цього зовсім невідомого в Україні часопису є суголосною з нинішніми завданнями національної журналістики на міжнародному обширі: бути авторитетним джерелом відомостей про Україну й українців в історичному контексті й сьогодні. Стаття важлива й тим, що є першим спеціальним дослідженням англомов-

ного часопису українців, здійсненим на основі опрацювання автором архівних і бібліотечних колекцій Лондона.

Важливу тему про генезу, причину та живучість в інформаційному полі України такого політичного явища, як львівське москвофільство, піднімає у своїй статті відома українознавець і громадсько-політична діячка, професорка Львівської політехніки Ірина Фаріон. Авторка пов'язує це явище з маніпулятивною заангажованістю керівників низки місцевих і національних ЗМІ, продажністю окремих журналістів та низьким рівнем політичної культури українського суспільства.

Зовсім не вивченими сторінками історії українських газет та журналів, крутих віражів долі їхніх творців наповнений розділ «Історія журналістики». Феномен цензурних утисків українського друкованого слова молодий дослідник Вадим Лубчак розглядає крізь матеріали, пов'язані з заборною російською владою одеських українськомовних альманахів М. Комарова «Розмова» та «Заволока». До незаповненого ще дослідниками списку українських редакторів і журналістів епохи Розстріляного Відродження повертає Надія Подоляка ім'я засновника харківського кооперативного видавництва «Рух» Івана Лизанівського.

Різноплановий за змістом і розділ «Теорія і практика сучасної журналістики та видавничої справи». Тут свіжі розвідки про жанрову специфіку публікацій, журналістську творчість, державотворчу та релігійну проблематику в ЗМІ, соціально важливі сегменти книговидання представляють активні автори часопису Оксана Гарачковська, Ольга Бикова, Наталія Зикун, Тарас Гринівський та Ірина Копистинська.

Маловідомі сторінки діяльності наших земляків у діаспорі на ниві українського друкарства переконливо, із широким залученням архівного компоненту, заповнюють Михайло Лецкін, Алла Миколаєнко та Аліна Тимошик-Сударикова.

Логічно вмотивованим у науковому журналі про журналістику вважаємо розділ «Публіцистика». Адже тут зачіпаються гострі й болючі для практики сьогодення питання життєдіяльності ЗМІ та науки про них. Вже самі назви статей говорять, що йдеться про тенденції надто серйозні й тривожні: «Боротьба за українські ЗМІ загострюється», «Комунікативістика як загроза журналістиці», «Витрування національного в журналістиці триває».

**Микола Тимошик,
головний редактор
«Українського
інформаційного простору»**

The editor's-in-chief address

Dear Reader!

Number 2 of “Ukrainian Information Space” by its publications confirms program tasks and thematic direction of a new scientific journal, declared in the previous issue.

The first chapter “Actual problems of information space” is saturated with relevant themes. It begins with the exclusive article of foreign member of our magazine editorial board, President of Ukrainian University (Washington, USA) Volodymyr Ivanenko “Ukrainocentric system of mass media as a fact and factor of systemic changes in Ukraine”. In the situation, when both powerful Russian-language and Russia-oriented (local and foreign) channels of information and propaganda dominate in current Ukrainian realia, more and more often one can hear the calls for uniting the efforts of all pro-Ukrainian mass media and bloggers in Ukraine as well as in diaspora.

But, as the analysis shows, such calls mainly appeal to another working-out of appropriate governmental or parliamentary decision, to new quotas and restrictions. Instead, Professor Ivanenko proves that such approach to solving problems is ineffective and has no prospects. He supports the idea of creating a powerful Ukrainocentric mass media system, which, in his opinion, can play the key-role in the Ukrainization of Ukrainian information space, can become a decisive factor in uprising national consciousness and social responsibility of society and get Ukraine and Ukrainian society ready for system changes. The author not only calls for, but works out step by step real actions on creating special platform — Ukrainian World Information Network (UWIN), gives grounds on the mechanisms of its effective functioning.

Professor Mykhailo Poplavsky highlights the topic that has not been explored in the Ukrainian information space yet — “Brand-communication as a social phenomenon”. The materials of the site of Kyiv National University of Culture and Arts refer to the brand of the educational institution as an image of a particular audience, its individuality and uniqueness.

The relevance of the article, written by the author of this address, “London magazine “The Ukrainian Review” as a promoter of the idea of Ukrainian statehood in the Western world” proves the fact, that the declared editorial policy of this magazine, still unknown in Ukraine, is in unison with present-day tasks of the national journalism at the international level: to be authoritative source of information about Ukraine and Ukrainians in historical context and in modern times. The importance of the article is proved by the fact that this is the first special research of the English-language Ukrainians’ journal, carried out on the basis of author’s analysis of archival and library collections in London.

The well-known Ukrainian studies researcher and social-political activist, Professor of Lviv Politecnics Iryna Farion raises a very important problem on genesis causes and vitality of such political phenomenon as Lviv moslkvofilstvo in the information space of Ukraine. The author connects this phenomenon with manipulative engagement of the chiefs of a number of local and national mass media, corruption of some journalists and the low level of Ukrainian society's political culture.

The chapter "The History of Journalism" deals with little known or unknown pages of Ukrainian newspaper's and magazine's history and steep turns of their creator's fate. Young researcher Vadym Lubchak considers the phenomenon of censorship harassment of Ukrainian printed word through the prism of data, connected with the Russian power's banning of Odessa Ukrainian-language almanacs "Rozmova" and "Zavoloka" by M. Komarov.

Nadiia Podoliaka returns the name of Ivan Lyzanivskyi, the founder of Kharkiv cooperative publishing house "Rukh", to the list of Ukrainian editors and journalists of "Fusiladed Revival" epoch, which has not yet been filled in by researchers.

The chapter "Theory and practice of modern journalism and publishing" is diverse in content. Active authors of our journal Oksana Garachkovska, Olena Bykova, Nataliia Zykun, Taras Hrynivskyi and Iryna Kopystynska presented researches on genre specificity of publications, journalistic creative work, statehood building and a range of religious problems in mass media and about socially important publishing segments.

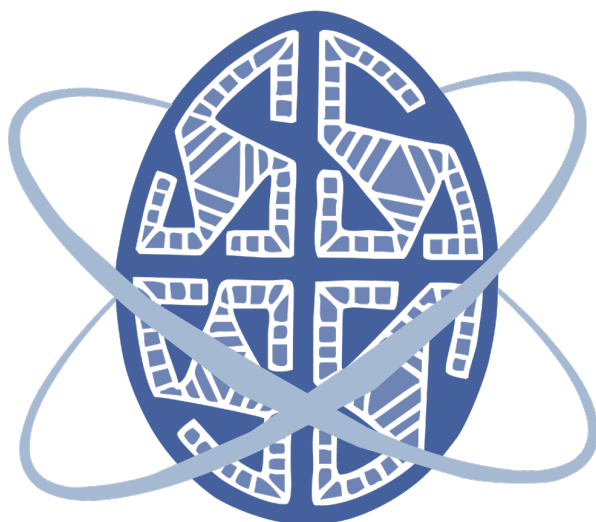
Little known activities of our compatriots in diaspora, who worked in the field of publishing, are convincingly described with involving a wide range of archive materials by Mykhailo Letskin, Alla Mykolaïenko, Alina Tymoshyk-Sudarykova.

We consider the chapter "Publicistic writings" to be well-reasoned in our magazine on journalism. Here acute and painful problems for current practice of mass media and journalism vital functioning are touched upon. The headlines of the articles themselves show that very serious and alarming tendencies are discussed here: "The struggle for the Ukrainian mass media becomes sharper", "Communicativistics as a threat to journalism", "Extermination of national character in journalism is continuing".

Mykola Tymoshyk
Editor-in-Chief of
"Ukraine Information Space"

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

ACTUAL PROBLEMS
OF INFORMATION SPACE



UDC 070+654.1](477)

UKRAINOCENTRIC MASS MEDIA SYSTEM AS FACT AND FACTOR OF SYSTEMIC CHANGES IN UKRAINE

Volodymyr IVANENKO

Doctor of Philosophy

Ukrainian University
(Washington, USA)

e-mail: ukrainainc@gmail.com

© Ivanenko V., 2018

The article deals with a relevant problem of creating Ukrainocentric mass media system in Ukraine. The system, which would be fully independent on political climate, created by corrupted oligarchic state power.

Top priority task, which is put forward by the author of this initiative, is to enlist the services of mass media and blog to UWIN in both Ukraine and diaspora, uniting them around common objective and common tasks: formation of strong and powerful Ukrainocentric mass media system which would play the key-role in Ukrainization of Ukraine information space, will become the decisive factor of raising national identity/conscience and civil responsibility of society, will prepare Ukraine and Ukrainian society for system changes. To attain this objective, the author considers it important to unite separate Ukrainocentric mass media and blogs in both Ukraine and diaspora, to create, on franchising basis, new information resources, based in Internet but with the perspective of real space existence.

The author offers to start developing such system on the basis of specially formed platform, which has got the title Ukrainian World Information Network (UWIN). UKRAINAINC.NET is offered to be the principal site, where one will publish: most important information, reviews and analytical publications about Ukraine and diaspora. The site will include two sections: the first one will incorporate Ukrainian mass media and blogs according to oblast; the second one will incorporate diaspora mass media and blogs according to the countries.

The author emphasizes the possibility of UWIN use for creative career self-actualization of journalists.

The agreement draft on this journalist community membership, which is voluntary and free of charge, is published. The network membership principles, directions and conditions of cooperation are stated and grounded.

Franchising as the basis for developing future Ukrainian World Information Network is discussed in a separate paragraph. It goes about the content of packages, which would include domain registration and service, trainings on working with sites, professional, journalistic and editorial education or re-qualification of Network members.

In Conclusions it is stressed that Ukrainocentric mass media system is one of the key, decisive facts and factors of system changes in Ukraine. Uniqueness of this project is that it considers information space of Ukraine in inseparable connection with information space of Ukrainian diaspora, that is with world information space.

Key words: *Ukraine information space, Ukrainocentric mass media system, Ukrainian World Information Network, information space Ukrainization, freedom of speech, creative self-actualization, franchising.*

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНА СИСТЕМА ЗМІ ЯК ФАКТ І ФАКТОР СИСТЕМНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

Володимир Іваненко

д-р філософії

Український Університет (Вашингтон, США)

e-mail: ukrainainc@gmail.com

Стаття присвячена актуальній проблемі створення в Україні україноцентричної системи засобів масової інформації (ЗМІ). Такої, яка була б повністю незалежна від політичного клімату, створюваного корумпованою олігархічною владою.

Першочерговим завданням, яке поставлене автором цієї ініціативи, є залучити до участі в УСІМ україноцентричні ЗМІ та блогерів, в Україні та в діаспорі суціль, об'єднуючи їх навколо спільної мети і спільних завдань: створення потужної україноцентричної системи ЗМІ, яка відіграє ключову роль в українізації інформаційного простору України, стане вирішальним чинником піднесення національної свідомості та громадянської відповідальності суспільства й підготує Україну й українське суспільство до системних змін.

Досягнення такої мети автор вбачає в тому, щоб зібрати в єдине ціле окремі україноцентричні ЗМІ та блоги в Україні та діаспорі, а також на основі франчайзингу створювати нові інформаційні ресурси, базовані в Інтернеті та з перспективою виходу в реальний простір.

Розпочинати розбудовувати таку систему пропонується на спеціально створеній платформі, що отримала назву Українська Світова Інформаційна Мережа (УСІМ). Головним сайтом мережі бачиться згаданий UKRAINAINC.NET, на якому публікуватимуться: найважливіша інформація, огляди й аналітичні матеріали про Україну та діаспору. Сайт матиме два розділи: перший об'єднуватиме ЗМІ та блоги України за областями; другий — об'єднуватиме ЗМІ та блоги діаспори за країнами.

Окремо йдеться про платформу УСІМ як можливість творчої кар'єрної самореалізації журналістів.

Публікується для обговорення проект угоди про членство в цій журналістській спільноті, яке є добровільним і безкоштовним. Обґрунтовуються принципи членства в Мережі та напрями й умови співпраці.

Окремим пунктом розглядається франчайзинг як основа розбудови майбутньої Української Світової Інформаційної Мережі. Йдеться про зміст пакетів, які включатимуть реєстрацію та обслуговування доменів, тренінги з роботи над сайтами, фахову журналістську й редакторську підготовку чи перепідготовку членів Мережі тощо.

У висновках наголошується, що україноцентрична система ЗМІ є одним із ключових, вирішальних фактів і факторів системних змін в Україні. Унікальність цього проекту це й у тому, що він розглядає інформаційний простір України у нерозривному зв'язку з інформаційним простором української діаспори, а отже — і світовим інформаційним простором.

Ключові слова: Інформаційний простір України, україноцентрична система ЗМІ, українська світова інформаційна мережа, українізація інформаційного простору, свобода слова, творча самореалізація, франчайзинг.

To the greatest extent we as experts are concerned with the Ukrainian information space formation and a national information product development.

In this regard, one should look at the results of our work over the years of Ukraine's independence. How sad it is, but we have to admit that in this field we have nothing to boast of. Our information space is monopolized by Russian or pro-Russian propaganda. Information sovereignty of Ukraine is under threat. It is extremely difficult for Ukrainian information product to break through to the consumer, and the quality of it leaves much to desire: it is not competitive.

The executive, legislative and judicial powers of Ukraine have done little, and there is little that can be done in the area that is of the society's responsibility. The only thing they have to do is to ensure the free functioning of the media and the protection of journalists, but they do not, to put it mildly, do it in the right way.

In particular, the laws concerning fixing a quota for Ukrainian product in (non) Ukrainian mass media of Ukraine, which actually do not work, became a proverb. In the end, from this situational legislation, one should not hope for a positive result in conditions that require systemic changes. It is no coincidence that the systematic Ukrainization of the information space is not even discussed.

Of course, I remember the oligarchic nature of the Russian and pro-Russian media owners, their media managers, as well as the "stars" (aslanias, kiseliovs, muraievs, shusters or whoever they are).

It is obvious that in Ukraine there is a rather large group of Ukrainian-indifferent, Ukrainian-phobic and Ukrainian-hating journalists and «journalists», who exchange their word and their conscience for the "Golden Taurus" or even simply for the opportunity to blush on the TV screen. There are a number of them.

However, I know that in Ukraine there are also quite a lot of decent and honest, Ukrainocentric journalists and media managers, for whom the Ukrainization of the information space is not just a dream but a matter of life. Some of them, by their strengths and capabilities, handle their field, and someone just does not know where and how to start.

Many of them live in hopes and hope that the Ukrainian government will wake up, recollect them and call them on the information front to fight for their already successful Ukraine. Some of my colleagues are happy with their hopes for a "resolution or law" that will help us to create a Ukrainocentric system of mass media. I would not want to disappoint them, but I have to: the information sphere is not the field where the government would be interested in solving problems.

The information space, even the information sovereignty of Ukraine, is the Ukrainian society's and each individual citizen's sphere of responsibili-

ty. And journalists and media managers, like anyone else, must not only be aware of this, but also be proactive and entrepreneurial in this field.

For a long time, I call for the creation in Ukraine of a Ukrainocentric system of mass media, completely independent on the political climate created by corrupt oligarchic authorities. Sometimes, journalists from Ukraine write to me: try to go and register a media anywhere in Ukraine... I know this only well, in particular from my own experience too, albeit from the old one. At the same time, I am sure: this problem is solvable, and it is not necessary to address it somewhere in Ukraine to resolve this issue.

The subject of this article is just one of the possible options for the creation of a Ukrainocentric system of mass media and the Ukrainization of the information space.

Let us consider some aspects of this task.

I. Make journalism and means of mass media in Ukraine "The fourth power"

Our goal: To create a network of Ukrainocentric mass media and to integrate them into a media system capable of becoming a "fourth power".

Our tasks:

1. Ukrainization of the information space.
2. Protection of informational sovereignty of Ukraine.
3. Raising national consciousness and civil responsibility of Ukrainian society.
4. Formation of public opinion and ensuring its effective influence on the executive, legislative and judicial branches of political power.
5. Facilitating the establishment and development of Ukrainocentric journalistic science, education.
6. Information provision of fruitful cooperation of Ukraine with the diaspora and effective participation of world Ukrainians in Ukrainian nation-building and state-building activities.

To achieve the stated goal and to fulfil the above-mentioned tasks, we want to gather separate Ukrainocentric mass media and blogs in Ukraine and the Diaspora in a single fist, as well as to create new information resources based on franchising, based on the Internet and with the prospect of access to real space under favorable circumstances.

We do not offer ready to eat fish and bread. We offer rods and a network that should cover Ukrainocentric informational products throughout the territory of Ukraine and the diaspora at different levels — national, regional and local. Together with the necessary support.

That is why we have prepared a platform on which we can begin to develop a Ukrainocentric system of mass media in Ukraine bypassing those obstacles that exist or may arise there. This platform is called the Ukrainian Worldwide Information Network (UWIN). Here is our site: <http://www.>

ukrainainc.net. Waiting for its turn is the second resource: <http://www.ukrainainc.tv>.

The matter depends on Ukrainocentric journalists and bloggers. Go to the above link to the site, get acquainted with the terms of cooperation, write to us and get to work.

No one, except us and you, will do this.

The question arises: how to do it?

II. UKRAINIAN WORLDWIDE INFORMATION NETWORK

The idea of creating a global network of Ukrainocentric media is not new. This idea, in the 1990's, was brought to me, as the head of the Union of Journalists of Ukraine Kyiv Organization, by a veteran of Ukrainian journalism whose name was Mr. Mirsky. More than once I went back to this idea, thinking of ways and possibilities of its implementation in both general outlines and in details.

The events of recent years make the implementation of this project urgent. I hope that in Ukraine and in the diaspora there will be enough nationally conscious and civically advanced journalists and bloggers who will respond to my call and take part in this matter of extraordinary importance.

In present day situation, creating a network of Ukrainocentric media seems to me possible under the following conditions.

FIRST: rally of Ukrainocentric media and bloggers around a special site created for this project. Their sites and blogs will be presented with relevant information and linked to this site.

SECOND: working out the foundations of the association of Ukrainocentric media and bloggers, on the basis of which we will sign bilateral cooperation agreements with each media and blogger, and later — multilateral ones.

For this, we will prepare and offer for discussion the principles of the formation of the system, its ideology, methodology, organizational and managerial basis, etc.

THIRD: the experience of the association of current media and blogs journalists will show us the ways and means of building and strengthening the systems.

Based on the needs and the state of affairs, we chose the optimal forms of expansion of the system (eg, franchising), as well as the technological and financial support of the participants.

The working languages should be Ukrainian and — outside of Ukraine — the language of the country in which the media or blog is located.

The main site of the network is the above mentioned website UKRAINAINC.NET, which will publish: the most important information, reviews and analytical materials about Ukraine and the diaspora.

One of the sections of the site (or sites of the second level) will combine media and blogs of Ukraine by regions. The second one — will combine media and diaspora blogs by region.

By combining internet (online) and non-Internet (offline) forms, in the long run we will come to creation of a full-fledged media that will be independent from the government, on the one hand, and Ukrainian oligarchs on the other one.

We will rely solely on community support and on Ukrainocentric sponsors, following the best practices of public and private media.

The scientific base, as well as the training and retraining of journalists, will be provided by the Ukrainian University and affiliated scientific and educational institutions in Ukraine and abroad.

III. UWIN as an opportunity for journalists of creative and self-realization.

The discussion of the project in social networks encouraged me to highlight the theme of UWIN as an opportunity for professional development and career growth of Ukrainocentric journalists, bloggers, media managers in Ukraine and the diaspora.

The fact is that, as it was mentioned before, in such cases I began to receive inquiries and suggestions regarding the work on the Internet for hiring, but also with the possibility of ... emigration. And they come from quite serious people.

Who carefully reads my publications, he probably understands that I am not a supporter of the mass emigration of Ukrainians from Ukraine. On the contrary, since the establishment of the Ukraine Citizens International Association (1997), I am focused on the idea of returning Ukrainians to their "Promised Land" and building up a successful independent Ukraine.

The business that I am engaged in and this Ukrainian Worldwide Information Network project, of course, do not preclude the creation of opportunities for unlimited travel of Ukrainians around the world, including for long-term work beyond the borders of Ukraine.

Probably, in due course, UWIN will have the needs and opportunities for hiring specialists from Ukraine to work in the USA or other countries of the world, since it is their knowledge and experience that will be needed to carry out the tasks that the Network will face at that time.

We are just starting out, and we have no possibilities or needs for it now.

Finally, I would like to emphasize that the very idea and purpose of its implementation is not limited to creating the maximum possible number of jobs and, consequently, pay people wages.

It goes, first of all, about the possibilities for self-realization of Ukrainians, in our case — journalists, bloggers, media managers, to help them «make themselves», and therefore — make money.

Each member of the Network, of course, in the long run can become an employer, who will open jobs for those who simply want to fulfil the task entrusted to him or her by the manager.

How do we imagine the realization of the creative and career opportunities of those who want to become a member of UWIN?

The grounds for membership, the directions and conditions of cooperation, the rights and obligations of the parties in general terms are outlined in the draft of the proposed agreement (see below).

This is the document that will be further refined, deepened, and detailed, but it already gives a general idea of how and what we should do to create, establish and develop our Network as the backbone of the Ukrainocentric system of mass media.

The primary goal we set for ourselves is to involve to UWIN Ukrainian-centered media and bloggers in Ukraine and in the diaspora, by joining them around our common goal and our common tasks: creating a powerful Ukrainocentric media system that plays a key role in the Ukrainization of the information space of Ukraine, will become a decisive factor in the rise of national consciousness and civil responsibility of society and will prepare Ukraine and Ukrainian society for systemic changes.

We are aware that due to different objective and subjective reasons, one such association will not be enough: in Ukraine and the diaspora there exist too few Ukrainocentric mass media and blogs, even the combined efforts of which will be not enough to meet the challenges, to solve the existing problems and to achieve goals which were set.

The second direction that UWIN will actively develop is the creation and support of new media and blogs that will be independent entities of the Web, even though they will use our logo and other attributes.

In order to preserve the unity of the ideological and thematic orientation and the affinity of the functional forms of the Web, we chose franchising as the basis for the development of the Network (see details below).

This means that we will provide members of the Network with assistance in registering a domain, setting up and maintaining a website, consulting and methodological assistance, supporting with information and analytical materials, facilitating professional journalistic and editorial training or further education, etc.

Membership in the Network is the first step to mastering other tops. If you are interested in participating in our project, join us with your site or blog or try to create your own information-analytical resource — a site or a blog.

Over time, having completed the first organizational phase, we will solve the problem of our activities at the national, regional and district levels.

Hopefully, journalists and bloggers will appear who will be able to take on the role of coordinators so that to present themselves as media managers too.

It is now very important for our tomorrow's partners and the participants of the Network to understand the most important thing: the priority for us is to create a Ukrainocentric system of mass media for Ukraine and world Ukrainians. The realization of the creative potential and satisfaction of the

ambitions of each journalist should be subordinated to this goal, and not vice versa.

IV. UWIN MEMBERSHIP AGREEMENT

(Draft)

Ukrainian Worldwide Information Network (UWIN) membership is voluntary and free of charge.

UWIN membership is open to all Ukrainocentric media (newspapers, magazines, TV and radio channels), as well as bloggers who meet the requirements set out below:

1. PRINCIPLES OF NETWORK MEMBERSHIP

1.1. Ukrainocentricity.

1.2. The Ukrainian language as a prerequisite for mass media and blogging from Ukraine.

1.3 The Ukrainian language and language of the country of location for diaspora mass media and blogs.

1.4. Transparency of legal ownership. We shall sign a cooperation agreement only with media owners and bloggers, and if the media or blog belongs to a public organization – with the relevant organization.

1.5. To join the network, authorized persons provide: (a) basic information about the media or blog; (b) biographical information about the owner or manager of the media or blog.

1.6. A media or a blog joins the Network after signing a bilateral association agreement on cooperation on the basis of association, that is, with the right of presentation in the advisory bodies of the Network (eg, the Supervisory Board, the Editorial Board, etc.), when such bodies are envisaged.

1.7. Mass media and blogs with state ownership or belonging to political parties can not be part of our Network. Cooperation with such media and blogs will be conducted on a separate business-to-business basis.

1.8. A participant can leave the Network at any time by announcing his intention to the UWIN Coordination Center.

1.9. UWIN reserves the right to exclude from a network a one who does not comply with the network's requirements and its obligations before the Network.

2. DIRECTIONS AND CONDITIONS OF COOPERATION

Cooperation between the Network and its participants is carried out on both a non-commercial and commercial basis.

2.1. Non-profit activities

Non-commercial information co-operation is the main type of cooperation and expects that the parties (UWIN and a participant) undertake the following obligations:

2.1.1. UWIN :

2.1.1.1. Welcomes every new member with the presentation on the home page of the site

2.1.1.2. Places the participant's logo with a reference to the site / blog on the corresponding page of the site

2.1.1.3. Periodically presents selected publications on the relevant pages of the site that may be of interest for the entire Network.

2.1.1.4. UWIN members' banners are placed on UWIN website on an exchange or on a commercial basis

2.1.2. MEMBER:

2.1.2.1. Places on the site or blog the UWIN logo with the Internet address of its site

2.1.2.2. Provides detailed information on his / her site as a one-time presentation of the Network

2.1.2.3. Periodically, on the relevant pages of his / her site or blog, the member presents recommended non-commercial materials for distributing throughout the Network as well as selected publications from our site or from the sites of other members of the Network that may be of interest to the readers of the site or the blog of the participant.

2.2. Commercial activity

2.2.1. Commercial cooperation between the Network and individual participants may be based on separate bilateral agreements in such areas as:

- advertising and information activities;
- other activities mentioned on the ukrainainc.com site.

2.2.2. The use of non-profit information materials of the Network by individual participants for the purpose of obtaining profit entails financial penalties (fines) that the offending participant has to pay to the Network and / or other participant of the Network whose copyright has been violated.

2.2.3. In case of the violator's refusal to pay a fine or repeated violation, the offender will be removed from the Network.

3. FINAL PROVISIONS

3.1. UWIN is responsible only in the following cases:

- as a subject of commercial activity in accordance with the legislation of the country of location;
- on obligations of bilateral agreements signed with individual participants of the Network.

3.2. UWIN has no responsibilities on multilateral and bilateral obligations of individual members of the Network, if UWIN is not a party to the relevant agreement.

3.3. With the growth of the Network and the costs of managing the UWIN site and the coordination of the Network, in the long run, the introduction of annual membership fees and / or fees for the processing of the incoming information is possible.

3.4. UWIN is interested in creating and expanding national, regional, city and district blogs, online TV and radio programs in Ukraine as well as regional and local ones in countries of compact settlement of Ukrainian

Diaspora, on the basis of franchising, providing appropriate professional assistance in the creation and development of new media and blogs.

3.4.1. For this purpose, UWIN will offer several packages that will include domain registration and service, training on working with sites, professional journalistic and editorial training or re-training of UWIN members, etc.

3.4.2. Franchise projects are executed by separate agreements.

For Ukraina, Inc. / UWIN —

Volodymyr Ivanenko, President

Tel: 1-240-432-3307

e-mail: ukrainainc@yahoo.com

For a UWIN member — [Website Title or Blog.]

[Name and surname of the owner or person acting on his / her behalf.]

Tel .:

e-mail:

Note:

The full details of the Parties are specified in the bilateral commercial agreements, which are considered as a part of this broad agreement.

V. FRANCHISING AS THE BASIS FOR UWIN DEVELOPMENT

The Ukrainian Worldwide Information Network (UWIN) is interested in creating and expanding national, regional, city and district sites, blogs, online TV and radio studios in Ukraine, as well as regional and local ones in the countries of compact settlement of Ukrainian Diaspora on the basis of franchising with the provision of proper professional assistance in the creation and development of new media and blogs.

For this purpose, UWIN will offer several packages that will include domain registration and service, training for working out sites, professional journalistic and editorial training or re-training of Network members, etc.

Package No 1 includes:

- 1) domain registration;
- 2) the website setup;
- 3) help in the website servicing;
- 4) consulting and methodic assistance;
- 5) support with information and analytical materials.

Package No 2 includes:

- 1) domain registration;
- 2) the website setup;
- 3) help in the website servicing;
- 4) consulting and methodic assistance;
- 5) support with information and analytical materials;
- 6) editing and proofreading of the author's website materials of the.

Package No 3 includes:

- 1) domain registration;
- 2) the website setup;

- 3) help in the website servicing;
 - 4) consulting and methodic assistance;
 - 5) support with information and analytical materials;
 - 6) professional journalistic and editorial training or advanced training.
- (We do not publish the cost of individual Network packages at this time.)

ADVERTISING & OTHER COMMERCIAL ACTIVITIES

The franchisee pays UWIN 10% of the revenue received from advertising and other types of commercial activity on his / her website.

When acting as an advertising agent or intermediary in other commercial operations of the Network, the franchisee receives 15% of the commission on the value of the attracted advertisements or other commercial transaction.

LEGAL ASPECTS

Ukraina, Inc. and the UWIN, do not act as an employer in relation to a franchisees and have no obligations as an employer to them.

Franchisees can not position themselves as full-time employees of Ukraina, Inc., and UWIN in particular.

The franchisees are private entrepreneurs as individuals or as representatives of legal entities established by them.

Franchisees are subjects of local law in countries and regions of their business activity and residence — regardless of whether they act as legal or physical persons.

Conclusions

1. The Ukrainocentric media system is one of the key, decisive facts and factors of systemic changes in Ukraine.

2. We are late with the formation of such media system for a quarter of a century, but it's never too late to start its creation and development.

3. Obviously, there are many options and ways to implement the idea. It is important that the paths chosen by us lead to the desired result.

4. Ukrainian Worldwide Information Network is one of the options that makes it possible to create a mass media system without the participation of large capital as a private or public initiative.

5. The uniqueness of this project is that it considers Ukraine's information space as being inextricably linked to the information space of the Ukrainian diaspora, and hence the world's information space.

6. In forming the media system of Ukraine as a part of the Ukrainian Worldwide Information Network, we see an important factor of ensuring freedom of speech, the rights and freedoms of Ukrainian journalists and bloggers, as well as opportunities for their creative self-realization.

Washington, USA
September 15, 2018

УДК 070+654.1](477)

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНА СИСТЕМА ЗМІ ЯК ФАКТ І ФАКТОР СИСТЕМНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

Володимир ІВАНЕНКО

д-р філософії

Український Університет
(Вашингтон, США)

e-mail: ukrainainc@gmail.com

© Іваненко В., 2018

Стаття присвячена актуальній проблемі створення в Україні україноцентричної системи засобів масової інформації (ЗМІ). Такої, яка була б повністю незалежна від політичного клімату, створюваного корумпованою олігархічною владою.

Першочерговим завданням, яке поставлене автором цієї ініціативи, є залучити до участі в УСІМ україноцентричні ЗМІ та блогерів, в Україні та в діаспорі суціль, об'єднуючи їх навколо спільної мети і спільних завдань: створення потужної україноцентричної системи ЗМІ, яка відіграє ключову роль в українізації інформаційного простору України, стане вирішальним чинником піднесення національної свідомості та громадянської відповідальності суспільства й підготує Україну й українське суспільство до системних змін.

Досягнення такої мети автор вбачає в тому, щоб зібрати в єдине ціле окремі україноцентричні ЗМІ та блоги в Україні та діаспорі, а також на основі франчайзингу створювати нові інформаційні ресурси, базовані в Інтернеті та з перспективою виходу в реальний простір.

Розпочинати розбудовувати таку систему пропонується на спеціально створеній платформі, що отримала назву Українська Світова Інформаційна Мережа (УСІМ). Головним сайтом мережі бачиться згаданий UKRAINAINC.NET, на якому публікуватимуться: найважливіша інформація, огляди й аналітичні матеріали про Україну та діаспору. Сайт матиме два розділи: перший об'єднуватиме ЗМІ та блоги України за областями; другий — об'єднуватиме ЗМІ та блоги діаспори за країнами.

Окремо йдеться про платформу УСІМ як можливість творчої кар'єрної самореалізації журналістів.

Публікується для обговорення проект угоди про членство в цій журналістській спільноті, яке є добровільним і безкоштовним. Обґрунтовуються принципи членства в Мережі та напрями й умови співпраці.

Окремим пунктом розглядається франчайзинг як основа розбудови майбутньої Української Світової Інформаційної Мережі. Йдеться про зміст пакетів, які включатимуть реєстрацію та обслуговування доменів, тренінги з роботи над сайтами, фахову журналістську й редакторську підготовку чи перепідготовку членів Мережі тощо.

У висновках наголошується, що україноцентрична система ЗМІ є одним із ключових, вирішальних фактів і факторів системних змін в Україні. Унікальність цього проекту це й у тому, що він розглядає інформаційний простір України у нерозривному зв'язку з інформаційним простором української діаспори, а отже — і світовим інформаційним простором.

Ключові слова: Інформаційний простір України, україноцентрична система ЗМІ, українська світова інформаційна мережа, українізація інформаційного простору, свобода слова, творча самореалізація, франчайзинг.

UKRAINOCENTRIC MASS MEDIA SYSTEM AS FACT AND FACTOR OF SYSTEMIC CHANGES IN UKRAINE

Volodymyr Ivanenko

Doctor of Philosophy

Ukrainian University (Washington, USA)

e-mail: ukrainainc@gmail.com

The article deals with a relevant problem of creating Ukrainocentric mass media system in Ukraine. The system, which would be fully independent on political climate, created by corrupted oligarchic state power.

Top priority task, which is put forward by the author of this initiative, is to enlist the services of mass media and blog to UWIN in both Ukraine and diaspora, uniting them around common objective and common tasks: formation of strong and powerful Ukrainocentric mass media system which would play the key-role in Ukrainization of Ukraine information space, will become the decisive factor of raising national identity/conscience and civil responsibility of society, will prepare Ukraine and Ukrainian society for system changes. To attain this objective, the author considers it important to unite separate Ukrainocentric mass media and blogs in both Ukraine and diaspora, to create, on franchising basis, new information resources, based in Internet but with the perspective of real space existence.

The author offers to start developing such system on the basis of specially formed platform, which has got the title Ukrainian World Information Network (UWIN). UKRAINAINC.NET is offered to be the principal site, where one will publish: most important information, reviews and analytical publications about Ukraine and diaspora. The site will include two sections: the first one will incorporate Ukrainian mass media and blogs according to oblast; the second one will incorporate diaspora mass media and blogs according to the countries.

The author emphasizes the possibility of UWIN use for creative career self-actualization of journalists.

The agreement draft on this journalist community membership, which is voluntary and free of charge, is published. The network membership principles, directions and conditions of cooperation are stated and grounded.

Franchising as the basis for developing future Ukrainian World Information Network is discussed in a separate paragraph. It goes about the content of packages, which would include domain registration and service, trainings on working with sites, professional, journalistic and editorial education or re-qualification of Network members.

In Conclusions it is stressed that Ukrainocentric mass media system is one of the key, decisive facts and factors of system changes in Ukraine. Uniqueness of this project is that it considers information space of Ukraine in inseparable connection with information space of Ukrainian diaspora, that is with world information space.

Key words: *Ukraine information space, Ukrainocentric mass media system, Ukrainian World Information Network, information space Ukrainization, freedom of speech, creative self-actualization, franchising.*

Актуальність теми

Чи не найбільшою мірою нас, як фахівців, непокоїть формування українського інформаційного простору й створення національного інформаційного продукту.

У цьому зв'язку варто подивитися на результати нашої роботи за роки незалежності України. Як це не прикро, але доводиться визнати, що в цій царині нам немає чим похвалитися. Наш інформаційний простір монополізований російською або проросійською пропагандою. Інформаційний суверенітет України перебуває під загрозою. Українському інформаційному продуктові надзвичайно важко пробитися до споживача, та і якість його залишає бажати кращого: він не є конкурентоспроможним.

Виконавча, законодавча й судова влади України мало що роблять, та й мало що можуть зробити у галузі, яка є відповідальністю суспільства. Єдине, що вони зобов'язані зробити, це — забезпечити вільне функціонування ЗМІ та захист журналістів, але й це у них, м'яко кажучи, належним чином не виходить.

«Притчею воязицех» стали, зокрема, закони, які стосуються квотування українського продукту в (не)українських ЗМІ України, які фактично не працюють. Зрештою, від цього ситуативного законодавства годі й сподіватися позитивного результату в умовах, які потребують системних змін. Не випадково ж системна українізація інформаційного простору навіть не обговорюється.

Звичайно, я пам'ятаю про олігархічну природу російських і проросійських власників ЗМІ, їхніх медіаменджерів, а також «зірок» (асланиї, кісельови, мураєви, шустери чи хто там ще).

Очевидно, що в Україні сформувався й досить масовий загін українобайдушних, українобіжних і україноненависних журналістів і «журналістів», які обмінюють своє слово і свою совість на «золотого тільця» або навіть просто на можливість покрасуватися на екрані монітора. Несть їм числа.

Водночас, я знаю, що в Україні так само досить багато порядних і чесних, україноцентричних журналістів та медіаменджерів, для яких українізація інформаційного простору є не просто мрією, а справою свого життя. Хтось із них, у міру своїх сил і можливостей, обробляє своє поле, а хтось просто не знає, з чого і як почати.

Багато хто із останніх живуть надією й сподіваннями, що Українська держава похопиться, згадає про них і мобілізує їх на інформаційний фронт боротьби за вимріяну ними ж успішну Україну. Дехто з моїх колег тішить себе сподіваннями на «постанову або закон», що допоможе нам створити україноцентричну систему ЗМІ. Не хотілося б їх розчаровувати, але мушу: інформаційна сфера — не та галузь, у розвої якої зацікавлена держава.

Інформаційний простір, ба навіть суверенітет України, — це сфера відповідальності українського суспільства і кожного окремо взятого його члена. І журналісти та медіаменеджери, як ніхто інший, мають не тільки усвідомлювати це, але й проявляти свою ініціативу та підприємливість у цій галузі.

Упродовж тривалого часу я закликаю до створення в Україні україноцентричної системи ЗМІ, повністю незалежної від політичного клімату, створюваного корумпованою олігархічною владою. Часом мені пишуть журналісти з України: спробуйте піти й зареєструвати ЗМІ деінде в Україні... Я це добре знаю, зокрема — і з власного досвіду, хай і давнього. Водночас, я певен: це проблема вирішувана, і не обов'язково кудись там звертатися в Україні, щоб полагодити цю справу.

Завдання статті: всебічно обґрунтувати один із можливих варіантів створення україноцентричної системи ЗМІ й українізації інформаційного простору.

Розглянемо це завдання у кількох площинах.

1. Зробити журналістику й засоби масової інформації в Україні «четвертою владою»

Наша *мета*: Створення мережі україноцентричних засобів масової інформації та об'єднання їх у систему ЗМІ, здатну стати «четвертою владою».

Наші *завдання*:

1. Українізація інформаційного простору.
2. Захист інформаційного суверенітету України.
3. Піднесення національної свідомості й громадянської відповідальності українського суспільства.
4. Формування громадської думки й забезпечення її ефективного впливу на виконавчу, законодавчу та судову гілки влади.
5. Сприяння становленню й розвитку україноцентричної журналістської науки, освіти і просвіти.
6. Інформаційне забезпечення плідної співпраці України з діаспорою й ефективної участі світового українства в українському націєтворенні та державотворенні.

Щоб досягти означеної мети й виконати перелічені вище завдання, ми хочемо зібрати в єдиний кулак окремі україноцентричні ЗМІ та блоги в Україні та діаспорі, а також на основі франчайзингу створювати нові інформаційні ресурси, базовані в Інтернеті та з перспективою виходу в реальний простір за сприятливих обставин.

Ми не пропонуємо готової риби й хлібів. Ми пропонуємо вудочки й сіль, яка має накрити україноцентричними інформаційними продуктами усю територію України й діаспори на різних рівнях — загальнонаціональному, регіональному й місцевому. Разом із необхідною підтримкою.

Саме тому ми й підготували платформу, на якій можна розпочати розбудовувати україноцентричну систему ЗМІ в Україні в обхід тих перешкод, які там існують або можуть виникнути. Ця платформа називається Українська Світова Інформаційна Мережа (УСІМ). Ось наш сайт: <http://www.ukrainainc.net>.

Чекає своєї черги й другий ресурс: <http://www.ukrainainc.tv>.

Справа за україноцентричними журналістами й блогерами. Ідьте за вказаним вище посиланням на сайт, знайомтеся з умовами співпраці, пишть нам і беріться до роботи.

Ніхто, крім нас із вами, цього не зробить. Постає питання: як це зробити?

2. Українська світова інформаційна мережа

Ідея створення світової мережі україноцентричних ЗМІ не нова. Її ще 1990 року приніс мені як голові Київської організації СЖУ ветеран української журналістики на прізвище Мирський. Не раз я повертався до цієї ідеї, продумуючи шляхи й можливості втілення її в життя як у загальних обрисах, так і в деталях.

Події останніх років роблять потребу реалізації цього проекту нагальною. Сподіваюся, як в Україні, так і в діаспорі знайдеться достатня кількість національно свідомих і громадянськи відповідальних журналістів і блогерів, які відгукнуться на мій заклик і візьмуть участь у цій надзвичайної ваги справі.

За нинішніх умов створення мережі україноцентричних ЗМІ видається мені можливим за таким умов.

Перша. Згуртування навколо спеціально створеного під цей проект сайту україноцентричних ЗМІ та блогерів. Їхні сайти та блоги будуть презентовані відповідною інформацією та зв'язані посиланнями з цим сайтом.

Друга. Випрацювання засад асоціації україноцентричних ЗМІ й блогерів, на основі яких ми укладемо двосторонні угоди про співпрацю з кожним ЗМІ та блогером, а згодом — і багатосторонню.

З цією метою ми підготуємо й запропонуємо на обговорення засади формування системи, її ідеологію, методологію, організаційно-управлінські основи тощо.

Третя. Досвід асоціації чинних ЗМІ та блогів підкаже нам шляхи й можливості розбудови і зміцнення системи.

Виходячи з потреб і стану справ, ми вибрали оптимальні форми розширення системи (напр., франчайзинг), а також технологічної й фінансової підтримки учасників.

Робочими мовами мають стати українська та — за межами України — мови країни, в якій знаходиться засіб масової інформації або блог.

Головним сайтом мережі бачиться згаданий вище сайт ukrainainc.net, на якому публікуватимуться: найважливіша інформація, огляди й аналітичні матеріали про Україну та діаспору.

Один із розділів сайту (або сайтів другого рівня) об'єднуватиме ЗМІ та блоги України за областями. Другий — об'єднуватиме ЗМІ та блоги діаспори за регіонами.

Поєднуючи інтернетні (онлайнові) й неінтернетні (офлайнові) форми, у перспективі ми вийдемо на створення повноцінних ЗМІ, які будуть незалежні від держави, з одного боку, та від українобіжних олігархів — з другого.

Ми будемо розраховувати виключно на підтримку суспільства та на україноцентричних спонсорів, наслідуючи кращий досвід публічних (суспільних чи громадських) та приватних ЗМІ.

Наукову базу, а також підготовку та перепідготовку журналістських кадрів забезпечуватимуть Український Університет та афілійовані з ним науково-освітні заклади в Україні та зарубіжжі.

3. УСІМ як можливість творчої й кар'єрної самореалізації журналістів

Обговорення проекту в соцмережах спонукало мене виокремити тему УСІМ як можливості фахової реалізації й кар'єрного зростання україноцентричних журналістів, блогерів, медіа менеджерів в Україні та діаспорі.

Справа в тому, що, як і раніше в таких випадках, я почав одержувати запити й пропозиції щодо роботи в Мережі за наймом, та ще й з можливістю... еміграції. І надходять вони від цілком серйозних людей.

Хто уважно читає мої публікації, той напевно розуміє, що я не є прибічником масової еміграції українців з України. Навпаки — від часу заснування Міжнародної Асоціації Громадян України (1997) я зацікнений на ідеях повернення українців на свою «землю обітовану» та розбудови успішної самостійної України.

Діло, яким я займаюся, і цей проект Української Світової Інформаційної Мережі, звичайно, не виключає створення можливостей для необмежених поїздок українців по світу, зокрема й для тривалої роботи за межами України.

Напевно з часом будуть в УСІМ і потреби, і можливості для того, щоб наймати для роботи в США чи іншій країні світу фахівців з України, оскільки саме їхні знання й досвід будуть необхідні для виконання завдань, які на той час стоятимуть перед Мережею.

Ми щойно починаємо, і у нас ні можливостей, ні потреб для цього зараз немає.

Нарешті, я хотів би наголосити на тому, що сама ідея і задум її втілення в життя не зводиться до того, щоб створити максимально

можливу кількість робочих місць і, отже, платити людям заробітну плату.

Йдеться передусім про можливості для самореалізації українців, у нашому випадку — журналістів, блогерів, медіаменеджерів, допомогти їм зробити самих себе, а отже — й заробити.

Кожен учасник Мережі, ясна річ, у перспективі може стати роботодавцем, який відкриє робочі місця для тих, хто хоче бути просто виконавцем завдань, які доручає йому чи їй менеджер.

Як нам уявляється реалізація творчих і кар'єрних можливостей тих, хто хоче стати учасником УСІМ?

Підстави для членства, напрями й умови співпраці, права і обов'язки сторін у загальних рисах окреслені в проекті запропонованої угоди (див. нижче).

Це — документ, який ще буде удосконалюватися, поглиблюватися, деталізуватися, але він уже дає загальне уявлення про те, що і як ми будемо робити для створення, становлення й розвитку нашої Мережі як станового хребта україноцентричної системи ЗМІ.

Першочерговим завданням, яке ми ставимо перед собою, є залучити до участі в УСІМ україноцентричні ЗМІ та блогерів, в Україні та в діаспорі суцільних, об'єднуючи їх навколо нашої спільної мети і наших спільних завдань: створення потужної україноцентричної системи ЗМІ, яка відіграє ключову роль в українізації інформаційного простору України, стане вирішальним чинником піднесення національної свідомості та громадянської відповідальності суспільства й підготує Україну й українське суспільство до системних змін.

Ми свідомі того, що в силу різних і об'єктивних, і суб'єктивних причин одного лише такого об'єднання буде недостатньо: надто мало в Україні й діаспорі україноцентричних ЗМІ й блогів, навіть об'єднаних зусиль яких буде достатньо для подолання викликів, розв'язання завдань і досягнення мети.

Другий напрямок, який УСІМ активно розвиватиме, — це створення і підтримка нових ЗМІ і блогів, які будуть самостійними суб'єктами Мережі, хоч і використовуватимуть наше лого та інші атрибути.

Щоб зберегти єдність ідейно-тематичного спрямування і спорідненості функціональних форм Мережі, ми вибрали франчайзинг як основу розбудови Мережі (дет. див. нижче).

Це означає, що ми надаватимемо учасникам Мережі допомогу в реєстрації домена, в налагодженні роботи та в обслуговуванні веб-сайту, консультаційно-методичну допомогу, підтримку інформаційними та аналітичними матеріалами, сприятимемо фаховому журналістському та редакторському навчанню або підвищенню кваліфікації та ін.

Членство в Мережі — перша сходинка до опанування іншими вершинами. Якщо вас цікавить участь у нашому проекті, приєднуйтеся із своїм сайтом чи блогом або зголошуйтеся на створення свого інформаційно-аналітичного ресурсу — сайту чи блогу.

З часом, завершивши перший організаційний етап, ми структуруємося і, очевидно, визначимося з координацією нашої діяльності на національних, регіональних і обласних рівнях.

Сподіваюся, на той час визначаться й ті журналісти та блогери, які зможуть узяти на себе функції координаторів, щоб проявитися ще і як медіа менеджери.

Зараз дуже важливо, щоб наші завтрашні партнери й учасники Мережі зрозуміли найважливіше: пріоритетним для нас є створення україноцентричної системи ЗМІ для України й світового українства. Реалізація творчого потенціалу й задоволення амбіцій кожного має бути підпорядковане цій меті, а не навпаки.

4. Угода про членство в УСІМ

Це є лише проект, який потребує спільного доопрацювання.

Членство в Українській Світовій Інформаційній Мережі (УСІМ) є добровільним і безкоштовним.

Членство в УСІМ відкрите для всіх україноцентричних ЗМІ (газети, журнали, теле- й радіоканали), а також блогерів, які відповідають умовам, викладеним нижче:

1. ПРИНЦИПИ ЧЛЕНСТВА В МЕРЕЖІ

1.1. Україноцентричність.

1.2. Україномовність як обов'язкова умова для ЗМІ та блогів з України.

1.3 Україномовність та мова країни, місцезнаходження для ЗМІ та блогів з діаспори.

1.4. Прозорість правовласності. Ми укладаємо угоду про співпрацю лише з власниками ЗМІ та блогів, а якщо ЗМІ або блог належить громадській організації — з відповідною організацією.

1.5. Для приєднання до Мережі уповноважені особи надають: (а) базову інформацію про ЗМІ або блог; (б) біографічну довідку про власника або керівника ЗМІ чи блогу.

1.6. ЗМІ або блог приєднуються до Мережі після укладення двосторонньої угоди про співпрацю на основі асоціації, тобто з правом презентації в дорадчих органах Мережі (напр., Наглядова рада, Редакційна рада тощо), коли такі будуть передбачені.

1.7. ЗМІ та блоги з державною формою власності, або які належать політичним партіям, не можуть бути частиною нашої мережі. Співпраця з такими ЗМІ та блогами здійснюватиметься за окремими угодами на комерційній основі.

1.8. Учасник у будь-який час може вийти з Мережі, повідомивши про свій намір Координаційний центр УСІМ.

1.9. УСІМ зберігає за собою право виключити з Мережі члена, який порушує вказані вище умови та свої зобов'язання перед Мережею.

2. НАПРЯМИ Й УМОВИ СПІВПРАЦІ

Співпраця між Мережею та її учасниками здійснюється на некомерційних та комерційних засадах.

2.1. Некомерційна діяльність

Некомерційна інформаційна співпраця є основним видом співпраці й передбачає, що сторони (УСІМ та учасник) беруть на себе такі зобов'язання:

2.1.1. УСІМ:

2.1.1.1. Вітає кожного нового учасника презентацією на головній сторінці сайту

2.1.1.2. Розміщує на відповідній сторінці сайту лого учасника з посиланням на сайт/блог

2.1.1.3. Періодично викладає на відповідних сторінках сайту вибрані публікації учасника, які можуть становити інтерес для всієї Мережі

2.1.1.4. Банери учасників УСІМ розміщує на своєму сайті в порядку обміну або на комерційній основі

2.1.2. УЧАСНИК:

2.1.2.1. Розміщує на своєму сайті чи блозі лого УСІМ з інтернет-адресою сайту

2.1.2.2. Викладає докладну інформацію про УСІМ як разову презентацію Мережі

2.1.2.3. Періодично викладає на відповідних сторінках свого сайту або блогу рекомендовані до поширення в усій Мережі некомерційні матеріали, а також вибрані публікації з нашого сайту або інших учасників Мережі, які можуть становити інтерес для читачів сайту або блогу учасника.

2.2. Комерційна діяльність

2.2.1. Комерційна співпраця між Мережею та окремими учасниками може здійснюватися на основі окремих двосторонніх угод за такими напрямками, як

- рекламно-інформаційна діяльність;
- інші види діяльності, вказані на сайті ukrainainc.com.

2.2.2. Використання некомерційних інформаційних матеріалів Мережі окремими учасниками з метою одержання прибутку тягне за собою фінансові санкції (штрафи), які учасник-порушник має сплатити Мережі та/або іншому учаснику Мережі, чиї авторські права було порушено.

2.2.3. У разі відмови порушником оплати штрафу або повторного порушення порушник підлягає вилученню з Мережі.

3. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

3.1. УСІМ несе відповідальність лише у таких випадках:

- як суб'єкт комерційної діяльності відповідно до законодавства країни розташування;

- за зобов'язаннями двосторонніх угод з окремими учасниками Мережі.

3.2. УСІМ не несе жодної відповідальності за багатосторонніми й двосторонніми зобов'язаннями окремих учасників Мережі, якщо УСІМ не є стороною у відповідній угоді.

3.3. Зі зростанням Мережі та обсягів витрат на управління сайтом УСІМ та координацію роботи Мережі, у перспективі можливе введення щорічних членських внесків та/або плати за обробку інформації вступника.

3.4. УСІМ зацікавлена у створенні й розширенні національних, обласних, міських та районних в Україні, а також регіональних та локальних у країнах компактного розселення української діаспори сайтів, блогів, онлайн-ових телерадіостудій на засадах франчайзингу з наданням належної фахової допомоги у створенні й розвитку нових ЗМІ та блогів.

3.4.1. З цією метою УСІМ пропонуватиме кілька пакетів, які включатимуть реєстрацію та обслуговування доменів, тренінги з роботи над сайтами, фахову журналістську й редакторську підготовку чи перепідготовку членів Мережі тощо.

3.4.2. Франчайзингові проекти реалізуються за окремими угодами.

За Україну, Інк / УСІМ —

Володимир Іваненко, президент

Тел.: 1-240-432-3307

Ел.пошта: ukraineinc@yahoo.com

За члена Мережі — [Назва сайту чи блогу].

[Ім'я та прізвище власника або особи, яка діє за його дорученням].

Тел.:

Ел.пошта:

Примітка:

Повні реквізити Сторін вказуються у двосторонніх комерційних угодах, які розглядаються як частини цієї широкої угоди.

4. Франчайзинг як основа розбудови Української Світової Інформаційної Мережі

Пакет N1 включає:

- 1) реєстрацію домена;
- 2) налагодження роботи веб-сайту;
- 3) допомога в обслуговуванні веб-сайту;
- 4) консультаційно-методична допомога;

5) підтримка інформаційними та аналітичними матеріалами.

Пакет N2 включає:

- 1) реєстрацію домена;
- 2) налагодження роботи веб-сайту;
- 3) допомога в обслуговуванні веб-сайту;
- 4) консультаційно-методична допомога;
- 5) підтримка інформаційними та аналітичними матеріалами;
- 6) редагування й коректура авторських матеріалів веб-сайту.

Пакет N3 включає:

- 1) реєстрацію домена;
- 2) налагодження роботи веб-сайту;
- 3) допомога в обслуговуванні веб-сайту;
- 4) консультаційно-методична допомога;
- 5) підтримка інформаційними та аналітичними матеріалами;
- 6) фахове журналістське та редакторське навчання або підвищення кваліфікації.

(Вартість окремих пакетів для учасників Мережі ми поки що не оприлюднюємо.)

5. Рекламно-інформаційна та інша комерційна діяльність

Франчайзі сплачує УСІМ 10% від доходів, одержаних від реклами на своєму веб-сайті та інших видів комерційної діяльності.

Виступаючи в ролі рекламного агента або посередника в інших комерційних операціях Мережі, франчайзі одержує 15% комісійних від вартості залученої реклами або іншої комерційної операції.

6. Юридичні аспекти

Україна, Інк, і УСІМ зокрема, не виступає роботодавцем по відношенню до франчайзі і не має щодо них жодних зобов'язань як роботодавця.

Франчайзі не можуть позиціонувати себе штатними співробітниками України, Інк, і УСІМ зокрема.

Франчайзі є приватними підприємцями як фізичні особи або як представники заснованих ними юридичних осіб.

Франчайзі є суб'єктами місцевого права в країнах і регіонах своєї бізнесової діяльності та проживання — незалежно від того, чи вони діють як юридичні чи фізичні особи.

Висновки

1. Україноцентрична система ЗМІ є одним із ключових, вирішальних фактів і факторів системних змін в Україні.

2. Ми запізнилися з формуванням такої системи ЗМІ на чверть століття, але ніколи не пізно зайнятися її створенням і розбудовою.

3. Очевидно, існує чимало варіантів і способів реалізації ідеї. Важливо, щоб вибрані нами шляхи привели до бажаного результату.

4. Українська Світова Інформаційна Мережа — один із варіантів, який передбачає можливість створення системи ЗМІ без участі великого капіталу як приватної або громадської ініціативи.

5. Унікальність цього проекту ще й у тому, що він розглядає інформаційний простір України у нерозривному зв'язку з інформаційним простором української діаспори, а отже — і світовим інформаційним простором.

6. У формуванні системи ЗМІ України як частини Української Світової Інформаційної Мережі ми вбачаємо важливий чинник забезпечення свободи слова, прав і свобод українських журналістів і блогерів, а також можливостей для їхньої творчої самореалізації.

Вашингтон, США
15 вересня 2018 р.

УДК 659.126:316.77

BRAND COMMUNICATION AS A SOCIAL PHENOMENON

Mykhailo POPLAVSKYI

Doctor of Pedagogics, Professor

Kyiv National University
of Culture and Arts

36 Ye. Konovalets Str.,
01133, Kyiv, Ukraine

e-mail: pomm20180326@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8234-8064

© Poplavskyi M., 2018

Social conditionality of the object interaction, its emotional evaluation, as well as the motivation for further interaction with respect to the brand, to the change or the static behaviour is a pattern for brand communication. Brand communication has a number of features indicating its autonomy, complexity and versatility.

The brand is a factor in consumer behaviour management, whose behavioural responses are quite diverse and shaped by the social factors influence, the detection and taking into consideration of which affects the authenticity of the brand communication predicted effects. The most important feature of the brand is its psychology, although all marketing processes are aimed at its creation and development. When promoting the brand the expediency of integrated marketing communications is determined by the fact that the only advertising communications usage is not the main source of its meanings formation. In the vast majority of cases, modern brand communication can be characterized as integrated one. Since the effectiveness of brand management activities depends on the complex of integrated marketing communications, thus collectively providing a synergetic effect of brand communication. In the sphere of higher education the brand itself becomes a pledge of market competition power of higher education services, as choosing the university applicants in their choice mainly aim at the brand, reputation and image components of the higher educational establishment.

Brand communication is a social phenomenon, which includes advertising communications, that forms a desire to buy. Its effectiveness is achieved through advertising. Brand communication is a process of psychological impact on the communicator and the recipient, based on the mechanism of various social groups representatives' persuasion. Reasoning from the provision that brand communication is a social phenomenon, the brand is the image of a social object which occurs as a reaction to encouragement in the process of communicative interaction.

Key words: brand, brand communication, communication, brand's capital, marketing, advertising, social sphere.

БРЕНД-КОМУНІКАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Михайло Поплавський

д-р пед. н., проф.

Київський національний університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36

01133, Київ, Україна

e-mail: pomm20180326@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8234-8064

Для бренд-комунікації закономірними є соціальна обумовленість об'єкта взаємодії, його емоційне оцінювання, а також мотивація до подальшої взаємодії стосовно бренда, до зміни або статичності поведінки. Бренд-комунікація має низку ознак, які вказують на її автономність, складність і багатогранність.

Бренд — це чинник управління поведінкою споживачів, поведінкові реакції яких є доволі різноманітними й формуються під впливом соціальних чинників, виявлення та облік яких впливають на достовірність прогнозованих ефектів бренд-комунікації. Найважливішою властивістю бренда є його психологічність, хоча такими є усі маркетингові процеси, скеровані на його створення і розвиток. При просуванні бренда доцільність застосування інтегрованих маркетингових комунікацій обумовлена тим фактом, що використання тільки рекламної комунікації не є основним джерелом формування його смислів. Сучасні бренд-комунікації в переважній більшості випадків можуть бути охарактеризовані як інтегровані. Ефективність діяльності з управління брендом залежить від комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій, що в сукупності забезпечує синергетичний ефект бренд-комунікації. У сфері вищої освіти саме бренд стає запорукою конкурентоспроможності освітніх закладів на ринку освітніх послуг, адже, обираючи університет, абітурієнти у своєму виборі здебільшого орієнтуються на бренд, репутаційний та іміджевий складники закладу освіти

Бренд-комунікація — це соціальне явище, до якого належить і рекламна комунікація, що формує бажання купувати. Ефективність цього явища досягається завдяки рекламній діяльності. Бренд-комунікація — це також процес психологічного впливу на комунікатора та реципієнта, який ґрунтується на механізмі переконання представників різних соціальних груп. Виходячи з положення про те, що бренд-комунікація є соціальним явищем, відповідно бренд є образом соціального об'єкта, який виникає як реакція на заохочення в результаті комунікативної взаємодії.

Ключові слова: бренд, бренд-комунікація, комунікації, капітал бренда, маркетинг, реклама, соціальна сфера.

Relevance of the problem

Today, the formation and further development of the brand is a priority in the activities of numerous companies, organizations and institutions, gaining new meaning in relation to individuals, ideas and various communities. This is especially important in the period of changing the social guidance and individual preferences, which raise the need to study brand and brand communication as a social phenomenon.

The problem formulation

The brand as a social phenomenon has recently been actively studied within brand management, in particular brand management activities, with communication with potential or actual consumers, customers, partners, and others being a part of these activities (Волков, 2006; LePla & Parker, 2002; Nilsson, 1998; Thompson, & Pringle, 1999). According to this kind of activity, brand management, or branding, is not restricted to communication, since it is directed to the process of forming consumer loyalty. Brand communication is a concept that along with the field of professional communication encompasses other communicative situations being discussed, in particular, in the field of consumer interpersonal communication. So, the brand communication should be understood as the message content and how it is delivered to the sender.

The state of the problem under research

Brand research is carried out in the context of various scientific paradigms, in particular, philosophical, cultural, psychological, sociological, marketing, linguistic, legal, etc. Usually, it is considered simultaneously from the marketing point of view (from the promotion standpoint) and management (from the managerial standpoint). The works of such scholars as D. Aaker, T. Ged, J.-N. Kapferer, P. Temporal, A. Ellwood, O. Shevchenko (Kapferer, 2008; Ellwood, 2000; Aaker, 1996; Temporal, 2002; Шевченко, 2012; Зозульов & Нестерова, 2008) and others present brand in the context of its impact upon consumers. The context of the psychology of consumption, a significant contribution to the analysis of the brand is revealed in the works of E. Ilin, R. Blackwell, P. Miniard, D. Angel (Engel, Blackwell & Miniard, 1990). It is synthesized in various communicative forms, in particular, advertising and public relations, as well as the basis of integrated marketing communications. The methodology of brand communication research is based on its theory and psychology, advertising communication psychology, the rhetoric of advertising, consumer behaviour theories, branding and marketing (Batey, 2008).

Unsolved issues

These authors' studies have not carried out the systematic understanding of the brand communication as a social phenomenon that requires additional study.

The purpose of the article is to clarify the meaning of the brand communication concept and its role in psychological impact upon the consumer.

Presenting the main material

Modern studies of theory and sociology of communication are directed, first, to the study of communicative influence and interaction, communicative personality and its communicative competence, communication process modeling, analysis and systematization of existing models (H. Lasswell, C. Shannon, W. Weaver, Ch. Osgood, W. Schramm, R. Jacobson, T. Newcomb, F. Heider, etc.). The results of these studies make it possible to consider communication as a deliberate or unintentional transmission of meaning through a message. In this case, the most important problem of communication is the mechanism that translates the individual process of transmission and perception of information into social significance process of the personal and mass influences, embodied in the linguistic activity of individuals — the space of social norms and rules of communication realization (Конечкая, 1997, р. 6).

The basis of the psychological study of communication is the recognition of the fact that in every communicative process, according to Leontiev's concept, there is a certain unity of activity, communication and knowledge (Леонтьев, 2004). Classics of psychological science P. Zimbardo and M. Leippe rightly point out that the theory of communication deals mainly with the study of the structure and content of the process of transferring information as such. In contrast, social psychology focuses on what is happening inside a person's mind and the way his/her thoughts, feelings, and actions are influenced upon by other people (Zimbardo, & Leippe, 1991). Thus, brand communication is a social activity by its essence. It is such a communicative activity of people, conditioned by a number of socially significant assessments, specific situations, communicative spheres and norms of communication adopted in a particular society (Конечкая, 1997, р. 6).

Brand communication is a kind of activity, with its subject being a brand that meets the specific needs of the target audience. The subject of the activity distinguishes one activity from another and guides it. According to O. M. Leontiev, brand is a real motive of activity. The subject of the activity can be material and ideal, existing in perception and imagination only, or in the mind. The main thing is that there is always a necessity for it, as it always meets one or another need (Леонтьев, 2004, с. 80). Psychology is the most important feature of the brand: since it exists only in the minds of consumers, the psychological perception of a symbol, its evaluation and its role in the individual cognitive world picture — all these form and institutionalize the brand. The brand itself is already communication by itself, but in its minimal, reduced form: “through every touch point something about the brand is being communicated ... brand is never communicated. This is brand communication in its broadest, all-inclusive sense and it is what, over time, determines brand meaning” (Batey, 2008, р. 221). A known brand management specialist D. Aaker considers brand equity as a set of assets (or liabilities) associated with a brand name and a symbol that

increases (or reduces) the value of a product or service to a firm and (or) clients of that firm (Aaker, 1996). According to D. Aaker, the main assets of the brand capital include awareness, loyalty, and brand quality, perceived and associated with it.

In particular, in the field of higher education, the use of branding gives the educational institution some benefits: the brand creates natural barriers for new competitors; the presence of a brand facilitates the “output” of new intellectual goods and services at the market; in a certain way, the brand also provides “protection” against market threats. A strong brand can help an educational institution to protect its market share without addressing to costly advertising campaigns and a large price cuts. Successfully branding its services, the institution differentiates them from competitors’ ones in the eyes of target audiences. All this determines the analysis’ relevance of the educational institutions practical experience in creating a brand and developing a suitable method in Ukraine. Today, the brand itself becomes a guarantee of their competitiveness in the market of educational services. When choosing a university, entrants are largely guided in their choice not by objective indicators of the educational institution activity (the quality of the teaching staff, the level of scientific research, etc.), but are oriented towards the brand, reputation and image components of the educational institution. That is why brand communication appeals not so much to rational thinking but to associative links, thus ensuring the emergence of the recipient’s personal meanings, making him/her remember the main attributes of the brand. The latter are the functional or emotional associations bound with the brand, the emergence and effective consolidation of which are related to the basic brand characteristics (for example, the glorious history, unique features of the educational institution, innovative research, the latest technology, etc.). It is quite difficult to do in the process of educational institutions branding, taking into account their multifacet activities. Therefore, the task of managers is to develop such attributes that would provide the most positive assessment of the educational institution by different target audiences, which is impossible without a clear orientation and meeting their expectations. In this context, Kyiv National University of Culture and Arts is a vivid example. The University is a leader of education in Ukraine, one of the TOP-10 best cultural and artistic higher educational establishments in Europe. Its unique features are the most prestigious creative and business specialties, which have no analogues in Ukraine. In the period of turbulence in the educational market, Kyiv National University of Culture and Arts has chosen its own model and vector of development. Its future is leading lecturers, successful scholars and practitioners in particular field of activity, able to prepare students not for exams, but for life. The most important thing in the university is the atmosphere, the co-creation of students and teachers, instilling every student a belief in himself, to make it clear that he

can do more than he thinks about himself (Поплавський, 2017, с. 453). The uniqueness is a main idea that Kyiv National University of Culture and Arts brings to the various target groups in the course of its positioning. As a part of its brand communication, the university focuses on traditions, the well-known graduates, the lectures' high qualifications, freedom and democratic values in the process of learning and research.

The very sense of the brand communication is the interaction of the consumer with the brand. To designate a consumer-brand interaction unit, an acknowledged branding specialist, graduate of Oxford University M. Batey offers a "touch point" concept (Batey, 2008, p. 220). According to this concept, every case of consumer's contact with the brand, accompanied by the emergence of certain associations, can be considered as a "touch point"; it affects various perceptual and emotional levels and causes positive or negative reactions. Therefore, brand communication is social phenomenon by its essence. It is natural for it to be the social conditionality of the object of interaction, its emotional evaluation, as well as the motivation for further interaction in relation to the brand, to the change or the static behaviour. In other words, brand communication is intended to form the patterns of behaviour and people's activities, expressed in certain repetitive behavioural responses. Therefore, it should be convincing. While studying, it is necessary to take into account such communicative "components" of conviction as "communicator", "message" ("information"), "channel of transmission", "audience" (Myers, 2012).

The term "marketing communication" is semantically tangent to the notion of brand communication. Their interaction can be interpreted differently depending on the chosen point of view: in the narrow sense, they act as synonyms, but in the broader sense brand communication is a part of the marketing communications system (according to French marketing scientist J.-N. Kapferer, etc.). Nevertheless, the brand does not replace the marketing aimed at its promotion. The founder of the approach to the selection of marketing communications in a special field P. Kotler described the elements of the marketing communication process and actualized the question of its effectiveness. In his opinion, the communicator should operate according to the following scheme: to identify the target audience, determine the desired response, prepare an appeal to the audience, choose means of the information dissemination, find out the properties that characterize the sender, and get feedback (Kotler and Dubois, 1991). Therefore, marketers emphasize that all marketing processes, aimed at creating and developing a brand, are psychological by their nature.

Marketing communication covers different types of audiences and social groups. P. Kotler notes that the modern company manages a complex system of marketing communications. It is the company to communicate with its intermediaries, consumers and various contact audiences with its interme-

diaries maintaining communication with their consumers and various contact audiences. Consumers are engaged in oral communication in the form of conversations and rumours with each other as well as with other contact audiences. At the same time, each group maintains a communication feedback with all others (Kotler & Dubois, 1991, p. 408). It is worth noting that for modern marketing communications the consumption individualization processes are the key. Taking into consideration that marketing strategies are reoriented from the mass market to distinct individuals (Batey, 2008, p. 223), respectively, brand communication will develop through the individualization, adaptation of one idea to the perception of different consumers. This will allow to take into account the individual consumer needs, that is, to address the construct argumentation and to select the appropriate communication means. Simultaneously with the development of individually oriented marketing, there is a problem of “permitted” marketing, since not all consumers positively perceive to be brand-communication impacted on.

One of the main reasons for using marketing tools in education is its reform, directly affecting the development of competitive relations between educational institutions. This restructuring is connected, in particular, with the reduction of budget financing, a decrease in the number of school graduates, while the number of higher education institutions is increasing, as well as the current and future needs of the labour market. The solution of all these problems is impossible without further development of the theory and practice of the educational services marketing and the brand-technologies usage in the system of the educational institutions management. Therefore, Ukrainian educational institutions are increasingly turning their attention to the branding concept from the point of view of strengthening their image. However, the practical application of branding ideas generates a lot of new unresolved problems connected, as it was noted above, with the development of branding methodology, improvement of brand qualitative parameters, as well as the strengthening of its social and ethical potential.

Since the brand is created to optimize the consumption process, in this sense, the brand's psychology is bound to its effectiveness. In this regard, the notion of consumer loyalty to the brand draws much attention, as it is the key to branding and marketing paradigms (Kapferer, 2008; Aaker, 1996). In essence, loyalty is equated with efficiency. Loyal consumers are a special social group, whose behaviour depends on the brand's success and profitability. Consumer behaviour is defined as the actions of people when purchase, consume goods and services, as well as dispense with them (Engel, Blackwell & Miniard, 1990). To a greater or lesser extent, consumer behaviour surveys provide an answer to the question why individuals are seeking to purchase certain goods. Therefore, it is no coincidence that the brand is investigated as a consumer behaviour factor, because “the consumer” is a

role that the individual plays in a given situation. His/her behavioural responses are quite diverse and are shaped by the influence of social factors, the identification and taking into account of which contribute to greater reliability of the brand communication predicted effects.

In marketing theory and business practice, there is a special term used – “integrated marketing communications”. The centre of communications, the basis of their integration is the brand itself. The complex of integrated marketing communications includes traditional advertising, public relations, direct marketing, sales promotion, personal sales, e-marketing, sponsorship, event-marketing, and product placement. The expediency of using integrated marketing communications in brand promotion is stipulated to the recognition of the use of only advertising communications, traditionally being the main source of brand thinking, is currently to be insufficient. Nowadays fewer and fewer companies around the world are focusing their activities on the exclusive use of only one means of marketing communication. The effectiveness of brand management activities depends on the complex of integrated marketing communications, which collectively provide a synergetic effect of brand communication.

Integrated communications combine the possibilities of different types of communications (advertising, public relations, direct marketing, etc.) within a single communication strategy. Modern brand communication in the vast majority of cases can be characterized as integrated. The development of modern communication tools makes it possible to use not only traditional media and genres, but also interactive forms of interaction with the consumer (direct marketing, call centres, etc.), and so-called “new media” (via the Internet, mobile phones, videogames, iPods, digital media platforms, etc.). Therefore, brand strategies must meet a particular trend, because the specificity of brand communication determines the era of information and entertainment. The development of integrated communications is caused, first of all, by the emergence of new technical capabilities that affect the brand-communication content. This is, in particular, about social networks, with the branding objectives being defined in the following ways: strengthening the brand presence of educational institutions on social platforms; increase of the education institution website traffic; enhancing its positive image. In this aspect, the example of Kyiv National University of Culture and Arts, for which social networks became an indispensable tool of brand communication, is illustrative. The university’s website is the main form of its Internet activity. It not only presents the university on the network, but also transmits its positioning strategy, provides basic information about its activities, forms and maintains a positive image of the institution, provides a feedback channel with entrants and students, promotes the advancement of educational services, and also builds effective communication with the scientific community within Ukraine and abroad.

Using Internet technologies in the process of branding, it should be taken into account that all brand messages in the system of integrated marketing communications must be semantically linked. Integrated marketing communications create the company's image and the brand. They are directed at the consumer, being the centre of all marketing activity in order to meet his/her needs. In the integrated marketing communications, the idea of individual communication with the consumer is a fundamental one; different loyalty programs are developed for its implementation, etc. The importance of personalizing the brand is increasing nowadays, namely: for the consumer, the value of a brand being perceived by the influence of communication becomes more important than actual information.

Brand communication has a number of features that make it possible to speak about its autonomy, complexity and versatility. Since advertising is the most prominent form of integrated communications around the brand, there is an ungrounded point of view that brand communication and advertising communications are identical. Therefore, brand communication has all the characteristics inherent in advertising communications, in particular, such as mediation and mass character of influence (focused on a mass audience). However, brand communication is a wider social phenomenon, which includes not only advertising communications. Accordingly, it can be considered taking into consideration other parameters. Advertising communication is aimed at forming a desire to buy, and brand communication is to build social and psychological relations between brand-communicators and consumers. At the same time, the effectiveness of brand communication is achieved through advertising. To carry out the branding tasks is most consistent with symbolic metaphorical advertising, appealing to the intuitive level of consciousness. Also, one of the most important genre forms of the consumer interaction with the brand is the appearance of the branded product. Advertising forms a special relationship between the consumer and the brand. Respectively, advertising activity should be relevant to the brand and attractive to the consumer.

For the success of advertising, it is important to know how communicative messaging and brand are integrated into a creative content. If the link with the brand is weak, the consumer may remember the creative content, but he/she may not remember the brand or misinterpret it. Creativity and successive repetitions of the promotional messages strengthen the brand's positive associations. The advertising uses the brand's attributes being the company property: the corporate style elements, trademark (logo), etc. At the same time, the advertising scenes images can become the brand attributes — branded characters. Consequently, the brand communication to be effective, one must consider the synergy of the advertising product and its interpretation in the consumers' minds from their motivation, values, and desire point of view. In other words, the psychology of consumer motivation — on the one hand, — and the psychology of influence through

discourse — on the other hand, — allow us to build a model, which makes the brand communication interpretation possible.

Advertising communication is considered among the factors that influence the consumers' behaviour (Фельсер, 2009). However, in modern business traditional means of brand promotion are constantly being reviewed. Advertising has the one-only justification — it is really a mega-trend in marketing, and it is called an identification of a brand or a trade mark's creation (Конечкая, 1997, с. 93). K. Kobjoll, a business consultant and the author of numerous books on marketing, believes that an advertisement is not aimed at attracting new customers, but to reinforce the convictions of those who have already bought the product that they did the right thing. He thinks that medium-sized entrepreneurs, not being able to make their products branded, need no advertising, they should address to such communication tools as public relations and sales promotion within the company. And these tools application will be more efficient. Nowadays, according to K. Kobjoll, the product promotion is associated with a "frenetic specialization", that is, specialization with a "maniacal obsession" in a certain niche (Kobjoll, 2000).

Conclusions

Thus, we can conclude that brand communication is a process of social and psychological impact on a communicator and a recipient, based on the mechanism of different target audience representatives' persuasion. Thus, based on the notion, brand communication is a social phenomenon, a special type of social communication. It is implemented as a process of interaction, changing motives, attitudes, behaviour and social groups activities, consequently forming an appropriate brand's image as a social object. Brand is an image that emerges as a reaction to encouragement as a result of communicative interaction.

Further research of brand communication envisions further study of consumer motivation issues; consideration of the brand from the point of view of social attitudes formation; extension of the persuasion and social influence mechanisms in brand communication; identification of the subjects' interaction specifics in brand communication, as well as analysis of educational institutions branding strategies, their brand attributes, etc.

ЛІТЕРАТУРА

- Волков, А. Т. (2006). *Стратегический бренд-менеджмент и капитализация организации*. Москва.
- Зозульов, О. & Нестерова, Ю. (2008). Бренд як нематеріальний актив у постіндустріальному суспільстві. *Економіка України*. № 3. С. 4–11.
- Конечкая, В. П. (1997). *Социология коммуникации*. Москва: Международный университет бизнеса и управления.
- Леонтьев, А. Н. (2004). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Смысл: Издательский центр «Академия».

- Поплавський, М. М. (2017). *Ректор*. Київ: Р. К. Майстер-принт.
- Фельсер, Г. (2009). *Психология потребителей и реклама*. Харьков: Издательство «Гуманитарный центр».
- Шевченко, О. Л. (2012). *Маркетингові комунікації та їхня роль у процесах створення бренду*. Взято з : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/17088/1/280-Shevchenko-455-457.pdf>
- Aaker, D. (1996). *Building Strong Brands*. New York: The Free Press [in English].
- Batey, M. (2008). *Brand meaning*. New York: Routledge [in English].
- Du Plessis, E. (2005). *The Advertised Mind: ground-breaking insights into How Our Brains Respond to Advertising*. London: Kogan Page [in English].
- Ellwood, I. (2000). *The essential brand book. Over 100 Techniques to Increase Brand Value*. London: Kogan page [in English].
- Engel, J. F., Blackwell, R. D. & Miniard, P. W. (1990). *Consumer behavior*. 6th ed. Chicago: Dryden Press [in English].
- Kapferer, J.-N. (2008). *New strategic brand management: creating and sustaining brand equity long*. 4th ed. London: Kogan page [in English].
- Kobjoll, K. (2000). *Motivaction: Begeisterung ist ubertragbar*. Zürich: Orell Füssli [in German].
- Kotler, P. & Dubois, B. (1991). *Marketing Management*. Paris: Publi-Union [in English].
- LePla, F. J. & Parker, L. M. (2002). *Integrated Branding*. 2nd ed. London: Kogan Page [in English].
- Myers, D. G. (2012). *Social psychology*. 11th ed. Boston: MA: McGraw-Hill [in English].
- Nilsson, T. (1998). *Competitive branding: Winning in the Market Place with Value-Added Brands*. 1st ed. Chichester: John Wiley [in English].
- Temporal, P. (2002). *Advanced brand management: from vision to valuation*. Singapore: John Wiley & Sons [in English].
- Thompson, M. & Pringle, H. (1999). *Brand spirit: How couse related marketing builds brands*. Chichester: Wiley [in English].
- Zimbardo, P. G., & Leippe, M. R. (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. New York: McGraw-Hill [in English].

REFERENCES

- Aaker, D. (1996). *Building Strong Brands*, New York: The Free Press [in English].
- Batey, M. (2008). *Brand meaning*. New York: Routledge [in English].
- Du Plessis, E. (2005). *The Advertised Mind: ground-breaking insights into How Our Brains Respond to Advertising*. London: Kogan Page [in English].
- Felser, G. (2009). *Psikhologiia potrebitelei i reklama* [Consumer psychology and advertising]. Kharkov: Izdatelstvo "Gumanitarnyi tsentr" [in Russian].
- Kobjoll, K. (2000). *Motivaction: Begeisterung ist ubertragbar*. Zürich: Orell Füssli [in German].
- Konetskaia, V. P. (1997). *Sotsiologiia kommunikatsii* [Sociology of communication]. Moscow: Mezhdunarodnyi universitet biznesa i upravleniia [in Russian].
- Leontev, A. N. (2004). *Deiatel'nost. Soznanie. Lichnost* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Smysl, Izdatelskii tsentr Akademiia [in Russian].
- Ellwood, I. (2000). *The essential brand book. Over 100 Techniques to Increase Brand Value*. London: Kogan page [in English].

- Engel, J. F., Blackwell, R. D. & Miniard, P. W. (1990). *Consumer behavior*. 6th ed. Chicago: Dryden Press [in English].
- Kapferer, J.-N. (2008). *New strategic brand management: creating and sustaining brand equity long*. 4th ed. London: Kogan page [in English].
- Kotler, P. & Dubois, B. (1991). *Marketing Management*. Paris: Publi-Union [in English].
- LePla, F. J. & Parker, L. M. (2002). *Integrated Branding*. 2nd ed. London: Kogan Page [in English].
- Myers, D. G. (2012). *Social psychology*. 11th ed. Boston: MA: McGraw-Hill [in English].
- Nilsson, T. (1998). *Competitive branding: Winning in the Market Place with Value-Added Brands*. 1st ed. Chichester: John Wiley [in English].
- Poplavskiy, M. M. (2017). *Rektor* [Rector]. Kyiv: Maister-prynt [in Ukrainian].
- Shevchenko, O. L. (2012). *Marketynhovi komunikatsii ta yikhnia rol u protsesakh stvorennia brendu* [Marketing communications and their role in the processes of brand creation]. Retrieved from: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/17088/1/280-Shevchenko-455-457.pdf> [in Ukrainian].
- Temporal, P. (2002). *Advanced brand management: from vision to valuation*. Singapore: John Wiley & Sons [in English].
- Thompson, M. & Pringle, H. (1999). *Brand spirit: How cause related marketing builds brands*. Chichester: Wiley [in English].
- Volkov, A. T. (2006). *Strategicheskii brend-menedzhment i kapitalizatsiia organizatsii* [Strategic brand management and organization capitalization]. Moscow [in Russian].
- Zimbardo, P. G., & Leippe, M. R. (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. New York: McGraw-Hill [in English].
- Zozulov, O. & Nesterova, Yu. (2008). *Brend yak nematerialnyi aktyv u postindustrialnomu suspilstvi* [The brand as an intangible asset in a post-industrial society]. *Ekonomika Ukrainy*. № 3. pp. 4–11 [in Ukrainian].

УДК 659.126:316.77

БРЕНД-КОМУНІКАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Михайло ПОПЛАВСЬКИЙ

д-р пед. н., проф.

Київський національний
університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: pomm20180326@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8234-8064

© Поплавський М., 2018

Для бренд-комунікації закономірними є соціальна обумовленість об'єкта взаємодії, його емоційне оцінювання, а також мотивація до подальшої взаємодії стосовно бренда, до зміни або статичності поведінки. Бренд-комунікація має низку ознак, які вказують на її автономність, складність і багатогранність.

Бренд — це чинник управління поведінкою споживачів, поведінкові реакції яких є доволі різноманітними й формуються під впливом соціальних чинників, виявлення та облік яких впливають на достовірність прогнозованих ефектів бренд-комунікації. Найважливішою властивістю бренда є його психологічність, хоча такими є усі маркетингові процеси, скеровані на його створення і розвиток. При просуванні бренда доцільність застосування інтегрованих маркетингових комунікацій обумовлена тим фактом, що використання тільки рекламної комунікації не є основним джерелом формування його смислів. Сучасні бренд-комунікації в переважній більшості випадків можуть бути охарактеризовані як інтегровані. Ефективність діяльності з управління брендом залежить від комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій, що в сукупності забезпечує синергетичний ефект бренд-комунікації. У сфері вищої освіти саме бренд стає запорукою конкурентоспроможності освітніх закладів на ринку освітніх послуг, адже, обираючи університет, абітурієнти у своєму виборі здебільшого орієнтуються на бренд, репутаційний та іміджевий складники закладу освіти

Бренд-комунікація — це соціальне явище, до якого належить і рекламна комунікація, що формує бажання купувати. Ефективність цього явища досягається завдяки рекламній діяльності. Бренд-комунікація — це також процес психологічного впливу на комунікатора та реципієнта, який ґрунтується на механізмі переконання представників різних соціальних груп. Виходячи з положення про те, що бренд-комунікація є соціальним явищем, відповідно бренд є образом соціального об'єкта, який виникає як реакція на заохочення в результаті комунікативної взаємодії.

Ключові слова: бренд, бренд-комунікація, комунікації, капітал бренда, маркетинг, реклама, соціальна сфера.

BRAND COMMUNICATION AS A SOCIAL PHENOMENON

Mykhailo POPLAVSKYI

Doctor of Pedagogics, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
36 Ye. Konovalets Str., 01133, Kyiv, Ukraine
e-mail: pomm20180326@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-8234-8064

Social conditionality of the object interaction, its emotional evaluation, as well as the motivation for further interaction with respect to the brand, to the change or the static behaviour is a pattern for brand communication. Brand communication has a number of features indicating its autonomy, complexity and versatility.

The brand is a factor in consumer behaviour management, whose behavioural responses are quite diverse and shaped by the social factors influence, the detection and taking into consideration of which affects the authenticity of the brand communication predicted effects. The most important feature of the brand is its psychology, although all marketing processes are aimed at its creation and development. When promoting the brand the expediency of integrated marketing communications is determined by the fact that the only advertising communications usage is not the main source of its meanings formation. In the vast majority of cases, modern brand communication can be characterized as integrated one. Since the effectiveness of brand management activities depends on the complex of integrated marketing communications, thus collectively providing a synergetic effect of brand communication. In the sphere of higher education the brand itself becomes a pledge of market competition power of higher education services, as choosing the university applicants in their choice mainly aim at the brand, reputation and image components of the higher educational establishment.

Brand communication is a social phenomenon, which includes advertising communications, that forms a desire to buy. Its effectiveness is achieved through advertising. Brand communication is a process of psychological impact on the communicator and the recipient, based on the mechanism of various social groups representatives' persuasion. Reasoning from the provision that brand communication is a social phenomenon, the brand is the image of a social object which occurs as a reaction to encouragement in the process of communicative interaction.

Key words: brand, brand communication, communication, brand's capital, marketing, advertising, social sphere.

Актуальність проблеми

Нині формування та подальший розвиток бренда є пріоритетними в діяльності численних компаній, організацій та установ, набуваючи нового значення щодо індивідів, ідей і різних спільнот. Особливо важливим це стає в період зміни соціальних настанов та уподобань індивіда, в зв'язку з чим актуалізується необхідність вивчення бренда та бренд-комунікації як соціального явища.

Постановка проблеми

Бренд як соціальний феномен останнім часом активно вивчається в межах бренд-менеджменту — діяльності з управління брендом, частиною якої є комунікація з потенційними чи реальними споживачами, клієнтами, партнерами та ін. (Волков, 2006; LePla & Parker, 2002; Nilsson, 1998; Thompson, & Pringle, 1999). Відповідно до змісту цієї діяльності, бренд-менеджмент, або брендинг, не обмежується лише комунікацією, оскільки він скерований на процес формування споживчої лояльності. Бренд-комунікація — це поняття, що охоплює, поряд зі сферою професійної комунікації, й інші комунікативні ситуації, в яких він обговорюється, зокрема, у сфері побутової міжособистісної комунікації. Тобто під комунікацією бренда слід розуміти зміст повідомлення та спосіб його доставки відправнику.

Стан вивчення проблеми

Дослідження бренда здійснюються в контексті різних наукових парадигм, зокрема, філософської, культурологічної, психологічної, соціологічної, маркетингової, лінгвістичної, юридичної та ін. Зазвичай він розглядається одночасно з точки зору маркетингу (з позиції просування) й менеджменту (з позиції управління). Це праці таких дослідників, як Д. Аакер, Т. Гед, Ж.-Н. Капферер, П. Темпорал, А. Еллууд, О. Шевченко (Kapferer, 2008; Ellwood, 2000; Aaker, 1996; Temporal, 2002; Шевченко, 2012; Зозульов і Нестерова, 2008) та ін., підхід яких до вивчення бренда дає змогу представити його у контексті впливу на споживачів. У контексті психології споживання вагомим внеском для аналізу бренда є праці Е. Ільїна, Р. Блекуелла, П. Мінніарда, Д. Енджела (Engel, Blackwell & Miniard, 1990). Він синтезується в різних комунікативних формах, зокрема реклами й паблік релейшнз, а також як основа інтегрованих маркетингових комунікацій. Методологія дослідження бренд-комунікації ґрунтується на її теорії та психології, психології рекламної комунікації, риторики реклами, теорій поведінки споживачів, брендинга та маркетингу (Batey, 2008).

Невирішені питання

У дослідженнях зазначених авторів відсутнє системне розуміння бренд-комунікації як соціального явища, що потребує додаткового його вивчення.

Завданням статті є з'ясування змісту поняття бренд-комунікації та її ролі в психологічному впливі на споживача.

Виклад основного матеріалу

Сучасні дослідження теорії й соціології комунікації скеровані, передусім, на вивчення комунікативного впливу і взаємодії, комунікативної особистості та її комунікативної компетентності, моделювання комунікаційного процесу, аналіз та систематизацію наявних моделей (Г. Лассуелла, К. Шеннона, У. Уівера, Ч. Осгуда, У. Шрамм, Р. Якобсона, Т. Ньюкома, Ф. Хайдера та ін.). Результати цих досліджень дають змогу розглядати комунікацію як навмисну чи ненавмисну передачу смислу за допомогою повідомлення. При цьому найважливішою проблемою комунікації є механізм, що переводить індивідуальний процес передавання і сприйняття інформації в соціальнозначущий процес персонального і масового впливу, закладеного в мовній діяльності індивідів — просторі реалізації соціальних норм і правил спілкування (Конецкая, 1997, с. 6).

Підґрунтям психологічного дослідження комунікації є визнання того факту, що в кожному комунікативному процесі, відповідно до концепції М. Леонт'єва, присутня єдність діяльності, спілкування й пізнання (Леонт'єв, 2004). Класики психологічної науки Ф. Зімбардо і М. Ляйппе справедливо зауважують, що теорія комунікації займається переважно вивченням структури і змісту процесу передавання інформації як такої. На відміну від них соціальна психологія зосереджена на розумовій діяльності людини, на тому, яким чином на її думки, почуття і вчинки впливають інші люди (Zimbardo & Leippe, 1991). Таким чином, бренд-комунікація за своєю суттю соціальна, тобто «така комунікативна діяльність людей, яка обумовлена цілою низкою соціально значущих оцінок, конкретних ситуацій, комунікативних сфер і норм спілкування, прийнятих у певному суспільстві» (Конецкая, 1997, с. 6).

Бренд-комунікація — це вид діяльності, предметом якої є бренд, що відповідає певним потребам цільової аудиторії. Предмет діяльності відрізняє одну діяльність від іншої та спрямовує її; на думку О. М. Леонт'єва, він є дійсним мотивом діяльності. Предмет діяльності «може бути речовим та ідеальним, даним у сприйнятті чи таким, що існує лише в уяві, в думці. Головне, що за ним завжди стоїть потреба, що він завжди відповідає тій чи іншій потребі» (Леонт'єв, 2004, с. 80). Саме психологічність є найважливішою властивістю бренда: оскільки він існує лише у свідомості споживачів, психологічне сприйняття символу, його оцінювання та роль в індивідуальній когнітивній картині світу — це те, що формує й інституалізує бренд. Сам бренд — це вже комунікація, але в її мінімальній, згорнутій формі: «through every touch point something about the brand is being communicated ... brand

is never not communicated. This is brand communication in its broadest, all-inclusive sense and it is what, over time, determines brand meaning» (Batey, 2008, p. 221). Відомий фахівець у сфері бренд-менеджменту Д. Аакер розглядає капітал бренда як «сукупність активів (або пасивів), пов'язаних з марочною назвою і символом, яка збільшує (або зменшує) цінність товару або послуги для фірми та (або) для клієнтів цієї фірми» (Aaker, 1996). До основних активів капіталу бренда, на думку Д. Аакера, належать обізнаність, лояльність, якість бренда, що сприймається, та асоціації з ним.

Зокрема, у сфері вищої освіти використання брендингу надає навчальному закладу певні переваги: бренд створює природні бар'єри для нових конкурентів; наявність бренда полегшує «виведення» на ринок нових інтелектуальних товарів і послуг; бренд також певним чином забезпечує «захист» від загроз ринку. Сильний бренд може допомогти закладу освіти без дорогих рекламних кампаній і великого зниження цін захистити свою частку ринку. Успішно проводячи брендинг своїх послуг, заклад освіти дистанціює їх в очах цільових аудиторій від конкурентів. Все це обумовлює актуальність аналізу практичного досвіду закладів освіти зі створення бренда та розробки відповідної методики в Україні. Нині саме бренд стає запорукою їхньої конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, адже, обираючи університет, абітурієнти у своєму виборі здебільшого керуються не об'єктивними показниками діяльності навчального закладу (якість викладацького складу, рівень наукових досліджень тощо), а орієнтуються на бренд, репутаційний та іміджевий складники закладу освіти. Саме тому бренд-комунікації апелюють не стільки до раціонального мислення, скільки до асоціативних зв'язків, забезпечуючи виникнення в реципієнта особистісних смислів, запам'ятовування ним основних атрибутів бренда. Останні — це функціональні або емоційні асоціації, поява та ефективне закріплення яких пов'язані із основною сутнісною характеристикою бренда (наприклад, славетна історія, унікальні ознаки закладу освіти, інноваційні дослідження, новітні технології тощо). Це досить складно зробити у процесі брендингу закладів освіти, враховуючи їхню багатогранну діяльність. Тому завданням менеджерів має стати розроблення таких атрибутів, які б забезпечили максимально позитивне оцінювання закладу освіти різними цільовими аудиторіями, що передбачає чітку орієнтацію та їх очікування. У цьому контексті показовим є приклад Київського національного університету культури і мистецтв — лідера освіти в Україні, який входить у ТОП-10 кращих культурно-мистецьких вишів Європи. Його унікальні риси — це найбільш престижні творчі та бізнес-спеціальності, аналогів яким немає в Україні. У період турбулентності на освітньому ринку Київський національний університет культури і мистецтв

обрав власну модель і вектор розвитку. Його майбутнє за провідними викладачами, успішними науковцями і практиками у своїй царині, здатними готувати студентів не до екзаменів, а до життя. Найголовніше в університеті — атмосфера, співтворчість студентів і викладачів. Важливе завдання — прищепити кожному студенту віру в себе, дати зрозуміти, що він може зробити більше, ніж він думає про себе (Поплавський, 2017, с. 453). У процесі свого позиціонування Київський національний університет культури і мистецтв доводить до різних цільових груп головну ідею — свою унікальність. У своїй бренд-комунікації університет акцентує увагу на традиціях, відомих випускниках, високій кваліфікації викладачів, свободі та демократичних цінностях у процесі навчання та здійснення наукових досліджень.

Саме взаємодія споживача з брендом — сенс бренд-комунікації. Для позначення одиниці взаємодії споживача з брендом визнаний фахівець із брендингу, випускник Оксфордського університету М. Баті, пропонує поняття «touch point» (Batey, 2008, p. 220) — кожен випадок контакту споживача з брендом, що супроводжується появою певних асоціацій, може розглядатися як «touch point», який впливає на різні перцептивні та емоційні рівні й викликає позитивні чи негативні реакції. Отже, бренд-комунікація за своєю суттю є соціальним явищем. Закономірними для неї є соціальна обумовленість об'єкта взаємодії, його емоційне оцінювання, а також мотивація до подальшої взаємодії з приводу бренда, до зміни або статичності поведінки. Інакше кажучи, бренд-комунікація розрахована на формування закономірностей поведінки й діяльності людей, які виражаються в певних повторюваних поведінкових реакціях. Тому вона повинна бути переконливою, а для її вивчення необхідно враховувати такі комунікативні «складники» переконання, як «комунікатор», «повідомлення» («інформація»), «канал передавання», «аудиторія» (Myers, 2012).

Семантично дотичним до поняття бренд-комунікації є термін «маркетингова комунікація». Їхню взаємодію можна трактувати по-різному в залежності від обраної точки зору: у вузькому сенсі вони виступають як синоніми, але в широкому бренд-комунікація входить до системи маркетингових комунікацій (як вважає французький маркетинголог Ж.-Н. Капферер та ін.), тому що бренд не замінює маркетинг, який скерований на його просування. Основоположник підходу до виокремлення маркетингових комунікацій в особливу сферу Ф. Котлер описав елементи процесу маркетингової комунікації й актуалізував питання про її ефективність. На його думку, комунікатор повинен діяти за такою схемою: виявити цільову аудиторію, визначити бажану відповідну реакцію, підготувати звернення до аудиторії, обрати засоби поширення інформації, з'ясувати властивості, що характеризують

відправника, й отримати зворотній зв'язок (Kotler and Dubois, 1991). Отже, маркетологи наголошують на тому, що всі маркетингові процеси, які скеровані на створення й розвиток бренда, є психологічними.

Маркетингова комунікація охоплює різні типи аудиторій і соціальних груп. Ф. Котлер зазначає, що сучасна компанія «управляє складною системою маркетингових комунікацій. Саме вона комунікує зі своїми посередниками, споживачами й різними контактними аудиторіями. Її посередники підтримують комунікації зі своїми споживачами і різними контактними аудиторіями. Споживачі провадять усну комунікацію у вигляді розмов і чуток один із одним та іншими контактними аудиторіями. І одночасно кожна група підтримує комунікаційний зворотний зв'язок з усіма іншими» (Kotler & Dubois, 1991, p. 408). Варто зазначити, що для сучасних маркетингових комунікацій ключовими є процеси індивідуалізації споживання. Враховуючи, що маркетингові стратегії переорієнтовуються з мас-маркету на окремих індивідів (Batey, 2008, p. 223), відповідно, бренд-комунікація розвиватиметься шляхом індивідуалізації, адаптації однієї ідеї до сприйняття різними споживачами. Це дасть змогу враховувати потреби індивідуального споживача, тобто адресно вибудовувати аргументацію і підбирати відповідні комунікаційні засоби. Паралельно з розвитком індивідуально орієнтованого маркетингу виникає проблема «дозвольного» маркетингу, оскільки не всі споживачі позитивно сприймають скерований на них вплив бренд-комунікації.

Однією з головних причин, які змушують використовувати інструменти маркетингу в сфері освіти, є її реформування, що безпосередньо впливає на розвиток конкурентних відносин між навчальними закладами. Ця перебудова пов'язана, зокрема, зі скороченням бюджетного фінансування, зменшенням кількості випускників шкіл при одночасному зростанні кількості закладів вищої освіти, а також поточними та перспективними потребами ринку праці. Вирішення всіх цих проблем неможливе без подальшого розвитку теорії й практики маркетингу освітніх послуг і застосування бренд-технологій у системі управління закладом освіти. Тому українські навчальні заклади все активніше звертаються у своїй діяльності до концепції брендингу з позиції посилення свого іміджу. Однак застосування ідей брендингу на практиці породжує чимало нових невирішених проблем, пов'язаних, як було відзначено вище, із розвитком методології брендингу, вдосконаленням якісних параметрів бренда, а також посиленням його соціально-етичного потенціалу.

Оскільки бренд створюється для оптимізації процесу споживання, в цьому сенсі психологічність бренда межує з його ефективністю. У зв'язку з цим звертає на себе увагу поняття споживчої лояльності до бренда, що є ключовим в парадигмах брендингу та маркетингу

(Kapferer, 2008; Aaker, 1996). По суті, лояльність ототожнюється з ефективністю. Лояльні споживачі становлять особливу соціальну групу, від поведінки якої залежить успішність і прибутковість бренда. Поведінка споживачів визначається як дії людей під час придбання, споживання товарів і послуг, а також звільнення від них (Engel, Blackwell & Miniard, 1990). Дослідження поведінки споживачів тією чи іншою мірою дають змогу відповісти на запитання, чому індивіди прагнуть придбати певні товари. Тому не випадково бренд досліджується як чинник управління поведінкою споживачів, адже споживач — це певна роль, яку у відповідній ситуації грає індивід. Його поведінкові реакції є доволі різноманітними й формуються під впливом соціальних чинників, виявлення та облік яких сприяють більшій достовірності прогнозованих ефектів бренд-комунікації.

У маркетинговій теорії та бізнес-практиці використовується спеціальний термін — «інтегровані маркетингові комунікації». Центром комунікацій, основою їхньої інтеграції є саме бренд. До комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій належать традиційна реклама, public relations, direct marketing, sales promotion, особисті продажі, e-marketing, спонсорство, event-marketing, product placement. Доцільність застосування інтегрованих маркетингових комунікацій у просуванні бренда обумовлена визнанням того факту, що використання тільки рекламної комунікації, яка традиційно є основним джерелом формування смислів бренда, на теперішній час вже недостатньо, все менше компаній у всьому світі орієнтуються на виняткове використання однієї маркетингової комунікації. Ефективність діяльності з управління брендом залежить від комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій, що в сукупності забезпечує синергетичний ефект бренд-комунікації.

Інтегровані комунікації поєднують у собі можливості різних типів комунікацій (реклами, паблік рілейшнз, директ маркетингу та ін.) у межах єдиної комунікаційної стратегії. Сучасні бренд-комунікації у переважній більшості випадків можуть бути охарактеризовані як інтегровані. Розвиток сучасних засобів комунікації дає змогу використовувати не лише традиційні носії і жанри, а й інтерактивні форми взаємодії зі споживачем (direct marketing, call-центри та ін.), і так звані «нові медіа» (за допомогою Інтернету, мобільних телефонів, відео, iPods, платформ digital media та ін.). Тому бренд-стратегії повинні відповідати конкретному тренду, адже специфіку бренд-комунікації визначає ера інформації та розваг. Розвиток інтегрованих комунікацій обумовлений, насамперед, появою нових технічних можливостей, які впливають на зміст бренд-комунікації. Йдеться, зокрема, про соціальні мережі, цілі брендингу в яких можна визначити таким чином: посилення присутності бренда закладу освіти на соціальних

платформах; збільшення трафіку сайту закладу освіти; посилення його позитивного іміджу. В цьому аспекті показовим є приклад Київського національного університету культури і мистецтв, для якого соціальні мережі стали незамінним засобом бренд-комунікації. Сайт університету є основною формою його інтернет-активності, який не лише представляє його в мережі, а й транслює стратегію його позиціонування, надає базову інформацію про його діяльність, формує і підтримує позитивний імідж закладу, створює канал зворотного зв'язку з абітурієнтами і студентами, сприяє просуванню освітніх послуг, а також вибудовує ефективні комунікації з науковим співтовариством в межах України та за кордоном.

Використовуючи інтернет-технології у процесі брендингу, слід мати на увазі, що усі повідомлення про бренд у системі інтегрованих маркетингових комунікацій повинні бути семантично пов'язані між собою. Інтегровані маркетингові комунікації створюють імідж компанії та бренда і скеровані на споживача, який перебуває у центрі всієї маркетингової активності, на задоволення його потреб. В інтегрованих маркетингових комунікаціях засадничою є ідея індивідуальної комунікації зі споживачем; для її реалізації розробляються програми лояльності та ін. Зростає важливість персоналізації бренда, а саме: для споживача цінність бренда, яка сприймається під впливом комунікації, стає важливішою за фактичну інформацію.

Бренд-комунікація має низку ознак, що дає змогу говорити про її автономність, складність і багатогранність. Оскільки рекламна комунікація є найбільш помітним видом у комплексі інтегрованих комунікацій, які утворилися навколо бренда, то існує необґрунтована точка зору про те, що бренд-комунікація та рекламна комунікація тотожні, а, отже, бренд-комунікація має всі характеристики, властиві рекламній комунікації, зокрема, такі, як опосередкованість і масовий характер впливу (спрямованість на масову аудиторію). Однак бренд-комунікація — більш широке соціальне явище, яке включає не лише рекламну комунікацію, і, відповідно, може розглядатися, виходячи і з інших параметрів. Рекламна комунікація спрямована на формування бажання купувати, а бренд-комунікація — на вибудовування соціально-психологічних відносин бренд-комунікаторів зі споживачами. Разом із тим, ефективність бренд-комунікації досягається за рахунок рекламної діяльності. Реалізації завдань брендингу найбільш відповідає символічна метафорична реклама, яка апелює до інтуїтивного рівня свідомості. Також одним із найважливіших жанрових форм реалізації споживчої взаємодії з брендом є зовнішній вигляд брендovanого товару. Завдяки рекламі формуються особливі відносини споживача з брендом. Рекламна діяльність, відповідно до цього, повинна бути релевантна бренду і приваблива для споживача.

Для успіху реклами важливо те, наскільки комунікативний меседж і бренд інтегровані в креативний контент. Якщо зв'язок із брендом слабкий, споживач може згадувати креативний контент, але сам бренд не запам'ятається або буде неправильно інтерпретований. Креативність і послідовні повтори рекламних повідомлень зміцнюють позитивні асоціації до бренда. У рекламі використовуються атрибути бренда, що є власністю компанії: елементи фірмового стилю, товарний знак (логотип) та ін. Водночас образи з рекламних сюжетів можуть ставати атрибутами бренда — фірмовими персонажами. Отже, з позиції ефективності бренд-комунікації необхідно розглядати синергію рекламного продукту та його інтерпретацію в свідомості споживача під кутом мотивації, цінностей і бажань. Інакше кажучи, психологія мотивації споживача, — з одного боку, і психологія впливу за допомогою дискурсу, — з іншого, дають змогу конструювати певну модель, згідно з якою можлива інтерпретація бренд-комунікації.

Рекламна комунікація розглядається серед чинників, які впливають на поведінку споживачів (Фельсер, 2009). Проте, традиційні засоби просування бренда в сучасному бізнесі постійно переглядаються. «Реклама має в моїх очах тільки одне-єдине виправдання — це дійсно мега-тренд у маркетингу і називається він ідентифікацією бренда або створенням торгової марки» (Конецкая, 1997, с. 93). К. Кобьолл, бізнес-консультант та автор книг з проблем маркетингу, як і багато інших, вважає, що рекламне оголошення спрямоване не на залучення нових покупців, а на підсилення переконання тих, хто вже купив товар, у тому, що вони вчинили правильно. На його думку, середнім підприємцям, які не мають можливості робити бренд з імені своєї продукції, реклама не потрібна, для них набагато важливіші такі комунікаційні засоби, як зв'язки з громадськістю та просування продажів усередині фірми. Просування продукції, на думку К. Кобьолла, у наш час пов'язане з «маніакальною спеціалізацією», тобто спеціалізацією з «маніакальною одержимістю» в певній ніші (Kobjoll, 2000).

Висновки

Таким чином, можна зробити висновок, що бренд-комунікація — це процес соціального та психологічного впливу на комунікатора та реципієнта, що ґрунтується на механізмі переконання представників різних цільових аудиторій. Тобто, виходячи з положення про те, що бренд-комунікація є соціальним явищем, особливим видом соціальної комунікації, вона реалізовується як процес взаємодії, в результаті якого змінюються мотиви, настанови, поведінка та діяльність соціальних груп і формується відповідний образ бренда як соціального об'єкта. Бренд — це образ, який виникає як реакція на заохочення в результаті комунікативної взаємодії.

Подальше дослідження бренд-комунікації передбачає вивчення питань мотивації споживачів; розгляд бренда з позиції формування соціальної настанови; розширення механізмів переконання і соціального впливу в бренд-комунікації; виявлення специфіки взаємодії суб'єктів у бренд-комунікації, а також аналіз стратегій брендингу закладів освіти, атрибутів їх бренда тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Волков, А. Т. (2006). *Стратегический бренд-менеджмент и капитализация организации*. Москва.
- Зозульов, О., Нестерова, Ю. (2008). Бренд як нематеріальний актив у постіндустріальному суспільстві. *Економіка України*. № 3. С. 4–11.
- Конецкая, В. П. (1997). *Социология коммуникации*. Москва: Международный университет бизнеса и управления.
- Леонтьев, А.Н. (2004). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Смысл: Издательский центр «Академия».
- Поплавський, М. М. (2017). *Ректор*. Київ: Р. К. Майстер-принт.
- Фельсер, Г. (2009). *Психология потребителей и реклама*. Харьков: Издательство «Гуманитарный центр».
- Шевченко, О. Л. (2012). *Маркетингові комунікації та їхня роль у процесах створення бренду*. Взято з : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/17088/1/280-Shevchenko-455-457.pdf>
- Aaker, D. (1996). *Building Strong Brands*. New York : The Free Press [in English].
- Batey, M. (2008). *Brand meaning*. New-York: Routledge [in English].
- Du Plessis, E. (2005). *The Advertised Mind: ground-breaking insights into How Our Brains Respond to Advertising*. London: Kogan Page [in English].
- Ellwood, I. (2000). *The essential brand book. Over 100 Techniques to Increase Brand Value*. London: Kogan page.[in English].
- Engel, J. F., Blackwell, R. D. & Miniard, P. W. (1990). *Consumer behavior*. 6th ed. Chicago: Dryden Press [in English].
- Kapferer, J.-N. (2008). *New strategic brand management: creating and sustaining brand equity long*. 4th ed. London and Philadelphia: Kogan page.
- Kobjoll, K. (2000). *Motivaction: Begeisterung ist ubertragbar*. Zürich: Orell Füssli [in German].
- Kotler, P. & Dubois, B. (1991). *Marketing Management*. Paris: Publi-Union [in English].
- LePla, F.J. & Parker, L.M. (2002). *Integrated Branding*. 2nd ed. London: Kogan Page [in English].
- Myers, D. G. (2012). *Social psychology*. 11th ed. Boston: MA: McGraw-Hill [in English].
- Nilsson, T. (1998). *Competitive branding: Winning in the Market Place with Value-Added Brands*. 1st ed. Chichester: John Wiley [in English].
- Temporal, P. (2002). *Advanced brand management: from vision to valuation*. Singapore : John Wiley & Sons [in English].
- Thompson, M. & Pringle, H. (1999). *Brand spirit: How cause related marketing builds brands*. Chichester: Wiley [in English].
- Zimbardo, P. G., & Leippe, M. R. (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. New York: McGraw-Hill [in English].

REFERENCES

- Aaker, D. (1996). *Building Strong Brands*, New York : The Free Press [in English].
- Batey, M. (2008). *Brand meaning*. New-York, London: Routledge: Taylor and Francis Group [in English].
- Du Plessis, E. (2005). *The Advertised Mind: ground-breaking insights into How Our Brains Respond to Advertising*. London: Kogan Page.
- Felser, G. (2009). *Psikhologiia potrebitelei i reklama* [Consumer psychology and advertising]. Kharkov: Izdatelstvo "Gumanitarnyi tsentr" [in Russian]
- Kobjoll, K. (2000). *Motivaction: Begeisterung ist ubertragbar*. Zürich: Orell Füssli.
- Konetskaia, V. P. (1997). *Sotsiologiia komunikatsii* [Sociology of communication]. Moscow: Mezhdunarodnyi universitet biznesa i upravleniia [in Russian].
- Leontev, A. N. (2004). *Deiatelnost. Soznanie. Lichnost* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Smysl, Izdatelskii tsentr Akademiia [in Russian].
- Ellwood, I. (2000). *The essential brand book. Over 100 Techniques to Increase Brand Value*. London: Kogan page [in English].
- Engel, J. F., Blackwell, R. D. & Miniard, P. W. (1990). *Consumer behavior*. 6th ed. Chicago: Dryden Press [in English].
- Kapferer, J.-N. (2008). *New strategic brand management: creating and sustaining brand equity long*. 4th ed. London: Kogan page [in English].
- Kotler, P. & Dubois, B. (1991). *Marketing Management*. Paris: Publi-Union [in English].
- LePla, F.J. & Parker, L.M. (2002). *Integrated Branding*. 2nd ed. London: Kogan Page [in English].
- Myers, D. G. (2012). *Social psychology* 11th ed. Boston: MA: McGraw-Hill [in English].
- Nilsson, T. (1998). *Competitive branding: Winning in the Market Place with Value-Added Brands*. 1st ed. Chichester: John Wiley [in English].
- Poplavskiy, M. M. (2017). *Rektor* [Rector]. Kyiv: Maister-prynt [in Ukrainian].
- Shevchenko, O. L. (2012). *Marketynhovi komunikatsii ta yikhnia rol u protsesakh stvorennia brendu* [Marketing communications and their role in the processes of brand creation]. Retrieved from: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/17088/1/280-Shevchenko-455-457.pdf> [in Ukrainian].
- Temporal, P. (2002). *Advanced brand management: from vision to valuation*. Singapore : John Wiley & Sons [in English].
- Thompson, M., Pringle, H. (1999). *Brand spirit: How couse related marketing builds brands*. Chichester: Wiley [in English].
- Volkov, A. T. (2006). *Strategicheskii brend-menedzhment i kapitalizatsiia organizatsii* [Strategic brand management and organization capitalization]. Moscow [in Russian].
- Zimbardo, P. G., & Leippe, M. R. (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. New York: McGraw-Hill [in English].
- Zozulov, O., Nesterova, Yu. (2008). *Brend yak nematerialnyi aktyv u postindustrialnomu suspilstvi* [The brand as an intangible asset in a post-industrial society]. *Ekonomika Ukrainy*. № 3. pp. 4–11 [in Ukrainian].

UDC 070.481=111(410.11):325.8(477)

LONDON MAGAZINE “THE UKRAINIAN REVIEW” AS A PROMOTER OF THE IDEA OF UKRAINIAN STATEHOOD IN THE WESTERN WORLD

Mykola TYMOSHYK

Doctor of Philology, Professor

Kyiv National University
of Culture and Arts

36 Ye. Konovalets Str.,
01133, Kyiv, Ukraine

e-mail: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

© Tymoshyk M., 2018

The article is written on the basis of the library and archive collections in London during the author's UK internship. Its value lies in the fact that this is the first special study of the history of the English-language magazine of Ukrainians, published in London for almost 40 years in the second half of the twentieth century and intended for a foreign reader.

The author formulates three main reasons why Ukrainians founded such a magazine in London: to break the stereotype of the world's perception of Eastern Europe through the prism of the Russian Empire, to remind Europe about the Ukrainian issue still unresolved after the defeat of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, to expand the number of foreign politicians and parliamentarians who sympathized with the Ukraine's revival as an independent state

The founders of the magazine were Union of the Ukrainians in the United Kingdom, the League of Liberation of Ukraine in Canada and the Organization for the Defense of Four Liberties of Ukraine in the United States.

Two categories of readers a new magazine was aimed at, have been identified. First: English-speaking foreigners from among politicians, parliamentarians, journalists. Second: young Ukrainians who grew up in emigration and did not learn Ukrainian.

The main principle of the editorial policy of the magazine was proclaimed: to be an authoritative source of information about the situation of Ukrainians under the occupation of Russia, to explain the distinctness of the history of Ukrainians and their statehood aspirations to foreigners, to get them acquainted with culture, literature and traditions of Ukrainians.

In the analysis of the magazine's mass circulation policy the attention is drawn to the fact that for 38 years circulation was 1,500 copies, minimum — 950. Half of this pressrun was accounted for subscribers, the other half was distributed free of charge. The magazine was distributed in accordance with an addressees' list. It was sent to libraries, academic institutions, newspaper editors, political parties, universities, colleges and schools, as well as to individual politicians, scholars, journalists, parliamentarians in most parts of Western Europe, America and Asia. In the analysis of financial grounds, it was stressed that losses from the magazine's publication were covered exclusively by donations from Ukrainians.

Key words: *The magazine “The Ukrainian Review”, Ukraine, Ukrainian emigration, editorial policy, range of topics, magazine promotion, distribution network, circulation policy, Anti-Bolshevik Block of Peoples, bulletin “Congress Record”.*

ЛОНДОНСЬКИЙ ЖУРНАЛ “THE UKRAINIAN REVIEW” ЯК ПРОМОУТЕР У ЗАХІДНОМУ СВІТІ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Микола Тимошик

д-р філол. н, проф.

Київський національний університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36, 01133, Київ, Україна

e-mail: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

Стаття написана на основі опрацьованих автором бібліотечних та архівних колекцій у Лондоні під час наукового стажування у Великій Британії. Цінність її полягає в тому, що це перше спеціальне дослідження історії англомовного часопису українців, що виходив у Лондоні в другій половині ХХ ст. упродовж майже 40 років і призначався для іноземного читача.

Виділяються три головні причини заснування українцями такого журналу в Лондоні: полатати стереотип сприйняття світом Східної Європи крізь призму Російської імперії, актуалізувати нерозв'язане після поразки Української революції 1917–1921 років українське питання, розширити з числа іноземних політиків і парламентарів коло нових симпатиків відродження України як самостійної держави.

Йдеться про засновників видання — Союз Українців у Великій Британії, Лігу Визволення України в Канаді й Організацію Оборони Чотирьох Свобід України в США.

З'ясовані дві категорії читачів, на які був спрямований новий журнал. Перша: англомовні чужинці з числа політиків, парламентарів, журналістів. Друга: молоді українці, які вирости на еміграції і не володіли українською мовою.

Головним у редакційній політиці журналу проголошувалося: бути авторитетним джерелом відомостей про становище українців під окупацією Росії, роз'яснення іноземцям окремішності історії українців та їх державницьких домагаць, знайомство з культурою, літературою та традиціями українців.

В аналізі тиражної політики журналу звернена увага, що упродовж 38 років існування максимальний наклад становив 1500 примірників, мінімальний — 950. Половина з такої кількості склали передплатники, інша половина розповсюджувалася безкоштовно. Журнал поширювався, згідно зі складеним адресарем, до бібліотек, наукових інституцій, редакцій газет, політичних партій, університетів, коледжів та шкіл, а також окремим політикам, ученим, журналістам, парламентарям у більшості країн Західної Європи, Америки та Азії. В аналізі фінансових засад наголошується, що збитки від видання журналу покривалися винятково на пожертви українців.

Ключові слова: Журнал “The Ukrainian Review”, Україна, українська еміграція, редакційна політика, тематика статей, промоція журналу, мережа поширення, тиражна політика, Антибольшевицький Блок Народів, бюлетень “Congress Record”.

Topic relevance

Ukraine is little known in the world. One of the reason of this situation is Ukraine's continual colonial dependence on Russia. For decades after the October coup and the defeat of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, the Western world perceived the East of Europe through the prism of the existence of the Russian Empire there.

For more than a quarter of a century of the Ukrainian State existence its officials have done very little for the promotion of the Ukrainian issues on the world arena. Therefore the study of such activities in the situation when Ukrainian state did not exist officially but its interests abroad were represented by institutions, formed by Ukrainian diaspora gains its topicality. To such institutions printed periodicals belong, which were published in English by Ukrainians.

Problem development condition

In the Ukrainian science this is the first study of the English language Quarterly “The Ukrainian Review”, the full file of which is still not available in any Ukrainian library. The author conducted this research during his recent practical studies in London.

The purpose of the article is to analyze the preconditions for the rise of the English language magazine of the Ukrainian diaspora in the UK, find out founders, to outline the features of editorial policy, problem-themed palette of publications, the circle of authors.

Basic material presentation

Prerequisites for the magazine foundation

After the Second World War, large groups of emigrants from the eastern territories of Europe fostered their lives in newly settled separate colonies in western countries. Ukrainians were not an exception.

At the beginning, there appeared organizations that were organizing a social, cultural, educational and religious life. From hard-earned funds, public money funds are formed. Church communities were formed, Sunday schools were opened, Ukrainian houses were built. Periodical press became a significant factor in the formation of the national, patriotic, educational and cultural core of the community. Moreover, the press was branched out, which took into account the various readers' tastes, socio-political guidelines, age categories and preferences.

One of the largest public organizations — the Union of Ukrainians in Great Britain — founded the newspaper “Nash Klych”, which soon turns into a “Ukrainian Opinion”; thereafter, it appears that there should be a children's magazine called “Young Friends”. The first printed organ of the supporters of the Ukrainian Nationalists' Organization was the “Ukrayinsky Klych” newspaper, later the Ukrainian Publishing Union was registered here and they began publishing the monthly “Liberation Road” (“Vyzvolnyi Shlyakh”) magazine. Church publications also appear: Ukrainian Greek Catholics pub-

lish “Nasha Tserkva”, the Orthodox — “Vidomosti”. The members of the Association of Ukrainian ex-Warriors in Great Britain (AU ex-W) — had their own magazine “Trumpeter” (“Surmach”) and the annual “Almanac of the AU ex-W”. A number of first publishing houses were also established.

Thus, during a short time, from the second half to the end of the 40s of the twentieth century, a network of Ukrainian-language printed periodical and non-periodical publications was created on the territory of Great Britain, which reflected socio-political, cultural and educational orientations of different groups of Ukrainians.

Then-time observer of the press movement in emigration, I. Dmytriv, described the historical mission of such publications as follows: “We have become the advanced post of Ukraine, where national-political and cultural thought is fought for and the skilled personnel were brought up, who will stand together with the whole people before the final massacre with Moscow” (I. Dmytriv, 1963).

Shortly thereafter, the question arose about the Ukrainian periodicals’ establishment in English.

What was it caused by?

In retrospective review, there were several reasons for that.

The first one. British society continued to measure the world with old standards and looked at Eastern Europe through the prism of the existence of the great Russian empire there. Against the background of a massive attack of propagandists from the Moscow Kremlin who were inspired by brave victory over fascism, the voice of the peoples from the national vicinities of the empire, including Ukrainians, oppressed by Communist-Bolshevik system, was never heard.

The second one. After the defeat of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, the urgency of the unresolved “Ukrainian issue” was aggravated due to the massive migration of millions of Ukrainians in the post-war days to the West. They could not reconcile with the anti-human system of communist-Bolshevik order imposed by Moscow.

The third one. Under these conditions there arose the need to represent struggling Ukraine to belligerent alien world, to defend its national-state rights, to show genuine, real situation under Moscow oppression, to find supporters of the national liberation movement of the Ukrainians among foreigners.

The fourth one. The post-war Ukrainian emigration was intended to continue the attempts of its predecessors to publish periodicals in English in this country, emphasizing not only the continuity of their struggle for statehood, but also the intentions to systematically inform foreigners about the problems of the multimillion Ukrainian nation in the center of Europe

There were two English-language bulletins that were released in Britain for a short time.

So, the bulletin “The Ukraine” was released under the guidance of the Ukrainian press office in London from the beginning of June 1919 up to the end of February 1920 and was aimed at “providing reliable information about Ukraine” (To Readers, 1919).

From May 1939 to April 1941, 18 numbers of another edition of Ukrainians appeared in London — “The Ukrainian Bulletin”. It was initialised by the Ukrainian National Information Services (UNIS), which at that time operated in London under the auspices of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN). In the first issue, the editorial program was announced: “UNIS will strive to provide accurate and objective information about Ukraine for the sake of clear understanding of the aspirations of the Ukrainian nation by British citizens”. Among the topics raised on the pages of the Bulletin were the following: the situation in Soviet Ukraine and in the Ukrainian lands under Poland, the West’s policy towards Ukraine, the life of Ukrainian communities in Canada and the United States, and pages on the history of Ukraine (“Ukrainian Bulletin”).

The forerunners of the appearance of a new English language publication after the Second World War were also a series of books of contemporary authors translated from Ukrainian. However, they were mostly brochures — small in size, poor in topics, not deep in the analysis of problems, not to mention printing design (W. K. Mathews & T. Shevchenko, 1951; O. Martovych, 1954).

In the early 1950s, several brochures, edited by Dr. J. F. Stewart under the auspices of the Scottish European Liberal League, appeared in English in the Ukrainian literature market (“The Strength and weakness”, 1950).

The first attempt to establish a periodic publication for the English-speaking world is made by London Ukrainians in 1952: there appears “The Ukrainian Observer”. It was a peculiar digest of Ukrainian think-tank publications from “The Ukrainian thought” translated into English, which, according to the founders, could be of interest to the British reader. With varying frequency and volume, somewhat primitive in terms of printing this newsletter registration within three years of going out to people paved the way for the emergence of a new type of Quarterly — “The Ukrainian Review”.

The first issue of the Quarterly was released in December 1954, the last one in spring of 1992.

Founders, the program, range of themes, authors.

It was this magazine that performed its historic mission for a long time (almost forty years) — to be a true, authoritative, persuasive and consistent voice of Ukraine, struggling for the right to be an independent, congregated and a prosperous part of a democratic, civilized Europe for centuries.

At the time of the appearance of “The Ukrainian Review” there were published already three respectable English language periodicals, initiated

by Ukrainian diaspora. Thus, in American New-Jersey since 1933 there was published the English-language weekly, an addition to the largest in circulation and best known in the world newspaper “Svoboda” — “The Ukrainian Weekly”. In 1944 The Ukrainian Congressional Committee of America (UCCA) in New York established an English language Quarterly on Eastern European and Asian issues “The Ukrainian Quarterly”. In 1949 in Munich, Germany there appeared “ABN-Correspondence” — information and propaganda monthly, which was founded and published by the International Organization “Anti-Bolshevist Organisation of Nations”.

Under these circumstances, it was important for London Ukrainians to find their own niche in this important sector of the world’s information space — not to follow in the tracks of their predecessors, but to pave their own way, forming and expanding the problem-thematic field.

Three social organizations of Ukrainians which were registered and were operating in different countries of the West — the Union of Ukrainians in Great Britain (UUinB), Ukraine Liberation League in Canada and the Organization for the Defense of Four Liberties for Ukraine in the US — were the founders of a new English language Quarterly.

Having preliminarily outlined a future reader, the founders had in mind, first of all, two categories of readers:

The first one: English-speaking foreigners especially from politicians, parliamentarians, journalists — all those who had any relation to public opinion formation, to developing a real foreign policy in countries.

The second one: Ukrainian younger generation who had grown up in a foreign country and for various reasons did not know the Ukrainian language well enough, but lived and worked in the Ukrainian communities and required knowledge of the Ukrainian national affairs.

In accordance with such a specific contingent of readers the editorial policy of a new publication was formed.

Concerning national-political questions the editorial board of the magazine strictly adhered to the liberation-statehood principles.

In matters of church and religion the problems of the legality of Ukrainian churches, the close cooperation among them and the common spiritual and moral support of the people in their strivings for existence on Ukrainian lands, were the core platform of the publications.

Loyalty to such a policy was periodically verified in the annual reports of the organization. The correctness of chosen strategic direction of the editorial staff is proved by the evidence in archival documents:

“The magazine was and remains an extensive tool for disseminating the information about the situation of the Ukrainian people under Moscow Bolsheviks’ oppression, about their national-state aspirations and a continuous struggle for their freedom and statehood...” (“Zvit diialnosti ... vid 1.01 do 31.12.1963”).

“The magazine was the first to raise the issues of bullying the underground church in Ukraine by Moscow Bolshevik regime, giving the translation into English of all the documents and evidence of the real situation in Ukraine, enslaved by Moscow” (“Zvit diialnosti... vid 1.01 do 31.12.1981”).

“Devoting many publications to Ukrainian fighters, tortured in Bolshevik prisons and concentration camps in Siberia, the English reader with acknowledgment found the materials he needed only in “The Ukrainian Review”. Now when that prism of blindness of the Western world concerning the benevolent intentions of Moscow gradually disappears, mainly because of Moscow’s imperialistic attack on Afghanistan — the voice of the West finds its 100% justification on the pages of “The Ukrainian Review” (“Zvit diialnosti... vid 1.01 do 31.12.1982”).

Careful acquaintance with archival releases, with which the author was fortunate enough to work at London office of the Ukrainian Union in the UK, gives grounds for determining the main thematic areas of the Quarterly. Conventionally, they can be grouped into three blocks:

- “Politics, history, ideology”: international block of articles on current topics;
- “Literature, art, education”: the block of articles on Ukrainian issues;
- “Ukrainians in the Free World”: chronicals (review of publications of the world press, where Ukraine and Ukrainians are mentioned).

The preference was given to the scientific and journalistic articles of foreign and Ukrainian authors on “Soviet Studies”, the widespread research direction in the West.

The editors paid great attention to the publications, which referred to translations of works of Ukrainian writers, publicists and scholars into the languages of the peoples of the world. At the same time, widely known was the information about translation and works of world literature into the Ukrainian language.

It is possible to imagine, in what sequence and on what topics the issues of this rare edition were compiled, by turning to separate editions. Let us take, for example, edition number 1 in 1959.

On the first pages of the issue one can find an analytical article by Slava Stetsko “Russian imperialism is not invincible!”. In this valuable research, which is also relevant today and is marked with the iron logic of facts and journalistic comments to them, one aspect of the problem is taken as the basis — the importance of conducting psychological campaigns against the Russian aggressor. This is exactly what the Kremlin’s propaganda deals with constantly and not without success.

Section “Politics, history, ideology”, except for the title article is amplified with Vladimir Luzhanskyi’s research “The 40th anniversary of the liberation movement in Western Ukraine, a critical review of Yurii Studynsky

“The idea of independence and unity of Ukraine in historical context”, the first part of Dmytro Dontsov’s research “Russia and the West”, based on Western sources. In this chapter one can find relevant analytical writings of well-known American researcher Edward O’Connor “American political realism and the Russian Empire”.

The section “Literature, Art, Education” is full of publications on diverse topics. Volodymyr Derzhavyn’s sensational commentary “The Case of Pasternak or Self-Accusation of Bolshevik Literature” sheds light on the manipulation of Moscow’s ideologists around the nomination of the Russian writer, who was in opposition to the Russian government, to the Nobel Prize. Known in England Ukrainian translator Vera Rich gave foreign language reader a social-political analysis of Shevchenko’s poem “Caucasus” and its English translation. High moral standards of Lesia Ukrainka, Olena Teliha, Olga Besarab, Liudmyla Starytska-Cherniakhivska, tens and hundreds of young UNO and UIA activists were taken as factual background for Zenovii Mosiichuk’s research “The role of women in the struggle for freedom of the Ukrainian nation.” The last part of Leonid Lyman’s work “A Tale about Kharkiv” is published. A number of publications in this section introduces the reader to individual trends in the areas of culture, education, literature of the then Soviet Ukraine: how the art of painting developed, what the situation with the Ukrainian-language books and newspapers was, what the true essence of the Bolshevik “reform” of education was; why the persecution for religious convictions.

The section “Ukrainians and the Free World” is small in size, but very rich and varied in content. This time, here one can find a review of the foreign press, which widely responded to the 41 anniversary of the restoration of the Ukrainian State. The theme of the life of Ukrainian Diaspora is supplemented with two other publications — the successful European tour of the Ukrainian Bandurist orchestra led by Hrygorii Kytastyi and dance ensemble “Orlyk” under the direction of Petro Dnistrovyk in autumn of 1958. Both were formed on American continent.

It is well-known that the importance and authority of any periodical depend primarily on the authors.

Who formed the core of the authors’ team of “The Ukrainian Review”?

We divide this core into Ukrainian and foreign parts.

As for the Ukrainians, the standard of publication requirements was particularly high. After all, the best national forces in the fields of science, journalism and literature emigrated after the Second World War. And they were not difficult to be found there. Let me mention the most active contributors.

Among the professors of the Humanities: N. Polonska-Vasylenko, V. Kubiiovych, O. Ohloblyn, H. Vashchenko, D. Doroshenko, I. Holubovych, I. Mirchuk, B. Krupnytskyi, V. Yaniv, V. Derzhavyn, V. Oreletskyi, Yu. Yuiko, V. Zalozetskyi, T. Matskiv.

Politicians — statehood activists: Stepan Bandera, Yaroslav Stetsko, Slava Stetsko, Dmytro Dontsov.

Writers and artists: O. Voropai, Yar Slavutych, M. Orest, V. Kosyk, S. Hordynsky.

Foreign authors. The surnames themselves prove that the whole civilized world is represented here: professors J. F. Stewart, J. Nandris, O'Connor, Baimirse Hait, ambassadors Arthur Malloyne, P. Scott-Montague, colonel S. K. Giffe, politicians, scholars, artists and statesmen Niko Nakashidze, Veli Kaium Khan, Clarence A. Manning, V. K. Mathews, Monica Furlong, D. Valchev, V. Staus, Vira Rich.

Specificity of editorial work, financial principles, circulation policy
Specificity of editorial work

One of the peculiarities of the work of any Ukrainian editorial team in a foreign country is that the editorial board, editorial staff and technical staff often work at a great distance from each other.

A valuable testimony to the fact that the editorial working process with copyrights and manuscripts, their English translations, was difficult and not quite customary for the usual editorship, was left by a former professor at the Ukrainian Catholic University in Rome, an active editor and publisher on emigration, Mykola Chubatyi: "Often the author lived in The United States, language editor, — in Canada, and printing took place in Munich... In these extremely abnormal working conditions, during a permanent journey of the manuscript and the corrections between New York, Toronto, Rome and Munich, it was above human power, to look after everything and to guard against mistakes..." (M. Chubatyi, 1965).

The creators of "The Ukrainian Review" found themselves in the same situation. At the initial stage (late 50's) editorial preparation was conducted mostly in London. The first chief editor of the Quarterly was a former professor of Kharkiv University, a specialist in classical philology and Oriental studies Volodymyr Derzhavyn. At the same time, he was also the author of a number of problematic articles and a reviewer of the works of foreign authors. In 1962, because of Professor Derzhavyn's illness the functions duties of the editor-in-chief were fulfilled by the rector of Ukrainian Technical and Economic Institute, anthropologist by profession, Professor Rostyslav Yendyk (since 1945 this institution moved from Czech Podiebrad to Germany, Regensburg, Munich) (I. Dmytriv, 1963).

Since this time onwards, Munich becomes the seat of the editorial board, as well as the place for the exchange of proofs and prints. The editorial policy of the Quarterly for many years had been carried by the true associate of one of the forefathers of the OUN, Yaroslav Stetsko, a member of the OUN Ward, journalist Slava Stetsko, editor-in-chief. It is interesting to know that Mrs. Slava was also the head of the chief printed organ of the Central Committee at Antibolshevist Bloc of Nations, "ABN-Correspondence", published in English.

London also housed the headquarters of deputy editor-in-chief and senior manager. For a long time the functions of a deputy were performed by Yaroslav Vasyliuk. He was responsible for the preparation of publications on the life of Ukrainians on both emigration and on their territory, occupied by Russian invaders. In the Annual UUinB Reports we can find out the names of edition managers, which were usually not mentioned in issues. At various times, these important functions were performed by A. Cholii (1957), Mykola Tuzhyliak (1987), Mykhailo Semianiv (1991).

Other employees worked mainly overseas, from where they sent English translations for further proofreading and text editing.

In the early 80's of the twentieth century, the editorial board, which was headed by Slava Stetsko, incorporated representatives of the younger generation of emigration: Prof. Lev Shankovsky, Doctors Oleg Romanyshyn, Anatol Bedriy, Master Volodymyr Bohdaniuk, Marta Savchuk. Significant help in translating articles into English was provided by Volodymyr Slez.

Financial principles

The archival documents prove, that notwithstanding the existence of three founders of the English language Quarterly (Union of Ukrainians in Great Britain, Ukraine Liberation League in Canada and the Organization of Four Liberties for Ukraine in the USA), the financing of its publishing was provided by UUinB.

About the expenses on publication of the first issue of "The Ukrainian Review" one can learn from the publication of I. Dmytriv in the newspaper "Ukrainian Thought": "UUinB started its publishing activity for foreign World with a capital of 268 pounds. This amount is insignificant in relation to the efforts and finance that should be invested in every such business. But the matter was not in the money, but in the need of the magazine, in the course of propaganda work on foreigners' territory" (I. Dmytriv, 1963).

Thus, it becomes clear: from the very beginning the publishers of the magazine realized that this publishing project, which was important from the ideological point of view, could not be self-paid, or profitable, that the implementation of the idea about systematic informing the foreign world about Ukrainian problems would require considerable expenses.

The analysis of the financial side of the editorial board activity suggests that during the 38 years of the Quarterly publishing only two years proved to be break-even for the founders: 1955 (even with a profit of 66 pounds) and 1967 (plus 54 pounds). In all other years, the issue of each number needed subsidies: from 29 pounds in 1956 to 1077 pounds in 1965 ("Zvit diialnosti... vid 1954 do 1992").

However, the losses were not so great in comparison with the benefits of the propaganda nature in the Ukrainian issue promotion in the world. As it was mentioned in one of the reports, for ten years of uninterrupted publishing of "The Ukrainian Review", its deficit was only 1700 pounds, taking

into account that almost 60 percent of the entire circulation was sent free of charge to various parts of the world, including Asia and America, to the Far and the Middle East.

During 1983 the UUIB Central Fund subsidies to publish four issues of the magazine, including revenue from subscriptions and donations amounted to £ 4724 (“Zvit diialnosti...vid 01.01 do 31.12.1983”).

Two factors increased the cost of the magazine: the increase in prices for postal services and printing materials, which was observed in the UK throughout the postwar period, and the issue of Quarterly supplements in the form of brochures in English.

From time to time inflation prompted to increase the cost of the annual subscription and the selling price of each copy, which, of course, had a negative effect on the pressruns. Such a comparison: if in 1959 the annual magazine subscription fee was 4 pounds (that is, one pound for a separate number), then in 1988 for the same four numbers it was necessary to pay four times more — 16 pounds. For subscribers in the US and Canada, the annual overpayment was 32 American dollars.

As for brochures, this case was especially noticeable on the eve of the 10th anniversary of the founding of the magazine. Then the UUIB decided to send all subscribers well-prepared essays on the life and work of the iconic figures of Ukrainian culture — Hryhorii Skovoroda, Lesia Ukrainka, Mykola Lysenko, as well as a brief chronicle of the history of the UIA (Ukrainian Insurgent Army) on the occasion of its 20th anniversary.

Pressrun policy

During the 38 years of the magazine existence, about one and a half hundred issues of the Quarterly were published. The circulation of each number varied from 1500 to 950 copies.

Is it a large or small number?

If compared with the pressrun of other periodicals of the Ukrainian diaspora, this figure can be considered one of the most typical. But if we bear in mind the publication specificity — published in English and for foreigners, well-informed on the subject, then such a number of copies is convincing. Especially against the background of pressruns of some central printed editions in modern Ukraine.

The first five years of “The Ukrainian Review” existence should be considered the best period of its circulation — each year 1500 copies are stable. During the 60’s and the beginning of the 70’s the total circulation was 1250. From the beginning of the 1980s it began to fall: in 1980 — 1,000; in 1991–1992 — 950. A noticeable increase in the circulation occurred in 1987 (1300 copies), which became possible thanks to the diaspora’s initiative on the eve of the 1000th anniversary of Ukraine’s baptizing and the active participation of the editorial board in the coverage of this event (“Zvit diialnosti...vid 1.01 do 31.12.1987”).

Saved archival data provide an opportunity to analyze these figures in terms of subscriptions and peddling. Take for example 1957 data. In total, the number of individual subscribers at that time was 81 (foreigners — 42, Ukrainians — 39). The number of copies subscribed by institutions, organizations and libraries was 61. The bulk of the publication pressrun found its reader through a network of distributors. In this way there were distributed: in UK — 505 copies, outside the country — 224. Copies that were written off under “gift” title (i.e. tittle given free) were 315. By the way, the last figure, if changed, then it only increased. The last part of the total circulation in 1,500 copies was considered as an editorial stock (“Zvit diialnosti... vid 1.01 do 31.12.1957”).

Usually free copies were sent by post, according to the pre-compiled addresses’ list, to libraries, research institutions, newspapers, political parties, universities, colleges and schools, as well as individual politicians, scientists, journalists, parliamentarians.

It is interesting to analyze in what quantity and where copies were sent. Here’s the data for 1971.

Foreign countries by subscription: Canada (Liberation League of Ukraine) — 86, Canada (individual subscribers) — 20, USA — 65, Australia — 20, Europe — 8. Totally 608 copies were sent abroad by subscription and through the distributors.

Foreign countries and the United Kingdom were given as a gift: Europe — 95, USA — 60, Canada — 12, Argentina — 2, countries of Asia — 140, Great Britain — 55. Totally 364 copies.

Great Britain (subscription and distributors): UUinB departments — 360, UUY cells — 13, individual — 36 copies (“Zvit diialnosti... vid 1.01 do 31.12.1971”).

In general, the geography of the distribution of the magazine (by subscription and free of charge copies), according to the considerably expanded addresses’ list in the early 70’s of the twentieth century is as follows (in order of decreasing number of copies sent to the country): UK, USA, Canada, Argentina, Brazil, Turkey, Australia, Switzerland, Sweden, Holland, Belgium, Korea, Japan, Vietnam, China, India, Israel, Pakistan, Egypt and others.

The tendency towards a steady decrease in the number of subscribers that emerged in the early 80s, forced the founders and editors deeply analyze the causes of this phenomenon and resort to additional measures aimed at intensifying the promotion of the publication. Facts about this can be found in the annual reports of UUinB activities. So, this question was the subject of discussion at the organization in early 1986. Four reasons were mentioned, according to which “The Ukrainian Review” lost its position in the English-language publications market in Ukrainian diaspora. Let’s enumerate them:

1. The lack of zealous distributors in Ukrainian communities, especially among younger generations.
2. The passivity of potential subscribers among the youth.
3. The unpreparedness of our reader to “consume” Ukrainian literature on scientific or political subjects because of the fatigue of political battles in which the elder emigrants grew.
4. Conservative form, content, sometimes language as the main reasons for not getting interested in topics.
5. Poor work with advertising and publication promotion on behalf of UUiNB with local and other Ukrainian organizations (“Zvit diialnosti... vid 1.01 do 31.12.1985”).

Another archive document points to such a problem which over the years has reminded more and more about itself: Ukrainians who are married to foreigners or whose children do not speak Ukrainian show very little interest in the magazine (“Zvit diialnosti ... vid 1.01 do 31.12.1962”).

From that time promotion campaigns became more aggressive. This gave some results.

Here are some examples.

On appeal to the American compatriots Mr. J. Rovenchuk from the USA responded. He drew up an annual subscription to “The Ukrainian Review” for 15 UNO representatives who supported Ukrainian issues, donating \$ 100 from his earnings.

20 new subscribers were found in Australia.

A few successful campaigns were held by the editorial board since the early 80’s under the motto “New address, new ways to find readers.” And here is their result.

Year 1980. A new area for distributing the magazine was Spain. In the summer, a group of non-indifferent Ukrainians organized a section of the Union of Ukrainian Former Soldiers in Great Britain. On behalf of this department, a written appeal was sent to the organizers of the next international conference on compliance with the Helsinki Human Rights Agreements, which took place in Madrid the same year. They answered immediately: bought 100 copies of the Ukrainian English-language magazine.

Year 1982. London hosted one of the largest conferences of the Anti-Bolshevik Block of Peoples. It brought together hundreds of representatives of peoples oppressed by Moscow and thousands of Ukrainians manifested their desire for freedom on the main square in London, through dismembering the Russian prison of nations — the Soviet Union — into national states. Having prepared a special issue for this event, the Quarterly editorial board presented its publication at this respectable world forum.

Among new addresses the magazine was sent to was Austrian parliament, which received 20 copies of “The Ukrainian Review”.

From the third number in 1983, the magazine switched to new set-top technology and offset printing, following a predetermined format and volume (each number should have at least one hundred pages).

However, in spite of the considerable efforts of the editorial staff and founders, it was not possible to noticeably improve the situation with the maintenance of the achieved level of annual pressruns.

Every year it became harder to keep regular publication of the numbers within each quarter. The schedule of publishing issues was consistently violated starting with 1979. Thus, the fourth number for that year came out of print on March 21, 1980. The first number of 1980 was published on June 6, the second — August 6, the third — October 2, and the fourth — in January next year. Even worse is the picture for 1983: the third number came out in February 1984, and the fourth in April 1985.

Two main reasons prevented regular release of *Quarterly*: instability of funding and problems with editorial board members who lived in different countries.

1992 was the last in the life of this magazine.

Strangers about the English-speaking Ukrainian Quarterly

An unexpected for Ukrainian Diaspora surprise was made by the official organ of the British Parliament “Congress Record”: several articles were placed in its issue on 10 September, 1964, which primarily had been published in London UUinB magazine “The Ukrainian Review”. Among those reprints there were “Shevchenko — Apostle of Freedom” by André Francois Ponce, “Shevchenko and the Ukrainian national idea” by E. Malaniuk and “Shevchenko in the eyes of his contemporaries” by Dr. K. Sikr. The total volume of these articles is over 40 pages.

What made this “Ukrainian breakthrough” on the pages of the British parliamentary publication possible?

The situation was like that.

The member of the British Parliament from the Republican Party, a Ukrainian by descent, Dervinsky appealed to the speaker of the House of Representatives with a proposal to draw attention to the publication of the *Quarterly* “The Ukrainian Review”, which Ukrainians had been publishing for more than ten years at the expense of Ukrainians under the auspice of the UUinB. Touching upon the problem of Russian Soviet propaganda materials domination in the information space of Great Britain, Dervinsky believed it was necessary to give the Western reader an opportunity to have an alternative point of view on the Ukrainian issue, in particular, from the sources of a number of publications written by Ukrainians in the Western world.

Mr. Dervinsky also draws attention to a significant event of the world importance, which millions of Ukrainian emigrants have expected for decades: the opening of the monument to Taras Shevchenko in Washington.

It is worthwhile to quote an extract from this appeal:

“Various materials published in the Ukrainian emigration and world press concerning the monument to Taras Shevchenko erection should be published in a separate book with the support of the British Parliament. The monument to Shevchenko is our second statue of Liberty, which imposes the strivings for liberation and independence of all the sovereign nations in the communist empire... The attempts of Moscow and its colonial puppets to use Shevchenko for their own purposes have failed. Events which led to the establishment of this monument, create a separate chapter in our struggle against the threat of the Russian empire colonialism. I believe that the republication is of vital importance for our understanding of the nationalism forces in the USSR”.

The member of the Parliament added some issues of the magazine and articles from it to this appeal which he offered to republish in the official parliamentary publication.

As it became known soon, a positive resolution was imposed on this appeal. And it was executed by the Speaker of the Houses of Commons of the British Parliament (“Shevchenko — Apostle of Freedom”, 1964).

And we should pay attention to a brief but capacious assessment of this edition, given by Colonel Cordo, a member of the British Parliament from Nottinghamshire at his meeting with London Ukrainian organizations in the Parliament: “My acquaintance with Ukraine and Ukrainians I owe to “The Ukrainian Review” (I. Dmytriv, 1963).

* * *

And at the end of the story about this practically unknown in Ukraine magazine in English, which, for almost four decades of the second half of the twentieth century, was published in Great Britain by the best representatives of world Ukrainianians at the expense of their compatriots, we want to give some extracts from magazine’s publications, relevant for Ukrainian contemporaneity:

“The post-war period with its tendency towards peace and pleasure with resilient life, amplified by Moscow propaganda and nuclear war fears, allowed different Russophiles, cosmopolitans and pacifists go on top, and wipe out with its propaganda ideological and moral character of a Western man who was ready for keeping this peace to coexist together with Moscow bandits, despite the fact that this peace was bought with the blood of millions of best sons and daughters of the Ukrainian people”.

“Ukrainians considered their struggle against Moscow empire to be not only national business. Fighting for their freedom and statehood, Ukrainians struggled for freedom and prosperity of the Western World”.

“Imperialist Moscow is inventing new means and factors that oppose to the national aspirations of the peoples enslaved by it. And in the West, in

addition to some kind of perspicacity that is seen in the firm and resolute position of the Western powers in relation to Moscow, the idea of dismembering the Moscow prison of nations into national states has not yet been established strongly enough for us to be calm about our future. The Ukrainian emigration must continue its activities in foreign countries, and for this purpose appropriate means must be found”.

And here is the quotation of the readers' wish, related to the future of this magazine, on the occasion of its first decade. It was, unfortunately, not fulfilled. But we must remember about it today as of one of the greatest desires of the dozens and hundreds of thousands of our compatriots in the diaspora who laid their lives on the altar of Ukrainian independence: “The Ukrainian Review” should grow, find new co-workers and readers. Bearing in mind that well-developed advocacy information and propaganda activities reduce casualties on the battlefield, we must do our best to ensure that the truth about Ukraine reaches every single influential person in the free world”.

Can we, who nowadays live in Ukraine, create such Truth?

Conclusions

Quarterly magazine “The Ukrainian Review”, released in London during the years 1954–1992 at the expense of Ukrainian emigration is a valuable page of Ukrainian foreign journalism and Ukrainian-British relations, which was still unknown because of the lack of this rare edition in libraries of Ukraine.

By content, range of names of authors, problems and distribution network it gained considerable credibility in the western world: its publications were referred to by the leading politicians of the western state and reprinted by other foreign editions. References to articles are often contained in foreign bibliographic indexes.

Ukrainian emigration considered its struggle against the imperialistic Moscow not only a national matter. Struggling for their freedom and statehood, Ukrainians fought for the freedom and welfare of the Western world.

Publications in “The Ukrainian Review” magazine are particularly relevant now when Ukraine defends its independence from the Russian aggression in Donbas and needs strong support of the Western world.

ЛІТЕРАТУРА

Дмитрів, І. (1963, Лют. 21, 23). На порозі десятиріччя англомовного кварталника “The Ukrainian Review”. *Українська Думка*.

Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1963. Архів СУБ, Лондон.

Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1981. Архів СУБ, Лондон.

- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1982. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12. 1982. С. 31. Архів СУБ, Лондон.
- Звіти діяльності Союзу Українців у Великій Британії за період від 1954 до 1992. Архів СУБ, Лондон.
- Звіти діяльності Союзу Українців у Великій Британії за період від 01.01 до 31.12.1983. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1987. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1957. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1971. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1985 року. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1962 року. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1981. Архів СУБ, Лондон.
- Чубатий, М. *Історія Християнства Русь-України*. Т. I. Рим ; Нью-Йорк, 1965. С. 4.
- Mathews, W. K., Shevchenko T. (1951). *The Man and Symbol*. London: The Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Martowych, O. (1954). *Ukrainian Liberation Movement in Modern Times*. Edinburgh ; *The ninth circle. In Commemoration of the Victims of Famine of 1933* (1954). (By O. Woropai). London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Woropai, O. *The Ninth Circle. Scenes from the Hunger tragedy of Ukraine in 1933*. (1954). London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; *Ukrainian in Great Britain* (1954).
- “Shevchenko — Apostle of Freedom” by André Francois Ponce”, “Shevchenko and Ukrainian National Idea” by Yevhen Malaniuk” and “Shevchenko in the Sight of His Contemporaries” by Dr. K. Sikr (1964, Sept. 10). *Congress Record*. Issue 175.
- The Strength and weakness of Red Russia: Congress of delegates of Independence movements within the USSA held in Edinburgh, 1–14 June 1950*. (1950). (Introduction by John F. Stewart, Chairman The Scottish League for European Freedom). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The struggle of Ukraine for Freedom. Its importance for a free world* (Today's world. N.12). (1950). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The Road to Freedom and the End of Fear*. (1954). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The crime of Moscow in Vynnytsia*. (1952). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: Scottish League for European Freedom ; *Ukrainian Foreign Policy*. (1953). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *National problems in the USSR. With Ethnographical Map of the Soviet Union*. (1953). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom.
- To Readers. *The Ukraine*. 1919. № 1.
- “Ukrainian Bulletin”. In *Ukrainians in the United Kingdom: Online encyclopedia*. URL: <http://www.ukrainiansintheuk.info/index.htm>

REFERENCES

- Chubatyi, M. (1965). *Istoriia Khrystyianstva Rusy-Ukrainy* [History of Christianity of Rus-Ukraine] (Vol. I.) (p. 4). Rome ; New-York [in Ukrainian].
- Dmytriv, I. (1963, February 21,23). Na porozi desiatyrychchia anhlomovnoho kvartalnyka "The Ukrainian Review" [On the threshold of the decade of the English-language Quarterly "The Ukrainian Review"]. *Ukrainska Dumka* [in Ukrainian].
- Mattheews, W. K., Shevchenko, T. (1951). *The Man and Symbol*. London: The Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Martowych, O. (1954). *Ukrainian Liberation Movement in Modern Times*. Edinburgh ; *The ninth circle. In Commemoration of the Victims of Famine of 1933*. (1954). (By O. Woropai). London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Woropai, O. (1954). *The Ninth Circle. Scenes from the Hunger tragedy of Ukraine in 1933*. London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; *Ukrainian in Great Britain* (1954) [in English].
- "Shevchenko — Apostle of Freedom" by André Francois Ponce, "Shevchenko and Ukrainian National Idea" by Yevhen Malaniuk" and "Shevchenko in the Sight of His Contemporaries" by Dr. K. Sikr. (1964, Sept. 10). *Congress Record*. London. Issue 173 [in English].
- The Strength and weakness of Red Russia: Congress of delegates of Independence movements within the USSA held in Edinburgh, 12-14 June 1950*. J.F. Stewart, Introduction. Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The struggle of Ukraine for Freedom. Its importance for a free world*. (1950). (Today's world. N.12) (Introduction by John F. Stewart, Chairman of The Scottish League for European Freedom). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The Road to Freedom and the End of Fear*. (1954). (Introduction by J. F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The crime of Moscow in Vynnytsia*. (1952). Introduction by J. F. Stewart, Edinburgh: Scottish League for European Freedom ; *Ukrainian Foreign Policy*. (1953). Introduction by J. F. Stewart. Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *National problems in the USSR. With Ethnographical Map of the Soviet Union*. (1953). (Introduction by J. F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom [in English].
- To Readers. (1919). *The Ukraine*. № 1 [in English].
- Ukrainian Bulletin. In *Ukrainians in the United Kingdom: Online encyclopedia*. URL: <http://www.ukrainiansintheuk.info/index.htm> [in English].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1963 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1963]. Arkhiv UUinB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1981 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1981]. Arkhiv UUinB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1982 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1982]. Arkhiv UUinB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1954 do 1992 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1954 until 1992]. Arkhiv UUinB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 01.01 do 31.12.1983 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 01.01 until 31.12.1983]. Arkhiv UUinB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1987 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1987]. Arkhiv UUinB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].

- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1957 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1957]. Arkhiv UUnB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1971 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1971]. Arkhiv UUnB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1985 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1985]. Arkhiv UUnB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1962 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1962]. Arkhiv UUnB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1981 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01. until 31.12.1981]. Arkhiv UUnB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].

УДК 070.481=111(410.11):325.8(477)

ЛОНДОНСЬКИЙ ЖУРНАЛ «THE UKRAINIAN REVIEW» ЯК ПРОМОУТЕР У ЗАХІДНОМУ СВІТІ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Микола ТИМОШИК

д-р філол. н., проф.

Київський національний
університет культури і мистецтввул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mai: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

© Тимошик М., 2018

Стаття написана на основі опрацьованих автором бібліотечних та архівних колекцій у Лондоні під час наукового стажування у Великій Британії. Цінність її полягає в тому, що це перше спеціальне дослідження історії англомовного часопису українців, що виходив у Лондоні в другій половині ХХ ст. упродовж майже 40 років і призначався для іноземного читача.

Виділяються три головні причини заснування українцями такого журналу в Лондоні: полатати стереотип сприйняття світом Східної Європи крізь призму Російської імперії, актуалізувати нерозв'язане після поразки Української революції 1917–1921 років українське питання, розширити з числа іноземних політиків і парламентарів коло нових симпатиків відродження України як самостійної держави.

Йдеться про засновників видання — Союз Українців у Великій Британії, Лігу Визволення України в Канаді й Організацію Оборони Чотирьох Свобід України в США.

З'ясовані дві категорії читачів, на які був спрямований новий журнал. Перша: англомовні чужинці з числа політиків, парламентарів, журналістів. Друга: молоді українці, які виростили на еміграції і не володіли українською мовою.

Головним у редакційній політиці журналу проголошувалося: бути авторитетним джерелом відомостей про становище українців під окупацією Росії, роз'яснення іноземцям окремих сторінок історії українців та їх державницьких домагань, знайомство з культурою, літературою та традиціями українців.

В аналізі тиражної політики журналу звернена увага, що упродовж 38 років існування максимальний наклад становив 1500 примірників, мінімальний — 950. Половина з такої кількості складала передплатники, інша половина розповсюджувалася безкоштовно. Журнал поширювався, згідно зі складеним адресарем, до бібліотек, наукових інституцій, редакцій газет, політичних партій, університетів, коледжів та шкіл, а також окремим політикам, ученим, журналістам, парламентарям у більшості країн Західної Європи, Америки та Азії. В аналізі фінансових засад наголошується, що збитки від видання журналу покривалися винятково на пожертви українців.

Ключові слова: Журнал “The Ukrainian Review”, Україна, українська еміграція, редакційна політика, тематика статей, промоція журналу, мережа поширення, тиражна політика, Антибольшевицький Блок Народів, бюлетень “Congress Record”.

LONDON MAGAZINE “THE UKRAINIAN REVIEW” AS A PROMOTER OF THE IDEA OF UKRAINIAN STATEHOOD IN THE WESTERN WORLD

Mykola TYMOSHYK

Doctor of Philology, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
36 Ye. Konovalts Str., 01133, Kyiv, Ukraine
e-mail: nkin@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-7011-3022

The article is written on the basis of the library and archive collections in London during the author's UK internship. Its value lies in the fact that this is the first special study of the history of the English-language magazine of Ukrainians, published in London for almost 40 years in the second half of the twentieth century and intended for a foreign reader.

The author formulates three main reasons why Ukrainians founded such a magazine in London: to break the stereotype of the world's perception of Eastern Europe through the prism of the Russian Empire, to remind Europe about the Ukrainian issue still unresolved after the defeat of the Ukrainian Revolution of 1917–1921, to expand the number of foreign politicians and parliamentarians who sympathized with the Ukraine's revival as an independent state

The founders of the magazine were Union of the Ukrainians in the United Kingdom, the League of Liberation of Ukraine in Canada and the Organization for the Defense of Four Liberties of Ukraine in the United States.

Two categories of readers a new magazine was aimed at, have been identified. First: English-speaking foreigners from among politicians, parliamentarians, journalists. Second: young Ukrainians who grew up in emigration and did not learn Ukrainian.

The main principle of the editorial policy of the magazine was proclaimed: to be an authoritative source of information about the situation of Ukrainians under the occupation of Russia, to explain the distinctness of the history of Ukrainians and their statehood aspirations to foreigners, to get them acquainted with culture, literature and traditions of Ukrainians.

In the analysis of the magazine's mass circulation policy the attention is drawn to the fact that for 38 years circulation was 1,500 copies, minimum — 950. Half of this pressrun was accounted for subscribers, the other half was distributed free of charge. The magazine was distributed in accordance with an addressees' list. It was sent to libraries, academic institutions, newspaper editors, political parties, universities, colleges and schools, as well as to individual politicians, scholars, journalists, parliamentarians in most parts of Western Europe, America and Asia. In the analysis of financial grounds, it was stressed that losses from the magazine's publication were covered exclusively by donations from Ukrainians.

Key words: *The magazine “The Ukrainian Review”, Ukraine, Ukrainian emigration, editorial policy, range of topics, magazine promotion, distribution network, circulation policy, Anti-Bolshevik Block of Peoples, bulletin “Congress Record”.*

Актуальність теми

Україну мало знають у світі. Однією з причин такої ситуації є тривале перебування її в колоніальній залежності від Росії. Упродовж десятиліть після жовтневого перевороту і поразки Української революції 1917–1921 років Західний світ сприймав Схід Європи крізь призму існування там Російської імперії.

За більш ніж чверть століття існування відновленої Української держави її офіційні чинники мало ще зробили для промоції українського питання. Тому актуальним постає вивчення досвіду такої роботи за умов, коли Українська держава офіційно не існувала, але її інтереси за кордоном представляли інституції, які створювали самі українці діаспори. Такими інституціями були і друковані періодичні видання, які видавалися українцями англійською мовою.

Стан розробки проблеми

Це — перше в українській науці дослідження англомовного квартальника «The Ukrainian Review», повної підшивки якої досі немає в жодній бібліотеці України. Автор проводив таке дослідження під час недавнього наукового стажування в Лондоні.

Завдання статті — проаналізувати передумови постановня у Великій Британії англомовного журналу української діаспори, з'ясувати засновників, окреслити особливості редакційної політики, проблемно-тематичну палітру публікацій, коло авторів.

*Виклад основного матеріалу**Передумови постановня*

По завершенні Другої світової війни великі групи емігрантів із східних теренів Європи облаштовували своє життя окремими колоніями в країнах нового поселення західного світу. Не винятком стали й українці.

На початку постають організації, що займалися налагодженням громадського, культурного, освітнього і релігійного життя. Із тяжко зароблених коштів формуються громадські грошові фонди. Заснуються церковні громади, відкриваються недільні школи, будуються українські доми. Вагомим чинником формування національного, патріотичного, освітнього й культурного стрижня громади ставала періодична преса. При тому преса розгалужена, яка враховувала різні читацькі смаки, суспільно-політичні орієнтири, вікові категорії й уподобання.

Одна з найбільших громадських організацій — Союз Українців у Великій Британії — засновує газету «Наш Клич», яка незабаром перетворюється на «Українську Думку»; згодом з'являється думка мати власний дитячий журнал, що отримав назву «Юні Друзі». Першим друкованим органом прихильників Організації українських націоналістів стала газета «Український Клич», пізніше тут зареєстрували

Українську Видавничу Спілку й почали видавати щомісячний журнал «Визвольний Шлях». З'являються і церковні видання: українські греко-католики видають «Нашу Церкву», православні — «Відомості». Мали свої видання і члени Об'єднання Бувших Вояків Українців у Великій Британії (ОБВУ) — журнал «Сурмач» і щорічний «Альманах ОБВУ». Засновується і низка перших видавництв.

Таким чином, упродовж короткого часу, з другої половини й до кінця 40-х років ХХ століття, на теренах Великобританії була створена мережа українськомовних друкованих періодичних і неперіодичних видань, яка увиразнювала суспільно-політичні, культурні й просвітницькі орієнтири різних груп українців.

Тогочасний оглядач пресового руху в еміграції І. Дмитрів так охарактеризував історичну місію таких видань: «Ми стали запіллям України, де кується національно-політична й культурна думка і де виховуються запасні кадри, які в слушну хвилину стануть разом із цілим народом до остаточної розправи з Москвою» (Дмитрів І., 1963).

Незабаром на порядок денний поставало питання заснування українцями періодичного друкованого органу англійською мовою.

Чим це було викликано?

У ретроспективі проглядається кілька причин.

Перша. Британське суспільство продовжувало міряти світ старими мірками і Східну Європу приймало крізь призму існування там великої Російської імперії. На фоні масованого наступу осмілих перемогою над фашизмом пропагандистів із московського Кремля практично не було чути голосу пригноблених комуно-більшовицькою системою народів із національних околиць імперії, включаючи українців.

Друга. Після поразки Української революції 1917–1921 років актуальність нерозв'язаного «українського питання» загострилася з масовим переміщенням у післявоєнну добу на Захід мільйонів українців, які не змирилися із нав'язаною Москвою антилюдською системою комуно-більшовицьких порядків.

Третя. За цих умов постала потреба репрезентації воюючої України перед чужим світом, відстоювання її національно-державницьких прав, показ правдивих актів про дійсність під московсько-більшовицькою займанщиною, приєднання серед чужинців прихильників національно-визвольного руху українців.

Четверта. Післявоєнна українська еміграція покликана була продовжити спроби попередників видавати в цій країні періодику англійською мовою, підкреслюючи цим не лише спадкоємність своєї боротьби за державність, а й наміри системно інформувати чужинців про проблеми безправної багатомільйонної української нації в центрі Європи.

Йдеться про два англomовні бюлетені, які нетривалий час уже виходили на теренах Британії.

Так, бюлетень «The Ukraine» виходив у світ під орудою Українського пресового бюро в Лондоні від початку червня 1919-го до кінця лютого 1920 року і метою якого було «надання достовірної інформації щодо України» (The Ukraine, 1919, № 1).

Від травня 1939 по квітень 1941 років у Лондоні з'явилося 18 чисел ще одного видання українців — «Ukrainian Bulletin». Ініціативу таку проявила Українська Національна Інформаційна Служба (УНІС), яка в цій порі діяла в Лондоні під опікою Організації Українських Націоналістів (ОУН). У першому випуску заявлено редакційну програму: «УНІС намагатиметься подавати точну й об'єктивну інформацію стосовно України заради чіткого і, сподіваємось, прихильного розуміння з боку британського громадянства щодо справедливих прагнень української нації». Серед тем, порушених на сторінках Бюлетеня, були такі: ситуація в радянській Україні та на українських землях під Польщею, політика Заходу стосовно України, життя українських громад у Канаді й США, сторінки з історії України (Ukrainian Bulletin).

Предтечами появи після Другої світової війни нового англомовного видання була також низка книжкових видань сучасних авторів, перекладених з української. Втім, це були здебільшого брошури — малі за розміром, бідні за тематикою, не глибокі за аналізом проблем, примітивні за поліграфічним оформленням (Mattheews W., Shevchenko T., 1951).

На початку 50-х років на ринку українознавчої літератури англійською мовою появилось також кілька брошур за редакцією доктора Дж. Ф. Стюарта під егідою Шотландської Ліги Європейської Свободи (The Strength and weakness..., 1950).

Першу спробу заснувати власне періодичне видання для англомовного світу лондонські українці роблять у 1952 році: у світ з'являється «Ukrainian Observer». Це був своєрідний дайджест публікацій «Української Думки» в перекладі англійською мовою, який, на думку засновників, міг би зацікавити британського читача. З різною періодичністю і обсягом, дещо примітивний із точки зору поліграфічного оформлення цей бюлетень упродовж трьох років виходу на люди підготував ґрунт для появи нового типу видання — «The Ukrainian Review».

Перше число кварталника вийшло в світ у грудні 1954 року, останнє — навесні 1992.

Засновники, програма, тематика, автура

Саме цьому журналові випала тривала в часі (майже сорок років) історична місія — бути правдивим, авторитетним, переконливим і послідовним голосом воюючої упродовж століть України за право бути незалежною, соборною, можливою частиною демократичної, цивілізованої Європи.

На момент появи «The Ukrainian Review» в світі вже виходили три поважні англомовні періодичні видання, зініційовані українцями ді-

аспори. Так, в американському Нью-Джерсі від 1933 року щотижнево виходив англomовний додаток до найтиражнішої і найбільш знаної в світі газети «Свобода — “The Ukrainian Weekly”». 1944 року Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) в Нью-Йорку засновує англomовний кварталник східно-європейської й азійської проблематики “The Ukrainian Quarterly”. 1949 року у німецькому Мюнхені з’являється “ABN-Correspondence” — інформативно-пропагандистський місячник, засновником і видавцем якого стає Міжнародна організація Антибольшевицький Блок Народів.

За цих обставин лондонським українцям важливо було знайти власну нішу в цьому важливому секторі світового інформаційного простору — не ступати слід-в-слід своїх попередників, а торувати власну дорогу, формуючи й розширюючи своє проблемно-тематичне поле.

Засновниками нового англomовного кварталника стали три громадські організації українців, які були зареєстровані і діяли в різних країнах Заходу, — Союз Українців у Великій Британії, Ліга Визволення України в Канаді й Організація Оборони Чотирьох Свобід України в США.

Попередньо окреслюючи свого майбутнього читача, засновники мали на увазі передусім дві його категорії:

Перша: англomовні чужинці з числа передусім політиків, парламентарів, журналістів — усіх, хто має відношення до формування громадської думки, до вироблення реальної зовнішньої політики у своїх країнах.

Друга: українці молодшої генерації, які вже вирости на чужині і через різні причини не оволоділи достатньо українською мовою, але живуть і працюють в українських громадах і потребують знань про українські національні справи.

Відповідно до такого специфічного контингенту читачів і формувалася редакційна політика нового видання.

У питаннях національно-політичних редакція журналу чітко дотримувалася визвольно-державницьких засад.

У питаннях церковно-релігійних стрижневою платформою змістових акцентів публікацій була помісність Українських церков, близька між ними співпраця і спільна духовно-моральна підтримка народу в його змаганні за своє буття на українських землях.

Вірність такої політиці періодично засвідчувалася в річних звітах СУБу. Про правильність вибору стратегічного напрямку діяльності редакції знаходимо свідчення в архівних документах:

«Журнал був і залишається обширним середником відомостей про положення українського народу під московсько-большевицькою займанщиною, про його національно-державницькі стремління і безперервну боротьбу за свою волю і державність...» (Звіт діяльності СУБ. За час від 1.01. до 31.12.1963).

«Журнал був першим, хто підняв перед зовнішнім світом питання про знущення большевицької Москви над нашими підпільними церквами в Україні, передаючи в перекладі на англійську мову всі документи та свідчення про дійсний стан на цьому полі в поневоленій Москвою Україні» (Звіт діяльності СУБ. За час від 1.01. до 31.12.1981).

«Присвячуючи чимало матеріалів українським борцям, які караються в большевицьких тюрмах і концтаборах Сибіру, англійський читач з признанням знаходив виключно в «The Ukrainian Review» потрібний йому матеріал. Тепер, коли призма засліплення західного світу в доброзичливих намірах Москви поступово зникає, головню з причини імперялістичного нападу Москви на Афганістан — голос Заходу на сторінках «The Ukrainian Review» знаходить своє стопроцентне виправдання» (Звіт діяльності СУБ. За час від 1.01. до 31.12.1982).

Уважне знайомство з архівними випусками, з якими авторові пощастило попрацювати в лондонському офісі Союзу Українців у Великій Британії, дає підстави визначити головні тематичні напрямки кварталника. Умовно їх можна об'єднати за трьома блоками:

- «Політика, історія, ідеологія»: міжнародний блок статей на актуальні теми;
- «Література, мистецтво, освіта»: українознавчий блок статей;
- «Українці у вільному світі»: хронікальний блок (огляд публікацій світової преси, у яких ішлося про Україну і українців).

Перевага надавалася науковим і публіцистичним статтям зарубіжних і українських авторів із поширеного на Заході напрямку наукових досліджень «Советознавство».

Не скупилася редакція на публікації, у яких ішлося про переклади творів українських письменників, публіцистів і вчених мовами народів світу. Рівночасно широко інформувалося про переклади творів світового письменства українською мовою.

Уявити, в якій послідовності і за якою тематикою формувалися випуски цього рідкісного на сьогодні видання, можна, листаючи окремо взяте число. Візьмемо для прикладу перше за 1959 рік.

Випуск відкривається аналітичною статтею Слави Стецько «Російський імперіалізм не є непереможним!» У цьому вартісному й на сьогоднішній день дослідженні, що відзначається залізною логікою фактів та публіцистичних коментарів до них, взято за основу одну грань проблеми — важливість проведення проти російського агресора психологічних кампаній. Це власне те, чим постійно, і не безуспішно, займається кремлівська пропаганда.

Розділ «Політика, історія, ідеологія», крім цієї заголовної статті, підсилюється розвідкою Володимира Лужанського «40-ві роковини визвольного руху в Західній Україні», критичним оглядом Юрія Студинського «Ідея незалежності і єдності України в історичному

контексті», першою частиною базованого на західних джерелах дослідження Дмитра Донцова «Росія і Захід». Є в цьому розділі й актуальна аналітика відомого американського дослідника Едварда О'Коннора «Американський політичний реалізм і Російська імперія».

Насичений різноплановими за тематикою публікаціями розділ «Література, мистецтво, освіта». Сенсаційний коментар Володимира Державина «Справа Пастернака або Самозвинувачення більшовицької літератури» проливає світло на маніпуляції московських ідеологів довкола висунення світовою громадськістю опозиційного до влади російського письменника на здобуття Нобелівської премії. Відома в Англії українська перекладачка Віра Річ підготувала для іншомовного читача суспільно-політичний аналіз поеми Тараса Шевченка «Кавказ» та англomовний її переклад. Високий житейський чин Лесі Українки, Олени Теліги, Ольги Бесараб, Людмили Старицької-Черняхівської, десятків і сотень молодих діячок ОУН-УПА послужили для Зеновії Мосійчук переконливим фактологічним тлом для написання розвідки «Роль жінки в боротьбі за свободу української нації». Подається завершення публікації художнього твору Леоніда Лимана «Казка про Харків». Низка публікацій цього розділу знайомить читача з окремими тенденціями в ділянках культури, освіти, літератури тогочасної радянської України: як розвивається малярське мистецтво, що з українськомовними книгами та газетами, яка справжня суть більшовицької «реформи» освіти, чому посилюються переслідування за релігійні переконання, в чому односторонність і заангажованість контрольованої Москвою «Української Радянської Енциклопедії», як радянська література на тему Другої світової війни нагнітає воєнний психоз.

Розділ «Українці і вільний світ» невеликий за розміром, але дуже багатий і різноманітний за змістом. Цього разу тут подано огляд зарубіжної преси, яка широко відгукнулася на 41 річницю відновлення Української держави. Тему з життя української діаспори доповнюють дві інші публікації — про успішне європейське турне восени 1958 року створених на американському континенті Української капели бандуристів під проводом Григорія Китастого та танцювального ансамблю «Орлик» під орудою Петра Дністровика.

Загальновідомо, що вагомість і авторитет будь-якого періодичного видання складають передусім автори.

Хто ж склав ядро авторського активу «The Ukrainian Review»?

Розділимо це ядро на українську і чужинську частини.

Щодо українських, то тут планка вимог до публікацій була особливо високою. Адже кращі національні сили в галузях науки, публіцистики, красного письменства після Другої світової війни опинилися на еміграції. І їх не важко було там шукати. Назву найактивніших дописувачів.

З числа професорів гуманітарних наук: Н. Полонська-Василенко, В. Кубійович, О. Оглоблин, Г. Ващенко, Д. Дорошенко, І. Голубович, І. Мірчук, Б. Крупницький, В. Янів, В. Державин, В. Орелецький, Ю. Юйко, В. Залозецький, Т. Мацьків.

Політичні діячі-державотворці: С. Бандера, Ярослав Стецько, Слава Стецько, Д. Донцов.

Письменники і митці: О. Воропай, Яр Славутич, М. Орест, В. Косик, С. Гординський.

Чужинецькі автори. Самі прізвища засвідчують, що тут представлений увесь цивілізований світ: професори Дж. Ф. Стюарт, Дж. Нандріс, О. Коннор, Баймірзе Гаїт, посли Артур Мальоней, П. Скот-Монтагу, полк. С. К. Гіффі, політики, учені, митці й державні діячі Ніко Накашідзе, Велі Каюм Хан, Клярєнс А. Маннінг, В. К. Метюз, Моніка Фурльонг, Д. Вальчев, В. Штаус, Віра Річ.

Специфіка редакційної роботи, фінансові засади, тиражна політика.

Специфіка редакційної роботи.

Одна зі специфічних особливостей діяльності будь-якого українського редакційного колективу на чужині полягає в тому, що редколегія, редакційно-творчий і технічний персонал досить часто працюють на великій відстані один від одного.

Цінне свідчення про те, яким непростим і не зовсім звичним для звичайної редакції був редакційний процес проходження авторських і видавничих оригіналів, їх перекладів англійською, залишив колишній професор Українського католицького університету в Римі, активний редактор і видавець на еміграції Микола Чубатий: «Нерідко автор жив у США, мовний редактор у Канаді, накладень у Римі, а друк відбувався у Мюнхені... У цих крайньо ненормальних умовах праці, в час постійної мандрівки рукопису та корект між Нью-Йорком, Торонто, Римом та Мюнхеном було прямо понад людські сили всего доглянути і охоронити від того, щоб не закралося помилок...» (Чубатий М., 1965).

Дещо подібна ситуація складалася і для творців «The Ukrainian Review». На початковому етапі (друга половина 50-х років) редакційна підготовка велася здебільше в Лондоні. Першим головним редактором квартальника був колишній професор Харківського університету, фахівець класичної філології та орієнталістики Володимир Державин. Одночасно він був і автором низки проблемних статей та рецензентом праць зарубіжних авторів. Через хворобу професора Державина обов'язки головного редактора від 1962 року перейняв ректор Українського технічно-господарського інституту, антрополог за фахом, професор Ростислав Єндик (з 1945 року цей Інститут переведений із чеських Подєбрад у Німеччину: Регенсбург, Мюнхен) (Дмитрів І., 1963).

Від цієї пори осідком редакційної колегії, а також місцем обміну коректур та друку, стає Мюнхен. Головним редактором, на долю якого

упродовж багатьох років випало формування редакційної політики кварталника, стає вірна соратниця одного з чоловічих діячів ОУН Ярослава Стецька — член Проводу ОУН, журналістка Слава Стецько. Цікаво, що пані Слава упродовж багатьох років була також очільницею головного друкованого органу ЦК Антибольшевицького Блоку Народів англомовного «ABN-Correspondence».

У Лондоні ж розміщувався штаб заступника головного редактора та головного адміністратора. Упродовж тривалого часу обов'язки заступника виконував Ярослав Василюк. Він, зокрема, відповідав за підготовку до друку публікацій про життя українців на еміграції та на своїй території, окупованій російськими займанцями. За річними звітами діяльності СУБу можна з'ясувати й імена адміністраторів видання, прізвища яких зазвичай не зазначалися на випускних відомостях. У різні часи ці важливі функції виконували: А. Чолій (1957), Микола Тужияк (1987), Михайло Сем'янів (1991).

Інші співробітники працювали переважно за океаном, звідки й надсилали для подальшої роботи англомовні переклади, коректури та редаговані тексти.

На початку 80-х років ХХ ст. до складу редколегії, яку й далі очолювала Слава Стецько, увійшли представники молодшого покоління еміграції: проф. Лев Шанковський, доктори Олег Романишин, Анатоль Бедрій, магістр Володимир Богданюк, Марта Савчук. Значну допомогу в перекладі статей англійською мовою надавав Володимир Слезь.

Фінансові засади.

Як засвідчують архівні документи, незважаючи на наявність трьох засновників англомовного кварталника (Союз Українців у Великій Британії, Ліга Визволення України в Канаді й Організація Чотирьох Свобід України в США), фінансуванню його випуску фактично одиноким займався СУБ.

Про суму витрат на випуск першого числа «The Ukrainian Review» довідемося із публікації І. Дмитріва в газеті «Українська Думка»: «Свою видавничу діяльність для чужинецького світу СУБ розпочав із капіталом 268 ф. Ця сума незначна у відношенні до сил і коштів, що їх треба зложити в кожне таке діло. Але справа не лежала в грошах, а в потребі журналу, в конечності пропагандивної роботи на чужинецькому відтинку» (Дмитрів І., 1963).

Таким чином, стає зрозуміло: від початку засновники видання усвідомлювали, що цей важливий з ідеологічного боку видавничий проект не може бути самоокупним, а тим більше — прибутковим, що втілення задуму про системне інформування чужинського світу про українські проблеми потребуватиме значних витрат.

Аналіз фінансового боку діяльності редакції засвічує, що за 38 років випуску кварталника лише два роки виявилися для засновників

беззбитковими: 1955 (навіть із прибутком 66 фунтів) та 1967 рік (плюс 54 фунти). У всі інші роки випуск кожного числа потребував дотацій: від 29 фунтів у 1956 році до 1077 фунтів у 1965-му (Звіти діяльності СУБ за період від 1954 до 1992).

Утім, збитки не були такими великими в порівнянні з вигодами пропагандистського характеру щодо промоції в світі українського питання. Як зазначалося в одному зі звітів, за десять років безперебійної появи «The Ukrainian Review» його дефіцит становив усього 1700 ф. І це за умов, що майже 60 відсотків з усього накладу розсилалося безкоштовно в різні частини світу, зокрема в Азію та Америку, на Далекий і Близький Схід.

Ще така цифра. За 1983 рік дотація Центрального фонду СУБу на випуск чотирьох чисел журналу, включаючи виручку з передплат та пожертви, склала 4724 фунтів (Звіти діяльності СУБ за період від 01.01 до 31.12.1983).

Збільшували собівартість журналу два чинники: підвищення цін на поштові послуги й поліграфічні матеріали, що спостерігалось у Великій Британії усю післявоєнну пору, та випуск додатків до кварталника у формі брошур англійською мовою.

Інфляція спонукала час від часу підвищувати вартість річної передплати та збільшувати відпускну ціну кожного примірника для кольпортів, що, безумовно, негативно відбивалося на накладках. Таке порівняння: якщо в 1959 році вартість річної передплати журналу складала 4 фунти (це — один фунт за окреме число), то в 1988 році за такі ж чотири числа слід було заплатити вчетверо більше — 16 фунтів. Для передплатників у США та Канаді річна передплата забирала 32 ам. долари.

Що ж до брошур, то особливо помітною ця справа була напередодні відзначення 10-ліття заснування журналу. Тоді СУБ прийняв рішення всім передплатникам вислати оперативно підготовлені популярні нариси про життя і творчість знакових постатей української культури — Григорія Сковороду, Лесю Українку, Миколу Лисенка, а також коротку хроніку історії УПА з нагоди її 20-річчя.

Тиражна політика.

За 38 років існування журналу в світ вийшло близько півтори сотні випусків кварталника. Наклад кожного числа коливався від 1500 до 950 примірників.

Багато це чи мало?

Якщо порівнювати з накладками інших періодичних видань української діаспори, то цей показник можна вважати одним із найбільш типових. Але якщо враховувати специфіку видання — англomовний і передусім для підготовлених у цій темі чужинців, то така кількість примірників виглядає переконливою. Особливо на фоні накладів низки центральних друкованих видань сучасної України.

Найкращим періодом тиражного благополуччя «The Ukrainian Review» слід вважати перші п'ять років його існування — щороку стабільно 1500 примірників. Упродовж 60-х — початку 70-х років загальний наклад стало тримався позначки 1250. Від початку 1980-х років став падати: у 1980 році — 1000, 1991–1992 роки — 950. Помітне збільшення накладу відбулося 1987 року (1300 примірників), що стало можливим завдяки гучно проведеним у всьому світі заходам діаспори напередодні 1000-ліття хрещення України й активній участі редакції у висвітленні цієї події (Звіти діяльності СУБ. За час від 01.01 до 31.12.1987).

Збережені архівні дані дають можливість проаналізувати ці цифри в розрізі передплат та кольпортажу. Візьмемо для прикладу дані за 1957 рік. Усього індивідуальних передплатників на ту пору було 81 (чужинці — 42, українці — 39). Кількість примірників, які передплатили установи, організації та бібліотеки складала 61. Основна частина накладу знаходила свого читача через мережу кольпортерів (розповсюджувачів). У такий спосіб реалізовувалося: у Великій Британії — 505, за межами цієї країни — 224. Кількість примірників, які списувалися за статтею «дарові» (тобто передавалися безкоштовно), складала 315. До речі, остання цифра якщо й змінювалася, то в бік збільшення. Залишок із загального накладу 1500 примірників рахувався як редакційний запас (Звіти діяльності СУБ. За час від 01.01 до 31.12.1957).

Зазвичай безкоштовно примірники розсилалися поштою, згідно із наперед складеним адресарем, до бібліотек, наукових інституцій, редакцій газет, політичних партій, університетів, коледжів та шкіл, а також окремим політикам, ученим, журналістам, парламентарям.

Цікаво проаналізувати, у якій кількості й куди розходився наклад. Ось дані за 1971 рік.

Зарубіжжя (за передплатою): Канада (Ліга визволення України) — 86, Канада (індивідуальні передплатники) — 20, США — 65, Австралія — 20, Європа — 8. Усього за рубіж за передплатою і через кольпортаж — 608 прим.

Зарубіжжя і Велика Британія (даровані): Європа — 95, США — 60, Канада — 12, Аргентина — 2, країни Азії — 140, Велика Британія — 55. Усього дарованих 364 прим.

Велика Британія (передплата і кольпортаж): відділи СУБ — 360, осередки СУМ — 13, індивідуальні — 36 прим (Звіти діяльності СУБ. За час від 01.01 до 31.12.1971).

У цілому ж географія поширення журналу (передплатникам і безкоштовно), згідно з помітно розширеним адресарем на початок 70-х років ХХ ст. виглядає так (у порядку спадання кількості висланих примірників за країнами): Велика Британія, США, Канада, Аргентина, Бразилія, Туреччина, Австралія, Швейцарія, Швеція, Голландія, Бельгія, Корея, Японія, В'єтнам, Китай, Індія, Ізраїль, Пакистан, Єгипет та ін.

Тенденція до неухильного зменшення числа передплатників, що намітилася на початку 80-х років, змушувала засновників і редакцію глибше проаналізувати причини цього явища та вдаватися до додаткових заходів, спрямованих на посилення промоції видання. Факти про це знаходимо в щорічних звітах діяльності СУБ. Так, це питання стало предметом обговорення в організації на початку 1986 року. Були названі чотири причини, за якими «The Ukrainian Review» втрачав свої позиції на ринку англomовних видань українців діаспори. Назвемо їх:

1. Брак запопадливих кольпортерів в українських громадах, зокремо з числа молодшої генерації.

2. Пасивність потенційних передплатників знову ж таки з числа молоді.

3. Неготовність нашого читача «споживати» українську літературу наукового напрямку чи політичної тематики через втомленість від політичних баталій, у яких виростили старші емігранти.

4. Консервативність форми, змісту, часом мови, як основні причини незацікавленості тематикою.

5. Млява робота з реклами та промоції видання відділеннями СУБ на місцях та іншими українськими організаціями (Звіти діяльності СУБ. За час від 01.01 до 31.12.1985).

В іншому архівному документі вказується ще й на таку проблему, яка з роками стала нагадувати про себе все більше: дуже мале зацікавлення до журналу проявляють ті українці, які одружені на чужинках, або діти яких не володіють українською мовою (Звіти діяльності СУБ. За час від 01.01 до 31.12.1962).

Від тієї пори акції з промоції видання ставали голоснішими. Це давало певні результати.

Такі приклади.

На звернення до американських земляків відгукнувся пан Я. Ровенчук зі США. Він оформив річну передплату на «The Ukrainian Review» для 15-ти прихильних українській справі репрезентантів ООН, пожертвувавши для цього зі свого заробітку 100 доларів.

Добрий вислід мала кампанія на Австралію, де набуто 20 нових передплатників.

Кілька вдалих акцій провела редакція від початку 80-х років під девізом «Нові адресати, нові шляхи пошуку читачів». І ось їх результат.

1980 рік. Новим тереном поширення журналу стала Іспанія. Влітку група небайдужих українців організувала там відділ Об'єднання Бувших Вояків Українців у Великій Британії. Від імені цього відділу було послано письмове звернення до організаторів чергової міжнародної конференції у справах дотримання Хельсинських домовленостей із

прав людини, яка того ж року проходила в Мадриді. Там не забарилися з відповіддю: закупили 100 примірників українського англомовного журналу.

1982 рік. У Лондоні проходила одна з найбільших конференцій Антибольшевицького Блоку Народів. Там зібралися сотні представників поневолених Москвою народів і тисячі українців зманіфестували на головному сквері в Лондоні свої прагнення до волі почерез розчленування російської тюрми народів — СРСР — на національні держави. Підготувавши спеціальний випуск до цієї події, редакція кварталника результативно презентувала своє видання на цьому поважному світовому форумі.

Серед нових адресатів поширення журналу тієї пори — Австрійський парламент, куди стало надходити 20 примірників «The Ukrainian Review».

Від третього числа за 1983 рік журнал перейшов на нову технологію в наборі та офсетний друк, дотримуючись раніше визначеного формату та обсягу (кожне число мало мати не менше ста сторінок).

Втім, незважаючи на чималі зусилля редакції та засновників, помітно поліпшити ситуацію з утриманням бодай досягнутого рівня річних накладів уже не вдавалося.

З року в рік все важче ставало дотримуватися і регулярного випуску в світ кожного числа в межах кварталу. Графіки випуску чисел стали стабільно порушуватися від 1979 року. Так, четверте число за той рік вийшло з друку 21 березня 1980 р. Перше число 1980 року вийшло у світ аж 6 червня, друге — 6 серпня, третє — 2 жовтня, а четверте — в січні наступного року. Ще гіршою виглядає картина за 1983 рік: третє число вийшло в лютому 1984-го, а четверте — в квітні 1985 року.

На заваді регулярності випуску кварталника ставали дві головні причини: нестабільність фінансування та ускладнення роботи редакції, члени якої мешкали в різних країнах світу.

1992 рік став останнім у житті цього журналу.

Чужинці про англомовний український кварталник

Несподіваний для українців діаспори сюрприз зробив офіційний друкований орган Британського парламенту «Congress Record»: у числі від 10 вересня 1964 року на його шпальтах уміщуються кілька статей, які раніше були опубліковані на сторінках лондонського журналу Союзу Українців у Великій Британії «The Ukrainian Review». Поміж тих передруків — «Шевченко — апостол свободи» Андре Франсуа Понсе, «Шевченко і українська національна ідея» Є. Маланюка та «Шевченко в очах своїх сучасників» д-ра К. Сікра. Загальний обсяг цих статей — понад 40 сторінок.

Завдяки чому такий «український прорив» на шпальти британського парламентського видання міг статися?

Справа була такою.

Конгресмен британського парламенту від республіканської партії, українець за походженням, Дервінський звернувся з офіційним поданням до спікера Палати Репрезентантів з пропозицією звернути увагу на публікації кварталника «The Ukrainian Review», що його понад десять років видають своїм коштом українці під крилом СУБу. Загострюючи питання домінування в інформаційному просторі Великобританії російських радянських пропагандивних матеріалів, конгресмен вважав за необхідне дати можливість західному читачеві отримувати альтернативну точку зору в українському питанні, зокрема, із джерел, що їх мають вільні українці західного світу зі сторінок низки своїх видань.

Окремо пан Дервінський звертає увагу на знакову подію світового значення, до якого мільйони українських емігрантів ішли десятиліттями, — відкриття пам'ятника Тарасові Шевченку у Вашингтоні.

Варто процитувати витяг із цього звернення:

«Різні матеріали, опубліковані в українській еміграційній і світовій пресі щодо пам'ятника Тарасові Шевченку, мають бути видані окремою книжкою за підтримки британського парламенту. Пам'ятник Шевченку є нашою другою статуєю Свободи, що нав'язує до визволення й незалежності всіх уярмлених націй у комуністичній імперії... Намагання Москви та її колоніальних маріонеток використати Шевченка у своїх власних цілях провалилися. Події, які довели до встановлення цього пам'ятника, творять окремий розділ у нашій боротьбі проти загрози російського імперського колоніялізму. Я переконаний, що цей передрук має велике значення для розуміння нами сил націоналізму в ССРС».

До цього подання депутат додав і окремі числа самого журналу, і витинки статей із нього, які пропонував для передруку в офіційному парламентському виданні.

На подання це, як з'ясувалося незабаром, спікер Палати Репрезентантів Британського парламенту наклав позитивну резолюцію. І вона була виконана («Shevchenko — Apostle...», 1964, Sept. 10).

І ще слід звернути увагу на одну коротку, але емку оцінку цього видання, мовлену з вуст посла Британського парламенту від Ноттігаму полковника Кордо під час його зустрічі з представниками українських організацій Лондона в парламенті: «Своїм знайомством з Україною і українцями я завдячую «The Ukrainian Review» (Дмитрів І., 1963).

* * *

І на завершення розповіді про цей фактично невідомий в Україні журнал англійською мовою, який упродовж майже чотирьох десятиліть другої половини ХХ ст. ревно видавали у Великій Британії кращі представники світового українства коштом своїх земляків, кілька актуальних для українського сьогодення витинки із його публікацій:

«Повоєнний період з його тенденцією до спокою і насолоди безжурним життям, підсилюваний московською пропагандою і страхами нуклеарної війни, дозволяв різним русофілам, космополітам і пацифістам виходити на верх, а своєю пропагандою пустошити ідейно-моральне обличчя західної людини, яка готова була заради цього спокою піти на співжиття з московськими розбійниками, не дивлячись, що цей його спокій куплений кров'ю мільйонів найкращих синів і дочок українського народу».

«Свою боротьбу проти імперіялістичної Москви українці вважали не тільки їхньою національною справою. Борючись за свою волю й державність, українці провадили боротьбу за волю й добробут Західного Світу».

«Імперіялістична Москва винаходить щораз нові засоби і чинники, які протиставить національно-самостійницьким прагненням поневолених нею народів. І на Заході, помимо деякого протверезіння, що унагляднюється у твердішій і рішучішій поставі західних великодержав у відношенні до Москви, ідеї розчленування московської тюрми народів на національні держави ще не настільки закріпилися, щоб ми могли бути спокійніші про наше майбутнє. Українська еміграція мусить продовжувати свою працю на чужинецькому відтинку, а для цього мусить знайти відповідні засоби».

А ось цитата-побажання від тогочасних читачів, що має стосунок до майбутнього цього журналу, з нагоди його першого десятиліття. Воно, на жаль, не справдилося. Але про нього мусимо пам'ятати сьогодні, як про одне з найбільших бажань десятків і сотень тисяч наших земляків у діаспорі, які поклали свої життя на оltар Української незалежності:

«The Ukrainian Review» мусить розростатися, знаходити нових співробітників і читачів. Придержуючись думки про те, що добре розвинена інформативно-пропагандистська дія зменшує жертви на полі бою, ми повинні робити все можливе, щоб правда про Україну досягнула кожен впливову одиницю у вільному Світі».

Висновки

Квартальний журнал «The Ukrainian Review», що виходив у Лондоні упродовж 1954–1992 років коштом української еміграції, — цінна сторінка української зарубіжної журналістики та українсько-британських взаємин, яка досі була невідомою через брак підшивок цього рідкісного видання в бібліотеках України.

За змістом, проблематикою, автурою, мережею поширення журнал набув неабиякого авторитету в Західному світі: на його публікації посилалися провідні політики західних держав, їх передруковували інші чужинські видання. Посилання на статті часто вміщувалися в зарубіжних бібліографічних покажчиках.

Свою боротьбу проти імперіалістичної Москви українська еміграція вважали не тільки національною справою. Борючись за свою волю й державність, українці провадили боротьбу за волю й добробут Західного світу.

Публікації журналу «The Ukrainian Review» особливо актуальними є тепер, коли Україна боронить свою незалежність від російського агресора на Донбасі і потребує сильної підтримки усього Західного світу.

ЛІТЕРАТУРА

- Дмитрів, І. (1963, Лют. 21, 23). На порозі десятиріччя англомовного кварталника «The Ukrainian Review». *Українська Думка*.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1963. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1981. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1982. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1982. С. 31. Архів СУБ, Лондон.
- Звіти діяльності Союзу Українців у Великій Британії за період від 1954 до 1992. Архів СУБ, Лондон.
- Звіти діяльності Союзу Українців у Великій Британії за період від 01.01 до 31.12.1983. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1987. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1957. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1971. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1985 року. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1962 року. Архів СУБ, Лондон.
- Звіт діяльності Союзу Українців у Великій Британії. За час від 1.01. до 31.12.1981. Архів СУБ, Лондон.
- Чубатий, М. *Історія Християнства Русь-України*. Т. I. Рим ; Нью-Йорк, 1965. С. 4.
- Mattheews, W. K., Shevchenko T. (1951). *The Man and Symbol*. London: The Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Martowych, O. (1954). *Ukrainian Liberation Movement in Modern Times*. Edinburgh ; *The ninth circle. In Commemoration of the Victims of Famine of 1933* (1954). (By O. Woropai). London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Woropai, O. *The Ninth Circle. Scenes from the Hunger tragedy of Ukraine in 1933*. (1954). London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; *Ukrainian in Great Britain* (1954).
- “Shevchenko — Apostle of Freedom” by André Francois Ponce”, “Shevchenko and Ukrainian National Idea” by Yevhen Malaniuk” and “Shevchenko in the Sight of His Contemporaries” by Dr. K. Sikr (1964, Sept. 10). *Congress Record*. Issue 173.

The Strength and weakness of Red Russia: Congress of delegates of Independence movements within the USSA held in Edinburgh, 1–14 June 1950. (1950). (Introduction by John F. Stewart, Chairman The Scottish League for European Freedom). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The struggle of Ukraine for Freedom. Its importance for a free world* (Today's world. N.12). (1950). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The Road to Freedom and the End of Fear.* (1954). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The crime of Moscow in Vynnytsia.* (1952). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: Scottish League for European Freedom ; *Ukrainian Foreign Policy.* (1953). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *National problems in the USSR. With Ethnographical Map of the Soviet Union.* (1953). (Introduction by John F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom.

To Readers. *The Ukraine.* 1919. № 1.

«Ukrainian Bulletin». In *Ukrainians in the United Kingdom: Online encyclopedia.* URL: <http://www.ukrainiansintheuk.info/index.htm>.

REFERENCES

Chubatyi, M. (1965). *Istoriia Khrystianstva Rusy-Ukrainy* [History of Christianity of Rus-Ukraine] (Vol. I.) (p. 4). Rome ; New-York [in Ukrainian].

Dmytriv, I. (1963, February 21,23). Na porozi desiatyrichchia anhlo movnoho kvartalnyka «The Ukrainian Review» [On the threshold of the decade of the English-language Quarterly “The Ukrainian Review”]. *Ukrainska Dumka* [in Ukrainian].

Mattheews, W. K., Shevchenko, T. (1951). *The Man and Symbol.* London: The Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Martowych, O. (1954). *Ukrainian Liberation Movement in Modern Times.* Edinburgh ; *The ninth circle. In Commemoration of the Victims of Famine of 1933.* (1954). (By O. Woropai). London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; Woropai, O. (1954). *The Ninth Circle. Scenes from the Hunger tragedy of Ukraine in 1933.* London: Ukrainian Youth Association in Great Britain ; *Ukrainian in Great Britain* (1954) [in English].

«Shevchenko — Apostle of Freedom» by André Francois Ponce, «Shevchenko and Ukrainian National Idea» by Yevhen Malaniuk» and «Shevchenko in the Sight of His Contemporaries» by Dr. K. Sikr. (1964, Sept. 10). *Congress Record.* London. Issue 175 [in English].

The Strength and weakness of Red Russia: Congress of delegates of Independence movements within the USSA held in Edinburgh, 12–14 June 1950. J.F. Stewart, Introduction. Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The struggle of Ukraine for Freedom. Its importance for a free world.* (1950). (Today's world. N.12) (Introduction by John F. Stewart, Chairman of The Scottish League for European Freedom). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The Road to Freedom and the End of Fear.* (1954). (Introduction by J. F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *The crime of Moscow in Vynnytsia.* (1952). Introduction by J. F. Stewart, Edinburgh: Scottish League for European Freedom ; *Ukrainian Foreign Policy.* (1953). Introduction by J. F. Stewart. Edinburgh: The Scottish League for European Freedom ; *National problems in the USSR. With Ethnographical Map of the Soviet Union.* (1953). (Introduction by J. F. Stewart). Edinburgh: The Scottish League for European Freedom [in English].

To Readers. (1919). *The Ukraine.* № 1 [in English].

Ukrainian Bulletin. In *Ukrainians in the United Kingdom: Online encyclopedia.* URL: <http://www.ukrainiansintheuk.info/index.htm> [in English].

- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1963 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1963]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1981 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1981]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1982 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1982]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1954 do 1992 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1954 until 1992]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 01.01 do 31.12.1983 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 01.01 until 31.12.1983]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1987 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1987]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1957 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1957]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1971 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1971]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1985 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1985]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1962 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01 until 31.12.1962]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].
- Zvit diialnosti Soiuzu Ukraintsiv u Velykii Brytanii. Za chas vid 1.01 do 31.12.1981 [Report on the activities of the Ukrainian Union in the UK. In time from 1.01. until 31.12.1981]. Arkhiv UUiB [Archive of the Union of Ukrainians in the UK], London [in Ukrainian].

УДК 81'272

ЛЬВІВСЬКЕ МОСКВОФІЛЬСТВО НА ТЛІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ШТИЛЮ

Ірина ФАРІОН

д-р філол. н., проф.

Національний університет

«Львівська політехніка»

вул. С. Бандери, 12

79000, Львів, Україна

e-mail: iryna.farion@gmail.com

© Фаріон І., 2018

У статті розкрито загрозливе для національної безпеки держави суспільно-політичне явище історичного та новітнього львівського москвофільства (себто створення ідеологічно-інформаційної основи для денационалізації Західної України) на тлі виняткового сприяння з боку олігархічних місцевих ЗМІ — ТРК «Люкс», 24 канал, інтернет-ресурс zahid.net та ін. (належать мерові міста А. Садовому).

Наголошено на повному штилі висвітлення цієї гостро актуальної проблема-тики в центральних засобах масової інформації.

Розвінчуються міти про Львів як П'ємонт України, що пов'язано з маніпулятивною заангажованістю інформаційного простору, продажністю окремих журналістів та дуже низьким рівнем політичної культури українського суспільства. Розкриваються основні вияви історичного та новітнього гібридного москвофільства.

Авторка спростовує ці міти та стереотипи крізь персоналістичну призму історичних особистостей та сучасних львівських політиків, що стали у Верховній Раді основними рупорами москвофільських ідей. Трактуює це як типовий приклад хвороби колоніалізму, що отримала цілющий виклик від історії вилкуватися саме через війну, але в цей великий час застала дуже малих людей передусім у проводі нашої держави.

Привид москвофільства під легким камуфляжем лібералізму й глобалізму стрімко вийшов на поверхню саме під час Майдану 2014 року, зреалізувавшись в ідеологічному гаслі чинної післямайданівської влади «єдина країна — єдина страна» та магістральному посилі: «скасування мовного закону Ківалова-Колесниченка НЕ НА ЧАС!».

Усі й центральні, й місцеві ЗМІ надали цим згубним москвофільським гаслам максимальної популяризації та промоції. Саме в цій вербальній упаковці гасла «модерного москвофільства» (Д. Донцов) озвучені місцевою владою Львова під час анексії Криму та початку московсько-української війни 2014 року. Центр їхнього зародження — середовище львівської мерії (передусім її інформаційного супроводу). Саме звідси розганялися медійні хвилі про несвоєчасність скасування путінського мовного закону Ківалова-Колесниченка 23 лютого 2014 року, й тут формувалася ідеологія «примусового замирення» з ворогом через мовний чинник.

Ключові слова: історичне москвофільство, новітнє львівське москвофільство, гібридне москвофільство, мовний закон, освітні закони, статус мов нацменшин.

LIVIV MOSKVOFILSTVO AGAINST THE BACKGROUND OF INFORMATION DEAD CALM

Iryna Farion

Doctor of Philology, Professor
National University «Lvivska Politekhnikha»
12 S. Bandera Str.,
79000, Lviv, Ukraine
e-mail: iryna.farion@gmail.com

The article reveals the social and political phenomenon of historical and contemporary Lvivmoskvofilstvo (that is the creation of ideological and information foundation for de-nationalization of the Western Ukraine) and its threats to the national security of the Ukrainian state against the background of exceptional contribution by oligarchic local mass media: tele- and radio company «Liuks», 24th Channel, internet-resource zaxid.net and others (all of them belong to Lviv mayor A. Sadovyi).

The author stresses the fact that the central mass media do not pay the least attention to this dangerous range of problems. They kept and keep to dead calm. The myths about Lviv as Ukrainian Piedmont are taken down from a pedestal that is connected with manipulative engagement of information space, venality, corruption of some journalists and very low level of political culture of Ukrainian society. New manifestations of historical and present-day hybrid moskvofilstvo are highlighted.

The author disproves these myths and stereotypes through the prism of historic personalities and present-day Lviv politicians, who became chief speaking trumpet of moskvofilstvo ideas in Verkhovna Rada. She treats this fact as a typical example of colonialism disease, which received a curative challenge from history to recover just through the war, but at this great time it has found very «little people» mainly among the authorities of our state.

The ghost of moskvofilstvo under a light camouflage of literalism and globalism steeply came out to the surface just in the times of Maidan, 2014, having found its realization in the ideological slogan of the official after-Maidan power authorities «yedyndyna kraina — yedinaia strana» and main-line premise: «the time for Cancellation of Kivalov-Kolesnichenko's law on language has not come yet».

All the central and local mass media gave maximum popularization and promotion to these destructive, fatal moskvofil slogans. Just in this verbal presentation the slogan of «modern moskvofilstvo» (D. Dontsov) was made public by Lviv local authorities of the time of Crimea annexation and the beginning of Moscow-Ukrainian war of 2014. The centre of their origin and formation is Lviv city administration (mainly its information escort). Just from here media information waves about the impertinence of Kivalov-Kolesnichenko's language law cancellation were dispelled and just here the ideology of «forced reconciliation» with the enemy through the language factor was formed.

Key words: historic moskvofilstvo, newest Lvivmoskvofilstvo, hybrid moskvofilstvo, Law on language, education laws, status of national minorities' language.

Актуальність теми

За останніх 26 років у ЗМІ через відсутність належної аналітики та загальну плиткість і попсовість мислення суспільства витворився хибний міт Львова як П'ємонта України, слушність якого виправдана хіба що 20–30-ми роками ХХ століття — часу потужної націоналістичної УВО та ОУН на чолі з Є. Коновальцем та С. Бандерою, а також перемогою на парламентських виборах 2012 року націоналістичної партії «Свобода», значна кількість відомого членства якої на ту пору була пов'язана у свідомості суспільства із Західною Україною, зокрема Львовом.

Загрозливе для національної безпеки держави суспільно-політичне явище історичного та новітнього львівського москвофільства (себто створення ідеологічно-інформаційної основи для денаціоналізації Західної України) на тлі виняткового сприяння з боку олігархічних місцевих ЗМІ, що належать мерові міста А. Садовому (ТРК Люкс, 24 канал, інтернет-ресурс zahid.net та ін.), не стало предметом дослідження фахівців. Це явище прогресує на фоні повного штилю щодо висвітлення такої вкрай актуальної нині проблематики в центральних засобах масової інформації.

Завдання статті

1. Спростувати вище означені міти та стереотипи крізь персоналістичну призму: будь-яке медійне й політичне явище має не лише ідеологічно-тенденційні виміри, а передусім реалізується через політичні персони як рупори відповідних ідей.

Наскільки ЗМІ готові збалансовано подавати цей ідеологічно-персоналістичний чинник і висвітлювати глибину проблеми — запитання риторичне.

2. Подати стисло аналітику історії цього питання й детальніше зупинитися на сучасному розвитку новітнього львівського москвофільства крізь призму політичних персон у час московсько-української війни, яку й досі запаковують у дивні абрєвіатури АТО, ООС, аби лише сховати правду від самих себе.

Виклад основного матеріалу

До історії львівського москвофільства

А. Перші прояви ідеї релігійної, етнічної та історичної єдності з Московією знаходимо 1592 року в посольстві до Москви львівських братчиків і львівського митрополита Діонісія Балабана з проханням допомогти відбудувати згорілу Успенську церкву («Челобитная Львовскаго братства Московскому царю Феодору»). Прикметно, що саме так хвалений офіційною наукою князь Острозький, ревний москвофіл, дав на дорогу тим львівським братчикам вірчого листа, хоч при його неймовірному багатстві він і сам міг цю церкву відбудувати. Слушно зауважує о. доктор Д. Блажейовський: «Тут, виглядає, є ідеологічний

початок Переяслава і політичної орієнтації від 1620 року на Москву» (Блажейовський Д., 2010, с. 32).

Саме аргументи на користь милостині стали ідейною основою для подальших контактів із Москвою — московського царя Фьодора подано як: а) покровителя православного світу; б) як провідника всього «многоплеменитого рода Российского»; в) як наступника князя Володимира Великого, хрестителя «всього роду Російського» (Акты, Относящиеся къ Истории, 1851).

Такі характеристики в Московії та Русі мали зовсім різне підґрунтя. Якщо московити наголошували на династичних правах царя на руські (себто українські) території, то братчики формулювали етнічно-релігійну єдність польсько-литовської та московської Русі, що відображало, зокрема, світоглядіві настанови острозького гуртка і, як наслідок, видання Біблії церковнослов'янською мовою 1581 року, що мала за основу московську Біблію, випрошену князем Острозьким у царя Івана Грозного... (Блажейовський Д., 2010, с. 29).

Б. Серед провідних чинників обмосковлення Львова — діяльність місцевого братства. Аксиоматичним є твердження, що мова освіти — це втілення або національного, або гібридного, або антинаціонального змісту держави.

Місце староукраїнської (руської) мови в освітній системі XIV–XVII ст. вторинне і навіть маргінальне. І не тільки тому, що це були століття панування сакральних мов як ідеологічних систем, але й тому, що в Україні ні мовний розвиток, ні освітній не пішов радикально-реформаційним шляхом, а навпаки — шляхом консервування чужої традиції, що з «панцира нації» (Д. Донцов) перетворилася в гальмо розвитку.

Йдеться про поступове, від століття до століття, переважно регресивне культивування церковнослов'янської мови начебто як збереження старовини, що, врешті, призвело до політичного витіснення нею наприкінці XVII ст. староукраїнської (руської), чи простої мови. А відтак польська мова після Люблинської унії (1569 р.) почала стрімко завойовувати простір культурно-світського життя. Саме шкільний бум на межі XVI–XVII ст. із запровадженням до навчального процесу мовного тріумвірату — церковнослов'янської, латинської та польської — «пригасив той стихійний процес розвитку «простої» мови», який простежено в останній чверті XVI — на поч. XVII ст. (Яковенко Н., 2005, с. 300). Головний лінгвістичний наслідок такого процесу шкільництва — відсутність нормованої граматики та букварів зі староукраїнської (руської) мови, на противагу до існування такої навчальної літератури з церковнослов'янської мови.

В. У першій чверті XVII ст. в нових умовах агресивного відновлення православної ієрархії після 1620 року (мілітарно-козацькими зусил-

лями галичанина з Самбірщини Петра Сагайдачного!) москвофільські ідеї розвивали також вихідці з Галичини, київські православні митрополити Йов Борецький, 1620–1631 (нар. на Галичині, с. Бірча; був ректором Львівської братської школи, відтак першим ректором Київської братської школи) та Ісая Копинський, 1631–1640 (нар. на Підляшші або Галичині). Саме вони використали козацтво на чолі з Сагайдачним як «силовий аргумент у релігійній полеміці» (Блажейовський Д., 2010, с. 23).

У листі до царя 1624 року Й. Борецький виписує історико-династичну спорідненість польсько-литовської та московської Руси, трактуючи, всупереч історичній правді, Романових як «сродників» князя Володимира; розвиває етнічно-кровну спорідненість українців та московитів, використовуючи біблійну легенду про двох братів — Йосипа Прекрасного і Веніямина, спираючись на яку, запроваджує злочасне поняття українця-малороса як молодшого брата в родині щодо старшого росіянина-великороса (Воз'єднання України, с. 46–48). У своїй польськокомуні праці «Протестація» (1621 р.) Й. Борецький зазначає: «Природніше було і патріархові, і нам, і козакам діяти на боці Москви, з якою у нас одна віра і служба Божа, один рід, одна мова і спільні звичаї» (Тисяча Років. Т. II. Кн. 2, 2001, с. 290), — очевидно, маючи на увазі під спільною мовою церковнослов'янську. Козаки на чолі з галичанином П. Конашевичем-Сагайдачним, що із Самбора (село Кульчиці), церковника Й. Борецького почули: 25 березня 1620 року в Києві прославлений антитурецькими та антимосковськими походами гетьман з кількома тисячами козаків урочисто зустрів Єрусалимського патріарха і від імени всього Війська Запорозького попросив у нього відпущення гріхів за пролиття крові християн під час московського походу 1618 року... Просто винятково український спосіб обертати перемоги на колосальні ідеологічні поразки!

Г. Друга половина XIX ст. — це спалах москвофільства через незрілість національного самоусвідомлення, належність до чужої австрійської держави, сильний польський гніт і як наслідок — політична депресія і вибір нового поневолювача — Москви. Чи не найкраще це проартикулював І. Франко у своїй блискучій і купюрованій у совєцькі часи статті «Стара Русь» (1906). Він розглядає причину цієї кризи в ментальній площині постійної сліпоти щодо власного джерела сили та пошуку сторонньої підтримки: «Почуття безсильності і безнадійності, почуття якогось невилазного загрузнення в болоті, зневіра в свої сили і в можливість тривкого порозуміння з найближчими людьми, гарячкове шукання союзників, помічників, протекторів та меценатів скрізь, тільки не там, де лежить натуральне джерело сили та відродження, і ненастанний лемент: «Ой, помогите, любезнейшие братцы!» (Франко І., 2009, с. 191). Як і тоді, так і сьогодні, «львівська Рутенія показала зовсім безопріною і непорадною»,

чорною хмарою її вкрила «загальна апатія та політична безкритичність» (Франко І., 2009, с. 223).

Д. До 80-х років XIX ст. московфільство, попри зародження народництва у 60-і роки, було провідною силою Львова (як і всієї Західної України), що рухалося з наперед запрограмованими пораженськими гаслами орієнтації на чужинця: «Краще втопитися в російському морі, ніж у польській калабані» або ж «Ворог мого ворога — це мій друг».

Протистояння між українцями й поляками, ворожі стосунки Польщі та Московії (але цілком однакові в недопущенні українського сепаратизму), особливо після повстання 1863 року, програш Австрії в австрійсько-пруській війні 1866 року і начебто неминучий поділ Австрії, як колись Польщі, а за тим і уявне приєднання Галичини до Москви — всі ці об'єктивні історичні обставини та суб'єктивні страхи, відсутність волі й віри у власні національні сили (себто ментальний чинник) вербували щоразу нових прихильників орієнтації на Москву... На початку XX ст. за проросійські партії на виборах голосував чи не кожен третій українець Східної Галичини!

Щойно Перша світова війна стала початком похоронної команди промосковських настроїв у Львові. Московфіли розкололися на «старорусів» та «новокурсників» (від «новий курс» на засвоєння «модерної російської ідентичності»), останні з яких на чолі з В. Дудикевичем та ін. стали на позиції повної національно-політичної єдності з Московією і прийняття російської літературної мови. Себто війна, як завше, народила нову якість антагоністичної поляризації між своїм та чужим.

Новітнє московфільство

Логічно, що новітнє московфільство також спалахнуло на піку антагонізмів Майдану та московсько-української війни 2014–2018 років.

Зудар між космополітизмом та націоналізмом спричинився до оновленої версії московфільства під легким камуфляжем лібералізму й глобалізму. Його основна ідеологема «Єдина країна — єдина страна» та магістральний посил «скасування мовного закону Ківалова-Колесниченка НЕ НА ЧАСІ». У такій вербальній упаковці гасла «модерного московфільства» (Д. Донцов) повернулися до Львова під час анексії Криму та початку московсько-української війни 2014 року.

Центр їхнього зародження — середовище львівської мерії (передусім її інформаційного супроводу) і, зокрема, партії «Самопоміч». За І. Франком, таке явище слушно названо «національним парадоксом» (Франко І., 2006, с. 565), що протиіає всю нашу історію, знекровлюючи та підриваючи національні сили на самому піку боротьби: через світоглядову, ідейну неготовність самостійно БУТИ нація відступає з поля битви. Саме звідси, зі львівської ратуші, розганялися медійні хвилі про несвоечасність скасування путінського мовного закону Ківалова-Колесниченка 23 лютого 2014 року.

Пропоную основні кроки новітнього гібридного москвофільства (за І. Франком «національного гібридизму») чи типового ментального поразенства, прикритого ліберальними європейськими шатами й бандерівським гаслом «Слава Україні».

1. 25 лютого 2014 року, за два дні після скасування Верховною Радою України путінського мовного закону авторства регіоналів Колесниченка й Ківалова (ухвалено 2 липня 2012 року № 5029-IV «Про засади державної мовної політики»), на електронному ресурсі мера Львова Садового zachid.net з'являється «Звернення про зважену культурну і мовну політику» з таким основним посилом: «Ми повинні шанувати культурні й мовні потреби мешканців сходу й півдня, аби вони не почувалися чужими в Україні. Ми повинні продемонструвати принципово нову якість України, котра не буде штучно ділити своїх громадян на різні «гатунки». І ми закликаємо не дозволити політичним маргіналам спекулювати на крові й намагатись знищити територіальну цілісність нашої Держави». Це звернення сотворили і підписали Ю. Шухевич, І. Калинець, М. Маринович, І. Вакарчук, Р. Іваничук, Т. Возняк, А. Борковський, З. Калинець, Н. Іваничук («Звернення про зважену», 2018).

2. Мер Львова напередодні анексії Криму 26 лютого 2014 року разом із начальницею управління культури м. Львова І. Подоляк (була проти відкриття архівів КДБ, проти відкриття музею С. Бандері у Львові і тепер у Верховній Раді як народний депутат виступає головним просувачем ідеї викладання мовами нацменшин) звернувся до львів'ян із закликом спілкуватися російською мовою на знак солідарності з Донецькою, Луганською областями та Кримом з мотивацією: скасовувати мовний закон Ківалова-Колесниченка «не на часі», бо «на часі — лише боротьба з корупцією». Ініціатива начебто належить журналістові В. Беглову («День російської мови у Львові, 2014»).

Автори ідеї говорити у Львові по-московському — це винятковий різновид постмодерних льокаїв (за О. Телігою, людей з «льокайською психікою»): вони були приневолені обставинами визнати закон КК як українофобський, але не здатні через комплекс малороса підтримати його скасування. Такі собі виплоди малоросійства, що через свою зіпсуту угодовську природу ніколи не розвинуться в незалежних українців (серед них львівська письменниця М. Савка, що на знак протесту до скасування мовного закону КК взялася видавати по-московському книжки у видавництві «Старого лева»).

Це про них, своїх нащадків земляків-львів'ян, писав І. Франко: «Будьмо певні, що коли в Росії центр тяжкості від реакційного бюрократизму пересунеться до лібералізму, серед наших галицьких москвофілів народиться стільки лібералів, як грибів по дощі. Вони будуть так само служити чужим богам, так само в ім'я «всесірної

любви» обкидати болотом усяку культурну працю на нашій рідній ґрунті...» (Франко І., 2006, с. 573).

Нагадаю, що пропутінський мовний закон від 2 липня 2012 року скасовано ВР 23 лютого 2014 року 232 голосами депутатів VII скликання, але в. о. Президента О. Турчинов не підписав цього закону, а Конституційний Суд, що розглядав це питання впродовж чотирьох років, щойно 28 лютого 2018 визнав його неконституційним.

3. Показовою є психологічна мотивація перейти на спілкування російською мовою в післямайданні дні та на початку московсько-української війни в лютому 2014 року в тодішньої начальниці управління культури у Львівській міській раді, а тепер депутатки від «Самопоміч» І. Подоляк: «Я серьезно подумываю, не перейти ли на русский язык в публичном пространстве. Из принципа. Никто не говорил, что будет легко, но что будет так гадко — не ожидала. Присутствие штрихпунктирного интеллекта и хорошей памяти некоторых особей из ВОС, не может оправдывать тот вред, который они наносят своей «деятельностью» моей стране. Мое соборничество крепнет. Можете начинать» (Мандзюк Д., 2014). Про таких І. Франко казав, що, відступаючи від рідної мови, вони робляться «духово в часі спаралізовані», забиваючись у мертва ренегатство (Франко І., 2006, с. 546–547).

4. Пані І. Подоляк є основною лобісткою закону «Про державну мову» 5670д, що насправді списаний зі свободівського закону 5669, проте з концепційними змінами в понад 20-х статтях із 59-х, де виписано право застосовувати поряд із державною мовою інші мови (зрозуміло, що тепер за займенником «інші», на противагу до терміна «регіональна мова», сховано мову окупанта — російську): ст. 6, п. 1; ст. 9, п. 2; ст. 10, п. 6; ст. 11, п. 2; ст. 13, п. 2; ст. 14, п. 2; ст. 16, п. 2; ст. 17, п. 3, 4, 6; ст. 18, п. 2, 3, 4; ст. 19, п. 2, 5, 6, 7; ст. 20, п. 3, 6, ст. 21, п. 2; ст. 22, п. 2, 5; ст. 23, п. 3, 6; ст. 24, п. 1; ст. 26, п. 2, 6; ст. 29, п. 2; ст. 30, п. 1, 2, 3; ст. 32, п. 3, 4; ст. 34, п. 2... Про право використовувати мови національних меншин ідеться щонайменше у шістьох статтях: ст. 1, п. 2; ст. 10, п. 8; ст. 17, п. 3, 4; ст. 19, п. 2; ст. 20, п. 6, ст. 22, п. 3, ст. 36, п. 2... То це закон про державну мову чи також і про порядок застосування інших мов?

Проте визначальною в цьому законі є таки стаття 1, п. 2, що просто переписана зі статті 6-ї закону Ківалова-Колесниченка: «Статус української мови як єдиної державної не може бути підставою для заперечення мовних прав і потреб осіб, що належать до національних меншин».

Після цієї статті далі цей «мовний» закон можна не читати. Проте він отримав неабияку підтримку в так званому інтелектуальному середовищі, яке «засвітилося» у блозі «Української правди» А. Юсова від 19 червня 2017 року. Це нагадало часи минулі: руками ніби інтелектуалів мову заганяють у наймички. Ось ці люди: мовознавець О. Авраменко, директор інституту мовознавства Б. Ажнюк, журна-

лістка А. Акуленко, письменник І. Андрусяк, активіст Г. Афанасьєв, телеведуча М. Барчук, політолог М. Басараб, журналіст О. Борисенко, музикант В. Бронюк, юрист В. Василенко, письменник Ю. Винничук, артистка І. Вітовська, історик В. В'ятрович, активіст В. Генералюк, політик Ю. Гнаткевич, директор Інституту української мови П. Гриценко, правник Р. Головенко, письменники А. Дністровий та І. Драч, журналіст О. Довженко, директор Інституту літератури М. Жулинський, засновниця та командир батальйону «Госпітальєри» Я. Зінкевич, історик А. Зінченко, активіст О. Іванов, професорка О. Івановська, письменник О. Ірванець, экс-міністр С. Квіт, видавець В. Кириченко, активісти О. Кляшторний, І. Кобелева, М. Кобелев, І. Козуб, С. Кузан, С. Літинський, І. Лозовий, Р. Лужецький, Т. Марусик, І. Коліушко, О. Матвійчук, Р. Матис, Д. Матіяс, С. Оснач, А. Михайлова, музикант І. Леньо, видавець і поет І. Малкович, журналіст Ю. Макаров, мовознавець Л. Масенко, поет П. Мовчан, мовознавець М. Мозер, журналістка С. Остапа, письменник С. Пантук, поет Д. Павличко, письменниця С. Пиркало, кінокритик Я. Підгора-Гвяздовський, письменниця С. Поваляєва, активіст П. Подобед, журналіст В. Портников, активісти М. Потапчук, Є. Репетько, редактор В. Рог, активістка А. Розлуцька, співачка А. Рудницька, письменниця М. Савка, активістка О. Сало, активісти Д. Сінченко, О. Сінченко, О. Слабоспицький, І. Спринський, В. Суботін, політолог В. Таран, мовознавець Н. Трач, співак С. Фоменко, активісти К. Чепура, Я. Черногуз, Т. Шамайда, викладач Ю. Шевчук, активістка Н. Шелестак, письменник В. Шкляр, активісти А. Щекун, Я. Юрчишин, А. Юсов (Юсов А., 2017).

Більшість із перерахованих — це невідома сірість, що розчинена відомими авторитетами, які або не читали закону, або, на правду, як ті «благонамеренні малороси», що в ХІХ ст. благали начальника жандармів Долгорукова зупинити розвиток української мови, бо це «пахнет революцией и обособлением Малороссии», і собі влипли у вічну українську зраду, знайшовши виняткового львівського лобіста із «Самопоміч» І. Подоляк, що закликала Львів говорити мовою ворога в час убивства українців саме через українську мову!

Ось витяг із закону 5670д: «На прохання клієнта його персональне обслуговування може здійснюватися також іншою мовою, прийнятною для сторін». Себто утвердження абсолютної необов'язковості державної мови у сфері сервісу, що є щоденним мовним буттям. Про освіту вже і не йдеться (ст. 17): там торжество мов нацменшин, які невідомо звідки взялися, бо в нас нема графі «національність». А «благонамеренні малороси» знають, хто якої національності, а щодо своєї, то якось Бог дасть...

5. Очільник фракції «Самопоміч» О. Березюк на раді керівників фракцій вимагав від голови Верховної Ради В. Гройсмана оголосити

керівникові апарату п. Зайчуку догану за те, що питання захисту державного статусу української мови опинилося на порядку денному... Йдеться про внесення правок до проекту закону авторки цих рядків та Ю. Михальчишина «Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» (щодо обов'язкового володіння українською мовою посадовими та службовими особами органів державної влади (від 23.02.2014 р.) з вимогою до держслужбовців спілкуватися державною мовою та складати іспит з української мови. Цей законопроект переєстрував нардеп-свободівець М. Головка під № 1201 і за нього проголосувало 20 травня 2015 року лише 152 депутати. Згодом, під тиском суспільства і вже іншого авторства закон «Про державну службу» саме з цим формулюванням таки проголосовано.

6. Подальша битва за обмеження української мови розгорнулася в 7-й мовній статті закону «Про освіту» (N3491-д). Тут депутати зі Львова показали себе абсолютними ідеологами гібридного шляху України: всупереч Конституції, рішенню Конституційного Суду від 1999 року та Закону України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» (ст. 14. «Сторони зобов'язуються визнати за кожною особою, яка належить до національної меншини, право вивчати мову своєї меншини») запропонували не вивчати, а навчати мовами нацменшин і вивчати мови національних меншин державним коштом. Таку правку до освітнього закону внесли А. Парубій, О. Юринець, О. Сироїд, І. Подоляк, О. Березюк, О. Скрипник, Г. Гопко. Ініціатором цієї правки є міністр освіти і науки львів'янка Л. Гриневич.

Втім, ця пропозиція не увійшла до мовної статті.

У висліді отримано мовну статтю з навчанням мовами нацменшин у дошкільній та початковій шкільній освіті; відсутність формулювань у подальшій освітній вертикалі, а також викладання англійською та мовами Євросоюзу однієї чи декількох дисциплін...

Затим почалися протести наших історичних окупантів, передусім угорців і румунів, та теперішніх окупантів — московитів. Долучилися до цього болгари, греки, молдавани. Поляки свої застереження також висловили, але в несподівано шовіністичних вимогах трактувати нашу історію, зокрема ОУН–УПА («Чотири країни звернуться в Раду Європи...», 2017). Ось такий результат дії новітніх малоросійських гібридів, закамфльованих під захисників прав нацменшин («Сусіди відкрили мовний фронт...», 2018). Доречно тут згадати слова І. Пулюя: «Хиляннем українці нічого не здобудуть, звісно бо, що на похилену вербу кози скачуть» (Фаріон І., 2017, с. 167).

Депутати-львів'яни всі беззастережно підтримали цю гібридну і, вважаю, принизливу для українців мовну статтю освітнього закону. За цей закон проголосували такі львів'яни (чи зі Львівщини): І. Гринів,

Я. Дубневич, Б. Дубневич, А. Лопушанський, О. Юринець; І. Васюник, М. Величкович, М. Кадикало, М. Хміль; І. Подоляк (єдина утрималася в голосуванні за навчання українською мовою в так званому перехідному рейтинговому голосуванні), О. Скрипник («Рейтингове голосування...», 2017); Ю. Шухевич. Серед позафракційних за особливі преференції для мов нацменшин проголосували А. Парубій, О. Сироїд, В. Парасюк.

Констатуємо: винятково завдяки львівським депутатам винайдено новий спосіб утиску української мови через піднесення статусу мов нацменшин.

7. По-особливому дбає про мову нацменшин Міністерство освіти та науки України. Саме звідти пішла ініціатива щодо внесення правки до закону «Про вищу освіту» про право складати вступне випробування мовами нацменшин: ст. 45, п. 11, 12: «Завдання сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання укладаються державною мовою. За бажанням особи завдання надаються у перекладі регіональною мовою або мовою меншин, якщо цією мовою здійснюється навчання у системі середньої освіти (крім завдань з української мови і літератури та іноземних мов)», «Вступні випробування, якщо такі передбачені цим Законом, проводяться державною мовою або, за бажанням вступника, іншою мовою, якою здійснюється навчання в цьому закладі вищої освіти» («Про вищу освіту», 2018).

Унаслідок цього ми отримали 2017 року найгірший результат із української мови та літератури: 17 тисяч випускників шкіл не склали ЗНО з цих базових предметів. Найгірші результати у школах із російською, угорською (не склало ЗНО 62% вступників) та румунською (не склало 55% вступників) мовами, а в Берегівському районі Закарпаття таких 75% школярів (Гриневич Л., 2017).

Під час ЗНО 2018 року 14% (47 тисяч осіб) абітурієнтів не склало іспиту з української мови і майже 14.19% (22 692 особи) провалило його з історії України. Тенденція дуже показова і загрозлива: провальними є результати зі світоглядних предметів, що за основне завдання мають сформулювати націєцентричну модель мислення в молодій людині («ЗНО-2018...», 2018).

Відтак у міністерстві заявили, що мовну статтю відправлять на експертизу до Венеційської комісії, що, нагадаю, має винятково рекомендаційний характер («Міносвіти повідомило Раді Європи...», 2017).

Венеційська комісія свого часу розкритикувала закон КК 2011 року ще на стадії проєкту: «...проєкт є незбалансованим, оскільки його положення непропорційно посилюють позиції російської мови, за відсутності відповідних заходів, які б підтверджували роль української мови як державної, а також належним чином не забезпечують захист інших регіональних мов і мов меншин» («Венеціанська комісія роз-

критикувала...», 2018). Втім це не перешкодило цей закон ухвалити, не підписати постанови про його скасування (хоч за це проголосувало 232 депутати Верховної Ради 23 лютого 2014 року) і без жодної мотивації не скасовувати його в Конституційному Суді України упродовж 2014–2018 років.

Висновок простий: МОВА — наріжний камінь української самостійності та тожсамости. Українську мову безпрецедентно знищували від другої половини XVII ст. на Великій Україні і від XIV ст. разом із польською, угорською та румунською окупаціями на Західній Україні. На окупованих територіях Сходу розстрілюють за неї й досі! Досі не скасоване розпорядження попереднього міністра освіти С. Квіта про необов'язковість української мови та історії України у вишах (наказ №1392 від 25. 11. 2014 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 09. 07. 2009 №642»), хоч авторка цих рядків наполягала на цьому у своєму відкритому листі (Фаріон І., 2016).

8. Остання новація від міносвіти, що викликала неоднозначну реакцію в суспільстві, — злиття у школах двох предметів: української літератури з зарубіжною літературою, історії України зі світовою історією... Проте ці ідеї завдяки протестам суспільства не вдалося зреалізувати сповна, зокрема зупинено злиття української літератури з зарубіжною принаймні на 2017–2018 н. р. Натомість відповідно до типового навчального плану для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів на бажання дозволено загальноосвітнім навчальним закладам викладати інтегрований курс «Історія України в контексті всесвітньої історії» (Рішення Колегії МОН від 22 липня 2017 року. Протокол № 5/3-2) («Про типові навчальні плани для 10–11 класів...», 2017).

У зв'язку з цим виникає запитання: це інтеграція чи нівеляція українського світогляду в Україні через ідеологічний предмет — історію?

На нашу думку, у час війни держава цьому предмету, як і мові, мала б надавати виняткового значення.

Висновки

1. Історія москвофільства у Львові хронологічно сягає кінця XVI ст., пронизує різною траєкторією наступні періоди з черговими спалахами в половині XIX ст. та неминуче спалахує під час московсько-української війни 2014–2017 років.

2. Крива злетів і падінь національного самоусвідомлення та національного виродження насправді є кардіограмою (не)спроможности нації збудувати власну національну державу. Боротьба цих антагонізмів триває досі, мінусовий полюс якої вписано в гасла від «Єдиної православної віри, роду та мови» (Й. Борецький, 1621 р.) до гасла сучасних окремих державотворців «Єдина країна — єдина страна».

3. Гасло Борецького призвело до злиття української православної церкви з московською 1686 року (з чого так складно щойно тепер виборсуємося), натомість народжене у Львові носіями української малоросійськості сучасне гасло, що є лише політичною модифікацією гасла Борецького, має той самий шлях: від єдиної країни до «єдиної Расії».

4. Сучасний український інформаційний простір цілковито не активізує цього історичного складника проблеми, через що, власне, і не здатен запропонувати ні адекватної аналітики, ні просто правдивої інформації.

ЛІТЕРАТУРА

- Акты, относящиеся къ истории Западной Россіи, собранные и изданные Археографическою комиссією.* (Т. IV. 1588–1638). (1851). Санкт-Петербург.
- Більше 90% громадян назвали себе українцями за національністю. (2017, Червень 17). *Українська правда*. Взято з <http://www.pravda.com.ua/news/2017/06/17/7147226>.
- Блажейовський Д. *Три українські церковні унії*. Т. I. 1620–1647 роки. (2010). Львів.
- Венеціанська комісія розкритикувала мовний закон «регіоналів» (2011, Груд. 20). *ВолиньPost*. Взято з <http://www.volynpost.com/news/458-venecianska-komisiia-rozkrytykuvala-movnyj-zakon-regionaliv>.
- Возз'єднання України з Росією. Документи і матеріали : в 3-х т.* (1953). Москва : Вид-во АН СРСР.
- Гриневич Л. Мовна стаття закону «Про освіту» не зашкодить нацменшинам. *Українська правда*. (2017, Жовтень 23). Взято з <http://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/23/227072>.
- День російської мови у Львові: Львів 26 лютого, група львів'ян на знак солідарності з мешканцями Сходу і Півдня розмовляла російською. (2014, лютий 26). *Радіо Свобода: сайт*. Взято з <https://www.radiosvoboda.org/a/25278468.html> ; Звернення львів'ян до мешканців Сходу і Півдня України (2014, 26 лют.) <https://www.youtube.com/watch?v=kLz79RHvZRM> ; <https://www.youtube.com/watch?v=IIEB4ca5xFM>.
- Звернення про зважену культурну і мовну політику. *Портал ZAXID.NET*. Взято з: https://zaxid.net/zvernennya_pro_zvazhenu_kulturnu_i_movnu_politiku_n1303370.
- ЗНО-2018: майже 15% абітурієнтів «провалили» тест з історії України. (2018, Червень 20). *УНІАН. Суспільство*. Взято з <https://www.unian.ua/society/10159613-zno-2018-mayzhe-15-abituriyentiv-provalili-test-z-istoriji-ukrajini.html>; ЗНО-2018: Українську мову та літературу не склали 47 тисяч осіб. *TCH: сайт*. Взято з <https://tsn.ua/video/video-novini/zno-2018-ukrayinsku-movu-ta-literaturu-ne-sklali-47-tisyach-osib.html>.
- Мандзюк, Д. (2014). «Я серйозно подумую, не перейти ли на русский язык» — львів'янка. Взято з http://gazeta.ua/articles/regions/_a-serezno-podumuyayu-ne-perejti-li-na-russkij-yazyk-lviviyanka/544147.
- Міносвіти повідомило Раді Європи про намір передати на експертизу до Венеціанської комісії мовну статтю закону «Про освіту». (2017, Вересень 27). *ЦЕНЗОР.NET: Новини. Політика України*. Взято з https://ua.censor.net.ua/news/457136/minosvity_povidomylo_radi_yevropy_pro_namir_peredaty_na_ekspertyzu_do_venetsianskoyi_komisiyi_movnu.
- Про вищу освіту: закон України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Взято з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4>.

- Про типові навчальні плани для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів : рішення Колегії МОН від 22 липня 2017 року. Протокол № 5/3-2. (2017). *Освіта.ua. Середня освіта*. Взято з https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56622.
- Рейтингове голосування про поправку народного депутата Білозір О.В. до проекту Закону про освіту (№ 3491-д) 05.09.2017 *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. Взято з http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=13541.
- Сусіди відкрили мовний фронт проти України. (2017, Вересень 14). *Високий замок. Статті*. Взято з <http://wz.lviv.ua/article/206786-susidy-vidkryly-movnyi-front-proty-ukrainy>.
- Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9-ти т. Т. II. Кн. 2. Перша пол. XVII ст.* (2001). (Упор., прим. В. Шевчука). Київ: Дніпро.
- Фаріон, І. Відкритий лист (з нагоди Дня української мови і писемності). (2016, листоп. 06). *Українська правда. Блоги*. Взято з <http://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/581fa1be29db7/>.
- Фаріон, І. (2017). Мовний портрет Івана Пулюя (за листами мислителя). Львів: Вид-во Львівської політехніки.
- Франко, І. (2006 а). Двоязычність і дволичність. *Будівничий української державности: хрестоматія політологічних статей Івана Франка*. (Упоряд. Д. Павличко) (с. 544–557). Київ.
- Франко, І. (2006 б). «Ідеї» й «ідеали» галицької москвофільської молодезі. (Д. Павличко, Упоряд.). *Будівничий української державности: хрестоматія політологічних статей Івана Франка* (с. 562–575). Київ.
- Франко, І. (2009). *Стара Русь. Показчик купюр* (с. 190–224). Київ: Наук. думка.
- Чотири країни звернуться в Раду Європи і ОБСЄ через український закон про освіту. (2017, Вересень 14). *Європейська правда*. Взято з <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/14/7070991>.
- Юсов, А. (2017, Червень 19). Невідкладно прийняти закон про українську мову: відкрите звернення. *Українська правда. Блоги*. Взято з <http://blogs.pravda.com.ua/authors/yusov/59479a55b6fb1>.
- Яковенко, Н. (2005). *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. вид. 2-е, перероб. та розшир. Київ : Критика.

REFERENCES

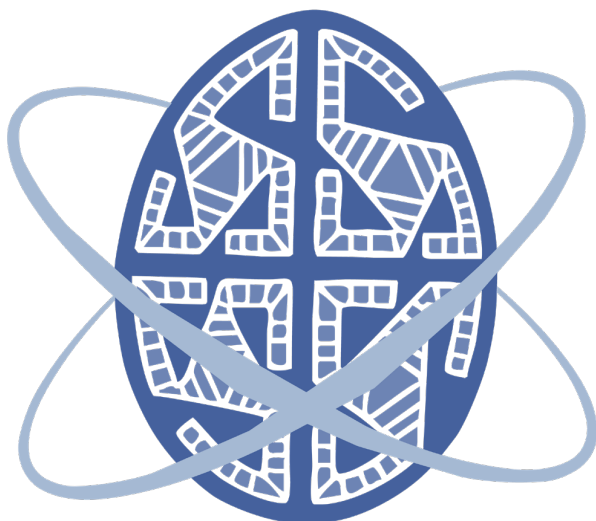
- Arheograficheskaja komissija. (1851). *Akty, otnosiashhiesia k istorii Zapadnoj Rossii, sobranniie i izdannye Arheograficheskiju komissieju. T. IV. 1588–1638* [Acts, belonging to history of Western Russia, collected and published by Arkheographic comission]. (V. IV. 1588–1638). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Bilshe 90% hromadian nazvaly sebe ukraintsiamy za natsionalnistiu [More then 90% of citizens consider themselves Ukrainians by nationality]. (2017, June 17). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/news/2017/06/17/7147226/> [in Ukrainian].
- Blazheiovskiy, D. (2010). *Try ukrainski tserkovni unii. T. I. 1620–1647 roky* [Three Ukrainian church unions. V. I. 1620–1647]. Lviv [in Ukrainian].
- Chotyry krainy zvernutsia v Radu Yevropy i OBSIe cherez ukrainskyi zakon pro osvitu [Four countries will appeal to EC and OSCE because of the Ukrainian law on education.]. (2017, September 14). *Yevropeiska pravda*. Retrieved from <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/09/14/7070991> [in Ukrainian].

- Den rosiiskoi movy u Lvovi: Lviv — 26 liutoho hrupa lvivian na znak solidarnosti z meshkantsiamy Skhodu i Pivdnia rozmovliala rosiiskoiu [Day of Russian in Lviv: Lviv — on February, 26 the group of Lviv citizens spoke Russian to show solidarity with citizens of the Eastern and Southern Ukraine]. (2014). *Radio Freedom: web-sit*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/25278468.html> [in Ukrainian] ; Zvernennia lvivian do meshkantsiv Skhodu i Pivdnia Ukrainy [An address of Lviv citizens to Eastern and Southern of Ukraine]. (2014). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=kLz79RHvZRM> <https://www.youtube.com/watch?v=IIEB4ca5xFM> [in Ukrainian].
- Farion I. (2016, November 06). Vidkrytyi lyst (z nahody Dnia ukraïnskoi movy i pysemnosti). [Open letter (on occasion of the Day of the Ukrainian language and the written language)] *Ukrainska pravda. Blohy*. Retrieved from <http://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/581fa1be29db7/> [in Ukrainian].
- Farion, I. (2017). *Movnyi portret Ivana Puliuii (za lystamy myslytelii)* [Linguistic portrait of Ivan Puliui (after the letters of thinker)]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniky [in Ukrainian].
- Franko, I. (2006 a). Dvoiazychnist i dvolychnist. In D. Pavlychko (Compiler) *Budivnychi ukrainskoi derzhavnosti : khrestomatiia politolohichnykh statei Ivana Franka* [Builder of the Ukrainian statehood system: reading-book of the political science articles of Ivan Franco] (pp. 544–557). Kyiv [in Ukrainian].
- Franko, I. (2006 b). «Idei» y «idealy» halytskoi moskvoïliskoi molodezhi. In D. Pavlychko (Compiler). *Budivnychi ukrainskoi derzhavnosti : khrestomatiia politolohichnykh statei Ivana Franka* [Builder of the Ukrainian statehood system : reading-book of the political science articles of Ivan Franco] (pp. 562–575). Kyiv [in Ukrainian].
- Franko, I. (2009). *Stara Rus. Pokazhchyk kupiur* [Old Rus. Pointer of notes] (pp.190–224). Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].
- Hrynevych, L. (2017, October 23). Movna stattia zakonu «Pro osvitu» ne zashkodyt natsmenschynam [A language article “On education” will not harm national minorities]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from <http://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/23/227072/> [in Ukrainian].
- Law of Ukraine On Higher Education from July 1 2014, #1556-18. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4> [in Ukrainian].
- Mandziuk, D. (25 February, 2014). «Ia serezno podumyvaiu, ne pereity ly na russkyi yazik» — lvivianka [«I think in earnest, whether to start speaking Russian» — lvivianka]. *Gazeta.ua*. Retrieved from http://gazeta.ua/articles/regions/_a-serezno-podumyvayu-ne-perejti-li-na-russkij-yazyk-lvivianka/544147 [in Ukrainian].
- Ministry of Education reported to EC about the intention to submit language article “On education” to the Venetian Commission for examination]. (2017, September 27). *TsENZOR.NET: Novyny. Polityka Ukrainy*. Retrieved from https://ua.censor.net.ua/news/457136/ministry_of_education_reported_to_ec_about_the_intention_to_submit_language_article_on_education_to_the_venetian_commission_for_examination [in Ukrainian].
- Pro typovi navchalni plany dlia 10-11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: rishennia Kolehii MON vid 22 lypnia 2017 roku. Protokol № 5/3-2 [About typical curricula for 10-11 forms of general educational establishments: Ministry of Education and Science from July, 22, 2017. Protocol № 5/3-2]. (2017). *Osvita.ua. Serednia osvita*. Retrieved from https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56622 [in Ukrainian].
- Reitynhove holosuvannia pro popravku narodnoho deputata Bilozir O.V. do proektu Zakonu pro osvitu (№ 3491-d) 05.09.2017 [Rating voting on the amendment to the

- Law on education draft by people's deputy O. Bilozir to the project of Law on education (№ 3491-д) 05.09.2017]. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni veb-portal* Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=13541 [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. (Compiler). (2001). *Tysiacha rokiv ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky: v 9-ty t. T. II. Kn. 2. Persha pol. XVII st.* [Thousand years of the Ukrainian social and political idea : In 9 volumes. Vol. II. Book. 2. First half of XVII century]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Susidy vidkryly movnyi front proty Ukrainy [Neighbours opened language front against Ukraine]. (2017, Veresen 14). *Vysokyi zamok. Statii*. URL: <http://wz.lviv.ua/article/206786-susidy-vidkryly-movnyi-front-proty-ukrainy> [in Ukrainian].
- Venetsianska komisiia rozkrytykuvala movnyi zakon «rehionaliv» [The Venetian commission criticized the language law of “The Party of Regions”]. (2011, December 20). *VolynPost*. URL: <http://www.volynpost.com/news/458-venecijska-komisiia-rozkrytykuvala-movnyj-zakon-regionaliv> [in Ukrainian].
- Vozziednannia Ukrainy z Rosiieiu. Dokumenty i materialy: v 3-kh tomakh* [A reunion of Ukraine with Russia. Documents and materials : in 3 vol.] (1953). Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences. [in Ukrainian].
- Yakovenko, N. (2005). *Narys istorii serednovichnoi ta rannomodernoi Ukrainy* [Essay on the history of medieval and early-modern Ukraine]. (2 ed.). Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Yusov, A. (2017, June 19). *Nevidkladno pryiniaty zakon pro ukrainsku movu: vidkryte zvernennia* [Without delay to adopt the law about Ukrainian: open appeal]. *Ukrainska pravda. Blohy*. Retrieved from <http://blogs.pravda.com.ua/authors/yusov/59479a55b6fb1/> [in Ukrainian].
- ZNO-2018: maizhe 15% abiturientiv «provalyly» test z istorii Ukrainy [External Independent Assessment-2018: almost 15% university entrants “failed” a test in the history of Ukraine.]. *UNIAN. Suspilstvo*. (2018, June 20). Retrieved from <https://www.unian.ua/society/10159613-zno-2018-mayzhe-15-abituriyentiv-provalili-test-z-istoriji-ukrajini.html> [in Ukrainian] ; ZNO-2018: Ukrainsku movu ta literaturu ne sklaly 47 tysiach osib [External Independent Assessment-2018: The test in “The Ukrainian language and literature” was failed by 47 thousand persons]. *TSN: sait*. Retrieved from <https://tsn.ua/video/video-novini/zno-2018-ukrayinsku-movu-ta-literaturu-ne-sklali-47-tisyach-osib.html> (1953) [in Ukrainian].
- Zvernennia pro zvazhenu kulturnu i movnu polityku [An appeal on the condered cultural and language politics]. *Portal ZAXID.NET*. Retrieved from https://zaxid.net/zvernennya_pro_zvazhenu_kulturnu_i_movnu_politiku_n1303370 [in Ukrainian].

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

HISTORY OF JOURNALISM



УДК 059.9 (477): 351.751.5

ЗАБОРОНА АЛЬМАНАХІВ М. КОМАРОВА «РОЗМОВА» І «ЗАВОЛОКА» ЯК ЧИННИК ЦЕНЗУРНИХ УТИСКІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ

Вадим ЛУБЧАКканд. філол. н., журналіст
телеканалу UATVвул. Хрещатик, 26
01001 Київ, Україна

e-mail: vadim_lubchak@ukr.net

© Лубчак В., 2018

Стаття присвячена історії цензурної заборони одеських альманахів М. Комарова «Розмова» і «Заволока» в контексті літературного процесу кінця XIX — початку XX століття. Акцентується на тривалому листуванні упорядника з цензурними органами, в якому він вимагав дозволу на друк книжок, та висновках, яких доходять українські письменники після «співпраці» з репресивною імперською машиною. Дослідження ролі неопублікованих альманахів «Розмова» і «Заволока» в контексті розвитку тенденцій нетерпимості російської цензури до української книжки.

У статті окреслено історію упорядкування та спроб подолання цензурних заборон двох південноукраїнських альманахів від письменника, критика, бібліографа й фольклориста Михайла Комарова.

В російському ліберально-політичному журналі «Русская мысль» Микола Фабрикант відвертою статтею «Короткий нарис з історії відносин російських цензурних законів до української літератури» (1905 рік) привідкриває «завісу» непростих стосунків російської цензури та українських книг і преси. Парадигма розвитку української літератури. Перший альманах Комарова («Розмова. Одеський літературно-етнографічний збірник на 1889-й рік», що складався із двох частин (літературної — шість оповідань, одна повість, одна комедія, тридцять поезій; етнографічної — збірка народних приказок та загадок), було подано до одеської цензури у серпні 1889 року. Підтвердження активної самоцензури можна знайти в кореспонденції М. Комарова.

Ключові слова: альманах, упорядник, літературний процес, цензура.

BANNING OF M. KOMAROV'S ALMANACS "ROZMOVA" AND "ZAVOLOKA" AS FACTORS OF CENSORSHIP OPPRESSION OF UKRAINIAN BOOK

Vadym Lubchak

Candidate of Philology

Journalist of TV-channel UATV

26 Khreshchatyk Str.,

01001 Kyiv, Ukraine

e-mail: vadim_lubchak@ukr.net

The article is devoted to the history of M. Komarov's Odesa almanacs "Rozmova" and "Zavoloka" censorship banning in the context of literary process at the end of the XIXth — beginning of the XXth centuries. The stress is laid on both: compiler's long-term correspondence with censorship bodies, in which he demanded the permission on books publishing, and conclusions, Ukrainian writers come to after "cooperation" with repressive imperial state machine. The role of unpublished almanacs "Rozmova" and "Zavoloka" in the context of growing tendency of Russian censorship intolerance to Ukrainian book is researched.

The author shows the history of compilation and attempts of overcoming censor prohibition to publish two South-Ukrainian almanacs from writer, critic, bibliographer and specialist in folklore Mykhailo Komarov.

In the professed article "Short essay on the history of Russian censorship laws attitude to Ukrainian literature" (1905), published in Russian liberal-political journal "Russian thought" Mykola Fabrykant slightly raised the veil of intricate attitudes between Russian censorship and Ukrainian books and the press. The first Komarov's almanac ("Rozmova". Odesa literary and ethnographic collection for 1889), which consisted of two parts (literary — 6 stories, one narrative, one comedy, thirty verses; ethnographic — a collection of folk sayings and riddles) was submitted to Odesa censorship office in August, 1889. Confirmation of active self-censorship can be found in correspondence of M. Komarov.

Key words: almanac compiler, literary process, censorship.

Постановка проблеми

В історії української літератури можна знайти чимало прикладів жорстокого ставлення російської цензури до нашої книжки і журналу. Особливо показово в цьому плані видається історія упорядкування та спроб подолання цензурних заборон двох південноукраїнських альманахів від письменника, критика, бібліографа і фольклориста Михайла Комарова — «Розмова» і «Заволока». Рукописи цих книжок заборонили попри відсутність на те законних цензурних підстав, тому твори відомих письменників, зокрема Лесі Українки, Івана Карпенка-Карого, Михайла Коцюбинського та ін. тривалий час не були надрукованими. Однак упорядник і видавець не зневірився, а тривалим листуванням з цензорами вимагав публічних пояснень своєї позиції, щоб дійти чіткого висновку: в якій парадигмі українська література могла розвиватися надалі.

Стан розробки проблеми

Історія упорядкування і спроб подолання цензурних заборон двох південноукраїнських альманахів М. Комарова «Розмова» та «Заволока» настільки показова у питанні нищення української літератури, що потребує окремого фундаментального наукового дослідження. Лише деякі факти, наведені відомими істориками літератури Володимиром Герасименком у дослідженні «Українські альманахи 80–90 років XIX ст. в Одесі» (Герасименко В., 1928) та Костянтином Копержинським у статті «М. Ф. Комаров у суперечках з цензурою наприкінці 80-х — на поч. 90-х років» (Копержинський К., 1929), показують всю жорстокість цензури щодо української книжки та безґрунтовність відмов і заборон, які отримували упорядники і видавці. До теми видавничої діяльності М. Комарова звертався також дослідник Г. Зленко, аналізуючи його внесок в український книгодрук Одеси кінця XIX — початку XX століття (Зленко Г., 1995). Однак до фундаментального дослідження ролі неопублікованих альманахів «Розмова» і «Заволока» в контексті розвитку тенденцій нетерпимості російської цензури до української книжки сучасне покоління дослідників поки що не вдавалося.

Завдання статті

У межах поставленої проблеми постають завдання: дослідити особливості створення альманахів М. Комарова, ґрунтовність/безґрунтовність цензурних заборон цих книжок, висновків, до яких на прикладі упорядника збірників «Розмова» і «Заволока» доходили українські літератори після досвіду персональної «співпраці» з російською цензурою.

Виклад основного матеріалу

Перший альманах М. Комарова («Розмова. Одеський літературно-етнографічний збірник на 1889-й рік», що складався із двох частин (літературної — шість оповідань, одна повість, одна комедія, трид-

цять поезій; етнографічної — збірка народних приказок та загадок), було подано до одеської цензури у серпні 1889 року. А вже 17 листопада цього ж року книжку цілковито заборонили в Санкт-Петербурзі. Примітно, що місцева одеська цензура збірник пропустила і навіть рекомендувала Головному управлінню в справах друку (м. Санкт-Петербург) також дозволити його появу в світ. У Санкт-Петербурзі ж, ретельно вивчивши зміст запропонованої книжки, її заборонили. Повідомляючи одеську цензуру про негативний вердикт щодо збірника «Розмова», петербурзькі цензори навіть не вказали причини свого рішення.

Наприкінці січня 1890 року М. Комаров нарешті отримав офіційну довідку про заборону альманаху. Але, на відміну від більшості тогочасних видавців та упорядників, він не сприйняв негативне рішення як істину в останній інстанції, яка в тогочасних суспільно-історичних обставинах не підлягала оскарженню, а спробував боротися проти цензора, вимагаючи дозволу на друк. Упорядник звернувся до Головного управління у справах друку в Санкт-Петербурзі з проханням пояснити «мотиви і міркування, що послужили підставою для заборони збірника». 31 січня 1890 р. йому прийшла офіційна відповідь з посиланням на «особливо видані для внутрішньої цензури постанови», зокрема з наголосом на «статтю 113 про цензуру і друк від 1886 р.». М. Комарова таке пояснення не задовольнило, адже насправді чинні на той час заборони не стосувалися белетристики.

Вимагаючи надати дозвіл на друк збірника, Комаров розпочав тривале листування з управлінням. У наступних листах він посиляється на апробацію одеського цензурного комітету, мовляв, на місцевому ж рівні зауважень до рукопису книжки не було — то чому ж у столиці заборонили? Далі видавець взагалі зауважив, що згадана управлінням ст. 113 не має жодного відношення до альманаху «Розмова». Крім того, припускаючи, що заборона збірника теоретично могла б бути обґрунтована актом 1876 року, М. Комаров відразу ж зауважує, що і цей документ передбачав винятки для красного письменства. Свідомо наголосивши на тому, що всі твори, подані до збірника, «цілком благонамірні», він вкотре вимагав дозволити друк. Однак і цього разу альманах заборонили. Літературний оглядач Костянтин Копержинський, який досліджував суперечку Комарова з цензурою, констатував: «Заборона сталася аж ніяк не з огляду на зміст поодиноких, уміщених до альманаху творів, а власне тільки через те, що колективний виступ українства, навіть з аполітичним, безневинного змісту, але гарним збірником принципово суперечив «видам уряду» (Копержинський К., 1929, с. 53).

Аналізуючи зміст запропонованого цензурі рукопису першого збірника Комарова, можна дійти висновку, що російська «репресив-

на машина» цілком свідомо знищила не окремі, вміщені до «Розмови» твори, а альманах в цілому, передусім, через високий культурно-мистецький рівень поданих до нього творів. Збірник цілком міг стати помітним явищем в літературному житті не лише півдня, а й всієї України. Він уміщував твори як відомих письменників (Лесі Українки, Івана Карпенка-Карого, Бориса Грінченка, Івана Нечуя-Левицького та ін.), так і менше знаних, але талановитих авторів (К. Подоленка — псевдонім Кирила Стиранкевича, Кості Ухача-Охоровича та ін.).

Через кілька років, розпочавши наступне листування, М. Комаров намагався отримати від цензури дозвіл чи, принаймні, ґрунтовне пояснення щодо відмови на друк упорядкованого ним уже нового альманаху. Цей збірник, названий «Запомога», мав благодійну мету: виручені з продажу гроші упорядник планував віддати на боротьбу з голодом 1891–1893 рр.

Як і попередній альманах, «Запомога» складалася з творів відомих на той час авторів (Дмитра Марковича, Олександра Кониського, Михайла Коцюбинського, Івана Карпенка-Карого та ін.), а також незнаних широкому загалу талановитих письменників. Зі збірником упорядник знову легко пройшов місцеву одеську цензуру. Але потім понад три місяці книжка пролежала в Головному управлінні в справах друку. Столичні цензори навіть не зважили на благодійне спрямування збірника, повністю його заборонивши. Не погоджуючись з таким рішенням та не вбачаючи практичної користі від тривалого листування з цензорами, М. Комаров послав скаргу до міністра внутрішніх справ, у якій пояснив суть своїх претензій та відсутність законних підстав для заборони. Міністр на лист не відповів, «спустивши» його «вниз» — знову в Головне управління у справах друку. Власне, доручив цензорам самим себе перевірити в питанні об'єктивності претензій упорядника щодо заборони українського збірника. 5 жовтня 1892 р. М. Комаров отримав відповідь від Головного управління у справах друку, в якій йшлося про те, що його прохання визнано таким, що «не підлягає задоволенню».

Ґрунтовна робота над двома поспіль збірниками — упорядкування, вичитка та редагування, листування з авторами, пошук видавництва та домовленість про реалізацію, яка тривала кілька років, цензурою була зведена нанівець. Такий негативний результат було здобуто навіть попри те, що в обох випадках, готуючи збірники до друку, М. Комаров власноруч вдавався до цензури, аби «пом'якшити» зміст книжок. Зокрема, з «П'ятизлотника» М. Коцюбинського він виключив сцену правлення податку. А щоб отримати дозвіл на друк «Розмови», як зауважує дослідник Володимир Герасименко, «увесь матеріал, що вступав до зазначеного альманаху, надзвичайно пильно, навіть суво-

ро фільтрувався з боку Одеської Громади. Власне кажучи, попереду казенної цензури була встановлена своя — громадська» (Герасименко В., 1928, с. 30).

Підтвердження активної самоцензури можна знайти в кореспонденції М. Комарова. Так у листуванні з Б. Грінченком він неодноразово зізнавався, що «причісував» свій збірник «Розмова», аби його не заборонила цензура. Як приклад, Комаров порівняв свій майбутній збірник зі «Степом» та «Складкою», високо їх оцінивши. «В цензурі не матимуть до чого причепитися, а в харківській «Складці» та херсонському «Степу» були речі навіть дуже гострі, звичайно з погляду теперішньої цензури», — писав М. Комаров у березні 1889 р. (Комаров М., 1889, арк. 3).

Двічі отримавши відмову, М. Комаров, зрештою, доходить висновку про свідому заборону його збірників, не зважаючи на цензурні акти, що мали б їх дозволити. Книжки забороняли тільки через те, що вони несуть «українськість». «Неможливо допустити, щоб з числа понад 100 творів, представлених на розгляд надзвичайної цензури, не знайшлося жодного, який задовольняє вимогу цензури», — підсумовує упорядник (Копержинський К., 1929, с. 56).

Своїми невтішними спостереженнями щодо непростого ситуації з українською книгою в Росії М. Комаров поділився з читачами «Правди». В замітці «Вісті з Одеси» він інформував про заборону літературно-етнографічного збірника «Розмова» так: «Тутешня цензура, як ми чули, довго тримала збірник та врешті не знайшла в ньому нічого противзаконного і послала в Петербург, в «Главное управление по делам печати», котре, не зважаючи на дозвіл тутешньої цензури, цілком заборонило збірник, дарма що там були і такі речі, котрі вже надруковані або раніше дозволені цензурою, як, наприклад, комедія І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля»... редактор цього збірника подав скаргу, але на сю скаргу відобрав таку саму відповідь, як і редактори одеських газет: «аткланіть», чи «адставіть без наслідствій» і то без жадних мотивів, як вони, звичайно, водиться по російській конституції» (Правда. 1890. Т. 3. Вип. 8, с. 125).

Дослідники В. Герасименко, К. Копержинський констатують, що з громадсько-історичного погляду російському урядові в другій половині XIX ст. вдалося затримати природний розвиток української національно-культурної думки та творчості щонайменше на три десятиліття. В. Герасименко, зокрема, доходить такого висновку: «Своїми жорсткими заборонами уряд ввів увесь український культурно-літературний розвиток в рамці етнографічного матеріалу, щоби таким чином і думка, і мова не піднеслися до значення солідного культурного чинника, що міг би дорівнювати по своєму стану до тодішніх розвинених культур» (Герасименко В., 1928, с. 24).

Лише значно пізніше, після невдалих спроб Комарова видати літературні збірники, в російському ліберально-політичному журналі «Русская мысль» Микола Фабрикант відвертою статтею «Короткий нарис з історії відносин російських цензурних законів до української літератури» (1905 рік) привідкриває «завісу» непростих стосунків російської цензури та українських книг і преси. «Україна була б порівняно щаслива, якби цензурні закони застосовувалися по відношенню до неї хоча б у такій мірі, як до Великої Росії, до Польщі, Фінляндії. Так як для України завжди видавалися в Росії спеціальні цензурні закони, що застосовувалися з драконівською жорстокістю не в приклад іншим народностям, — пише автор. — За приєднання України до Москви, остання дуже недружелюбно поставилася до приватних українських друкарень, що з'явилися вперше в Києві, Чернігові, — і ось наслідком такої недовіри і підозр послужило те, що в московському царстві вперше з'явилася цензура і головним чином для України» (Фабрикант Николай, 1905, с. 129).

Висновки

Готуючи до друку неперіодичні літературні збірники, українські упорядники та видавці під кінець XIX — на початку XX ст. зіштовхнулися з жорстким спротивом російської цензури. Якщо в одеському альманасі «Нива» (1885) чи херсонському «Степу» (1886) цензорами було заборонено лише деякі твори з рукописів, то збірники М. Комарова «Розмова» та «Заволока» не дозволили до друку взагалі. Розпочавши тривале листування з Головним управлінням у справах друку, М. Комаров зрештою доходить висновку, що його книжки «неблагонадійні» для уряду лише через те, що вони несуть «українськість». Епістолярій упорядника з цензором щодо вимоги принаймні пояснити відмову в дозволі на друк залишився без аргументованої відповіді й слугує нинішньому поколінню дослідників важливим матеріалом для вивчення тенденції знищення української книжки в Росії.

ЛІТЕРАТУРА

- Герасименко, В. (1928). Українські альманахи 80–90 років XIX ст. в Одесі. *Записки Одеського Наукового Товариства*. Одеса.
- Зленко, Г. (1995). М. Ф. Комаров і український книгодрук Одеси кінця XIX — початку XX століття. *Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидання XX ст. і сучасні проблеми): матеріали міжнар. наук. конф., 1995, 3–5 трав.* (с. 91–93). Львів.
- Копержинський, К. (1929). М. Комаров у суперечках з цензурою наприкінці 80-х і на поч. 90-х років. *Україна: наук. журнал українознавства*. Київ, Кн. 38, С. 50–64.
- М. Комаров. Лист до Бориса Грінченка. Березень, 1889 рік. *Архів Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Ф. III. Спр. № 37511.
- Правда. (1890). Т. 3. Вип. 8 (жовтень). С. 125–126.
- Фабрикант Николай. (1905). Краткий очерк из истории отношений русских цензурных законов в украинской литературе. *Русская мысль*, Кн. 3, С. 128–146.

REFERENCES

- Fabrikant Nikolaj. (1905). Kratkij ocherk iz istorii otnoshenij russkikh cenzurnyh zakonov v ukrainskoj literatury [Short essay on the history of Russian censorship laws attitudes in Ukrainian literature]. *Russkaja mysl'* [Russian Thought]. Kn. 3 (pp. 128–146) [in Russian].
- Herasymenko, V. (1928). Ukrainski almanakhy 80–90 rokov XIX st. v Odesi. Zapysky Odeskoho Naukovoho Tovarystva [Ukrainian almanacs of the 80–90-s of the XIXth century in Odessa. Notes of Odessa Scientific Society]. Odesa. [in Ukrainian].
- Komarov, M. (1889). Lyst do Borysa Grinchenka: Berezen, 1889. [Letter to Borys Grinchenko: March, 1889]. Arkhiv Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. F. III. Spr. № 37511 [Archive of the Institute of Manuscript of the National Library of Ukraine named after. V. I. Vernadsky. F. III. Exp. No. 37511], Kyiv [in Ukrainian].
- Koperzhynskiy, K. (1929). M. Komarov u superechkakh z tsenzuroiu naprykintsi 80-kh i na poch. 90-kh rokov [M. Komarov in disputes with censorship at the end of 80s — beginning of 90s]. *Ukraina: nauk. zhurnal ukrainoznavstva* [Ukraine: Sciences Journal of Ukrainian Studies] B. 38. pp. 50–64 [in Ukrainian].
- Pravda [Truth]. (1890). Vol. 3. Vyp. 8 (October) (pp. 125–126). [in Ukrainian].
- Zlenko, H. (1995). M. F. Komarov i ukrainskyi knyhodruk Odesy kintsia XIX — pochatku XX stolittia. [M. F. Komarov and Odessa Ukrainian book-publishing at the end of XIX — beginning of XX cent.]. *Knyha v sotsiokulturnomu prostori (dosvid knyhovydannia XX st. i suchasni problemy): materialy mizhnar. nauk. konf.* [Book in the socio-cultural space (the experience of book publishing in the XXth century and modern problems): materials of intern. sciences conf.] (pp. 91–93). Lviv [in Ukrainian].

УДК 007:659.1:[655.3.066]

РОЗСТРІЛЯНИЙ ЗА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: РЕДАКТОР І ВИДАВЕЦЬ ІВАН ЛИЗАНІВСЬКИЙ У ГРОМАДСЬКО- ПОЛІТИЧНОМУ І ВИДАВНИЧОМУ РУСІ

Надія ПОДОЛЯКАканд. н. із соц. комунік.,
ст. викладачСумський державний
університетвул. Римського-Корсакова, 2
м. Суми, 40007, Україна

e-mail: nadechdasum@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-6136-1665

© Подоляка Н., 2018

У статті розглянуто ключові етапи життєвого та творчого шляху видавця, активного учасника подій, які розгортались в Україні на початку ХХ століття, Івана Миколайовича Лизанівського. На жаль, недостатня обізнаність широкої громадськості в його суспільній і професійній діяльності робить малопомітною особистість редактора і видавця.

Джерельною базою дослідження слугують праці, присвячені діяльності Української партії соціалістів-революціонерів, до якої свого часу належав видавець; архівні документи та спогади.

Показано умови, які сприяли формуванню світогляду І. Лизанівського. Розкрито роль цієї непересічної особистості в процесі діяльності Центральної Ради, уряду УНР та Директорії. Акцентовано на його співпраці з класиком української літератури І. Франком. Особливу увагу приділено діяльності І. Лизанівського як редактора і члена Правління Харківського кооперативного видавництва «Рух». Виділено й описано характерні особливості редакторського опрацювання творів української літератури, їх рецензування.

Використано історичний, історико-біографічний, аналітико-синтетичний методи.

Наукова новизна полягає у тому, що повернення правди про забуті імена є питанням досить актуальним. А тому прізвища Івана та Варвари Лизанівських варті того, щоб повернути їх до науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» та офіційно оприлюднити цей факт реабілітації. Діяльність очолюваного І. Лизанівським харківського кооперативного видавництва «Рух» свого часу сприяла духовному зростанню українського народу, підтримці розвитку мови і культури, поглибленню політики українізації. Отже, розглянуте у дослідженні питання суттєво розширює погляд на видавничу справу на етапі становлення радянської влади.

Ключові слова: Іван Миколайович Лизанівський, видавнича справа ХХ ст., Харківське кооперативне видавництво «Рух», Українська партія соціалістів-революціонерів, Іван Франко, «Літературно-науковий вісник».

SHOT FOR PROFESSIONAL ACTIVITY: EDITOR AND PUBLISHER IVAN LYZANIVSKYI IN PUBLIC-POLITICAL AND PUBLISHING MOVEMENT

Nadiia Podoliaka

Candidate of Science in Social Communications
Sumy State University
2 Rymyski-Korsakov Str., Sumy, 40007, Ukraine
e-mail: nadechdasum@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-6136-1665

The article considers the key stages of the life and creative path of the publisher, an active participant in events that took place in Ukraine at the beginning of the XX century, Ivan Mykolaiovych Lyzanivskiy. Unfortunately, the insufficient awareness of the general public with his social and professional activities makes the editor's and publisher's personality obscure. The source base of the research is the works devoted to the activities of the Ukrainian Party of Socialist-Revolutionaries, which at one time the publisher joined, archival documents and memoirs.

The conditions that contributed to the formation of his outlook are shown. The role of this outstanding personality in the activities of the Central Council, the Government of the UNR and the Directory is revealed. His cooperation with the classic of Ukrainian literature I. Franko is focused on. Particular attention is paid to the work of I. Lyzanivskiy as editor and member of the Board of the Kharkov cooperative publishing house «Rukh». The characteristic features of editing works of Ukrainian literature, their reviewing are highlighted and described.

Historical, historical-biographical, analytical-synthetic methods are used.

The scientific novelty lies in the fact that the renewing the truth about forgotten names is a topical issue. That's why the names of Ivan and Barbara Lyzanivski are worth being returned to the scientific and documentary series of books «Rehabilitated by history» and being officially publicized. The activity of the Kharkiv co-operative publishing house «Rukh», headed by I. Lyzanivskiy, contributed to the spiritual growth of the Ukrainian people, to the support of language and culture development and the extension of the policy of Ukrainization. Consequently, the issue, examined in the study, significantly expands the view on the publishing business at the stage of the Soviet power formation.

Key words: *Ivan Mykolaiovych Lyzanivskiy, publishing business of the XX century, Kharkiv co-operative publishing house «Rukh», Ukrainian party of Socialist-Revolutionaries, Ivan Franko, «Literary and scientific herald».*

Постановка проблеми.

В українському видавничому просторі чимало талановитих майстрів своєї справи. Результати діяльності багатьох із них дійшли до наших часів і стали прикладом досконалої роботи у сфері редакторської діяльності. Але деякі постаті в історії закрила завіса часу, їхній неоціненний досвід залишився поза увагою дослідників. Одним із таких прикладів є шлях активного учасника подій, які розгортались в Україні на початку ХХ століття, Івана Миколайовича Лизанівського.

Це непересічна і, безумовно, знакова постать в історії видавничої справи та книгодрукування. На жаль, недостатня обізнаність широкої громадськості з суспільною і професійною діяльністю І. Лизанівського робить малопомітною особистість редактора і видавця. Тому вивчення громадської, редакторської і видавничої діяльності І. Лизанівського в контексті розвитку національного руху в Україні, його впливу на тогочасне суспільно-політичне життя новоствореної радянської республіки, дослідження умов, які забезпечили систематичний випуск прекрасних конкурентоздатних видань видається нам повчальним і корисним.

Мета дослідження – комплексне висвітлення редакторської і видавничої діяльності І. Лизанівського як важливої частини політичного і громадського руху, ролі талановитого редактора в культурному і політичному процесах в Україні першої половини ХХ століття.

Об'єктом дослідження є постать громадсько-політичного діяча, редактора, видавця, рецензента Івана Лизанівського.

Предмет дослідження – редакторська та видавнича діяльність Івана Лизанівського, особливості його громадської роботи у напрямку підтримки серед українців національної ідеї.

Сьогодні ми живемо в час, який іменують «поворотом до пам'яті», час буму наукового і політичного інтересу до втраченої національної ідентичності. У сучасному цивілізованому соціумі існує чітке усвідомлення того незримого, але завжди відчутного зв'язку, який існує між минулим, сучасним і майбутнім. У цьому контексті повернення правди про забуті імена є проблемою досить актуальною. Це свідчить про новизну дослідження.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові принципи історизму, об'єктивності, комплексності й достовірності. Для виконання завдань, зумовлених метою роботи, було використано методи емпіричного та теоретичного дослідження. Аналітико-синтетичний метод застосовано для систематичного цілеспрямованого вивчення об'єкта, яке дало можливість отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень про особливості редакторської та видавничої діяльності Івана Лизанівського.

Як загальнонауковий метод використовувався системний підхід, який дозволив комплексно висвітлити редакторську і видавничу діяльність, участь у громадському і політичному русі, становлення особистості і формування світогляду Івана Миколайовича Лизанівського.

Також застосовувався описовий, історичний, історико-теоретичний, біографічний методи.

Результати й обговорення

Політична верхівка в СРСР робила все, щоб знищити українську інтелектуальну еліту. У концтаборах, на каторжних роботах знищено незліченну кількість людей, національну еліту, тих, хто любив Україну, її землю, самотність, навіть перебуваючи далеко за її межами. І одним із таких імен є ім'я українського публіциста, громадського і політичного діяча, керівника Харківського кооперативного видавництва «Рух» Івана Миколайовича Лизанівського.

На просторі законів пам'яті історія з'єднується з політикою та ідеологією. Як зазначає історик Лариса Нагорна, «реконструюючи минуле, кожне нове покоління діє за принципом «образного моделювання», відшукуючи в минулому те, що співзвучне його настроям і очікуванням» (Нагорна Л. П., 2012). Прізвище І. Лизанівського досі не увічнено.

Джерельною базою дослідження слугують праці, присвячені діяльності Української партії соціалістів-революціонерів, до якої свого часу належав видавець; архівні документи та спогади. Важливим орієнтиром для вивчення життєвого шляху І. Лизанівського є публікації, безпосередньо присвячені діяльності Української партії соціалістів-революціонерів. Цьому питанню присвячено низку ґрунтовних праць, зокрема авторства Т. Осташко, що стосуються радянської репресивної політики щодо діячів українського національно-визвольного руху 1920–1922 рр. (Осташко Т., 2011, с. 357–382) та Т. Бевз «Партія соціальних перспектив і національних інтересів (Політична історія УПСР)» (Бевз Т. А., 2008).

У науковому дослідженні використовувались архівні документи, зокрема матеріали Центрального архіву-музею літератури і мистецтва України (далі ЦДАМЛМ України, Ф. 577, 1330), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (далі ЦДАВОВУ, Ф. 296).

Лизанівський Іван Миколайович народився 28 травня 1892 р. в с. Заріччя на Львівщині в селянській родині. Навчався у Золочівській гімназії, після закінчення якої вступив до Львівського університету. Ще в гімназійні роки розпочав активну громадську діяльність, був учасником таємного гуртка учнівської молоді, що студіювала заборонені в тогочасній Галичині твори польських та українських письменників, зокрема низку творів Івана Франка.

У 1910–1912 рр., під час навчання в університеті, Іван Лизанівський був секретарем у Івана Франка. І це надзвичайно цікава сторінка в його біографії, що вже зараз стає надбанням нашої української історії.

«Мої уривки з споминів торкаються важкого, дуже важкого періоду в житті Франка. Коли я їх пишу, мене огортає і великий біль, і велика любов. Такі люди рідко родяться. Так багато страждань могли винести тільки великі інтелекти. І хоч яка гірка була б історія їх життя, але з любов'ю треба зібрати всі і найдрібніші факти їхнього життя, праці, страждань. Бо ми йдемо в дальшу роботу з печаттю їхнього духа», — писав Іван Лизанівський у своїх спогадах про Великого Каменяра, який пробудив національну свідомість українців (Лизанівський І., 2011).

У 1926 р. в журналі «Всесвіт» (№ 10, с. 6–7) вперше було опубліковано особисті спогади Івана Миколайовича «Франко в роках 1911–12», а відтак були передруковані в журналі «Україна» (1926, кн. 6, с. 175–179). Потім увійшли у видання 1972 р. «Іван Франко у спогадах сучасників», яке вийшло у видавництві «Каменяра» у Львові, упорядником яких був О. Дей. Ці мемуари зіткано з безпосередніх вражень про Франка на основі зустрічей з письменником у Львові. Молодий Лизанівський тоді був студентом Львівського університету, попав у вир громадсько-політичного життя й скоро посів у ньому визначне місце. Спогади про Франка — цінне джерело для створення фундаментальної, об'єктивної наукової біографії письменника.

У 1913 р. Іван Лизанівський переїхав до Києва. В Києві на той час існувала вже чимала українська громада, яка об'єднувала як представників старшого покоління (родини М. Лисенка, М. Старицького, О. Пчілки та інших), так і молодого — студентів університету, політехнічного, комерційного Інститутів, учнів старших класів шкіл.

Розпочалась світова війна, яка круто повернула життя і долі всіх. Івана Лизанівського, як підданого ворожій Росії Австро-Угорщини (Галичина тоді входила до її складу), було заарештовано й вислано до Нариму в Західному Сибіру.

У 1916 р. І. Лизанівський був секретарем редакції «Літературно-наукового вісника». Часопис заснований у 1898 р. у Львові. Видавався щомісячно за зразком європейських ревію. З 1895 до 1905 р. видання Наукового товариства Шевченка. У 1906–1913 рр. виходив у двох редакціях — київській і львівській (тоді редактором був М. Грушевський). У журналі висвітлювався й аналізувався перебіг революційних та військово-політичних подій, зокрема відстежувався і коментувався розпад Російської імперії та Австро-Угорщини, обговорювалися питання будівництва української державності, міжнародне становище країни, політичні та соціально-економічні перетворення.

Працюючи секретарем «Літературно-наукового вісника», І. Лизанівський, як рецензент, опублікував низку критичних заміток на твори. Зокрема, «Г. С. Сковорода» (А. Товкачевський, 1913 р., Т. 64, с. 369–371), «Вічна пісня» (В. Товстонос, 1912 р., Т. 61, с. 584–585),

«Стогін життя» (Г. Левченко, 1913 р., Т. 62, с. 381–382), «Лицарь-сам» (Г. Чупринка, 1914 р., Т. 65, с. 599–602), «У сьайві мрій» (М. Вороний, 1913 р., т. 62, с. 569–570), «Ряст» (збірка поезій О. Кобець, 1913 р., т. 64, с. 381–383), «Діти землі» (Т. Осадчий, 1914, т. 66, с. 201–203), «Акорди» (О. Неприцький-Грановський, 1914, т. 65, с. 379–380) та інші (Ясінський Б., 2000).

Улітку 1917 р. він повернувся із заслання до Києва, вступив до Української партії соціалістів-революціонерів і того ж року став членом Центральної Ради як делегат від УПСР.

12 листопада 1917 р., після жовтневого перевороту в Петрограді, було опубліковано відозву гуртка старшин Західних земель у Києві на чолі з Іваном Лизанівським із закликком сформувати окремі військові частини з колишніх полонених українців — вояків австрійської армії.

За гетьманату УПСР, членом якої був Іван Лизанівський, перейшла на нелегальне становище. У 1918 р., після розколу УПСР на праве і ліве крило, Іван Лизанівський приєднався до так званої «центральної течії» УПСР, що згодом брала участь у поваленні гетьманату в грудні того ж року.

28 січня 1919 р. Івана Лизанівського було обрано до ЦК УПСР. За Директорії, а саме у березні 1919 р., Іван Лизанівський був членом-Комітету Охорони Республіки (за іншими даними — у травні 1919 р.). У 1919 р. разом з іншими представниками «центральної течії» УПСР входив до складу уряду [Б.] Мартоса. Перебував на посаді керуючого міністерством преси і пропаганди (з квітня 1919 р.) (Лизанівський Іван Миколайович, 2009).

Один із організаторів січових стрільців М. Курах у своїх спогадах про І. Лизанівського наводить деякі факти про наміри українських есерів (центральної течії) щодо радянської влади. Йдеться про партійну конференцію УПСР, яка відбулась в перших днях лютого 1920 р. у Києві. Як пише М. Курах, на ній були присутні есери, «уцілілі від різних погромів та розколів, які не приєднались до боротьбистів та не пішли на принади більшовиків» (Курах М., 1962). Головною темою зібрання, яке скликав і проводив І. Лизанівський, було питання ставлення до радянської влади. За словами М. Кураха, і українські есери, і присутні на зібранні боротьбисти та представники галицьких радикалів «висловлювались за радянську форму правління, (це була політична мімікрія), але вона на Україні мусить мати український зміст» (Курах М., 1962).

Серед таких обставин, як зазначає М. Курах, І. Лизанівський «почав монтувати свою групу», дотримуючись «тої думки, що не можна легковажити корисного моменту, поки большевики не закріпились на Україні. Треба створити можливості для напливу свідомого українського елементу у всі ділянки советської «адміністрації на Україні

та усунути весь русотипський елемент, що ставиться вороже до будь-якої України» (Курах М., 1962).

У серпні 1920 р. був заарештований В. Голубович (в Кам'янець-Подільському), а незабаром у Києві І. Лизанівський, Петренко, І. Часник та інші, тобто та частина керівництва УПСР, яка залишилась в Україні. Їм була інкримінована контрреволюційна діяльність, участь в Центральній Раді, уряді УНР та Директорії.

Після судового процесу 1921 р. Іван Лизанівський, ймовірно, відійшов від політичної діяльності (чи був змушений це зробити), але набув значного авторитету як літературознавець.

Після амністії (на початку жовтня 1921 р.) працював у Державному видавництві України, а від 1 червня 1922 р. й аж до свого арешту в ніч із 1 на 2 березня 1931 р. — в українському кооперативному видавництві «Рух» (м. Харків). Був редактором повного видання творів І. Франка, робота над яким починалася з 1924 р. і продовжувалась аж до моменту ліквідації видавництва. За цей час світ побачили оповідання у шести томах (останній том вмістив у собі одинадцять оповідань, що не ввійшли до жодної зі збірок І. Франка, але були надруковані у різних журналах); один том Бориславських оповідань; вісім видань, що вміщували в собі вісім повістей (одна із таких повістей, під назвою «Основи суспільства. Уваги» була спочатку надрукована у львівському журналі «Життя і слово», після чого видавалася за кордоном, а в 20-х роках ХХ ст. з'явилася в книгарнях «Руху»); збірка оповідань та поезій під назвою «Із літературної спадщини»; збірка драматичних творів; п'ять збірок поезій (остання з яких є найбільшою і вміщує в собі твори історичної тематики); дві збірки дитячих творів; збірка творів «Переклади з чужих літератур». Треба також звернути увагу на серію видань з 30 книг «Франківська бібліотека». Такі видання були розраховані на широке коло читачів і висвітлювали соціальні та історичні теми різного характеру.

Усі вище вказані твори редагувалися І. Лизанівським та С. Пилипенком. Над художнім оформленням обкладинок працював С. Боровий. Отже, жодне видавництво у 20–30-ті рр. ХХ ст. не мало право на таку кількість виданих творів письменника-класика.

І. Лизанівський брав участь у виданні «Творів» О. Кобилянської (т. 1–9, 1927–1929; написав до т. 4 розвідку «О. Кобилянська в українській критиці»), брав участь у виданні оповідань та новел В. Стефаніка (зб. «Кленові листки», 1924; «Твори», 1927, 1929), передмови до оповідання І. Франка «Моя стріча з Олексою» (1925) та інших.

Він також першим почав публікувати листи В. Стефаніка, є автором статей «Стефанік про себе» («Плужанин», 1927, № 3), «Два роки з Іваном Франком» («Всесвіт», 1926, № 10), «О. Кобилянська» («Плужанин», 1927, № 9-10).

Іван Лизанівський займався не тільки редакторським опрацюванням, він також готував короткі літературні довідки, щоб читач зміг зрозуміти особливості твору.

Найбільш складним завданням було сформулювати примітки та коментарі до творів. Така робота потребувала часу і знань, системного аналізу фактичного матеріалу. Точність дат, термінів, власних назв була безнастанною турботою І. Лизанівського. В опрацюванні видань Івана Франка допомагав особистий життєвий досвід і співпраця із класиком літератури у часи молодості.

Саме редакторський досвід та неоціненний і величезний багаж знань майстра-видавця дали можливість відкрити літературному простору твори деяких молодих і талановитих авторів. Зокрема, сина Івана Франка — Тараса Франка. Адже рецензентом деяких гумористично-сатиричних збірок був саме Іван Лизанівський. Такими збірками були: «На крилах гумору», «Старе вино в новім місі» та «З чужої левади». Це були зібрання оригінальних поезій та переспівів з грецької і римської поезії — продовження «неокласичного» струменя у творчості Франка-молодшого та українському письменстві загалом, де щира повага до авторитету класичної традиції поєднувалася з дотепним, незлобивим гумором та легкою іронією. Вийшли друком у 1913 р.

Відштовхуючись від батьківського досвіду, Тарас Франко шукав власного літературного шляху. Жанр творів, що входили до збірок «На крилах гумору», «Старе вино в новім місі» та «З чужої левади», у підзаголовку визначено як «веселі вірші». І справді, ці збірки містили легкі, гумористичні та життєствердні поезії, сповнені щирого сміху. Від них віяло юнацьким оптимізмом та молодечею наївністю, щирістю і відкритістю до світу. Щоправда, в ідейно-художньому та версифікаційному плані вірші літератора-початківця були не завжди вправними. «Мимо досить зручних часом сюжетів, вийшло нездарно, наївно, без краплини гумору і сміху», — аж занадто гостро оцінював їх критик Іван Лизанівський у рецензії на збірку Т. Франка «На крилах гумору» (ЛНВ, 1913 р., т. 63) (<https://frankolive.wordpress.com/2017/03/10/taras-ale-ne-shevchenko-franko-ale-ne-ivan/>).

Невідомо, як оцінив Іван Франко ранні проби пера свого сина. Можливо, як і І. Лизанівський, який вважав їх «гумористичною саламахою». Класичний філолог за фахом і покликанням, Тарас Франко був безмежно закоханий в античність. І це своє замилювання літературою і культурою стародавнього світу проніс крізь усе життя. Тому незважаючи на негативну рецензію І. Лизанівського, він продовжив працювати. Але влучні слова такого знавця своєї справи, як Іван Лизанівський, не залишили байдужим молодого Тараса Франка й спонукали до більш детальної і грамотної роботи й серйозного ставлення до справи, яку робиш.

Рецензування і аналіз поточної літератури — відповідальна справа. Багато книг роками чекають хоч на якийсь відгук. Конструктивна, а часом і сувора критика І. Лизанівського говорить про те, що він розмовляв із письменниками і читачами принципово, цікаво, а якщо треба — й по-дружньому відверто. Його думка як рецензента завжди була надзвичайно авторитетною. Значна частина творів, рекомендована І. Лизанівським до прочитання, завойовувала визнання і любов читачів, а їхні автори ставали майстрами українського художнього слова.

Таким чином робота І. Лизанівського як редактора і члена Правління Харківського кооперативного видавництва «Рух» полягала у діалозі з авторами, формуванні видавничого портфеля, роботі над структурою видань, опрацюванні композиції, мови і стилю, літературному редагуванні творів української та світової класики. Гарним досвідом для цього слугувало попереднє секретарювання у Івана Франка, твори якого і було видано майже повністю.

У «Справі УНЦ» вироком колегії ДПУ УРСР від 7 лютого 1932 р. Івана Миколайовича Лизанівського було засуджено до 6 років концтаборів.

У 1937 р. І. Лизанівський був розстріляний (за іншими даними дата смерті — 1934 рік).

Зі спогадів племінника М. Тимошенка дізнаємося й про долю родини Івана Лизанівського. «Навесні 1939 року трійка НКВД засудила т. Варю до трьох років таборів (мене в той час в Харкові не було, поїхав на навчання в Московський інститут інженерів зв'язку) й етапом вивезли в так званий 1 ДальЛАГ на приполярному Уралі в межах Свердловської області.

Навесні 1941 року термін ув'язнення був закінчений й т. Варя отримала «вольную». Худа й виснажена повернулася вона звідти, але без права проживання в Харкові» (ЦДАМЛМ України. Ф. 1330. Опис 1). Оселилась в Охтирці (Сумська область), де її прийняла родина Федорових: Григорій Васильович та Марія Сергіївна. Син Володимир до літа 1941 р. встиг закінчити три курси факультету енергетики Харківського електротехнічного Інституту (ХЕТІ).

Варвара Лизанівська померла у травні 1943 р. Про сина Володимира відомо, що він деякий час працював електриком на Баварському хлібозаводі. Потім звертався до Червоно-Баварського райвійськкомату, але йому відмовили в мобілізації на підставі, що він, мовляв, має батьків «ворогів народу». В Охтирці мав неофіційно зареєстровану дружину Тетяну, яка й народила йому дочку. У 1943 р. покинув Охтирку, перебрався до тітки в Дрогобич.

Після закінчення війни Володимир опинився в англійській зоні окупації й потрапив до табору переміщених осіб (Д). У цей час познайомився зі своєю майбутньою офіційною дружиною Ярославою. У кінці 40-х чи на початку 50-х років Володимир переїздить до Канади

і осідає в Торонто. У 70-х рр. із дружиною виїхав з Торонто й оселився на крайньому заході Канади — на острові Ванкувер на Тихому океані.

Висновки

Видавнича діяльність Івана Лизанівського — принципово важлива сторінка культурно-історичного розвитку України на зламі епох. Високий професіоналізм редактора мав витоки ще за студентських років. Унікальний досвід співпраці з класиком української літератури І. Франком став вирішальним у формуванні світогляду.

Випуск виключно українськомовних книг, без кон'юнктури та марксистсько-ленінської ідеологічно-політичної складової, у 20–30 рр. ХХ ст. позитивно впливав на тогочасне суспільство, формуючи громадську думку, пробуджуючи національну свідомість. Чимала заслуга в цьому І. Лизанівського.

Редакторська та видавнича діяльність члена Правління Харківського кооперативного видавництва «Рух» має такі аспекти: діалог з авторами, формування видавничого портфеля, робота над структурою видань, опрацювання композиції, мови і стилю, літературне редагування творів української та світової класики, рецензування.

Активна і визначена політична позиція І. Лизанівського щодо можливості створити умови для напливу свідомого українського елемента у всі ділянки радянської адміністрації в Україні та усунути весь русотипський елемент, що ставиться вороже до будь-якої України, стали причиною його переслідувань та врешті-решт розстрілу. І. Лизанівський гідно відстоював національні пріоритети українського народу, тому його ім'я варто повернути в підручники та навчальні посібники з історії видавничої справи, сучасні енциклопедії та довідники з історії України, а особливо до серії книг «Реабілітовані історією».

ЛІТЕРАТУРА

- Бевз, Т. А. (2008). *Партія соціальних перспектив і національних інтересів (Політична історія УПСР)*: монографія. Київ: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Курах, М. (1962). Іван Лизанівський: фрагмент споминів. *Вільна Україна*, № 34, С. 55.
- Лизанівський, І. (2011). Франко в роках 1911–1912. *Спогади про Івана Франка*. (Упоряд., вступ. сл., прим. М. І. Гнатюка) (С. 233–237). 2-ге вид., доп., перероб. Львів: Каменяр.
- Нагорна, Л. П. (2012). *Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії*. Київ: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Осташко, Т. С. (2009). Лизанівський Іван Миколайович. *Енциклопедія історії України*. Т. 6. *Ла-Мі* (редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.) (С. 140). Київ: Наукова думка, Взято з http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Lizanivsky_I_M.
- Осташко, Т. С. (2011). Радянська репресивна політика щодо діячів українського національно-визвольного руху 1920–1922 роках. *Студії з історії української*

революції 1917–1921 років : зб. наук. пр. на пошану д-ра іст. наук, проф. Р. Я. Пирога з нагоди 70-річчя з дня народження та 40-річчя наук.-пед. діяльн. (с. 357–382). Київ : Ін-т історії України НАН України.

Спогади Тимошенка М. Д. про Лизанівського І. М. *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Фонд 1330. Опис 1.*

Тихолоз, Н. Тарас, але не Шевченко. Франко, але не Іван. *Франко: Наживо. Franko: Live.* Взято з <https://frankolive.wordpress.com/2017/03/10/тарас-але-не-шевченко-франко-але-не-іван>.

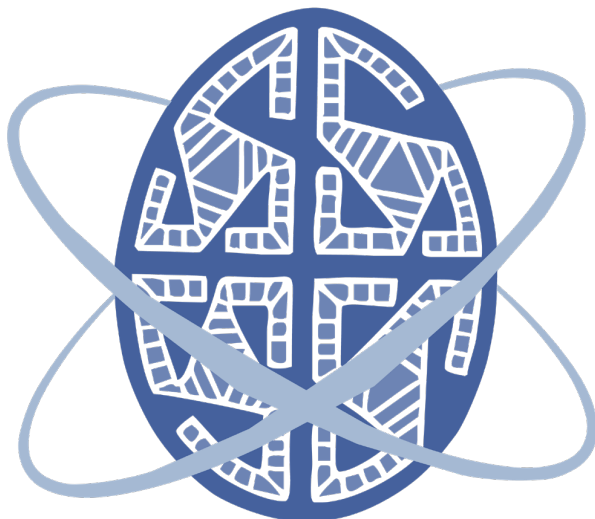
Ясінський, Б. (2000). *Літературно-науковий вістник. Показчик змісту. Том 1–109 (1898–1932).* Київ : Смолоскип.

REFERENCES

- Bezv, T. A. (2008). *Partiia sotsialnykh perspektyv i natsionalnykh interesiv (Politychna istoriia UPSR)* [Party of Social Prospects and National Interests (Political History of the Ukrainian Soviet Socialist Republic)]. Kyiv: Instytutit politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kurakh, M. (1962). Ivan Lyzaniivskyyi: frahment spomyniv [Ivan Lizaniivskyyi: a fragment of memories]. *Vilna Ukraina* [Free Ukraine], № 34. P. 55 [in Ukrainian].
- Lyzaniivskyyi, I. (2011). Franko v rokakh 1911–1912 [Franco in the years 1911–1912]. In *Spohady pro Ivana Franka* [Memoirs of Ivan Franko] (PP. 233–237). Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Nagorna, L. P. (2012). *Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii* [Historical memory: theory, discourse, reflection]. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Ostashko, T. S. (2009). Lyzaniivskyyi Ivan Mykolaiovych. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 6. La-Mi* [Encyclopedia of the History of Ukraine (Vol. 6. La-Mi)] (P. 140). (V. A. Smolii et al. (Eds.)). Kyiv: Naukova Dumka, [in Ukrainian].
- Ostashko, T. S. (2011). Radianska represyivna polityka shchodo diiachiv ukrainskoho natsionalno-vyzvolnoho rukhu 1920–1922 rokakh [Soviet repressive policy towards the figures of the Ukrainian national liberation movement in 1920–1922]. In *Studii z istorii ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rokiv: zb. nauk. pr. na poshanu d-ra ist. nauk, prof. R. Ya. Pyroha z nahody 70-richchia z dnia narodzhennia ta 40-richchia nauk.-ped. diialn.* [Studios on the history of the Ukrainian revolution of 1917–1921]: a collection of scientific publications in honor of Doctor of History, Professor R. Ya Pyrig on his 70 birthday anniversary and 40 years of scientific and pedagogic activities] (V. Verstyuk, Ed.). Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Spohady Tymoshenka M. D. pro Lyzaniivskoho I. M. [Remembrances of Tymoshenko M. D. about Lyzaniivskyyi I. M.] *Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. Fond 1330. Oyps 1* [in Ukrainian].
- Tykholog, N. Tарас, але не Шевченко. Франко, але не Іван. [Taras, but not Shevchenko. Franco, but not Ivan]. Retrieved from *Franko: Nazhyvo. Franko:Live.* <https://frankolive.wordpress.com/2017/03/10/> [in Ukrainian].
- Yasinsky, B. (2000). *Literaturno-naukovyi vistnyk. Pokazhchyk zmistu* [Literary and scientific journal. Index of content] (Volume 1–109. 1898–1932). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ**

THEORY AND PRACTICE OF
CONTEMPORARY JOURNALISM
AND PUBLISHING



УДК 007:304:070.41:355

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА РЕПОРТАЖІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ (за матеріалами збірки «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto»)

Ольга БИКОВА

канд. н. із соц. комунік., доц.

Київський університет
імені Бориса Грінченкавул. Маршала Тимошенка, 13-Б
04212, Київ, Україна

e-mai: sonce01_84@ukr.net

ORCID iD 0000-0001-7533-9277

© Бикова О., 2018

Стаття присвячена розгляду репортажів на військову тематику в збірці «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto».

З 2014 року в Україні триває російсько-українська війна, або АТО, або заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, стримування і відсічі російської збройної агресії в Донецькій та Луганській областях, як її тепер офіційно називають. Аби поінформувати широку громадськість про події, які відбуваються у зоні конфлікту, журналісти часто використовують жанр репортажу, який завдяки своїй оперативності, документальності, емоційності, яскравості зображення є одним із найпопулярніших жанрів у висвітленні бойових дій, які ведуться на Донбасі. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета розвідки — на засадах комплексного та деталізованого аналізу дослідити жанрові й стильові особливості репортажів на військову тематику в збірці «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto», охарактеризувати специфіку самовиявлення автора публікації.

Відповідно до мети роботи, процес дослідження вимагав комплексного застосування таких методів, як: загальнонаукові методи добору і систематизації матеріалу, що стали в нагоді при відборі із широкого загалу текстів потрібних нам зразків, визначення основних завдань, які розв'язувалися під час розгляду проблеми. Для наукового осмислення історіографії та джерельної бази дослідження використано порівняльний аналіз та бібліографічно-описовий метод. Для збирання первинних емпіричних даних використано метод спостереження.

Особлива увага у статті приділяється характерним особливостям репортажу на військову тематику (оперативність, динамічність, ефект наочності, ефект присутності), які дозволяють читачам разом із репортером бачити і відчувати подію. У дослідженні наголошується на тому, що автор у репортажі на військову тематику за допомогою категорії авторського «я» демонструє свою причетність до події, висловлює власні судження і оцінки.

Авторка робить висновок, що у зв'язку із продовженням військового конфлікту на Сході країни, репортажі на військову тематику дедалі частіше трапляються в медіа та є ефективними, оскільки поєднують у собі переваги оперативної передачі інформації з авторським способом відображення.

Ключові слова: репортаж на військову тематику, образ автора, ефект присутності, ефект наочності.

GENRE-STYLISH FEATURES OF REPORTS ON MILITARY ISSUES (ON MATERIALS OF THE COLLECTION «VENI. VIDI. SCRIPSI. WAR. LIFE DE FACTO»

Olga Bykova

Candidate of Science In Social Communications

Associate Professor

Borys Grinchenko Kyiv University

13-B Marshal Tymoshenko Str.,

04212, Kyiv, Ukraine

e-mai: sonce01_84@ukr.net

ORCID iD 0000-0001-7533-9277

The article is devoted to consideration of reports on military issues in collection «Veni. Vidi. Scripsi. War. Life de facto».

Since 2014 Russian-Ukrainian war has been continuing in Ukraine, or ATO, or measures aimed at ensuring national security and defense, suppression and rebuff of Russian military (armed) aggression in Donetsk and Luhansk districts, as it is called officially now. To inform wide layers of society about actions, which take place in a conflict zone, journalists often address to reportage genre, which, due to its efficiency, documentary character, emotional expressivity, vivid reflection, is one of the most popular genres for describing military actions in Donbas. This makes our research relevant.

The goal of our research is to give comprehensive and detailed analysis of genre and style peculiarities of reports on military topics in the collection “Veni. Vidi. Scripsi. War. Life de Facto”; to characterize the specificity of self-expression of the author of publication.

In accordance with the purpose of our studies, the research process required application of such methods: general scientific methods of material collecting and systematizing were used in the process of choosing samples from a large number of texts, which were needed for our research, setting principal tasks which were solved while the problem was being considered. For scientific understanding of historiography and source base of the study comparative analysis and a bibliographic descriptive method were used. For the collection of primary empirical data, we used observation method.

Special attention is paid to the characteristic features of the report on military issues (efficiency, dynamic effect, clarity, sense of presence) that help readers see and feel the situation together with the reporter.

The author concludes that, in connection with the continuation of the military conflict in the East of the country, reports on military issues more and more often appear on the pages of periodicals and are effective, as they combine the benefits of rapid information transfer with the author's way of displaying them.

Key words: reports on military topics, author's character, effect of presence, effect of obviousness.

Постановка проблеми

З 2014 року Кримський півострів анексувала Російська Федерація, а східна частина території України стала зоною ведення активних бойових дій. Росія свій намір вести війну з Україною оголосила наприкінці лютого, коли російський спецназ захопив будівлю Верховної Ради АР Крим. А за декілька днів після цього, 1 березня, Рада Федерації Російської Федерації ухвалила рішення про дозвіл використання військ поза межами Росії. Так почалася російсько-українська війна, або АТО, як її офіційно називають і яка триває досі.

Українські журналісти, які часто бувають у «гарячій точці» країни, не раз опинялися під кулями, потрапляли в полон, виконували свою роботу там, де лились сльози і кров, неодноразово ставали свідками жахливих людських трагедій. Аби поінформувати широку громадськість про події, які відбуваються у зоні конфлікту, репортерам часто доводиться ризикувати власним здоров'ям, а то і життям. В екстремальних ситуаціях розкриваються характери людей, проявляються їхні кращі та гірші якості, і це дозволяє журналістам найкраще проявити себе саме в жанрі репортажу, який завдяки своїй оперативності, документальності, емоційності, яскравості зображення є одним із найпопулярніших жанрів при висвітленні бойових дій, які ведуться на Донбасі.

Зважаючи на затребуваність цього тематичного різновиду репортажу, видавництво «Темпора» оголосило всеукраїнський конкурс «Самовидець» — «Війна. Життя de facto», мета якого — змалювати в репортажному жанрі те, як виглядає життя країни у стані війни, як живуть люди на окупованих територіях, як воюють солдати на фронті.

За підсумками конкурсу видавництво «Темпора» видало у 2016 р. альманах найкращих репортажів, присвячених висвітленню подій на Сході України.

Тож *мета* нашого дослідження — на засадах комплексного та деталізованого аналізу дослідити жанрові й стильові особливості репортажів на військову тематику в збірці «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto».

Аналіз стану розробки проблеми

Проблеми розвитку репортажу в періодичних виданнях розглядалися у працях українських та закордонних учених М. Барманкулова, Ж-Д. Буше, З. Вайшенберга, В. Здоровеги, М. Галлера, С. Гуревича, М. Климова, Г. Мельник, І. Прокопенка, Г. Солганика та ін. Кожен дослідник робив внесок у розуміння репортажного жанру, керуючись науковими традиціями, що склалися на час його діяльності в журналістикознавстві. Але швидкоплинність сучасних процесів, динаміка розвитку жанрів газетно-журнальних видань ставлять перед науковцями нові завдання. У розвідках М. Василенка, О. Голік, М. Кіма,

О. Колесниченко, Б. Місонжнікова, М. Шостак та ін. проаналізовано типологізацію жанрової системи, охарактеризовано деякі жанрові інновації, які з'явилися в результаті розвитку соціальних комунікацій.

Спроби класифікувати репортажі у періодичних виданнях за тематикою факту, якому було присвячено матеріал, здійснювали дослідники В. Пельт, В. Горохов, Л. Ассуірова, М. Войтек та ін. Вони виділяли такі різновиди репортажів, як спортивний, судовий, кримінальний, закордонний, військовий, науковий, історичний тощо. Проте у своїх розвідках дослідники лише перераховують тематичні різновиди репортажів, не проаналізувавши їх специфічні характеристики.

На основі наукових праць попередніх дослідників репортажу, а також матеріалів власного аналізу, ми у своїй розвідці поглиблюємо та деталізуємо функціонально-виражальні характеристики такого різновиду тематичного репортажу, як репортаж на військову тематику.

Завдання статті

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань: розглянути функціонально-виражальні характеристики репортажу на військову тематику у збірці «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto».

Виклад основного матеріалу

Друкований репортаж на військову тематику відрізняється від телерепортажу (що досить часто з'являється у новинних сюжетах) можливістю більшого заглиблення у подію, вищим ступенем аналітичності, узагальнень, усесторонньої оцінки, використанням часопросторових меж.

Специфіка репортажу на військову тематику полягає в тому, що журналіст передає на розсуд громадськості свої безпосередні враження від спостереження, коли події ще тривають і ніхто не може передбачити, чим це все закінчиться та які будуть наслідки. На момент написання репортажів неоголошена війна ще триває, автори послідовно розгортають сюжети драми на Донбасі, а коли і чим закінчиться війна, ще ніхто не знає. У цьому полягає непередбачуваність репортажу на військову тематику, а, отже, і його новизна.

Репортер, який пише на військову тематику, описує лише те, що він побачив, почув, відчув на дотик. Читач повинен, вникаючи в написане, уявляти собі те, що відбулося. Спостереження журналіста мають викликати в читачів такі враження, які дістав для себе автор на місці події, тобто журналіст повинен «свої чуттєві враження якомога більш наочно і влучно перетворити на зрозумілі асоціації» (Галлер, 2011, с. 162).

Наочність, як одна з найважливіших ознак репортажу на військову тематику, допомагає читачеві здійснити мандрівку в зону бойових дій й створюється в тексті завдяки:

1) візуалізації — точної передачі різноманітних деталей. За нашими спостереженнями, для створення візуального ефекту в текстах репортажів на військову тематику активно використовується лексика сенсорного сприймання, передусім зорового, оскільки людині звично пізнавати світ безпосередньо за допомогою органів чуття. Відповідні лексеми є «маркованим засобом, адже начебто виходять за межі безпосереднього спілкування — автор у редакції, текст у виданні, а читач на дивані. Проте його спонукають доторкатися, відчувати на дотик і т. под.» (Шевченко Л. Ю., 2011, с. 67): «Дії бійців, їхні рухи, слова — нертерплячі й метушливі. Потужний гуркіт танкових двигунів. <...> Небо дуже повільно перетворюється з чорного на світло-рожеве. Я вже бачу не тільки розмиті силуети хлопців, але й їхні серйозні обличчя» (Пушкарук А., 2016, с. 57); «Я чую уривки фраз: “Де моя аптечка, а скотч є у нас, треба швидше, бо мало часу, чорт, що відбувається, скільки брати ящиків з б/к, ти почистив автомат?...”» (Пушкарук А., 2016, с. 46). Така лексика допомагає читачеві відтворити цілісну, значною мірою наближену до реальності, картину того, що відбувається, «загострюючи увагу читача і спрямовуючи його до певного каналу сприймання, автор привертає увагу до особливостей предмета розмови, показує його з несподіваного боку, викликаючи емоції та бажання пізнати предмет ближче» (Шевченко Л. Ю., 2011, с. 58). Сенсорний характер оповіді (відтворення реального світу) є однією з основних характеристик кінематографічного тексту (Можаєва Т., 2011, с. 199);

2) реальної зміни кадрів, які дають «не лише зриме уявлення про подію, але й пожвавлюють хід її відображення» (Гаврилюк І., 2008, с. 5). Завдяки швидкій зміні планів у репортажі на військову тематику створюється кінематографічний ефект, коли завдяки динамічному зображенню в читачів виникає ілюзія власного руху стосовно описуваної події: «Зненацька вибух! І ще. Ще один. Ще. Раз за разом, але так стрімко, що, здавалося, одночасно. Розриви гранат. 30–40 метрів від нас. Земля дрібними шматками здіймається в повітря. Пил. Сум'яття. Крики. Так, ніби лопає мозок. Так, ніби все зникає. Страшно...» (Пушкарук А., 2016, с. 60).

Картини природи в репортажі на військову тематику сприяють розкриттю ситуації, служать фоном, на якому розгортаються події, вказують на місце і час, створюють локальний колорит, той настрій, ті почуття, які викликає природа у героя, увиразнюють ідею твору (Гриценко О., Шкляр В., 2002, с. 266): «Навкруги розкинувся розбудований радянськими індустріальними потребами степ: залізниця з порожніми вагонами, прочиненими навстіж металевими дверцятами, мости, спустілі асфальтні траси. Десь поруч, за межею сприйняття, за небокраєм, лунали вибухи» (Май М., 2016, с. 206). Пейзажі в цьому різновиді репортажу завжди лаконічні й разом із тим емоційні. Це

зумовлено перш за все тим, що швидкий, динамічний розвиток подій, ритм розповіді не потребує деталізації в описі картин природи.

Досить поширеними в репортажі на військову тематику є й короткі портретні зображення людини — зовнішній вигляд, одяг, риси характеру: «Друг Летун, огрядний, з густою бородою чоловік, водить пальцем по карті, пояснюючи присутнім основні моменти завдання» (Пушкарук А., 2016, с. 49); «У мокрому, брудному, із засохлими шматками землі одязі у дверях з'являється комбат Чорний» (Пушкарук А., 2016, с. 44).

Портретні та пейзажні замальовки у репортажі на військову тематику допомагають журналісту стати очима своєї аудиторії — читачі подумки переносяться в зону бойових дій, де вдалося побувати репортеру, бачать подію такою, якою бачив її автор матеріалу.

3) образного відтворення події. Якщо в цілому інформаційним жанрам притаманне «фактологічне відображення інформації з вкрапленням образних елементів» (Гаврилюк І., 2008, с. 8), то для репортажу на військову тематику, навпаки, характерним є посилення зображально-виражальних засобів, оскільки достатньо деталізований емоційно насичений опис швидше потрапляє до свідомості реципієнта, краще запам'ятовується, «викликає певні асоціації, стійкі стереотипи» (Шевченко В., 2014, с. 1). Наочно-образне відображення дійсності «залучає підсвідому уяву, посилює вагомість, конкретизує і систематизує» (Там само, с. 15): «... Вулицями міста спокійно ходять люди. Діти поспішають до школи. Але розмовляти практично неможливо: над Артемівськом стоїть гул від запуску снарядів. Артилерія прикриває наших, що стоять в апендиксі, який ось-ось обернеться гнійним перитонітом. Дорога життя — розбита траса Дебальцеве — Артемівськ» (Гончарова Є., 2016, с. 242).

Широке використання образних засобів свідчить про розширення жанрових можливостей репортажу, а також «спростовує уявлення про чіткі, встановлені для інформаційних жанрів, межі» (Гаврилюк І., 2008, с. 9). Образність у тексті репортажу на військову тематику — не лише засіб надання загальному тону викладу наочності, емоційності, тобто сугестивності, а й засіб переконання реципієнта (Гаврилюк І., 2008, с. 9). Репортаж має на меті довести реципієнтові авторську позицію, викликати в нього бажання розібратися в ситуації. Отже, образні засоби «реалізують не лише сюжет дії, а й сюжет думки, що не характерний для інформаційно-публіцистичної жанрової групи» (Гаврилюк І., 2008, с. 9).

Репортажу на військову тематику властиве відображення події крізь призму особистісного сприйняття автора, що створює «ефект присутності». Репортаж вплине на читача тільки в тому разі, коли автор змусить його переживати ті ж самі почуття, які відчув на місці події сам репортер, коли читач разом із автором буде плакати й сміятися,

радїти й сумувати, захоплюватися й обурюватися... Крім того, емоційні ліричні відступи від основної лінії подій яскраво підтверджують безпосередню участь автора, його співпереживання, глибоке проникнення в тему. Саме тому емоційність є визначальною домінантою репортажу на військову тематику, що допомагає читачам краще відчутти атмосферу події: «Бійця з Дніпропетровська привезли з операційної. Немає ноги трохи вище стопи. Просьть постежити, коли Сергій отямиться. Страшно! Як сказати людині, що він тепер глибокий інвалід? Потихеньку прокидається, починаю розмовляти. Киває на ногу:

— Що, все?

Унікаю відповіді, питаючи, ким працював до війни. Кажє: сантехніком, а тепер, без ноги, мовляв, менше буду в лайні длубатися, інтелігентом стану. Я плачу: мужик дізнався, що без ноги тепер, а він жартує...» (Гончарова Є., 2016, с. 251).

Основою репортажу на військову тематику є достовірність, документально точне відтворення дійсності, уміння «змалювати портрети і зафіксувати пейзаж, який підсилює образ, зберегти напруженість, нерідко драматургійність дії» (Жацько В., 2012, с. 34–35).

Найпоширенішими на сьогодні способами документального відтворення дійсності в репортажі на військову тематику є:

1. Використання фактів.

Факт — основа репортажу. Як зазначає М. Галлер, «репортажу потрібен такий інформаційний матеріал, по-перше, щоб показати взаємозв'язок між особливим та загальним... По-друге, потрібні факти, щоб можна було показати значення окремих сцен та епізодів» (Галлер М., 2011, с. 201). Факти в репортажах збірки «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto» представлені у супроводі чисел, дат, різних висловлювань, свідчень, утворюючи документальну основу всього матеріалу: «Маса протитанкового гранатомета сягає 48 кг. Троє хлопців, зціпивши зуби, переносять його, поспішно наздоганяючи решту. Позаду них, тримаючи смаглявими худими руками ящик з боєприпасами, ще двоє бійців» (Пушкарчук А., 2016, с. 58).

Велике значення в репортажі на військову тематику відіграють ті факти, за допомогою яких автор може висловити свої переживання й думки: «Війна починалася для них як тимчасова, необхідна річ, а стала способом життя і способом мислення. Вона поставала у їхній пам'яті не винятково кров'ю, жахом і смертями, а домом, де тебе завжди чекають і зрозуміють. Красиві, пишні, промовисті фрази про патріотизм ці хлопці і дівчата давно віддали політикам, ідеологам і невгамовним писакам, собі ж лишили право боротись і право обирати. П'ятий окремих батальйон ДУК ПС дислокується поблизу траси Запоріжжя — Донецьк. <...> Ми рухаємося у камуфльованій "ельці" з номерами "ДУК ПС5 51". У салоні грає диско 80-90-х. Наше авто йде першим у колоні

з трьох машин 5-го батальйону Добровольчого українського корпусу “Правий сектор”. Серед особового складу — бійці розвідки» (Пушкарчук А., 2016, с. 38).

2. Посилання на джерело повідомлення.

Автор репортажу з зони ведення активних бойових дій «прагне враховувати лише ті повідомлення та розповіді, що були донесені до нього особисто» (Гриценко О., Шкляр В., 2002, с. 117). Для більшої достовірності свого матеріалу репортери використовують вставні конструкції, що вказують на джерело повідомлення: на думку..., за словами..., за повідомленням..., як кажуть... тощо: « — Чого ви так перелякалися? Це ж від нас! — здивовано кліпає очима дівчина на зупинці, коли над головами завиває щось на кшталт літака. Але це не літак, вони тут не літають. <...> Кажуть, це так звучить загадкова “Точка У”» (Гончарова Є., 2016, с. 242); «За словами Олега, місцеві налаштовані проукраїнськи» (Савчук А., 2016, с. 187).

Прийменниково-іменникові конструкції активно використовуються у текстах репортажів збірки «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto» для підвищення ступеня правдивості тексту, для доповнення інформації джерелом повідомлення. «Така побудова має перевагу з точки зору впізнаваності вставного компонента і його мобільності: зміст вставного компонента може бути висловлений не лише по ходу основного повідомлення, а й мати випереджаючий характер» (Мамалига А., 1998, с. 109).

Репортер, готуючи матеріал із зони ведення активних бойових дій, працює з тим, що особисто бачить і що переживає. Він сам визначає, на що саме варто звернути увагу, які саме фрагменти найповніше відповідають його задуму, а також які саме факти допоможуть передати свою думку читачеві. Таким чином журналіст створює документальне відображення події — її образ. Живий опис усього того, що бачить репортер, із його емоціями, почуттями, враженнями дозволяє читачу відчувати особисту присутність автора, його «я». З цього всього випливає, що репортаж на військову тематику є одним із найбільш особистісних жанрів журналістики, тому саме авторське «Я» визначає тональність та стиль цього жанру.

Сучасний репортаж характеризується, як правило, мовленням від першої особи. Займенник 1-ої ос. одн. вказує на присутність автора в тексті і відзначається найбільшим семантичним потенціалом для передавання суб'єктних значень. Особовий займенник «я» у текстах репортажу використовується для того, аби підкреслити відкритий характер журналістської позиції, надати індивідуально-особистісного забарвлення всьому, про що йдеться в тексті.

Використовуючи в репортажі особовий займенник «я», журналіст не лише подає власне бачення того, що відбувається, а й уводить чита-

чів у коло висвітлюваних проблем, змушує співпереживати. Лексико-граматичні властивості особового займенника «я» в сучасному пресовому репортажі дозволяють йому виконувати передусім функцію засобу вираження авторської присутності. Займенник 1-ої ос. одн. актуалізує суб'єктний компонент висловлювання, тобто представлення автора, який говорить із читачем у момент сприймання створеного ним раніше тексту.

Присутність автора в репортажах збірки «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto» виражається за допомогою словосполучень «я бачу», «я чую», що створює ефект фізичної присутності автора на місці події: «Я помічаю, що під парканом праворуч лежать мішки, бачу вириті ями, а на стільцях поруч сидять люди з автоматами і в камуфляжі» (Май М., 2016, с. 209); «Коли я їду в авто, уявляючи сцени власного розстрілу, я починаю нервувати. Я уже не чую слів “ополченця”, що сидить поруч на задньому сидінні та ділиться власними думками з приводу того, що відбувається» (Май М., 2016, с. 221).

Інтенсивне використання особового займенника «я» в текстах репортажу створює певний настрій, відображає настанову автора на особисте відтворення і ставлення до пережитого: «Щоразу, коли я повертався з війни додому, мені знову і знову хотілося повернутися назад. І коли я приїжджав на війну, уже через декілька годин знову і знову хотілося додому, назад на велику землю. Уже майже два роки я блукаю десь у тотальній невизначеності, постійній суцільній невагомості посередині між війною і миром...» (Шередега В., 2016, с. 33–34).

Крім форм авторського «я», використовуються форми авторського «ми», які можна зустріти тоді, коли разом із журналістом на місце події вирушає фотокореспондент: «Ми, група журналістів, вирушаємо у відрядження прифронтовими територіями, аби “почути голоси Донбасу» (Тимошук Я., 2016, с. 111). Авторське «ми» надає репортажу об'єктивності, допомагає переконливо розповісти про висвітлення події.

Завдяки категорії репортерського «я» автор повідомляє читачів, що він, як учасник (очевидець) події, відповідає за достовірність викладених фактів; що всі відображені події в документально точних і яскравих подробицях — це результат того, що він побачив, почув, відчув. Використовуючи категорію авторського «я», репортер створює певний емоційний настрій, надає тексту різноманітних стилістичних відтінків.

Отже, в репортажі на військову тематику авторське «Я» співвідноситься з особливостями індивідуального стилю репортера, зі специфікою його суто особистісного світосприймання.

Висновки

Отже, репортаж на військову тему, який у зв'язку з продовженням війни на Донбасі дедалі частіше трапляється в сучасних медіа, спра-

ведливо можна вважати одним із найефективніших жанрів журналістики, оскільки він поєднує у собі переваги оперативної передачі інформації з авторським способом відображення.

Характерні особливості репортажу на військову тематику — оперативність, динамічність, наочність того, що відбувається, активно діюче авторське «Я», яке допомагає створювати «ефект присутності», дає можливість читачу разом із репортером бачити і відчувати подію. Для відображення об'єктивної реальної картини дійсності, для створення «ефекту наочності» військовий репортер має не тільки ділитися з читачами своїми думками, враженнями, хвилюваннями, але й обов'язково має контактувати з учасниками події. Наявність суб'єктивного начала не суперечить документальній основі репортажу, а, навпаки, сприяє більш глибокому осмисленню об'єктивних сторін описуваної події. Авторське «Я» співвідноситься з особливостями індивідуального стилю репортера, зі специфікою його суто особистісного світосприймання.

ЛІТЕРАТУРА

- Гаврилюк, І. (2008). *Образні мікросистеми в журналістському тексті : специфіка функціонування* (автореф. дис. канд. наук із соціал. комунікацій : 27.00.04). Інститут журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету. Запоріжжя.
- Галлер, М. *Репортаж*. (2011). (За загал. ред. В. Ф. Іванова). Київ : Академія Української преси, Центр Вільної Преси.
- Гончарова, Є. (2016). День після Дебальцевого. *Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto*. (с. 241–258). Київ: Темпора.
- Гриценко, О., Шкляр, В. (2002). *Основи теорії міжнародної журналістики*. Київ : ВПЦ «Київський університет».
- Жадько, В. (2012). *Журналістика та основи редакторської майстерності*. Київ: Знання.
- Май, М. (2016). Донецькі сутінки. *Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto*. (с. 205–241). Київ: Темпора.
- Мамалига, А. (1998). Синтаксис тексту. *Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту* (с. 62–221). Київ: РВЦ «Київський університет».
- Можаєва, Т. (2011). *Кинематографічність художественного тексту*. Москва: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Пушкарчук, А. (2016). Поворот праворуч. *Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto* (с. 37–79). Київ: Темпора.
- Савчук, А. (2016). Крим. Росія. Назавжди? *Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto* (с. 185–205). Київ: Темпора.
- Тимошук, Я. (2016). Між Ісусом і Леніним. *Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto* (с. 111–133). Київ: Темпора.
- Шевченко, В. (2014). *Концепція візуалізації журнального контенту в системі наукових поглядів у галузі соціальних комунікацій* (автореф. дис. д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ.

Шевченко, Л. Ю. (2011). Мовні засоби активізації сприймання газетного тексту (на матеріалах газети «Україна молода» 2007–2011 рр.). *Стиль і текст*. Вип. 12. С. 57–67.

Шередеха, В. (2016). Хроніки сірої зони. *Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto*. Київ: Темпора. С. 21–37.

REFERENCES

- Haller, M. (2011). *Reportazh*. [Reports]. (V. F. Ivanov, Ed.). Kyiv: Akademiia Ukrainiiskoi presy, Centr Vilnoi Presy [in Ukrainian].
- Havryliuk, I. (2008). *Obrazni mikrosystemy v zhurnalistському tekstі : spetsyfika funktsionuvannia* [Image Microsystem in Journalistic Text: the Specificity of Functioning] (Extended abstract of the PhD diss. (social communications). Classic private university. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Honcharova, Ye. (2016). Den pislia Debal'tsevoho. In *Veni. Vidi. Scripsi. Viiina. Zhyttia de facto* [Day after Debal'tsevo] (pp. 241–258). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Hrytsenko, O. & Shkliar, V. (2002). *Osnovy teorii mizhnarodnoi zhurnalistyky* [Basics of the theory of international journalism]. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
- Mai, M. (2016). Donetskii sutinky. In *Veni. Vidi. Scripsi. Viiina. Zhyttia de facto* [Donetsk Nightfall. Veni. Vidi. Scripsi. War. Life de facto] (pp. 205–241). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Mamalyha, A. (1998). Syntaksys tekstu. In *Narysy pro tekst. Teoretychni pytannia komunikatsii i tekstu* [Sketches on Text. Theoretical Questions of Communication and Text] (pp. 62–221). Kyiv: RVTs «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
- Mozhaieva, T. (2011). *Kinematografichnost hudozhestvennogo teksta* [Cinematography of a literary text]. Moscow: LAP LAMBERT Academic Publishing [in Russian].
- Pushkarchuk, A. (2016). Povорот pravoruch [The Turn to the Right]. In *Veni. Vidi. Scripsi. Viiina. Zhyttia de facto* [Veni. Vidi. Scripsi. War. Life de facto] (pp. 37–39). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Savchuk, A. (2016). Krym. Rosiia. Nazavzhdy? [Crimea. Russia. Forever?] In *Veni. Vidi. Scripsi. Viiina. Zhyttia de facto* [Veni. Vidi. Scripsi. War. Life de facto] (pp. 185–205). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. Yu. (2011). Movni zasoby aktyvizatsii sprymannia hazetnoho tekstu (na materialakh hazety «Ukraina moloda» 2007–2011 rr.) [Linguistic means of newspaper text perception actualization (on materials of the newspaper “Ukraina Moloda” 2007–2011)]. *Styl' i tekst*, Issue 12, pp. 57–67 [in Ukrainian].
- Shevchenko, V. (2014). *Kontseptsiia vizualizatsii zhurnalnoho kontentu v systemi naukovykh pohliadiv u haluzi sotsialnykh komunikatsii* [The Concept of Magazine Content Visualisation in the System of Scientific Views in the Field of Social Communications]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
- Sheredeha, V. (2016). Khroniky siroi zony [Cronicals of the Grey Zone]. In *Veni. Vidi. Scripsi. Viiina. Zhyttia de facto* [Veni. Vidi. Scripsi. War. Life de facto] (pp. 21–37). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Tymoshchuk, Ya. (2016). Mizh Isusom i Leninym [Between Jesus and Lenin]. In *Veni. Vidi. Scripsi. Viiina. Zhyttia de facto* [Veni. Vidi. Scripsi. War. Life de facto] (pp. 111–133). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Zhadko, V. (2012). *Zhurnalistyka ta osnovy redaktorskoii maisternosti* [The basics of journalism and editorial skill]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

УДК 821.161.2 (082)

ЖУРНАЛІСТСЬКА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА СПАДЩИНА ВОЛОДИМИРА САПОНА

Оксана ГАРАЧКОВСЬКА

д-р філол. н, доц.

Київський національний
університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: oksana237@ukr.net

ORCID ID0000-0001-8599-6430

© Гарачковська О., 2018

Стаття присвячена аналізу творчої діяльності сучасного українського журналіста і письменника Володимира Сапона (1951–2017). Висвітлюються вузлові проблеми його журналістського доробку, зокрема проблема відродження духовної спадщини українського народу, що розкривається передусім у дослідженнях історичного минулого Чернігівщини. Також висвітлюється проблема переоцінки історичних подій та постатей державних діячів, митців, науковців, народних умільців крізь призму новітніх реалій доби, що найповніше реалізована журналістом В. Сапоном у жанрі нарису. Саме в цьому жанрі журналіст реалізовував одну з провідних рис індивідуального стилю — дифузій жанрів. Зокрема, риси нарисовості активно проникають до форми й змісту статті, передмови, рецензії, нотаток, есе.

Автор статті звертає увагу на сплав художності і публіцистичності, поєднання філософської заглибленості з гостротою соціального звучання, образність, логічність подачі матеріалу, притаманні творам В. Сапона.

Розкривається жанрова специфіка журналістських публікацій В. Сапона: культурологічні статті, нариси, замітки, рецензії, інтерв'ю (публікації про історію рідного села Рудки (книжка «Призабуті стежки сіверянської Клію»), про топоніміку Чернігівщини (книжка «Таємниці назв наших міст і сіл»), книга «Вулиці старого Чернігова», путівник «Чернігів древній і сучасний» та ін.). У замальовках, етюдах, есеях В. Сапона за легким зачином чи ліричним вступом завжди криється одна закономірність — обов'язкова історична чи автобіографічна інформація, прив'язана до основного факту роздумів.

У висновках наголошується на значенні журналістського спадку Володимира Сапона, що є невід'ємною частиною його творчого доробку і заслуговує на ретельну наукову увагу, адже без нього неможливо створити цілісний, об'єктивний портрет митця на тлі доби останньої третини ХХ — початку ХХІ ст. Понад 250 статей, нарисів, репортажів, заміток, інтерв'ю, рецензій, радіовиступів тощо — такий підсумок журналістської діяльності митця.

Ключові слова: проблематика, жанрова специфіка, спадок, нарис, стаття, нотатки, рецензія, інтерв'ю, репортаж.

JOURNALISTIC AND STUDY OF LITERATURE INHERITANCE OF VOLODYMYR SAPON

Oksana Garachkovska

Doctor of sciences (Philology), Associate Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
36 Ye. Konovalets Str.,
01133, Kyiv, Ukraine
e-mail: oksana237@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-8599-6430

The article deals with the analysis of creative activities of contemporary Ukrainian journalist and writer Volodymyr Sapon (1951–2017). The author highlights key problems of his journalistic writings, special attention is paid to the problem of revival of the Ukrainian spiritual heritage, which is dealt with in the researches of Chernigivshchyna history. The problem of re-evaluation of historical events and personalities of statesmen, artists, scientists, skilled craftsmen through the prism of the newest realia is highlighted. This problem was presented by journalist V. Sapon in essay genre. Just in this genre one of the principal characteristics of his individual style — fusion of genres — is presented. Essay features actively penetrate into the form and content of an article, an introduction, a review, information short pieces.

The author of the article draws reader's attention to the fusion of artistry and sociopolitical journalism, the fusion of philosophical depth with acute social resonance, imagery, logical way of presenting information, peculiar for V. Sapon's writings.

The article deals with the genre specificity of V. Sapon's journalistic publications: articles in cultural studies, essays, information short pieces, reviews, interviews (publications on the history of his native village Rudky (the book «Pryzabuti stezhky siverianskoyi Klio»), about toponymy of Chernihivshchyna (the book «Taiemnytsia nazv nashykh mist i sil»), the book «Streets of old Chernihiv» («Vulytsi staroho Chernihova»), guide-book «Chernihiv ancient and modern» and others). In V. Sapon's sketches, essays there exists one important peculiarity: behind light beginning and lyric introduction necessarily comes historic or autobiographical information connected with the theme of contemplations.

In conclusions the author emphasizes the importance of V. Sapon's journalistic heritage, which is an inseparable part of his creative activities and deserves a thorough scientific attention, as it is important for creating an integrated, objective portrait of the artist during the last third of the XX-th — the beginning of the XXI-st centuries. More than 250 articles, essays, reportages, information short pieces, interviews, radio-addresses constitute the literary and journalistic heritage of V. Sapon's activities.

Key words: range of problems, genre specificity, heritage, essay, article, information short pieces, review, interview, reportage.

Постановка проблеми

Сучасний літературний процес в Україні важко уявити без поетичних і прозових книг Володимира Сапона (1951–2017). Він також широко знаний як краєзнавець, культуролог та журналіст. Власне, остання з виділених граней творчої діяльності митця, поза всяким сумнівом, теж гідна бути в епіцентрі уваги науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми. В останні десятиліття творча і культурологічна діяльність Володимира Сапона неодноразово ставала об'єктом наукових студій.

Відомі письменники М. Ткач (Ткач, 2011; Ткач, 2017), Д. Іванов (Іванов, 2001, с. 11–12), журналістикознавці й краєзнавці М. Тимошик (Тимошик, 2017, с. 175–177), О. Брик (Брик, 2004, с. 61–65) та інші (Марченко, 2016; Фарина, 2015) присвятили осмисленню його творчого доробку численні рецензії, ґрунтовні статті. З'явився біобібліографічний покажчик «Володимир Миколайович Сапон» (Біобібліограф. покажч., 2013) та інші матеріали про життя і творчість відомого журналіста і письменника. Водночас автори згаданих публікацій лише побіжно порушують питання щодо проблематики та жанрової специфіки журналістського спадку Володимира Сапона.

Отже, *актуальність* дослідження спричинена передовсім суспільним резонансом творчості Володимира Сапона, гострою потребою вивчити його журналістську діяльність, а також відсутністю публікацій зі згаданої проблематики.

Мета статті — охарактеризувати проблематику та жанрову специфіку журналістського доробку Володимира Сапона, краєзнавця, культуролога, письменника та журналіста.

Виклад основного матеріалу

Володимир Миколайович Сапон народився 20 липня 1951 року в селі Рудка Чернігівського району Чернігівської області. Ще в школі захопився літературою, а писати почав під впливом вчителя історії і письменника В. Манойленка. Свої перші вірші Володимир опублікував тоді, коли навчався у восьмому класі, — у районній газеті та республіканському журналі «Піонерія» (нині «Однокласник»). Згодом вірші початківця побачили світ і в обласних газетах: у «Комсомольському гарті» та в «Деснянській правді». Десятикласником Володимир Сапон поїхав на республіканський семінар поетів-початківців, де його ліричні твори одержали схвальну оцінку Володимира П'янова, Дмитра Білоуса, Абрама Кацнельсона та Віталія Коротича. У 1969–1973 роках майбутній журналіст і літератор навчався на філологічному факультеті Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. Гоголя (нині — університет). Впродовж навчання регулярно відвідував літературну студію, якою керував спочатку Дмитро Наливайко,

знавець зарубіжної літератури, згодом академік НАН України, лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка, а потім літературну студію очолював письменник і літературний критик Павло Сердюк.

Володимир Сапон ще студентом багато друкувався в українській періодиці. Було «в ньому щось таке, що змушувало пильно придивлятися до цього обдарованого, загадкового юнака» (Марченко, 2016, с. 137–143).

Молодий випускник гоголівського вузу працював спочатку редактором багатотиражки «Будівельник», із 1982 року — заступником редактора газети «Комсомольський гарт». А з 1986 упродовж 25 років працював в обласній газеті «Деснянська правда», переважно завідувачем відділу гуманітарної сфери. Саме в цій газеті у 1998 році йому було присвоєне почесне звання «Заслужений журналіст України». Тут тричі (2004, 2006, 2011 роки) ставав переможцем Міжнародних фестивалів журналістів регіональних ЗМІ «Золотий передзвін Придесення».

Він член Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України та Національної спілки краєзнавців України, лауреат літературних премій імені Олекси Десняка (1986), Василя Блакитного (1995), М. Коцюбинського (2004), Леоніда Глібова (2009), Івана Кошелівця (2014) та Пантелеймона Куліша (2015), член редколегії журналу «Літературний Чернігів».

Володимир Сапон є автором понад сотні рецензій на поетичні та прозові книжки, переважно земляків. Першу в своєму житті рецензію він написав у шістнадцять років. Це був відгук на книгу Станіслава Реп'яха «Барви: Поезії» (1967), який називався «Барви рідного краю» (Комсомольський гарт. 1967. 9 серпня). Згодом побачили світ інші рецензії молодого журналіста: «За народними мотивами» (Комсомольський гарт. 1970. 5 травня) — на книгу Леоніда Горлача «Чумацький шлях: Балади» (1970); «Батьківські пороги любові» (Комсомольський гарт. 1973. 25 січня) — на книгу Григора Тютюнника «Батьківські пороги» (1972); «З вірою в людину» (Друг читача. 1980. 5 черв.) — на книгу Михася Ткача «Сонячний полудень» (1979); «Заповіти добра і любові» (Комсомольський гарт. 1983. 1 жовтня) — на книгу Дмитра Іванова «Заповіти мого роду: Поезії» (1983) та інші.

Звертають на себе увагу естетичні уподобання молодого рецензента. Він обрав для критичного розгляду мистецьки довершені видання, що вирізнялися з-поміж книжкового потоку тих років високою емоційною напругою. Як показав час, це були кращі поетичні та прозові збірки, знакові для всієї української літератури кінця 60 — початку 80-х років ХХ ст. Принаймні згодом троє письменників з п'яти, про яких писав В. Сапон, — Г. Тютюнник, Д. Іванов та Л. Горлач будуть удостоєні найвищої в Україні державної літературно-мистецької відзнаки — Національної премії ім. Т. Г. Шевченка. Книги ж С. Реп'яха та

М. Ткача хоча й не здобулися такої нагороди, однак і сьогодні залишаються в читацькому арсеналі серед улюблених видань, «вчать молодого сучасника переборювати дріб'язковість, слабкодухість, вірити в людину, в добро, в нелегке, але тим ще дорожче щастя» («З вірою в людину»).

Згодом кращі рецензії журналіста і письменника будуть зібрані в книзі під назвою «Страсбурзький пиріг. Щоденникова проза та есеї» (2013). У цих рецензіях В. Сапона «немає компліментарності, на яку часто-густо хибують нинішні подібні твори» (Фарина, 2015, с. 183). Для прикладу можна назвати хоча б «Крадені рими пані Рими» — рецензію на книгу Раїси Дем'яненко «Легенди, перекази Сіверського краю. Кроки століть» (2012), авторка якої «закохалася» у плагіат. Окремі критичні нотки знаходимо на книги П. Сороки «Дерево над водним потоком» тощо.

На думку дослідників творчості В. Сапона, перед нами «не рецензії у класичному вимірі жанру, хоча певні елементи аналітичних відгуків на окремі видання тут є» (Фарина, 2015, с. 184). Це радше есеї, симбіоз літературознавчої розвідки, рецензії та публіцистики.

Ключовою проблемою журналістського доробку В. Сапона є проблема відродження духовної спадщини українського народу. І розкривається вона передовсім у дослідженнях історичного минулого Чернігівщини. Зокрема, В. Сапон уперше разом з О. Коваленком і С. Мельником знайшов «Переписну книгу Чернігова» 1666 року і опублікував її, висловивши ще у 1991 році гіпотезу про те, що Ярославна плакала у Путивську на Десні, а не в Путивлі Сумської області, як це доводять науковці, що досліджують «Слово про Ігорів похід». В. Сапон розшукав і опублікував спогади чернігівця Ю. Григоровича, представника відомої родини Вербицьких.

Значний інтерес викликали публікації В. Сапона про історію рідного села Рудки (книжка «Призабуті стежки сіверянської Клію»), про топоніміку Чернігівщини (книжка «Таємниці назв наших міст і сіл»). Він оприлюднив унікальну книгу «Вулиці старого Чернігова», опублікував книгу про історію давнього Седнева. Двічі видавався упорядкований журналістом і краєзнавцем популярний путівник «Чернігів древній і сучасний».

У його замальовках, етюдах, есеях за легким зачином чи ліричним вступом завжди криється одна закономірність — обов'язкова історична чи автобіографічна інформація, прив'язана до основного факту роздумів. Це простежується і в «Страсбурзькому пирозі», і в «Медах та полинах історії», і в «Дещо зі щоденника». На перший погляд, це дуже прості сюжети в розповідях, скажімо, «Прощання слов'янки», але як непомітно вплітається в них глибока інформація. Саме ця особливість його журналістських матеріалів приваблює чи-

тача. Щоб розгадати таємницю його матеріалів, треба лише почати читати, а потім уже не відірвешся, поки не довідаєшся, чим та чи інша історія закінчилася.

З передмовами та післямовами Володимира Сапона вийшли твори Олексія Довгого, Петра Куценка, Олександра Самійленка, Петра Пулінця, Гузель Черниш, Олени Марченко, Петра Руденка. Він був редактором книжок Дмитра Іванова, Михася Ткача, Надії Галковської, Василя Струтинського, Володимира Пилипця, Віталія Леуса, Якова Ковальця та багатьох інших.

Проблема переоцінки історичних подій та постатей державних діячів, митців, науковців, народних умільців крізь призму новітніх реалій доби найповніше реалізована журналістом В. Сапоном у жанрі нарису. Перший його нарис називався «Причетність» (Комсомольський гарт. 1973. 27 березня). Він був присвячений студентам Ніжинського педінституту імені М. Гоголя О. Коваленку, С. Ольговському і В. Зоценку, нині відомим українським історикам, професорам. Згодом побачив світ історичний нарис В. Сапона «З когорти балтійців» (Деснянська правда. 1983. 29 липня). Журналістський матеріал розповідав про П. А. Манойленка (1893–1937), земляка, революціонера, радянського діяча, «ворога народу». Художній нарис «Взяв на себе нелегкий труд» (Деснянська правда. 1988. 12 січ.) висвітлював життєпис О. Г. Якимченка (1878–1929) — російського художника-модерніста. «У Батурині, над Сеймом» (Деснянська правда. 1990. 5 серпн.) — краєзнавчий нарис про давнину і сьогодення містечка Батурина Бахмацького району Чернігівської області. Науково-популярний нарис «Ракети генерала Костянтинова (Комсомольський гарт. 1987. 7 лип.) присвячено чернігівцю К. І. Костянтинову (1819–1979) — винахіднику першої російської бойової ракети. Натомість «Пакуль» (Вінок безсмертя: книга-меморіал. — Київ, 1988) — героїко-патріотичний нарис про мужніх месників, захисників рідного краю від загарбників та про спалене фашистами село Чернігівського району. Культурологічний нарис «Одіссея Юрія Лисянського» (Деснянська правда. 1988. 7–16 квітня) присвячено життєпису уродженця Ніжина Ю. Ф. Лисянського (1783–1837) — відомого російського мореплавця.

Як бачимо з цього далеко не повного переліку нарисів Володимира Сапона, журналіст реалізовував у цьому жанрі одну з провідних рис індивідуального стилю — дифузю жанрів. Характерні для згаданих творів також сплав художності і публіцистичності, поєднання філософської заглибленості з гостротою соціального звучання, образність, логічність подачі матеріалу.

Серед журналістських матеріалів, створених В. Сапоном, є чимало інтерв'ю: «Благословенний Тичиною» (Деснянська правда. 2010. 4 грудня) — інтерв'ю з поетом С. Реп'яхом; «Сіверянська думка»:

друге народження (Деснянська правда. 1992. 19 вересн.) — інтерв'ю з О. Б. Коваленком, деканом історичного факультету Чернігівського педінституту. «Наша дума, наша пісня...» (Зоряна спадщина. Чернігів. 2000. С. 100–106) — інтерв'ю з фольклористом В. І. Полевицом та багато інших.

Розробляв журналіст і жанри репортажу: «Цей славен Гоголівський вуз» (Деснянська правда. 1995. 26 вересня) — репортаж про урочистості з нагоди 175-річчя Ніжинського педінституту імені М. Гоголя; замітки: «У Рудці знову є церква» (Деснянська правда. 1996. 5 грудня) — про відкриття церкви у селі Рудка Чернігівського району; репліки: «Кого ж «зрадив» Іван Тургенєв? (Літературна Україна. 2009. 9 квітня) — з приводу статті А. Топачевського про Т. Шевченка та багато інших.

На думку дослідників журналістського спадку Володимира Сапона, «юній творчій зміні є чого повчитися в Сапона. Він торував мистецьку стежу наполегливо, скромно, добросовісно. Бо не з тих, хто рекламує свій дешевий доробок, пробиваючись різними способами до видань, афішуючи пустослів'ям безталання. Чесно і самовіддано робить свою справу — служить людям і вчинками, і творчістю. Він інтелігент у найвищому розумінні цього слова. А душа його залюблена у Придесення, у Стрижень, у рідне село» (Марченко, 2016, с. 141).

З цими словами важко не погодитися. Дуже боляче усвідомлювати, що земний шлях талановитого митця раптово обірвався. Проте залишаються твори Володимира Сапона, звернені до кожного, хто любить свій рідний край, запашне українське слово, хто любить свою Вітчизну.

Висновки

Журналістський спадок Володимира Сапона є невід'ємною частиною його творчого доробку і заслуговує на ретельну наукову увагу, оскільки без нього неможливо створити цілісний, об'єктивний портрет митця на тлі доби останньої третини ХХ — початку ХХІ ст.

Понад 250 статей, нарисів, репортажів, заміток, інтерв'ю, рецензій, радіовиступів тощо — такий підсумок журналістської діяльності В. Сапона. В осерді всіх виступів митця у пресі — Україна, її талановитий народ, його мова, культура, історія, сучасність і майбутнє. Журналістська самобутність В. Сапона виявилася також в його жанротворчості. У журналістському доробку письменника, публіциста і краєзнавця переважна більшість матеріалів позначені прикметною рисою стилю автора — дифузією жанрів. Зокрема, риси нарисовості активно проникають до форми й змісту статті, передмови, рецензії, нотаток, есе.

Журналістський доробок В. Сапона, як і багатьох його сучасників, таких, як М. Ткач, О. Забарний та інші, є взірцем служіння українському народові і його молодій незалежній державі.

ЛІТЕРАТУРА

- Брик, О. (2004). Меди і полини історії від Володимира Сапона. *Літературний Чернігів*, № 2 (26), С. 61–65.
- Іванов, Д. Володимиру Сапону — 50! (2001). *Літературний Чернігів*, № 17, С. 11–12.
- Каганова, І.Я. (Ред.). (2013). *Володимир Миколайович Сапон: біобібліограф. покажч.* (В. Кражан, М. Лелюк, Передм ; Н. В Романчук, В. М. Сапон, Уклад). Чернігів: ОУНБ ім. В. Г. Короленка.
- Марченко, Т. Погляд з юності. (2016). *Літературний Чернігів*, № 3 (75). С. 137–143.
- Пам'яті Володимира Сапона. (2017). *Сіверянський літопис*, № 6 (138). С. 202–203.
- Тимошик, М. (2017). Поетичне слово Сапона в Данині. *Літературний Чернігів*, № 4 (80), С. 175–177.
- Ткач, М. (2011). Поет і літописець отчого краю. *Літературний Чернігів*, № 3 (55), С. 17–19.
- Ткач, М. (2017). «Райські птиці» відлітають восени. *Літературний Чернігів*, № 4 (80), С. 169–174.
- Фарина, І. (2015). Голоси сердечних відлунь. *Літературний Чернігів*, 2015, № 3 (71), С. 182–184.

REFERENCES

- Bryk, O. (2004). Medy i polyny istorii vid Volodymyra Sazona [Medes and Mills of History from Vladimir Sapon]. *Literaturnyi Chernihiv*. № 2 (26). pp. 61–65 [In Ukrainian].
- Faryna, I. (2015). Holosy serdechnykh vidlun [Voices of Cordial Echoes]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 3(71), pp. 182–184 [In Ukrainian].
- Ivanov, D. (2001). Volodymyru Sazonu — 50! [Volodymyr Sapon is 50!]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 17, pp. 11–12 [In Ukrainian].
- Kaganova I. Ya. (Ed.). *Volodymyr Mykolaiovych Sapon: biobibliohraf. pokazhch.* [Vladimir Nikolaievich Sapon: biobibliographic indicator]. (2013). (V. Krazhan, M. Leliuk, Front; N. V. Romanchuk, V. M. Sapon, Structure). Chernihiv: OUNB im. V. H. Korolenka [In Ukrainian].
- Marchenko, T. (2016). Pohliad z yunosti [The View from Youth] *Literaturnyi Chernihiv*, № 3(75), pp. 137–143 [In Ukrainian].
- Pam'iaty Volodymyra Sazona [To Volodymyr Sapon's memory] (2017). *Siverianskyi litopys*, № 6(138), pp. 202–203 [In Ukrainian].
- Tkach, M. (2011). Poet i litopysets otchoho kraiu [Poet and Chronicler of the Fatherland]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 3 (55), pp. 17–19 [In Ukrainian].
- Tkach, M. (2017). «Raiski ptytsi» vidlitaiut voseny [«Paradise birds» fly away in the autumn]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 4(80), pp. 169–174 [In Ukrainian].
- Tymoshyk, M. (2017). Poetychne slovo Sazona v Danyni [Poetic word of Sapon in Danyna]. *Literaturnyi Chernihiv*, № 4(80), pp. 175–177 [In Ukrainian].

УДК 002.2-056.262(477)”2010/2015

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КНИГАМИ ЛЮДЕЙ ІЗ ВАДАМИ ЗОРУ: АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ВИДАВНИЧОГО РИНКУ 2010–2015 рр.

Тарас ГРИНІВСЬКИЙ

канд. н. із соц. комунік., доц.

Чернівецький національний
університет імені Юрія
Федьковича

вул. М. Коцюбинського, 2
58012, Чернівці, Україна

e-mail: taraskone@gmail.com

Ірина КОПИСТИНСЬКА

канд. філол. н., доц.

Приватний вищий навчальний
заклад Університет Короля
Данила

вул. Є. Коновальця, 35
76008, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: kopystynskairyna@gmail.com

© Гринівський Т., 2018

© Копистинська І., 2018

У статті розглянуто стан вітчизняного книгодрукування для людей з вадами зору за період 2010–2015 рр. Окреслено потенційну читацьку аудиторію, визначено потребу й ступінь забезпечення відповідною друкованою продукцією. Наголошено на тому, що оскільки швидкість зношеності таких видань дуже висока, то перш за все варто поповнювати фонди спеціалізованих шкіл підручниками та художньою літературою шрифтом Брайля, книгами збільшеного шрифту для слабозорих дітей, аудіо- та тактильними книгами. Наступний крок — поповнення фондів спеціалізованих бібліотек, а також бібліотек загального користування.

На сьогодні чи не єдиною установою, яка може друкувати такі видання в Україні, є Республіканський будинок звукозапису й друку УТРС. Його потужності здатні повністю забезпечити наявний попит, проте на це потрібне відповідне фінансування, якого немає. У статті наголошується, що собівартість таких книг досить висока, а тому основне фінансове навантаження повинна взяти на себе держава як у всьому цивілізованому світі. Натомість в українських реаліях, навіть попри певні позитивні зрушення, зокрема, й на законодавчому рівні (постанови Кабінету Міністрів України), — це поки що ініціатива окремих активістів, громадських організацій, видавництв.

Ключові слова: видання для людей з вадами зору, шрифт Брайля, бібліотечні фонди, спеціалізовані школи, тактильні книги, аудіокниги.

BOOKS PROVISION OF PEOPLE WITH VISUAL IMPAIRMENTS: THE ANALYSIS OF THE UKRAINIAN PUBLISHING MARKET IN 2010–2015

Taras Hrynivskyi

Candidate of Science in Social Communications
Associate Professor
Fedkovych Chernivtsi National University
2 M. Kotsiubynskyi Str.
58012, Chernivtsi, Ukraine
e-mail: taraskone@gmail.com

Iryna Kopystynska

Candidate of Philology
Associate Professor
King Danylo Private Higher Educational Establishment
35 Ye. Konovalts Str.
76008, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: kopystynskairyna@gmail.com

The article deals with the situation in the national publishing market for people with weak eyesight in the period 2010–2015. The potential readers audience, essential needs and the degree of necessary published products provision are analyzed. As the process of such publications deterioration is short, it is important to replenish specialized school funds with textbooks and literary works, printed in Braille print, books with enlarged print for weak eyesight people, audio and tactile books. This is a burning problem as the provision of such schools with textbooks is only 15–42%. Such literature should be published in small numbers — 100–200 copies of each title, but it would give the possibility to provide such institutions with the necessary number of textbooks.

The next, but not less important move is the replenishment of both — specialized libraries and libraries of common use with literature for people with eyesight problems. For example, in Chernivtsi libraries — either in university scientific one, or in city and regional ones — expedient funds are either absent or very small in number. M. Ostovskyi central specialized library for blind people is the largest library with appropriate funds in Ukraine.

Today almost the only organization which can print the above mentioned specialized publications in Ukraine is Republican House of sound recording and printing UPoFB (Ukrainian Partnership of Blind), its production capacities can fully provide the existing demand, but it needs financing, which is absent. The cost price of such books is rather high, that is why the principle financing should be provided by the state, as well as in the rest of civilized world. Instead, notwithstanding certain positive changes, including the legislative level (Decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine), it is still the initiative of only some activists, social organizations, publishing houses.

Key words: *publications for people with eyesight problems, Braille print, library funds, specialized school, tactile books, audiobooks.*

Постановка проблеми

Друге десятиліття XXI ст. ознаменувалося в Україні активними соціально-політичними змінами. Відбувся переламний етап національного самовизначення та соціалізації суспільства в різних сферах його життєдіяльності. Тому й не дивно, що все частіше почали обговорюватися проблеми соціально менш захищених верств населення. Наприклад, одна з них — це забезпечення людей з вадами зору відповідною літературою. Позитивним є те, що вона викликає схвальну реакцію та розуміння у користувачів і дає реальні результати.

Тому цілком логічним є запитання: а яке справжнє становище книг шрифтом Брайля в Україні? Наскільки люди з вадами зору забезпечені відповідною літературою? Як держава дбає (і чи дбає взагалі) про поповнення бібліотечних фондів такими виданнями? Акцентуємо увагу на 2010–2015 рр. як на переламному періоді національного утвердження.

Аналіз останніх публікацій

Детального обґрунтованого дослідження в українських наукових колах досі немає. Маємо лише поодинокі публікації, наприклад, Ю. Тулашвілі (2011), Зарубіної Н. Н. (2002) та ін. Проте є лише низка публіцистичних газетних матеріалів (О. Хмельовської (2012), А. Свентах (2014), Н. Щербань (2013) тощо), обговорень у соцмережах, виступів на радіо та телебаченні, сайтах громадських організацій.

Мета нашого дослідження — проаналізувати забезпечення видавничою продукцією людей з вадами зору в період 2010–2015 рр. й окреслити перспективи подальшого розвитку.

Завдання:

- вивчити потребу у навчальній літературі в спецшколах;
- проаналізувати дієвість державного забезпечення відповідними виданнями;
- вивчити ступінь забезпечення фондів спеціалізованих бібліотек;
- окреслити перспективи розвитку спеціалізованого книговидавництва.

Виклад основного матеріалу

В Україні на сьогодні нараховується 6 спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з вадами зору — в Києві, Харкові, Львові, Одесі, Мукачевому та Слов'янську. В них навчаються 700 повністю незрячих школярів різного віку. Проте є ще учні 26 шкіл для слабозорих, сліпоглухонімі діти, для яких підручники шрифтом Брайля — основне джерело здобуття знань. Також маємо близько 80 спеціалізованих бібліотек різного виду.

Однак, як зазначає Віталій Ткачук, голова Волинського обласного осередку Всеукраїнської молодіжної громадської організації інвалідів з вадами зору «Генерація успішної дії», «...коли я навчався в 80-тих роках у школі-інтернаті для незрячих, то школярі були забезпечені брайлівськими підручниками на 90%. Книг було небагато, але вони видавалися» (Хмельовська О., 2012).

Сьогодні ж, за результатами моніторингу Оксани Потимко, виконавчого директора Львівського обласного осередку ВГО «Українська спілка інвалідів — УСІ», школи наповнені підручниками на 15–42 % від загальної потреби (Хмельовська О., 2012). Ті книги, які є, давно застаріли як морально (з погляду ідеологічно-політичної моделі сучасного світу), так і фізично (крапковий шрифт від багаторазового прочитання пальцями швидко стирається).

Загалом, щоб забезпечити школи підручниками, потрібен невеликий тираж книг, всього-на-всього по 100–200 примірників. Республіканський будинок звукозапису й друку УТОС, за словами його директора Олександра Кінберга, друкувати їх готовий. Навіть гарантують випуск усіх потрібних за навчальною програмою підручників за рік. Проблема лише у фінансуванні. «За умови нормального фінансування, ми випускаємо 15 найменувань на рік. На жаль, минулого року (2013 — Т. Г., І. К.) кошти від держави не надійшли взагалі, — зазначив О. Кінберг. — Ми випустили всього п'ять-шість книжок за гроші спонсорів. (Щербань Н., 2013). Окрім паперових книжок, ми випускаємо також близько 200 аудіонайменувань, два журнали й одну газету для сліпих. На все це потрібно всього лише 2–2,5 млн гривень на рік — це на всю Україну. Але й цього немає» (Свентах А., 2014).

Проблема полягає в тому, що тираж таких видань невеликий, собівартість книг досить висока, і про самоокупність говорити не варто. А держава не дуже поспішає допомогти в цьому питанні.

Інколи ситуація частково змінюється, коли можновладці презентують такі видання спеціалізованим школам та бібліотекам, але це зазвичай прив'язується до політичних виборів.

У 2011 році громадське об'єднання незрячих фахівців «Реаресурс» провело дослідження рівня інформаційного забезпечення людей із вадами зору. Перевіряли наявність чи відсутність рельєфно-крапкових видань, підручників, книжок для позакласного читання, художніх видань, комп'ютерних програм, спеціального обладнання тощо. За словами голови об'єднання Сергія Васіна, було проанкетовано «110 вчителів шкіл для сліпих і слабозорих, 175 дітей із вадами зору і 140 їхніх батьків. Результати — вражаючі: фактично $\frac{3}{4}$ опитаних оцінили інформаційне забезпечення як украй негативне. Рівень забезпеченості літературою шрифтом Брайля 73% опитаних оцінили як украй незадовільне. Трохи краще було з комп'ютерами й інтернет-програмами» (Хмельовська О., 2012).

Часто дітям, які не повністю втратили зір, рекомендовано навчання інклюзивно. Проте тут теж виникає низка проблем, адже сучасне українське законодавство, на жаль, не гарантує їм забезпечення технічними засобами реабілітації, які могли б полегшити доступ до інформації — комп'ютери зі спеціальним програмним забезпечен-

ням (синтезу мови, доступу до екранної інформації, збільшення зображення), брайлівські дисплеї, відеозбільшувачі тощо. Ці проблеми додатково лягають на плечі батьків.

Могли б стати в нагоді спеціалізовані та муніципальні бібліотеки з відповідним літературним забезпеченням. Однак, наприклад, у жодній з чернівецьких бібліотек, як науковій університетській, так і міських та обласних, відповідних фондів або немає взагалі, або вони дуже незначні.

В Україні найпотужніша книгозбірня з відповідними фондами — Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського. Станом на 1 січня 2014 року її фонди нараховували 209 223 примірники. З них книги рельєфно-крапковим шрифтом — 82076 прим., плоско друковані видання — 47660 прим., «озвучені» книги — 79487 прим. (з них 4250 — електронні видання) («Книжковий фонд...», 2018).

Основні джерела комплектування фондів: Республіканський будинок звукозапису та друку УТОС («озвучені» книги, книги рельєфно — крапковим шрифтом), товариство «Грані-Т», приватне підприємство «Наш формат» (електронні видання), фінансування з держказначейства, дарунки читачів. Держава посідає тут далеко не перше місце. До слова, у державному бюджеті на 2015 рік не передбачені кошти на поповнення фондів бібліотек.

Проте в 2014 р., згідно з інформацією сайту бібліотеки, фонди поповнилися 69 аудіокнигами на CD-носіях та 8 книгами рельєфно-крапковим шрифтом різної тематики, переважно художньої літератури українською та російською мовами. За перший квартал 2015 року надійшло ще 43 аудіовидання («Книжковий фонд...», 2018).

Але ці дані стосуються Центральної спеціалізованої бібліотеки для сліпих ім. М. Островського. У регіонах справи набагато гірші. Обласні відділення УТОСу вкрай рідко отримують нові надходження.

Проте деякі зрушення все ж відбуваються. Так 26 вересня 2013 р. Уряд вніс зміни до постанов Кабінету Міністрів від 4 січня 2002 р. № 3 й від 29 серпня 2002 р. № 1302, у яких ідеться про оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади та заходи щодо подальшого забезпечення відкритості їхньої діяльності. Відтепер міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям необхідно забезпечити доступність інформації, що міститься на офіційних веб-сайтах, для користувачів з вадами зору та слуху.

Урядом затверджено нові технічні вимоги модернізації офіційних веб-сайтів.

Розмір шрифту тексту, за винятком титрів, має змінюватись в межах до 200 % без використання допоміжних технологій та без втрати інформаційного наповнення або функціональності веб-сайту. Візу-

альне представлення тексту повинно мати коефіцієнт контрастності не менше 5:1.

За наявності значної кількості елементів, доступ до яких може бути ускладнений користувачам з вадами зору та слуху, рекомендується створити альтернативну версію веб-сайту з більш простою структурою, яка дублюватиме інформацію на основному веб-сайті та відповідатиме встановленим вимогам. На сьогодні модернізації потребують офіційні веб-сайти 606 органів виконавчої влади («Офіційні веб-сайти...»).

Висновки

На жаль, у проблемі забезпечення книгами читачів з вадами зору в зазначений період було більше запитань, ніж відповідей. Проте зусиллями небайдужих людей ситуація поволі змінювалася. Маємо на увазі видання у 2009–2010 рр. 5 томів пригод про Гаррі Поттера (Всеукраїнська молодіжна громадська організація інвалідів з вадами зору «Генерація успішної дії»), у 2011 р. — 5 брайлівських книжок сучасної дитячої прози від видавництва «Грані-Т», долучення трьох видань до програми «Українська книга», вихід дитячого періодичного видання «Ангелятко шрифтом Брайля» (2011 р.), дві книги про Мумі-тролів від «Видавництва Старого Лева» (2014 р.) тощо. Однак цього замало, щоби повністю забезпечити потребу людей з вадами зору в таких виданнях. Зміни потрібні комплексні й на загальнодержавному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

- Зарубина, Н. Н. (2002). Возможно ли обучение лиц с нарушениями зрения в высших учебных заведениях? Комп'ютерні технології та вища освіта людей з особливими потребами. *Дистанційне навчання в системі соціально-трудової реабілітації* : зб. наук. доповідей і статей (С. 43–47). Київ: Вища школа.
- Книжковий фонд на 01. січня 2018 р. *Центральна спеціалізована бібліотека для сліпих ім. М. Островського*. Взято з http://csbs.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=59.
- О стандартах качества книг, издаваемых шрифтом Брайля, условиях их хранения и многом другом. *Бібліотека без бар'єрів*. Взято з http://om222.blogspot.ru/2011/01/blog-post_331.html.
- Офіційні веб-сайти адаптують для людей із вадами зору та слуху. *Урядовий портал*. Взято з http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246720863.
- Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ МОН України N 1224 від 09.12.2010. Взято з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1412-10>.
- Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Наказ МОН України N 852 від 15.09.2008. Взято з <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1219-08>.
- Свентах, А. Мумі-троль для незрячих. *День*. 2014. № 71–72. 18–19 квіт.
- Тулашвілі Ю. Й. Модель професійної комп'ютерної підготовки осіб з порушенням зору. Взято з http://vuzlib.com.ua/articles/book/4676-Model_profesijnoi_komp'jute/1.html.

Хмельовська О. Як закривають очі на видання для незрячих. Українська правда. Життя. 2012. 5 верес. Взято з <http://life.pravda.com.ua/society/2012/09/5/111631>.
Щербань, Н. (2013, Трав. 14). Врятуйте пресу від «незрячих». *Урядовий кур'єр*.

REFERENCES

- Khmelovska, O. (2012, September 5). Yak zakryvaiut ochi na vydannia dlia nezriachykh [How to close eyes to publications for blind people]. *Ukrainska pravda. Zhyttia*. Retrieved from <http://life.pravda.com.ua/society/2012/09/5/111631/> [in Ukrainian].
- Knyzhkovyi fond. *Tsentralna spetsializovana biblioteka dlia slipykh im. M. Ostrovskoho* [M. Ostrovsky Central Specialized Library for the Blind]. Retrieved from http://csbs.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=59 [in Ukrainian]
- O standartah kachestva knig, izdavaemyh shriftom Brajlja, uslovijah ih hranenija i mnogom drugom [About quality standards of books published in Braille print, conditions of their preservation]. *Biblioteka bez barieriv* [Library without barriers]. Retrieved from http://om222.blogspot.ru/2011/01/blog-post_331.html [in Ukrainian].
- Ofitsiini veb-sajty adaptuiut dlia liudei iz vadamy zoru ta slukhu [Official websites are adapted to people with visual and hearing impairments]. *Uriadovi portal*. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246720863 [in Ukrainian].
- Polozhennia pro spetsialni klasy dlia navchannia ditei z osoblyvymy osvitynymi potrebamy u zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh* : Nakaz MON Ukrainy N 1224 vid 09.12.2010 [Regulations on special classes for the education of children with special educational needs in general educational institutions: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine N 1224 of 09.12.2010]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1412-10> [in Ukrainian].
- Polozhennia pro spetsialnu zahalnoosvitniu shkolu (shkolu-internat) dlia ditei, yaki potrebuut korektsii fizychnoho ta (abo) rozumovoho rozvytku* : Nakaz MON Ukrainy N 852 vid 15.09.2008 [Statements on special general education schools for children who need correction of physical and mental development/ The Ministry of Education decision, 15.09.2008]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1219-08> [in Ukrainian].
- Shcherban, N. (2013, May 14). Vriatuite presu vid «nezriachykh» [Save the press from the blind]. *Uriadovi kurie* [in Ukrainian].
- Sventakh, A. (2014, April, 18–19, № 71–72). Mumi-trol dlia nezriachykh [Mumi-troll for the blind]. *Den'* [in Ukrainian]
- Tulashvili, Yu. Y. (2011). Model profesiinoi kompiuternoї pidhotovky osib z porushenniam zoru [Model of professional computer training of people with visual impairment]. *Naukovi zapysky Ternopil. nats. ped. un-tu im. V. Hnatiuka*, № 4, p. 166–171 [in Ukrainian].
- Zarubina, N. N. (2002). Vozmozhno li obuchenie lits s narushenijami zrenija v vysshih uchebnyh zavedenijah? [Is education of people with eye-sight problems in higher educational establishments possible?] *Kompiuterni tekhnologii ta vyshcha osvita liudei z osoblyvymy potrebamy. Dystantsiine navchannia v systemi sotsialno-trudovoi reabilitatsii* : zb. nauk. dopovidei. i statei. [Computer technologies and higher education for people with special needs. Distance education in the system of social and labor rehabilitation: a collection of scientific reports and articles] (pp. 43–47). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

УДК 82-7-92 : 070.41 (477)

ДЕРЖАВОТВОРЧА ПРОБЛЕМАТИКА В ДРУКОВАНИХ ЗМІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Наталія ЗИКУН

д-р н. із соц. ком., доц.

Університет державної
фіскальної служби Українивул. Університетська, 31
08201, м. Ірпінь, Україна

e-mail: nzykun@ukr.net,

ORCIDID ID 0000-0001-9727-6190

© Зикун Н., 2018

Досліджується український пресовий дискурс початку ХХ століття як актуальний науковий об'єкт через непересічне значення для формування українства, підготовку передумов для української революції та відстоювання її завоювань. Автором важливою його частиною вважаються публікації, присвячені українському духовному відродженню, мовно-культурологічній проблематиці як фундаменту та інструменту виборювання української державності. Період неодноразово привертав увагу істориків (В. Верига, Д. Дорошенко, Г. Касьянов, П. Губа, В. Меша), маємо глибокі й комплексні наукові дослідження журналістикознавців (І. Крупський, І. Михайлин, Н. Сидоренко, М. Тимошик, П. Федоришин), однак існує потреба поглиблення розуміння окремих аспектів проблеми, уточнення акцентів через можливість залучення до наукового обігу нових видань, фактологічних даних, коригування на цій основі певних історичних оцінок.

Завданнями статті є диференціація тематичних напрямів боротьби за утвердження державності України в демократично-національній пресі початку ХХ століття; окреслення проблемно-тематичних і жанрових конструктів пресової боротьби за утвердження української мови як важливого засобу націє- і державотворення; аналіз системи прийомів і засобів, використовуваних авторами і редакціями демократичних українських видань, зокрема щоденної безпартійної газети «Відродження», українських сатиричних журналів «Будяк», «Гедз», «Реп'яхи».

Окреслюються тематичні напрями пресової боротьби за утвердження державності України на початку ХХ століття. Аналізується відображення в українській періодиці (газеті «Відродження», сатиричних журналах «Гедз», «Будяк», «Реп'яхи») одного із важливих її аспектів — відстоювання державної мови. Встановлюються проблемно-тематичні, жанрові конструкти репрезентації в друкованих ЗМІ проблеми запровадження української мови як важливого засобу націє- і державотворення. Описується роль української демократичної преси у формуванні й систематизації норм української мови, розширенні сфери її побутування.

Ключові слова: державна мова, газетна мова, мовна норма, лексикографічні джерела, сатиричний журнал.

STATEFORMING ISSUES IN THE PRINTED MASS MEDIA AT THE BEGINNING OF THE XXth CENTURY

Nataliia Zykun

Doctor of Science in Social Communications
Associate Professor
University of Ukraine State Fiscal Service
31 Universytetska Str., 08201, Irpin, Ukraine
e-mail: nzykun@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-9727-6190

The article deals with the press discourse of the XXth century beginning as a relevant scientific object, having an outstanding significance for Ukrainian nation formation, preparation of prerequisites for Ukrainian revolution and its achievements defense. As one of its important part, the author considers publications, devoted to Ukrainian spiritual revival, language and cultural problems as the basis and instrument in the struggle for Ukrainian statehood. Not once did this period attract attention of historians (V. Veryha, D. Doroshenko, H. Kasianov, P. Huba), we have thorough and complex scientific researches (I. Krupskyi, I. Mykhailyn, N. Sydorenko, M. Tymoshyk, P. Fedoryshyn), but there exists a problem of deeper understanding of some problem aspects, accent adjustment due to the possibility of attracting new publications, fact data, updating of certain historic assessments on this basis.

The tasks of the article are to differentiate thematic directions of struggle for strengthening Ukrainian statehood in democratic-national press at the XXth century beginning; to outline problem-thematic and genre constructs of press struggle for Ukrainian language consolidation as important means of nation- and state formation; to analyze the systems of means and devices, used by authors and editorial boards of democratic Ukrainian periodicals — daily unaffiliated newspaper “Vidrodzhennia” (“Revival”), Ukrainian satiric journals “Budiak” (“Thistle”), “Gedz”, “Repiakhy” (“Burdocks”).

Thematic directions of the press struggle for strengthening Ukrainian statehood at the XXth century beginning are drawn a line round. The reflection of one of its important aspects — defending the Ukrainian language — in Ukrainian periodicals (newspaper “Vidrodzhennia”, satiric journals “Gedz”, “Budiak”, “Repiakhy”) is analyzed. Problem-thematic, genre constructs of representation of the Ukrainian language problem as an important means of nation and statehood formation in printed mass media are stated. The role of Ukrainian democratic press in the formation and systematization of the Ukrainian language norms and its expansion are described.

Key words: official language, newspaper language, language norm, lexicographic sources, satiric journal.

Постановка проблеми

Український пресовий дискурс початку ХХ століття є актуальним науковим об'єктом через непересічне значення для формування українства, підготовку передумов для української революції та відстоювання її завоювань. Важливою частиною масиву газетно-журнальних публікацій аналізованого періоду є ті, що присвячені українському духовному відродженню, мовно-культурологічній проблематиці як фундаменту та інструменту виборювання української державності. Однак нині, в контексті наукового аналізу феномену Української революції, актуалізується значення інформаційних чинників, або каталізаторів революційних перетворень, на українських теренах. Нами уже вказувалося на доцільність більш чіткої оцінки інтенсифікації пресового розвитку, особливої ролі саме сатиричних, насамперед журнальних видань, які «...в ті роки виконували й консолідаційну, організаційну функцію, формували стандарти суспільної поведінки» (Зикун Н. І., 2017, с. 27–28).

Аналіз стану розробки проблеми

Досліджуваний період неодноразово привертая увагу істориків (В. Верига, Д. Дорошенко, Г. Касьянов, П. Губа, В. Меша), маємо глибокі й комплексні наукові дослідження журналістикознавців (І. Крупський, І. Михайлин, Н. Сидоренко, М. Тимошик, П. Федоришин), однак існує потреба поглиблення розуміння окремих аспектів проблеми, уточнення акцентів через можливість залучення до наукового обігу нових друкованих видань, появу нових фактологічних даних, коригування на цій основі певних історичних оцінок.

Завданнями статті є диференціація тематичних напрямів боротьби за утвердження державності України в демократично-національній пресі початку ХХ століття; окреслення проблемно-тематичних і жанрових конструктів пресової боротьби за утвердження української мови як важливого засобу націє- і державотворення; встановлення найефективніших форм висвітлення мовної проблематики, аналізу системи прийомів і засобів, використовуваних авторами й редакціями демократичних українських видань, зокрема щоденної безпартійної демократичної газети «Відродження», українських сатиричних журналів «Будяк», «Гедз», «Реп'яхи».

Викладення основного матеріалу

Століття тому, 1917 року, який став переломним в історії України, український народ вдався до третьої спроби побудувати незалежну державу. В результаті революційної активності українства на початку березня 1917 р. у Києві було створено Українську Центральну Раду, яка після повалення самодержавства перебрала на себе державну владу в Україні й проголосила низку демократичних свобод. Однак духовний поступ українства до державної незалежності відбувався в над-

звичайно важких умовах, проукраїнські сили зіштовхнулися, крім усього іншого, з низкою перешкод і проблем в освітній, культурно-інформаційній сфері: не було не тільки українських вищих навчальних закладів, а й початкових шкіл; аматорським був національний театр; не існувало системи українських періодичних видань, та й українська мова не стала вагомим чинником суспільного життя. Тому на початку століття надзвичайно важливу роль відігравала демократична преса — через брак власної національної школи саме вона, як вважав ще Є. Чикаленко (Чикаленко Є., 2001, с. 166), повинна була виховати «...й неграмотний сільський народ, і зросійщеного міського обивателя, і пана, який «бридиться літературною українською мовою». Д. Дорошенко вказував і на таке не менш епохальне завдання преси, як «...виробляти, творити — дуже обережно — нову газетну мову, на ґрунті мови народної й літератури» (Дорошенко Д., 1949, с. 87).

Після отримання першої звістки про російську революцію українці наївно сподівалися, що «...у вільній Росії буде задоволено всі законні права українського народу» (Дорошенко Д., Т. 1, 2002, с. 59). Голосно було продекларовано зняття усіх обмежень і заборон щодо українського друкованого слова — настав, як тоді думалося, період необмежених можливостей для розвитку преси, літератури, науки (Дорошенко Д., Т. 1, 2002, с. 279). Розпочалась активна діяльність, спрямована на національне відродження, творення національної культури, відкриття наукових, культурних, освітніх закладів.

Визвольні змагання кожної нації позначені певними особливими рисами. У визвольних процесах українського народу аж до початку революційних подій 1917 р. спостерігалось домінування культурницького напрямку: С. Єфремов у кореспонденції «На вершку національних досягнень (1917 рік на Україні)», зазначав, що на початку року національна свідомість виявляла себе «...тільки в попиті на українську книжку, що враз спустошив полиці українських книгарень. У чомусь активному вона себе ще не виявляла» (Нова Рада. — № 220 — 31 грудня 1918 р. — С. 3). Та вже за кілька днів ситуація змінилася. Розмах національного піднесення здивував навіть багатьох українців. Починається період, який характеризується залученням до суспільного життя широких верств населення; формуванням національної самосвідомості; пробудженням почуття гідності у народу, гордості за своє минуле й віри у майбутнє (Дорошук Н. О., 1995, с. 77).

У жовтні 1917 року відбувся більшовицький переворот, засуджений усією українською пресою. Перед українськими часописами постало завдання викриття демагогії більшовиків. Відразу після перевороту й наступного нападу більшовиків на Україну змінилися тон і стилістика пресових публікацій. Першими забили тривогу сатиричні журнали: «Гедз» відгукнувся віршем В. Самійленка «Спасенний винахід», у яко-

му йшлося, що найпереконливіший аргумент Смольного — багнети, адже для того, аби загальмувати крамольні ідеї й змусити всіх мислити однаково, треба «голови стинати» (Гедз. — 1917. — № 5. — С. 6). У № 3 журналу «Будяк» у 1917 р., на с. 8 у віршованому фейлетоні «У північній столиці» (автор — Сумний Грицько) знаходимо сатирично-дотепні характеристики різних політичних партій: російських есерів, російських есдеків-меншовиків, народних соціалістів, особливо лиховісною змальовується роль більшовиків.

Тема боротьби за утвердження державності України конкретизувалася в тогочасній демократично-національній пресі в таких тематичних напрямках: 1) відстоювання української мови як державної; 2) становлення української школи; 3) розвиток української культури; 4) відродження української церкви; 5) створення української армії; 6) формування української судової системи тощо.

Мовна проблема була особливо гострою — адже українцям доводилося обстоювати саме право на використання української мови. Контент-аналіз щоденної газети «Відродження», яка виходила в Києві 1918 року, засвідчив, що фактично в кожному її числі мовна тема була репрезентована різножанровими публікаціями: редакційною статтею, кореспонденцією, фейлетоном тощо. Редакційна колегія ідентифікувала своє видання як «...часопись поступову, безпартійну, яка буде заступати інтереси Української демократії», «буде освітлювати усі прояви життя політичного, громадянського, військового, фінансово-економічного і літературно-артистичного» (Відродження. — Ч. 6. — 3 квітня (21 березоля) 2018 р. — С. 1) (цитуючи тогочасні друковані видання орфографію й пунктуацію зберігаємо — авт.). Варто визнати, що газета намагалася відповідати своїй концепції. Авторами підкреслювався масштаб мовної проблеми і її значення для державного будівництва, акцентувалася увага на різних її аспектах.

Так, уже в числі 4 від 31 (18) «Березоля» в огляді «3 газет та журналів» (с. 2) небажання «інтернаціональних меншостей» використовувати українську мову як мову народу, на території якого вони «гостинно перебувають», було кваліфіковано як «хамство» (Відродження. — Ч. 4. — 31 (18) березоля 2018 р. — С. 1). Причому, проблема ускладнювалася страхом чи точніше — перестрашуванням, певних категорій громадян, від яких цього не чекали — так, у рубриці «По Україні» П. Михайлович тішився, що в українських регіонах «не чуто калужської словесності», однак коли «прийшли большевики, наші вчителі враз замінили українські підручники московськими» і «почали калічити дітей великоросійщиною»; «свою рідну мову вчителі виганяють з гімназії». Автор констатує, що на стінах залізничного вокзалу в Фастові «не побачите ні одної оповістки про нашу газету, видавництво, так наче ми не на Україні, а десь в Орлі, Калюзі», хоча, справедливо висно-

вує він, «наше — повинно бути нашим: і плакати, і оповістки, і кіоски, і все, все» (Відродження. — Ч. 7. — 4 квітня (22 березоля) 2018 р. — С. 4).

Як свідчать публікації у різних числах «Відродження», громадяни асоціювали Українську державу з українською мовою, тому брак її на вулицях великих міст давав підстави деяким скептично ставитися до самого факту реальності держави: «Яка це у вас українська держава? Навіть у столиці, Києві, ніде не можна почути вашої національної мови». Та автор кореспонденції «Що нам сказала «земля» рекомендує «меншостям з московським виговором» піти в «залю зібрання Губерніальної Народної Ради (Земство)». Там немає ніяких хитань, там дійсно почувають себе в Українській державі, відчувається тісний зв'язок із селом, з рідним народом. На думку автора, журналісти не використовують такої яскравої, образної, народної мови, яка лунає в Земстві. Висновком публікації є те, що побачити Українську державу можна не на Хрещатику й Подолі, а на селі, саме там «зараз кується Українська держава» — тобто саме з мовою пов'язується національна й державна ідентичність (Відродження. — Ч. 14. — 12 квітня (30 березоля) 2018 р. — С. 2). У цьому ж числі газети автор статті «Національне питання» («захований» під криптонімом «Н.Н.») обґрунтовує доцільність ведення діловодства в державних інституціях, в органах самоврядування однією мовою, а саме українською як державною, що не виключає використання представниками меншин своїх мов у зносинах з державними й автономними органами і не ставить український народ у привілейоване положення щодо використання політичних прав. Висновок публікації достатньо емоційний та виправдано безапеляційний: «держава з чисто національною закрускою, якою є українська республіка, має повне право домагатися, щоб її громадяни научились і розуміли українську мову» (Відродження. — Ч. 14. — 12 квітня (30 березоля) 2018 р. — С. 1). Автор іншої публікації також вважає, що «противитися українізації — значить ставити колоди під ноги поступові і культурі», вказуючи на помітно негативну роль у цьому відношенні неукраїнських, насамперед, російських газет, що утруднюють роботу українського уряду (Відродження. — Ч. 26. — 26 (13) квітня 2018 р. — С. 1).

Та поступово публікації у цьому виданні засвідчують спад оптимістично-піднесеного національного настрою, вони передають паніку й розгубленість населення, зневіру в можливість Центральної Ради контролювати ситуацію, все частіше коментуються чутки про неминучі зміни не без зовнішнього втручання.

У числі 28 газети «Відродження» від 28 (15) квітня 1918 р. опублікований фейлетон «У трамваї». Автор, Микита Пазелко, описує випадок у трамваї, коли «пані в капелюсі», не задоволена тим, що якийсь урядовець читає українську газету «Соціаліст-Самостійник»: «Що це воно

за мова українська, відкіля вони її взяли?». Однак пані, як виявилось пізніше, не подобається не лише українська мова, а й «порядки на Україні», бо вона сама — «московка». Пасажири трамваю — торговці, селяни — запропонували їй зібрати речі й їхати до Московщини або дотримуватися українських порядків.

У кореспонденції «Урядова мова», надрукованій у числі 42 від 19 (6) травня 1918 р. цієї ж газети (автор — уже згадуваний нами «Н. Н.», який, очевидно, послідовно обстоював роль і значення української мови як державної), визнається: «Те, що в інших національних державах є річчю цілком зрозумілою і не творить предмету суперечок, у нас на Україні спричиняє труднощі — це справа урядової мови». Автором аналізується сприйняття української мови за часів Центральної Ради, коли активно здійснювалася українізація, і після її усунення — коли вороже ставилися до самої ідеї української державності, а отже — й до української мови. У публікації справедливо зауважується, що у вирішенні питання урядової мови мають братися до уваги як політичні (не повинні порушуватися політичні права більшості населення, 80% якого в Україні на той момент становили українці), так і технічні чинники (для зручності державного врядування слід домагатися використання лише однієї мови). Висновок публікації очевидний: «В Українській державі може бути тільки одна урядова мова і то мова українська. На тім становищі стоїть грамота гетьмана, де виразно признається за українською мовою характер мови державної. Цієї засади мусять держатися усі державні установи, хоч ще й нема формального закону» (с. 2).

Однак ситуація насправді не була такою райдужною, гетьманський уряд на початку своєї діяльності лише декларував прихильне ставлення до української мови, як і українства загалом, реалізуючи свої власні плани й задуми. Цей факт пізніше також знайде відображення в українських часописах досліджуваного періоду. Та й кількість публікацій у газеті «Відродження» на цю тему поступово зменшується.

Проте боротьба за українську мову тривала в різножанрових, емоційних і глибоких за змістом публікаціях авторів, які усвідомлювали її значення для утвердження державності й існування українства, в інших пресових органах. Деякі видання друкували гострі аналітично-публіцистичні матеріали із переконливою аргументованістю ролі мови як засобу державотворення й консолідації нації; інші — надавали перевагу українським художнім творам, які сприяли призвичаюванню читачів до української мови в різних сферах спілкування, зокрема в офіційному житті, формуванню її лексичного масиву; окремі газети час від часу подавали «словнички українських слів», «словники чужих та не дуже зрозумілих слів» (причому, до розряду незрозумілих найчастіше належали саме українські відповідники більш поширених російських).

Цікавими були форми відстоювання української мови, використувані українськими сатиричними виданнями, публікації в яких характеризувалися особливою емоційністю, експресивністю, гостротою й дотепністю. Тематично-змістовий діапазон був теж надзвичайно широким: від відображення загальної мовної ситуації, визнання мовних проблем самої преси до просвітницьких публікацій, популяризації навчально-лексикографічних джерел.

У другому десятилітті ХХ століття, в активний період державотворення, українською мовою виходило лише три часописи: «Гедз» (сатирично-гумористичний двотижневик; 1917–1918 рр., Київ), «Будяк» (тижневий журнал гумору й сатири, 1917 р., Київ), «Реп'яхи» (неперіодичний орган легкої сатири й гумору, 1918 р., Київ).

Видавців і редакторів сатиричних журналів, як і інших національно свідомих представників інтелігенції, не могло не турбувати панування російської мови в усіх сферах суспільного життя. У числі 5 «Гедза» за липень 1918 р., на с. 7 у рубриці «Відповіді редакції» читачеві Галичанинові на запитання «Де можна вивчитись московської мови?» відповідають: «Радимо Вам ходити щодня до наших міністерств», таким чином оцінюючи мовну ситуацію у владних органах.

Не кращою була ситуація і в інших інституціях. «Програмою науки в середніх школах на Україні новоявлених Українських Кадетів» (публікацією фейлетонного типу, надрукованою у журналі «Гедз» (ч. 5. — 1918 р. — С. 7), українська мова рішуче забороняється. Коли вчитель буде нею послуговуватися для пояснення учням, то «не дістане прибавки за обрусіння». Автори публікацій у сатиричних журналах, використовуючи багату систему виражальних прийомів і засобів та жанрових форм, констатували формальний підхід різних політичних сил до мовного питання, спекулювання ним політиками й урядовцями. Прикладом може бути сатирична мініатюра «До історії еволюції українських соціалістів» у тому ж числі журналу: «Нехай депутат... пообіцяє не підносити в сеймі усякі аграрні питання — се не біда, що він помовчить, за теж яке велике щастя ... написати на всіх поштових скринях виразно і — о радість — по-українськи «поштова скриня» (Гедз — Ч. 5. — 1918 р. — С. 7).

Усвідомлювали в редакціях сатиричних часописів і неготовність тогочасної української преси до виконання на належному рівні своїх важливих завдань і функцій через низку причин — як кадрового, так і фінансового й ідеологічного характеру.

У відповіді читачеві у рубриці «Відповіді редакції» у числі 5 «Гедза» (липень 1918 р., с. 7) редакція ремствує, що «не так-то тепер легко справно вилітати до читачів кожних два тижні, особливо мені, «Гедзові», переконаному українцеві, позаяк в Українській державі немає ні паперу, ні фарб (крім цензорських — червоних), ні гарних технічних

приладів для української преси, без яких літати ніяк не можливо, а по друге, коли б це і знайшлося, то, крім цього, зараз заведено у нашій державі, для нашої преси московську цензуру, а при ній далеко не полетиш...». Це ще раз засвідчує несаможиттєвість і безправність українців у власній державі.

У числі 5 «Гедза» (грудень 2017 р.) на с. 3, 6 вміщена сатирична мініатюра «Ялинкові дарунки "Гедза"», у якій сказано, що, «...поділяючи дарунки, «Гедз» дбав про найбільшу справедливість, аби кожному припало те, чого йому бракує». Дарунком пресі мали стати «словники й синтакси»; українським письменникам, поетам, музикам, художникам — пера, пензлі, атрамент і фарби, замість політики» (автор — Старий Гедз). Таким чином визнавалася необхідність щоденної напруженої роботи над стилістичною вправністю дописувачів української періодики для завоювання масового читача в умовах несформованості норм літературної мови, бідності її словника.

Своїм важливим завданням редактори й видавці сатиричної періодики вважали вироблення звички в українського читача до отримання інформації саме українською мовою. Промовистим є текст звернення до читачів, яке із номера в номер друкувалося і в журналі «Гедз», і в журналі «Реп'яхи»: «Українці! Вимагайте, щоб усюди — по їдальнях, ресторациях, кав'ярнях, вокзалах і т.д. — вам подавались українські часописи» («Реп'яхи», ч. 1, 1918 р., с. 3; «Гедз», ч. 4, 1918, с. 6 та ін.), яке виразно демонструвало проукраїнську позицію редакцій цих сатиричних часописів.

Слід зауважити, що мовне питання зазвичай висвітлювалося кожним із сатиричних видань уже в першому числі, таким чином визнавався один із пріоритетних тематичних напрямів друкованого органу.

У журналі «Будяк» (ч. 1, листопад 2017 р., с. 2) надруковано «Універсал редакції «Будяка» до Українського Народу, на Україні й поза Україною сущого», від 10 листопада 1917 року. У ньому «найкращі сини, ... від сел, від міст, від артистів-малярів і письменників, від вільнодумачої інтелігенції» «заявили свою волю» так: «Хай буде Українське слово вільним! ... хай Народ Український на своїй землі має право сам заводити свою пресу. Хай сатиру і гумор на Україні репрезентує вселюдно, рівно і прямо наш друкований орган «Будяк». Називаючи його «органом вільної незалежної думки», вони підкреслювали, що ніхто краще за українців не може знати їхні потреби й виражати їхні інтереси, ніхто краще не знає, кого треба висміяти, а з кого поглузувати по-товариськи. Редакція визнає, що російські видавництва «бажали мати в своїх руках виключну монополію на гумор і сатиру на нашій землі», однак не схотіли «друкувати сатиричних журналів для нашого народу на його рідній мові». Ринок «перебуває в руках різних «Всемирних Юморів», «Стрекоз», «Пугачей» і «Будильников» — коли не

ворожих, то байдужих до українства. Та й прибутки від такої періодики осідають в російських банках».

Редакція ж «Будяка», йшлося в дописі, не може допустити занепад сатири й гумору в Українському краї. Визнаючи, що у «...сей скрутний час всесвітньої дорожнечі на папір і недостачі робочих рук» без фінансових засобів зарадити справі неможливо, редакція звертається до «...письменних людей сел і городів, усіх українських читалень і книгозбірень» з 1 грудня «...накласти на себе особливий податок «на рідну справу» і надсилати його в контору «Будяка» як передплату за журнал, перший після революції тижневий український сатиричний орган».

У числі 4 «Гедза» за листопад 1917 року, присвяченому критиці церковників, на с. 2–3 надруковано «Циркуляр Гедза до їх високопреподобій», у якому критикуються духовні отці (особливо «лівобережани», «слобожани» і «степовики») — носії чужої для українців ідеології, які скандували «нет, не било і бить не может!». Автор говорить про свято визволення «Матері-України» з-під кормиги московської і закликає їх навчитися «старої, досінодальної граматики церковно-слов'янського язика»; щонеділі виголошувати з кафедри проповідь доброю українською мовою, не домішуючи слів російських; видрукувати достатнім тиражем «Требник Петра Могили» й відновити всі знищені Москвою старі українські церковні звичаї; відновити по церквах спів українських «побожних пісень». Адже, йдеться у фейлетоні, настав «...такий час, що мужик все повинен второпати». Крім того, автор (Причєпа) закликає їх перечитати «Старосвіцькі батюшки й матушки» Івана Левицького, називаючи твір корисною книгою.

Говорячи про те, що за Збручем є Галичина, автор пророкує: «Війна колись скінчиться... І з Червоної тої Руси сипне на вас викристалізована теологічно, здисциплінована національно і досвідчена в справах політичних, громадських і культурних ескадра митрополита Кир Андрея». Цей фрагмент є достатньо промовистим, адже в питаннях відстоювання українства наддніпрянці неодноразово шукали підтримки й прикладу в галичан, які перебували у той час у більш сприятливих умовах, демонструючи до того ж стійкість і рішучість у виборюванні своїх національних прав.

Цей мотив, зокрема, обігрується в мініатюрі під заголовком «Опыт и практика», вміщеній у числі 4 «Гедза» за квітень 1918 р. на с. 7 у рубриці «3 жартів життя». Вона побудована на протиставленні двох частин: у першій описується відмова галицьких українців їздити за квитками, надрукованими польською мовою (задля збереження поляками *stanposiadania* в Галичині), всупереч розпорядженню австрійського уряду. Галицькі українці через це «робили «авантури» залізничній адміністрації», грозилися їздити «зайцями», якщо ситуація не зміниться, і перемогли. У другій частині йдеться про те, що

натомість у Києві в Шкільній Окрузі пригрозили «авантюрою» комісаріату, коли там не підписуватимуть паперів до Міністерства освіти, по-російському писаних. І теж — перемогли!

Редакції українських сатиричних журналів достатньо прискіпливо ставилися до орфографічних і граматичних помилок у дописах читачів, вели на своїх сторінках просвітницьку діяльність, популяризуючи художні українські твори, навчальні й словникові видання.

Особливо чітко прочитувалося ставлення до означених проблем у вже згадуваній рубриці «Гедза» «Відповіді редакції». У числі 5 за грудень 1917 р. на с. 7 дописувачу О. Гармидерові на його «Пичатайте без анексій та контрибуцій, а то бросю писать Вам!», відповідають: «Навмисне не «напичатаємо»!.

У числі 2 в жовтні 1917 року на с. 7 читаємо відповідь Образливому Аноніму, який звертається з проханням припинити видання гострого сатиричного журналу. Редакція кепкує із його безграмотності: «„Припинити“, — як ви пишете (на машинці, щоб не викрили вас по почерку), — нашого «Гедза» ніяк не можемо. Призначено його для читачів вихованих і політично і по-громадянському. Отже, «Гедз» і вибачається, що потрапив не на адресу, а до вас». Проте автори продовжують, що не хочуть залишити без поради й цього дописувача (на нашу думку, не пересічного читача, а представника владної верстви, оскільки спілкується з редакцією із використанням друкарської машинки) — рекомендують йому «простудіювати хоч «Правописний словничок» Голоскевича».

Варто зауважити, що на початку ХХ століття вже розпочиналася робота над формуванням правописних норм української мови, що викликало до життя низку навчальних і лексикографічних джерел, які готувалися національно свідомими українцями в різних українських регіонах, насамперед університетських містах.

Про значення словників у вивченні мови переконливо говорив І. Огієнко: «Кожен, хто зве себе українцем, мусить конче мати в своїй хаті якогось підручного українського словника й частіш заглядати до нього, бо без цього літературної мови не навчитися». Користь читання словників, на його думку, насамперед полягає у тому, що воно «раз-по-раз доповнює нашого особистого словника, звичайно вбогого» (Огієнко І., 1949). І. Огієнко наводить найкорисніші, на його думку, словникові джерела: «Словар української мови», який збирав редакція журналу «Кіевская Старина» й упорядкував з додаванням власного матеріалу Б. Грінченко, у 4 т., Київ, 1909 р.; меншими, але добре складеними вважає «Словарь російско-украинскій», укладачі: М. Уманець (М. Ф. Комарів) і А (деська) Спілка, 1893–1898, у 4 т., Одеса–Львів, перевиданий 1924 р. в Берліні в одному томі; «Русско-малоросійскій словарь» Є. Тимченка, 2 т., Київ, 1897–1899 р.; «Російсько-український

словник», укладений С. Іваницьким і Ф. Шумлянським, у 2 т., виданий у Вінниці 1918 р., перевиданий у Ляйпцігу 1923 р. (Огієнко І., 1949).

Редакція, таким чином, рекомендувала читачеві одне з найперших і найкращих на той час українських словникових джерел. Укладачем словника був український мовознавець Г. Голоскевич, який, зокрема, досліджував говірки Поділля, пізніше працював у ВУАН. У роки навчання на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету він був членом лінгвістичної лекції гуртка українознавства, яку очолював академік О. Шахматов. Крім того, Г. Голоскевич був одним із провідників українського національного руху в Петрограді, а пізніше, вже в Києві — членом Української Центральної Ради.

Перший свій правописний словник, який започаткував видання цього типу в Україні, «Український правописний словничок з короткими правилами правопису», Г. Голоскевич видав 1914 року. Пізніше той доповнювався й неодноразово перевидавався. Останнє, сьоме його видання (1930 р.) в радянській Україні вийшло в світ уже після арешту автора під назвою «Правописний словник». У 30-х рр. ХХ ст. словник заборонили, однак неодноразово перевидавали в діаспорі («Голоскевич Григорій Костьович», 2005).

Проте не завжди використання лексикографічних джерел було гарантією безпроблемного спілкування, особливо тими, хто українською послуговувався вряди-годи. У журналі «Будяк» (число 2, грудень 1917 р.) на с. 7 надруковано фейлетон під назвою «Лист до редакції». Читач журналу, за його словами «представник меншості», вивчав українську мову за книжкою В. Дубровського «Московсько-українська фразеологія». Фразеологічний пласт не дається йому з «першого підходу», оскільки потребує більш ґрунтовної підготовки мовця. Після недоречного вживання у розмові «з хорошою знайомою» фразеологізмів «поглядаєте зашморгом», «робити з губи халяву», «баляки підпустили» («не дотримати обіцянку», за В. Дубровським) змушений був «заломити чортові ковбасу» («зробити крюк у дорозі, змінити маршрут на більш довгий») й три дні «водив козу» («випивав»), після чого сидить «як у сливах» («не в своїй тарілці»).

Автором «Московсько-української фразеології. (Практичного підручника до вивчення української мови)», виданого в Києві 1917 р., одного із перших фразеологічних словників української мови, що містить багатий ідіоматичний пласт української мови, поверхове ознайомлення з яким стало причиною «халепи» «представника меншини», був відомий український лексикограф, пізніше співробітник ВУАН, репресований за сфабрикованою « справою СВУ», В. Дубровський (Енциклопедія Сучасної України. Т. 8. 2008). Подаючи класифікацію фразеологічних одиниць в аспекті проблеми перекладу, він зробив спробу передачі внутрішньої форми фразеологічних одиниць

російської мови через фразеологічні засоби української) (Московсько-українська фразеологія, 1917).

У числі 4 «Гедза» за листопад 1917, с. 7, також у рубриці «Відповіді редакції» для з'ясування значення слова «гедз» дописувачу рекомендують «розгорнути словник Б. Грінченка» і взагалі не «цуратися цієї корисної праці». Про важливість його для самоосвіти говорив і І. Огієнко (1949).

Час від часу різні сатиричні мініатюри зачіпали проблему перекладу з російської мови на українську (для прикладу: мініатюра «Найвищий авторитет» — про дзвінок українця до Генерального Секретаріату із запитанням, як українською буде «гололедиця», де відповівши «ожеледиця», допомогли розв'язанню суперечки із співрозмовниками («Будяк», ч. 1, листопад 2017 р., с. 9)), описували ситуації, коли недолугий переклад зумовлював непорозуміння у різних ситуаціях офіційного й приватного спілкування українців.

Вважаємо, що публікації в сатиричних виданнях також сприяли активному формуванню й лексичних норм української мови, збагаченню словника. Саме вживані в сатиричних текстах емоційні й експресивні лексичні засоби добре сприймалися й запам'ятовувалися пересічними читачами, потім поширювалися в масах. Наприклад, автор пародії «Перед III Універсалом» (До малюнка про «старі» часи на Україні) Комар із запорожських плавнів, у душі запорожців, які пишуть листа турецькому султанові, називає О. Керенського шайтаном кадетським, кухарем буржуйським, союзницьким попихачем, корниловським козолупом, Великої і Малої Росії некоронованим катом, англійським помийником, французьким грамофоном, римським Наполеоном, німецьким посміховищем, калединською шкапою, дарданнельською совістю тощо (Гедз. — Ч. 4. — Листопад 1917 р. — С. 5).

Однак вік сатиричних журналів був нетривалим, насамперед через безкомпромісність редакційних позицій і надзвичайну гостроту публікацій. 1918 року вийшов перший номер «Реп'яхів», передплата на який анонсувалася журналом «Гедз» таким чином: «Совітській владі на Вкраїні край, а через те — край і «соціалізації» передплатницьких чисел ріжних часописів на почтах. Тепер приймається передплата на неперіодичний орган легкої сатири і гумору «Реп'яхи» (ч. 4, 5 «Гедза», квітень, липень 1918 р, с. 7). Редакція у зверненні до читачів (с. 1) зауважувала, що перше число мало вийти раніше, але «...з огляду на большевистські свободи мусіло почекати, поки новітні халіфи на годину врочисто наживають п'ятами із столиці України».

Попри скептичні оцінки видання, підкреслення «беззубості» його сатири, що певною мірою таки відповідало дійсності, на його сторінках знаходимо й досить дошкульні матеріали викривального характеру.

Прикладом у тому ж першому числі (с. 3) може бути сатиричний вірш «Історія московської культури на Україні» (підзаголовок — «Замість декрета про вихід «Реп'яхів»), у якому аналізується відчутний вплив «культури» «старшого брата»: «тріщав у хлопа з праці пуп», «товкли його у десять ступ». Автор (псевдонім — Шершень) звертається до українського народу, яким «старший брат» орав, як волами:

Та хай мордує большевик,
Нехай тріщить з натуги спина,-
А ти здійми свій дужий крик,
Що ще не вмерла Україна,

закликаючи його «одкинути давнії страхи», «розтрити вщент московські мури», «спалити наслідки «братньої» культури».

Історія «Реп'яхів» була недовгою — уже в числі першому на с. 15 було вміщено повідомлення такого змісту: «З огляду на те, що т.т. поштові чиновники перенялися большевизмом і конфіскують у власність передплатницькі числа «Гедза» і через се видання періодичного органу стає неможливим, «Гедз» оголошує: не приймається передплата на неперіодичний орган легкої сатири «Реп'яхи». Редакція радить слідкувати за виходом і купувати часопис на вокзалах, у кіосках, в книгарнях і у дрібних продавців». Число 2 таки побачило світ, і вже на с. 14 було вміщене оголошення про передплату на «Реп'яхи» (передруковане із ч. 4, 5 «Гедза», квітень, липень 1918 р, с. 7). Проте наступних номерів нами не виявлено.

Висновки

Отже, аналіз українських друкованих періодичних видань початку ХХ століття дає підстави розглядати завдання боротьби за утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя, роботу над її збагаченням, формуванням і запровадженням в масовий обіг літературних, популяризацію кращих зразків художньої й навчальної літератури, лексикографічних праць як один із пріоритетних проблемно-тематичних напрямів української демократичної преси. З'ясовано, що особливі форми і прийоми для виконання цього завдання напрацьовані авторами (серед яких було багато письменників, публіцистів) українських сатиричних журналів, які попри свою нетривалу історію мали помітний вплив на формування українського читача й загалом на розвиток українського інформаційного простору.

У майбутньому потребуватиме наукового аналізу медійна репрезентація таких проблемно-тематичних складових революційно-державницького руху, як розбудова української школи (зокрема, і вищої), розвиток культурно-мистецьких напрямів, створення української армії, відродження української церкви, формування української судової системи.

ЛІТЕРАТУРА

- Будяк : тижневий журнал гумору і сатири (1917). Київ. № 1–3.
- Відродження : щоденна безпартійна демократична газета (1918). Київ.
- Віктор Григорович Дубровський. (2008). *Енциклопедія сучасної України*. Т. 8. Дл - Для (с. 429). Київ: Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України.
- Гедз : український гумористично-сатиричний двохтижневик. 1917–1918.
- Голоскевич Григорій Костьович. (2005). *Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України — 75. 1930–2005: матеріали до історії* (В. Г. Скляренко, Відп. ред.) (с. 368). Київ: Довіра.
- Дорошенко, Д. *Історія України 1917–1923 рр.* : в 2 т. : документально-наукове видання. Т. 1. Доба Центральної Ради. (2002) (К. Ю. Галушко, Упоряд.). Київ: Темпора.
- Дорошенко, Д. (1949). *Мої спомини про давнє-минуле (1901–1914)*. Вінніпег. 1949. 167 с.
- Дорошук, Н. О. (1995). Роль української преси Наддніпрянщини в розвитку національно-визвольного руху в роки Першої світової війни. *Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повідом. Третьої Всеукр. наук.-теорет. конф., 1995, 22–23 груд.* (М. М. Романюк, Відп. ред.) (с. 77–79). Львів.
- Зикун, Н.І. (2017). Сатирична публіцистика періоду Української революції: еволюція проблемно-тематичних домінант. *Образ : науковий журнал*. (Н. Сидоренко, В. Садівничий, Ред). Суми ; Київ: Сумський державний університет : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Вип. 3 (25), с. 27–38.
- Московсько-українська фразеологія. (1917)*. Взято з <https://archive.org/details/dubrov1917/page/n17>.
- Нова Рада* : щоденна політична, економічна і літературна газета. (1918, Груд. 31, № 220). Київ.
- Огієнко І. (1949). *Історія української літературної мови*. Вінніпег. Взято з litopys.org.ua/ohukr/ohu25.htm <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu.htm>
- Реп'яхи* (1918). Київ, № 1 – 2.
- Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917). *Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку ХХ ст.* Уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. Київ : Дослідницький центр історії української преси, 2001. С.160–212.

REFERENCES

- Budiak : tyzhnevyy zhurnal humoru i satyry [Budiak: weekly magazine of humor and satire.]. (1917). Kyiv. № 1–3 [in Ukrainian].
- Chykalenko, Ie. (2001). Shchodennyk (1907–1917). *Materialy z istorii natsionalnoi zhurnalistyky Shkhidnoi Ukrainy poch. XX st.* [Materials on the history of national journalism of Eastern Ukraine at the beginning of XX century] (pp. 160–212). (N. M. Sydorenko, O. I. Sydorenko, Eds). Kyiv: Doslidnytskyi tsentr istorii ukrainskoi presy [in Ukrainian].
- Doroshenko, D. (2002). *Istoriia Ukrainy 1917–1923 rr.* : v 2 t. : dokumentalno-naukove vydannia. T. 1. Doba Tsentralnoi Rady [History of Ukraine 1917–1923: in 2 vols.: documentary and scientific edition. Vol. 1. The time of the Central Council] (K. Iu. Halushko, Ed). Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Doroshenko, D. (1949). *Moi spomyuny pro davnie-mynule (1901–1914)* [My memories of the old past (1901–1914)]. Vinnipeh [in Ukrainian].

- Doroshchuk, N. O. (1995). Rol ukrainskoi presy Naddnyprianshchyny v rozvytku natsionalno-vyzvolnoho rukhu v roky Pershoi svitovoi viiny. *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist : dop. ta povidom. tretoi Vseukr. nauk.-teoret. konf., 1995, 22–23 hrud* [Ukrainian periodicals: history and modern times: reports and the materials of the Third All-Ukrainian scientific theoretical conference, 1995, December 22-23]. (1995). (p. 77–79). Lviv [in Ukrainian].
- Gedz*: ukrainskyi humorystychno-satyrychnyi dvoktyzhnevnyk [Gedz: ukrainian humorous satirical fortnight journal]. 1917–1918 [in Ukrainian].
- Holoskevych Hryhorii Kostovych. (2005). In *Institutu movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy — 75. 1930–2005: materialy do istorii* (V. H. Skliarenko, Ed.) (p. 368). Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
- Moskovsko-ukrainska frazeolohiia [Moscow-Ukrainian phraseology] (1917). Retrived from <https://archive.org/details/dubrov1917/page/n17> [in Ukrainian].
- Nova Rada : shchodenna politychna, ekonomichna i literaturna hazeta [Nova Rada: political, economic and literary daily]. (1918, December 31. № 220). Kyiv [in Ukrainian].
- Ohiienko, I. (1949). Istoriiia ukrainskoi literaturnoi movy [History of the literary Ukrainian language]. Vinnipeh. Retrived from litopys.org.ua/ohukr/ohu25.htm <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu.htm> [in Ukrainian].
- Repiakhy* [Burdocks]. (1918). Kyiv. № 1–2 [in Ukrainian].
- Vidrodzhennia* : shchodenna bezpartiina demokratychna hazeta [Vidrodzhennia: daily non-party democratic newspaper]. (1918). Kyiv [in Ukrainian].
- Viktor Hryhorovych Dubrovskiy. (2008). In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy* [Encyclopedia of modern Ukraine] (Vol. 8. D1 – Dlia) (p. 492). Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Zykyun, N. I. (2017). Satyrychna publitsystyka periodu Ukrainskoi revoliutsii: evoliutsiia problemno-tematychnykh dominant [Satirical publicism of Ukrainian Revolution Times: evolution of problem and thematic dominant]. *Obraz : naukovi zhurnal*; Sumy; Kyiv : Sums'kyi derzhavnyi universytet : Instytut zhurnalistyky KNU imeni Tarasa Shevchenka. Vyp. 3 (25), p. 27–38 [in Ukrainian].

УДК 070.1:[070.16:2

СЕНСАЦІЙНІСТЬ ЧИ ПРАВДИВІСТЬ І ТОЧНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА АНАЛІТИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ РЕЛІГІЙНОЇ ТЕМАТИКИ (за публікаціями преси та інтернет-видань)

Ігор СКЛЕНАР

канд. н. із соц. комунік., доц.

Львівський національний
університет імені Івана Франкавул. Генерала Чупринки, 49
79001, Львів, Україна

e-mail: isklenar@gmail.com

© Скленар І., 2018

Релігійна інформація є малопомітною у щоденному потоці новин в різних типах мас-медіа. В Україні журналістика робить лише перші кроки до професійного висвітлення новин на релігійну тему, тому що після панування атеїстичного режиму ця тема була під забороною. Теперішній споживач інформації, окрім загального розуміння християнства та інших віросповідань, сприймає також різні стереотипи в медіа зі сфери релігії. Це зумовлено необізнаністю журналістів з її основними поняттями та методикою підготовки новин на релігійну тематику й принципів їх коментування. Якщо редакція професійно підходить до розгляду релігійної теми, яка має суспільно важливе значення, то це підвищує її вагомість у різні інтелектуальної аудиторії.

В статті здійснено короткий огляд релігійної інформації резонансного характеру для з'ясування того, чи правдивість і точність не поступається сенсаційності (на прикладі кількох тем). Медійні джерела для систематизації релігійної інформації в контексті цієї статті — це друковані ЗМІ (газети «День», «Дзеркало тижня. Україна», «Gazeta.ua», «Сьогодні», журнал «Український тиждень»), інтернет-видання risu.org.ua, УНІАН, «Українська правда».

В грудні 2017 року резонансними темами зі сфери релігії в мас-медіа України були: встановлення вихідного дня на Різдво за григоріанським календарем та думка папи Франциска щодо змісту одного зі стихів молитви «Отче наш». У фокусі автора статті — розгляд позитивних й негативних сторін публікацій на ці дві теми, аналіз їх заголовків, жанрових особливостей. Звернено увагу на ідеї й судження публіцистичних матеріалів. Запропоновано деякі шляхи покращення публікацій на релігійну тематику.

Ключові слова: релігійна тема, сенсація, правдивість, точність, медіа, друковані ЗМІ, інтернет-видання, Різдво за григоріанським стилем, папа Франциск, молитва «Отче наш».

SENSATIONALISM OR TRUTHFULNESS AND ACCURACY IN INFORMATION AND ANALYTICAL PUBLICATIONS ON RELIGIOUS TOPICS (on the materials of printed mass media and internet-publications)

Ihor Sklenar

Candidate of Science in Social Communications
Associate professor
Department of Theory and Practice of Journalism
Ivan Franko Lviv National University
49 General Chuprynka Str., 79001, Lviv, Ukraine
e-mail: isklenar@gmail.com

Religious information is little noticed in everyday news stream in different kinds of mass media. In Ukraine journalism takes only first steps to professional news reporting on religious problems, as after the atheistic regime supremacy this theme was banned. Contemporary information consumer, besides general understanding of Christianity and other religions, perceives different stereotypes of religious sphere from mass media. Journalists lack information on principal concepts and methodology of planning and preparing news comments upon them. If an editorial board takes seriously religious problems, which are socially important, then it increases the editorial board's status among intellectuals.

The article gives a short review of religious information for analyzing, whether truthfulness and exactness do not waive to sensational nature (on the example of several topics). Printed mass media (newspapers "Day" ("Den"), "Week's Mirror Ukraine", "Gazeta.ua", "Today" ("Segodnia") magazine, "Ukrainian week" ("Ukrainskyi tyzhden"), internet- sources risu.org.ua, UNIAN, "Ukrainian Truth" are the media sources for systematizing religious information in the context of this article.

In December, 2017 the resonance topics on religious sphere in Ukrainian mass media were: implementation of day-off on Christmas by Gregorian Calendar and Pope Francis's thoughts on the content of one of verses of "Our Father" prayer.

The analysis of positive and negative characteristics of publications on these two topics, their titles, genre peculiarities are in the focus of the article presented. Attention is paid to ideas and judgements, given in publicists' materials. The author offers some ways of improving publications on a range of religious topics.

Key words: *religious theme, sensation, truthfulness, exactness, mass media, printed mass media, Internet publications, Christmas by Gregorian Calendar, Pope Francis, "Our Father" prayer.*

Актуальність

Релігійна інформація в контексті інших потоків інформації займає всього кілька відсотків, проте її вплив на формування ціннісних орієнтирів людини XXI ст. важко переоцінити. Адже релігія охоплює й духовний світ людини, який сьогодні уражений з боку мас-медіа. Відомий американський колумніст Террі Меттінглі у статті «Влучити в ціль» наголошує, що лише інформація про скандали й конфлікти у християнському світі має шанс потрапити в ефір чи на шпальти видань (Бойко А., 2016, с. 23). На переконання авторитетної дослідниці релігійної журналістики А.А. Бойко, «Сенсації, скандали, які стосуються релігійних організацій або представників духовенства — ця тема є найпривабливішою для працівників медіа. Прагнення до висвітлення сенсацій і скандальних подій — у природі журналістики. І треба визнати, що релігійні організації подають чимало матеріалу для публікацій такого плану. Сексуальні та майнові скандали в католицькій церкві, фінансові й політичні — у православній; терористичні акти, які пов'язують із мусульманами; грабіжницькі фінансові піраміди, організовані особами, які позиціонують себе як протестанти... (Бойко, 2016, с. 79).

Ми ставимо собі за мету здійснити короткий огляд релігійної інформації резонансного характеру в період у грудні 2017 року для того, щоб з'ясувати, чи правдивість і точність не поступається сенсаційності (на прикладі кількох тем). При огляді релігійної інформації базовою медійною платформою стало найавторитетніше релігійне інтернет-видання в Україні — «Релігійно-інформаційна служба України» (risu.org.ua), зокрема новинна стрічка за вказаний період. Медійні джерела для систематизації релігійної інформації в контексті цієї статті — це друковані ЗМІ: газети «День», «Дзеркало тижня. Україна», журнал «Український тиждень» — опінієтворчі періодичні видання, зорієнтовані на аудиторію із критичним мисленням; газета «Gazeta.ua» і додаток до неї журнал «Країна» — зорієнтовані на широкі читацькі групи і мають ознаки напрямку «неожурналізм»; газета «Сьогодні» — одна з найтиражніших суспільно-політичних газет, яка має з 2014 року україномовну веб-сторінку і є гостро опозиційною до нинішньої влади; інтернет-видання — «Українська правда», інформаційна агенція УНІАН — мають щодня високий рейтинг відвідуваності з боку читацької аудиторії.

Результати дослідження

Кращі редакції світу сьогодні зорієнтовані у своїй редакційній політиці на стандарти, розроблені британською службою «Бі-бі-сі», серед яких — правдивість і точність; безсторонність і багатоманітність точок зору...» (Квіт С., 2008, с. 99). Чи дотримуються сьогодні цих стандартів журналісти, які висвітлюють релігійну тематику в світських медіа?

В теорії журналістикознавства розуміння цих стандартів щороку змінюється, як змінюється й сам інформаційний ринок, запити аудиторії та ін. Писати про правдивість і об'єктивність як засаду професійності журналіста у наукових текстах про журналістику і комунікацію сьогодні стало одним з «трендів». Навіть пересічному громадянину без вищої світи в епоху маніпуляцій і фейків стає зрозуміло про масове порушення цієї засади, в т. ч. у висвітленні релігійної інформації. Водночас частина авторитетних науковців ототожнюють «правдивість» і «об'єктивність». В контексті дослідження не ставимо знаку рівності між правдивістю та об'єктивністю і приймаємо аргументований погляд одного з кращих журналістикознавців періоду незалежності І. М. Михайлина, який в «Основах журналістики» наголошував: «Правдивість як засада діяльності журналіста передбачає достовірність і адекватність висвітлення ним фактів і подій, неупереджений підхід до відображення явищ життя. А здатність органів масової інформації подавати неспотворену картину дійсності сприймається як найважливіший вимір якісного рівня журналістики.» (Михайлин І., 2011, с. 235). На його думку, в українській журналістиці особливо наголошується на необхідності для досягнення об'єктивності збалансованої подачі новин, висвітлення позицій усіх учасників дискусії та надання їм слова для репрезентації своїх поглядів. «Категорія об'єктивності має бути усунута з журналістської теорії як цілком недосяжна ілюзія, але замість неї запроваджена категорія правди» (Там само, с. 238), — переконаний І. Михайлин.

Опрацювання журналістом інформації на релігійну тематику передбачає ті ж методи, що й до роботи з іншими потоками інформації. Ціла низка дослідників і практиків релігійної журналістики, релігієзнавців, які аналізують тему релігії в медіа (А. Бойко, А. Юраш, М. Балаклицький, Н. Гадьо, Ю. Лавриш, Т. Антошевський, Ю. Чорноморець, Л. Филипович та ін.), у своїх публікаціях наголошують: без ґрунтовної освітньої підготовки і бодай загальної обізнаності із важливими питаннями релігієзнавства та богослов'я правдиве і точне висвітлення релігійних подій є неможливе. Один з найкращих ватиканістів у сфері медіа Джон Аллен в 2012 році під час доповіді в Українському католицькому університеті у Львові зазначив: «Отже, пані і панове, якби ми жили у досконалому світі, у якому висвітлення Церкви через мас-медіа завжди було б урівноваженим, чесним, повним і точним, то було б чудово, це допомагало б нам бачити себе і уважно думати про виклики, з якими маємо справу. Однак... ми не живемо у досконалому світі. На жаль, те висвітлення церковних справ, яке отримуємо з великих світських джерел (у глобальному телебаченні, у глобальних часописах тощо), те висвітлення дуже часто є невірноваженим, неповним, нечесним і, що найбільш непростимо, неточним» (Аллен Д., 2014).

Проілюструємо це на прикладі резонансної у грудні 2017 року теми святкування Різдва Христового в Україні за григоріанським календарем. Як відомо, у листопаді 2017 року Верховна Рада встановила 25 грудня вихідним днем у державі. ЗМІ, обрані як об'єкт дослідження, відобразили цю подію короткими повідомленнями, яку також супроводжували й коментарі фахівців.

Точно відображає подію газета «День» від 25 грудня минулого року таким заголовком: «Сьогодні Україна святкує Різдво Христове за григоріанським календарем». («Сьогодні Україна ...», 2017). У «Дзеркалі тижня. Україна» факт президентського привітання із великим християнським святом означено заголовком: «Порошенко привітав українців із Різдва за григоріанським календарем» («Порошенко привітав...», 2017). Однією з методологічних помилок редакцій у висвітленні теми святкування став «поділ» Різдва на «католицьке» й «православне» — замість того, щоб пов'язувати його з питанням календаря. І такого підходу допустилося немало періодичних видань, сайтів, витворюючи в аудиторії неправильне розуміння календарного питання, пояснення якого, на нашу думку, потрібно робити не лише з нагоди встановлення вихідного на Різдво, а й протягом цілого року з допомогою коментарів, статей, авторами яких мали би бути не тільки журналісти, а й компетентні священнослужителі, провідні релігієзнавці, богослови.

У новинній стрічці інформаційно-аналітичного журналу «Український тиждень» від 25 грудня 2017 року розширена замітка містить такий заголовок: «Україна вперше офіційно святкує католицьке Різдво» («Україна вперше...», 2017). Заголовок газети «Сьогодні»: «Католицьке Різдво офіційно стало вихідним днем в Україні» («Католицьке Різдво...», 2017). Навіть якщо трактувати святкування народження Христа суто за конфесійною ознакою, то й таке відображення події ніяк не вписується у реалії українського конфесійного життя — УГКЦ святкує Різдво 7 січня, тобто за юліанським календарем.

Окремо проаналізуємо новинні матеріали на обраних сайтах стосовно святкування 25 грудня. На «Українській правді» міститься розширена замітка під заголовком: «Закон про вихідний 25 грудня отримав підпис спікера». У тексті допущено дві неточності: «закон про запровадження вихідного дня на католицьке Різдво», «про святкування Різдва двічі» («Закон про вихідний...», 2017). Останній факт потребує наступного уточнення: Різдво в Україні святкують за двома календарями, але тільки раз у році! В замітці новинної стрічки спецпроекту «Релігії» на сайті УНІАН заголовок такий: «У Києві на Софійській площі вперше святкуватимуть католицьке Різдво». Зміст першого речення повідомлення є правильним, чого не скажеш про сам заголовок: «У центрі столиці вперше урочисто 24 грудня святку-

ватимуть Святий вечір за Григоріанським календарем» («У Києві на Софійській...», 2017, 19 груд.).

На шпальтах «Gazeta.ua» у розширеній новині А. Кованди так оцінено подію у перспективі: «Католики й протестанти західного обряду повинні отримати гідні можливості для виявлення своїх релігійних почуттів» (Кованда А., 2017). У цьому новинному матеріалі наведено фахові коментарі — народного депутата України й водночас релігієзнавця Віктора Єленського, який лаконічно пояснив особливості святкування Різдва Христового, та економіста Олександра Савченка, який не спрогнозував негативні економічні наслідки нового вихідного. (Там само).

З-поміж журнальних публікацій, в яких проаналізовано факт нового вихідного і значення Різдва за григоріанським календарем, заслуговує уваги стаття публіциста Миколи Рябчука, в якій він акцентує на астрономічному і релігійному аспектах юліанського календаря: «Що далі в майбутнє, то Різдво за юліанським календарем буде ближче до весни й віддаленіше від зимового сонцестояння. А це вже суперечить не лише астрономічній букві, а й сакральному духові свята: адже Різдво має припадати на переломний момент календарного року... Юліанський календар, таким чином, не просто невіглаский і ретроградний з наукового погляду. Він ще й обскурантистський з погляду релігійного. Прикметно, що більшість освіченіших православних церков відмовилися від цієї архаїки і святкують Різдво за новочасним календарем. За фальшиву середньовічну «традицію» тримається на-самперед Російська церква» (Рябчук М., 2017). У дечому твердженні про «обскурантизм», можливо, трішки перебільшене, адже мільйони християн України — як православних Церков, так і УГКЦ, попри дотримання юліанського календаря, не є обскурантистами. Автор висловив переконання, що Україна, проголосивши офіційним святом Різдво за григоріанським календарем, «зробила ще один невеликий крок у бік від «поганої карикатури», званої «русским миром». Проте мусимо визнати: шлях, який їй іще належить пройти до «Європи» ... куди довший, ніж той, який Україна вже пододала, залишаючи закривавлену шкіру на кістлявих руках президента Путіна й патріарха Кірила» (Рябчук М., 2017). Отож, йдеться і про геополітичне значення встановлення вихідного дня на 25 січня. До речі, частина нашого вищого політикуму підхопила цю тезу про поступовий відхід України від Росії завдяки вихідному 25-го грудня

Історик і журналіст Олександр Зінченко в глибокій за аналізом й історичними екскурсами статті на порталі «Історична правда» «Неправильне Різдво. Який календар (НЕ) бреше?» теж вдається до стереотипу: «...окрім нас Різдво два рази на рік (вид. наше. — І. С.) святкують іще тільки 4 країни». Аналізуючи астрономічне обчислення святку-

вання народження Христа за юліанським календарем, О. Зінченко дотримується тієї ж думки, що й М. Рябчук: «...Різдво поступово повзе у бік літа! Це є хорошою новиною тільки для православних австралійців: у них нарешті з'явиться шанс відсвяткувати Різдво взимку, а не в розпал спеки» (Зінченко О., 2017). Це одна з найпомітніших аналітичних публікацій на українських інтернет-виданнях, в якій системно й комплексно розглянуто взаємозв'язок обчислення Різдва і Пасхи за григоріанським календарем. О. Зінченко наводить хронологію «календарного» святкування Різдва Христа в драматичному для нас ХХ столітті: «Українська Центральна Рада прийняла 12 лютого 1918 року «Закон про заведення на Україні числення часу по новому стилю і перевод годинників на середньо-європейський час». Згідно із цим законом, після 15 лютого наступало 1 березня 1918 року. Того ж самого дня Україна перейшла на європейський час і опинилася у одному часовому поясі із Берліном і Віднем» (Зінченко О., 2017). Як зауважує автор статті: «... І на дореволюційних календарях, і на післяреволюційних — Різдво позначене у один і той самий день: 25 грудня» (Там само).

Інший приклад релігійної теми, яку редактори й журналісти окремих друкованих ЗМІ й інтернет-видань трактували дещо поверхово і не зовсім коректно, — це висловлювання папи Франциска щодо тексту молитви «Отче наш». Оскільки стандарти підготовки новини передбачають посилання на першоджерело інформації, то, згідно із блогом римо-католицького священника Петра Балого на сайті РІСУ «Отче наш» з іншої сторони», в контексті обраного для аналізу прикладу була подія: «6 грудня 2017 року на італійському каналі TV2000, що належить Католицькій Конференції Єпископів Італії, велася передача «Отче наш». Ведучий, о. Марко Поццо, розмовляв з Папою Франциском про Молитву Господню, яка називається з перших її слів, тобто «Отче наш». Папа там висловив думку, що переклад останнього, сьомого, вірша не відповідає суті цієї молитви і богослов'ю про Бога Отця. Йдеться про вислів «і не введи нас у спокусу». Папа Франциск так прокоментував свою увагу про невластивий переклад: «Це я падаю, а не Він мене штовхає в спокусу, аби подивитися, як я впав. Батько так не поводиться, батько відразу допомагає встати». І потім додав, вже більш конкретно: «Тим, хто вводить тебе у спокусу, є сатана, це його заняття» (Балог П., 2017). На думку о. Петра, дехто (окремі журналісти, редактори — уточнення наше) потрактував такі слова про Молитву Господню як сенсацію, зміну традиції, революцію... Блогер Петро Балого зазначає, що публічні висловлювання в Церкві чи, тим паче, певні зміни у літургії з'являються набагато пізніше, аніж в біблеїстиці. Хоча за кілька днів до цього інтерв'ю (3 грудня 2017 року), під час літургії у Франції вжили саме таку, відновлену, версію перекладу молитви «Отче наш». А за рік до цього таку зміну запровадили й у Бельгії (Ба-

лог П., 2017). Не вдаючись до мовного аналізу перекладів Господньої молитви різними мовами, що, зрештою, осмислює о. Петро, в рамках нашої статті спробуємо з'ясувати, в якій площині проблема неточного висвітлення питання про «Отче наш» у наших ЗМІ.

Спочатку про друковані медіа. Посилаючись на британський щоденний таблоїд «Mirror», газета «День» на своєму сайті у короткій новині під довгим заголовком «Папа Римський Франциск пропонує змінити текст перекладів однієї з основних і найвідоміших християнських молитов «Отче наш» («Папа Римський пропонує...», 2017) цілком точно відтворює думку папи щодо цього важливого питання. Водночас редакція «Gazeta.ua» виставила на сайті новину під назвою «Слова молитви «Отче наш» пропонують змінити» («Слова молитви...», 2017). Якщо порівнювати обидва заголовки новин, то тут бачимо змістову відмінність, а в другому випадку ще й множину, хоча сам текст новини на «Gazeta.ua» точно відповідає суті інтерв'ю папи, за винятком першого речення: «Папа Римський Франциск хоче змінити найвідомішу в християнстві молитву «Отче наш». далі йде посилання на повідомлення масової щоденної британської газети «Daily Mail» («Слова молитви...» 2017). На нашу думку, слово «хоче» одразу вказує на якесь майбутнє рішення папи щодо зміни тексту молитви.

Цілком неточно відображає подію заголовок новини також від 8 грудня минулого року на сайті газети «Сьогодні»: «Папа Римський вирішив змінити молитву «Отче наш» («Папа Римський вирішив...» 2017). Тут вже йдеться не про намір єпископа Рима, а про рішення, якого насправді немає! Посилаючись на ту ж газету «Daily Mail», редактори стрічки «Сьогодні» вживають слово «провокаційний» у стосунку до думки папи про переклад молитви «Отче наш». Чи в цьому випадку йдеться про неточний переклад першоджерела, чи радше про бажання показати сенсацію, — питання риторичне.

До речі, новинні стрічки газети «Дзеркало тижня», «Українського тижня» проігнорували висловлювання папи Франциска про неправильний переклад молитви.

Серед інтернет-видань обмежимося лише прикладом із спецпроєкту «Релігії» на сайті УНІАН. Заголовок частково правдиво відображає подію: «Папа Римський не згоден зі змістом молитви «Отче наш» і пропонує правки» («Папа Римський не згоден...», 2017). Проте під час інтерв'ю із главою Католицької Церкви на італійському телеканалі не йдеться про незгоду папи із текстом цілої молитви. На відміну від новинних стрічок обраних друкованих ЗМІ, редакція «Релігії-УНІАН» взяла за основу повідомлення російського інформгентства «РИА Новости». В умовах інформаційної війни з боку Росії, такий підхід до першоджерел аж ніяк не професійний, у штаті УНІАН, очевидно, є аналітики, які читають зарубіжні стрічки новин...

Аналізуючи наведені приклади, ми мали намір привернути увагу не лише до неточного відображення перекладу чи необхідності пошуку першоджерела інформації (а чому б не сайт італійського телеканалу TV2000?), а й до методології роботи з резонансною релігійною інформацією. Чому на згаданих ресурсах немає коментаря компетентного священнослужителя римо-католицької Церкви, який має відповідний науковий ступінь у бібліистиці чи літургії? На прикладі блогу о. Петра Балага, ми бачимо зворотній процес: фахове пояснення важливої релігійної теми сталося після того, як стрічки новин на сайтах друкованих ЗМІ та новини на інтернет-виданнях «зарясніли» повідомленнями про «зміну тексту молитви «Отче наш» з боку папи. У цьому випадку доречними є твердження фахівця із релігійної журналістики, директора РІСУ Т. Антошевського: «Скандали — це одна з улюблених тем журналістів. Журналістика — це також бізнес. Заробляти гроші на «мирних» новинах набагато важче, ніж на скандалах. Такі правила диктують не тільки медіа, а і його «споживачі» («Ми живемо...», 2017).

Один з прикладів, який міститься у розділі «Скандали» на новинних стрічках медій різного типу, — це затримання п'яного священнослужителя за кермом або спричинення ним ДТП із сумними наслідками. Такі факти стають тенденцією в новинних стрічках інтернет-видань. Це аморально, коли священнослужителі як благовісники Євангелія поводяться саме так, але, з погляду повноти відображення події та її оцінки, наші журналісти переважно обмежуються констатацією факту нещасних випадків (і такі трапляються) і рідко звертаються за коментарем до керівництва релігійних організацій чи відслідковують їхні рішення щодо покарання винуватця (а вони теж є!). 27 грудня 2017 року суспільно-політичний сайт «Курс» (Івано-Франківськ) повідомив про те, що священник на своєму авто врізався у «Фольксваген», будучи у стані алкогольного сп'яніння («Священником, який...», 2017). Цю новину того ж дня у вечірніх новинних випусках підхопили провідні телеканали України. З іншого боку, як наголошують дослідники теми релігії в медіа, Церкви і релігійні організації недостатньо уваги приділяють власному представленню в інформаційному просторі України. Коли сенсація чи скандал в медіа, пов'язані з окремим священнослужителем, Церквою чи релігійною організацією, викликають резонанс, то, за словами директора РІСУ Тараса Антошевського, «Церква не повинна боятися негативних матеріалів про себе. Деколи медіа є «лікарем», який може поставити «діагноз», знайти «хворобу», на яку потрібно відреагувати» («Ми живемо...», 2017).

На нашу думку, «мирні» новини на релігійну тематику в новинних стрічках є іноді світлом на тлі суцільного негативу. Якщо прокладати місток до двох прикладів, які були у фокусі нашого аналізу, то достатньо згадати велику кількість заходів, пов'язаних із святкування-

ням Різдва, або висловлювання папи Франциска про релігію і віру в сучасному світі, які журналістам можна так би мовити розбирати на цитати...

Журналіст-ватиканіст Джон Аллен сформулював такі принципи доброго журналістського ремесла: «... принципів доброго журналістського ремесла є чотири (подібно до того, як ми говоримо про чотири ознаки Церкви: одна, свята, апостольська, соборна) — це рівновага, чесність, повнота і, що найважливіше, точність. Рівновага — треба висвітлити всі точки зору і не ставати на бік якоїсь одної з них. Чесність — не працювати карикатурно чи стереотипно, а описувати людей так, щоб вони самі себе впізнали. Повнота означає подавати історію повністю, а не частково. Точність — це відданість фактам, перевірка фактів» (Аллен Д., 2014).

Висновки

На нашу думку, коли неточність має місце в релігійній тематиці, то необізнаний у тонкощах релігійних вчень і середньостатистичний читач в Україні створює у своїй уяві неправильне розуміння певного явища чи ситуації в сфері релігії. Водночас якщо редакція професійно підходить до розгляду релігійної теми, яка має суспільно важливе значення, то це підвищує її вагомість у зрізі інтелектуальної аудиторії.

Здійснений аналіз дозволяє нам зробити висновок про те, що необхідно дотримуватися точності і, водночас, повноти відображення релігійної інформації, адже численні мас-медійні приклади — і з трактуванням встановленого нового вихідного на Різдво за григоріанським календарем, і з висловлюванням папи Франциска про потребу переглянути речення в молитві «Отче наш» — далеко не завжди відповідають змісту самої новини, перекручують правду. Тому твердження Д. Аллена про «непростимо неточне» висвітлення релігійних подій, як бачимо, має реальне підґрунтя.

Редакціям друкованих ЗМІ варто звернути увагу на покращення змісту новинних повідомлень і також розширення тематичної палітри публікацій на релігійну тематику.

ЛІТЕРАТУРА

- Аллен, Д. (2004). Церква та світські ЗМІ — «однаково винуваті». *Патріярхат : греко-католицьке аналітичне видання*, № 2 (441). Взято з <http://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalnu/tserkva-ta-svitski-zmi-odnakovo-vynuvati>.
- Балог, П. (2017, 17 груд.). Про молитву «Отче наш» з іншого боку. *RISU: релігійно-інформаційна служба України. Блоги*. Взято з: <https://risu.org.ua/ru/index/blog/~Petro+Balog/69410>.
- Бойко, А. (2016). *Релігійна журналістика*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
- Закон про вихідний 25 грудня отримав підпис спікера. *Українська правда*. (2017, 21 листопада). Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2017/11/21/7162799>.

- Зінченко, О. (2017, 24 груд.). «Неправильне Різдво. Який календар (НЕ) бреше?» *Українська правда. Історична правда*. Взято з <http://www.istpravda.com.ua/columns/2017/12/24/151819>.
- Католицьке Різдво офіційно стало вихідним днем в Україні. (2017, 02 груд.) *Сьогодні*. Взято з <https://ukr.segodayna.ua/politics/katolicheskoe-rozhdestvo-oficialno-stalovyhodnym-dnem-v-ukraine-1095448.html>.
- Квіт, С. (2008). *Масові комунікації*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Кованда, А. (2017, 17 листоп.). «Демократичний крок» — експерти прокоментували оголошення 25 грудня вихідним. *Gazeta.ua*. Взято з https://gazeta.ua/articles/life/_demokratichnij-krok-eksperti-prokomentuvali-ogoloshennya-25-grudnya-vihidnim/804092.
- «Ми живемо у світі, де всі про всіх усе знають», — кілька тез про Церкву в об'єктиві медіа. (2017, 02 листоп.). *Українська Греко-Католицька Церква : офіційний сайт*. 2017, 02 листоп. Взято з http://ugcc.ua/articles/mi_zhivemo_v_sviti_de_vsi_pro_vsih_vse_znayut_kilka_tez_pro_tserkvu_v_obiektivni_media_80935.html.
- Михайлин, І. (2011). *Основи журналістики*. 5-те вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури.
- Папа Римський вирішив змінити молитву “Отче наш”. (2017, 08 груд.). *Сьогодні.ua*. Взято з <https://ukr.segodayna.ua/world/europe/papa-rimskiy-reshil-izmenit-molitvu-otche-nash-1096982.html>.
- Папа Римський не згоден зі змістом молитви “Отче наш” і пропонує правки. (2017, 08 груд.). *УНІАН. Спецпроект «Релігії»*. Взято з <https://religions.unian.ua/catholicism/2287129-papa-rimskiy-hoche-zminiti-molitvu-otche-nash.html>.
- Папа Римський пропонує змінити текст перекладів молитви “Отче наш”. (2017, 08 груд.). *День*. Взято з <https://day.kyiv.ua/uk/news/081217-papa-rimskiy-proponuye-zminyty-tekst-perekladiv-molytvu-otche-nash>.
- Порошенко привітав українців із Різдвом за григоріанським календарем. (2017, 24 груд.). *Дзеркало тижня. Україна*. Взято з https://dt.ua/UKRAINE/poroshenko-privitav-ukrayinciv-iz-rizdvom-za-grigoriyansim-kalendarem-264381_.html.
- Рябчук, М. (2017, 27 груд.). Ми майже порвали з «руським миром». Але шлях до «Європи» — ще довший. *Gazeta.ua. Країна*. Взято з https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_mi-majzhe-porvali-z-russkim-mirom-ale-shlyah-do-evropi-schedovshij/811763.
- Священником, який у стані сп'яніння вчинив ДТП у Франківську, виявився протоієрей УПЦ КП (2017, 27 груд.). *Курс*. Взято з https://kurs.if.ua/news/svyashchenikom_yakyy_u_stani_spyaninnya_vchynyv_dtp_u_frankivsku_vvyavvysya_protoiirey_upts_kp_61488.html.
- Слова молитви “Отче наш” пропнують змінити”. (2017, 08 груд.). *Gazeta.ua*. Взято з https://gazeta.ua/articles/life/_slova-molitvi-otche-nash-proponuyut-zminiti/808267.
- Сьогодні Україна святкує Різдво Христове за григоріанським календарем. (2017, 25 груд.). *День*. Взято з <https://day.kyiv.ua/uk/news/51217-sogodni-ukrayina-svyatkuye-rizdvo-hrystove-za-grigoriyanskym-kalendarem>.
- У Києві на Софійській площі вперше святкуватимуть католицьке Різдво. (2017, 19 груд.). *УНІАН. Спецпроект «Релігії»*. Взято з <https://religions.unian.ua/catholicism/2306811-u-kyevi-na-sofijyiskiy-ploschi-vpershe-svyatkuvatimut-katolitske-rizdvo.html>.
- Україна вперше офіційно святкує католицьке Різдво. (2017, 25 груд.). *Тиждень.ua*. Взято з <http://tyzhden.ua/News/206557>.

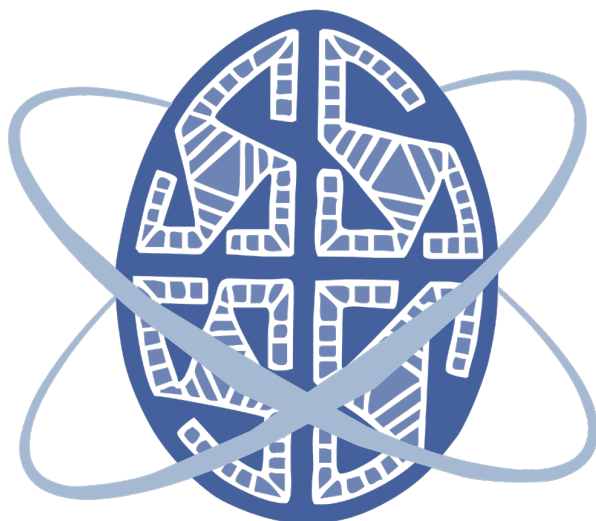
REFERENCES

- Allen, D. (2014). Tserkva ta svitski ZMI — «odnakovo vynuhati» [Church and secular Mass media — «identically guilty»]. *Patriiarkhat : hreko-katolytske analitychne vydannia*, № 2 (441). Retrieved from <http://www.patriiarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/tserkva-ta-svitski-zmi-odnakovo-vynuhati/> [in Ukrainian].
- Baloh, P. (2017, Desember 1). Pro molytvu «Otche nash» z inshoho boku [About prayer “Our Father” on the other hand]. *RISU: religiozno-informacionnaja sluzhba Ukrainy. Blogi*. Retrieved from <https://risu.org.ua/ru/index/blog/~Petro+Balog/69410> [in Ukrainian].
- Boiko, A. (2016). *Relihiina zhurnalistyka : pidruchnyk* [Religious journalism]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
- Katolytske Rizdvo ofitsiino stalo vykhidnym dnem v Ukraini [Catholic Christmas officially became a day-off in Ukraine]. (2017, Desember 2). *Sehodnia*. Retrieved from <https://ukr.segodnya.ua/politics/katolicheskoe-rozhdestvo-oficialno-stalo-vyhodnym-dnem-v-ukraine-1095448.html> [in Ukrainian].
- Kvit, S. (2008). *Masovi komunikatsii* [Mass communications]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
- Kovanda, A. (2017, November, 17). «Demokratychniy krok» — eksperty prokomentuvaly oholoshennia 25 hrudnia vykhidnym [«Democratic step» — experts commented on announcement on December, 25 as a weekend]. *Gazeta.ua*. Retrieved from https://gazeta.ua/articles/life/_demokratichnij-krok-eksperti-prokomentovali-ogoloshennya-25-grudnya-vihidnim/804092 [in Ukrainian].
- «My zhivemo u sviti, de vsi pro vsikh use znaiut», — kilka tez pro Tserkvu v obiektyvi media [«We live in the world, where everybody knows everything about everybody — a few thises about Church in the lens of media]. (2017, November 02). *Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva : ofitsiyni site*. Retrieved from http://ugcc.ua/articles/mi_zhivemo_v_sviti_de_vsi_pro_vsih_vse_znaiut_kilka_tez_pro_tserkvu_v_obiektivni_media_80935.html [in Ukrainian].
- Mykhailyn, I. (2011). *Osnovy zhurnalistyky* [Basics of journalism]. 5 ed. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Papa Rymskiy ne zghoden zi zmistom molytvu “Otche nash” i proponuie pravky [The Pope does not agree with maintenance of prayer «Pater our” and offers corrections]. (2017, Desember 08). *UNIAN. Spetsproekt «Relihii»*. Retrieved from <https://religions.unian.ua/catholicism/2287129-papa-rimskiy-hoche-zminiti-molitvu-otche-nash.html> [in Ukrainian].
- Papa Rymskiy proponuie zminyty tekst perekladiv molytvu “Otche nash” [The Pope suggests changes in translations of prayer «Pater our»]. (2017, Desember 08). *Den*. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/news/081217-papa-rymskiy-proponuye-zminyty-tekst-perekladiv-molytvu-otche-nash> [in Ukrainian].
- Papa Rymskiy vyrishyv zminyty molytvu “Otche nash” [The Pope decided to change prayer “Pater our”]. (2017, Desember 08). *Sohodni*. Retrieved from <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/papa-rimskiy-reshil-izmenit-molitvu-otche-nash-1096982.html> [in Ukrainian].
- Poroshenko pryvitav ukraintsiv iz Rizdvom za hryhorianskym kalendarem [Poroshenko greeted Ukrainians with Christmas by Hryhorian calendar]. (2017, Desember 24). *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina*. Retrieved from https://dt.ua/UKRAINE/poroshenko-pryvitav-ukrayinciv-iz-rizdvom-za-grigorianskim-kalendarem-264381_.html [in Ukrainian].
- Riabchuk, M. (2017, Desember 27). My maizhe porvaly z «russkym myrom». Ale shliakh do «Ievropy» — shche dovshyi [We almost broke off with the “The Russian world”. But

- the way to «Europe» is still long]. *Gazeta.ua. Kraina*. Retrieved from https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_mi-majzhe-porvali-z-russkim-mirom-ale-shlyah-do-evropische-dovshij/811763 [in Ukrainian].
- Slova molitvy “Otche nash” proponuiut zminyty [Words of prayer «Pater our» are offered to be changed]. (2017, Desember 08). *Gazeta.ua*. Retrieved from https://gazeta.ua/articles/life/_slova-molitvi-otche-nash-proponuyut-zmyniti/808267 [in Ukrainian].
- Sohodni Ukraina sviatkuie Rizdvo Khrystove za hryhorianskym kalendarem [Today Ukraine celebrates Christmas dominical by a Hrehorian calendar]. (2017, Desember 25). *Den*. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/news/51217-sogodni-ukrayina-svyatkuyez-rizdvo-hrystove-za-grygorianskym-kalendarem> [in Ukr.].
- Sviashchenkom, yakyy u stani spianinnia vchynyv DTP u Frankivsku, vyavyvsya protoierei UPTs KP [The archpriest of Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchy appeared a priest, who being drunk, caused a transport incident in Ivano-Frankivsk]. (2017, Desember 27). *Kurs*. Retrieved from https://kurs.if.ua/news/svyashchenkom_yakyy_u_stani_spyaninnya_vchynyv_dtp_u_frankivsku_vyavyvsya_protoierey_upts_kp_61488.html [in Ukrainian].
- U Kyievi na Sofiiskii ploschi vpershe sviatkuvatymut katolytske Rizdvo [In Kyiv on the Sofia Square Catholic Christmas will be celebrated for the first time]. (2017, December, 19). *UNIAN. Spetsproekt «Relihi»*. Retrieved from <https://religions.unian.ua/catholicism/2306811-u-kyievi-na-sofiyskiy-ploschi-vpershe-svyatkuvatimut-katolytske-rizdvo.html> [in Ukrainian].
- Ukraina vpershe ofitsiino sviatkuie katolytske Rizdvo [Ukraine officially celebrates catholic Christmas for the first time]. (2017, Dseember 25). *Tyzhden.ua*. Retrieved from <http://tyzhden.ua/News/206557> [in Ukrainian].
- Zakon pro vykhidnyi 25 hrudnia otry mav pidpys spikera [A law on a day-off on December, 25 got the signature of the Speaker]. (2017, November, 21). *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2017/11/21/7162799/> [in Ukrainian].
- Zinchenko, O. (2017, Desember, 24). «Nepravylne Rizdvo. Yakyy kalendar (NE) breshe?» [«Wrong Christmas. What calendar does (NOT) lie?»] *Ukrainska pravda. Istorychna pravda*. Retrieved from <http://www.istpravda.com.ua/columns/2017/12/24/151819/> [in Ukrainian].

ЗАРУБІЖНІ ЗМІ

FOREIGN MASS MEDIA



УДК 070:061.25 (477)«19»

**ІВАН ОГІЄНКО ТА
ОУН У КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ
ДІАСПОРНОЇ
ЖУРНАЛІСТИКИ
XX століття****Михайло ЛЕЦКІН**

канд. філол. н., проф.

Житомирський державний
університет ім. Івана Франкавул. Бердичівська, 40
10002, Житомир, Україна

e-mail: michaelangelo@i.ua

© ЛЕЦКІН М., 2018

У статті здійснено спробу віднайти — нехай не прями, а опосередковані — персоналізовані докази зв'язків видатного українського інтелектуала Івана Огієнка (православного митрополита Іларіона) з діячами Організації українських націоналістів. Приділяється увага співпраці Івана Огієнка та діячів ОУН у тогочасних медійних виданнях. Автором глибоко проаналізовані інтелектуальні контакти та листування Івана Огієнка з Євгеном Онацьким, який, як представник українського студентства, увійшов до складу Центральної Ради (став одним із наймолодших її членів і досить швидко був призначений до її Секретаріату, брав активну участь у Всеукраїнському національному конгресі, скликаному Центральною Радою в Києві. Значну увагу науковець приділяє контактам Івана Огієнка з автором «Гімна ОУН» Олесем Бабієм, з редактором і дописувачем газети «Український голос» Юрієм Кошельняком, цікаві взаємини з українським інтелектуалом, письменником, хіміком за фахом Леонідом Мосендзом, листування Івана Огієнка з українським громадським і політичним діячем, Президентом УНР в екзилі Миколою Плав'юком. У статті не оминаються увагою і контакти Івана Огієнка із Миколою Величковським — економістом, професором, редактором «Українського квартальника». Автор оприлюднює велику кількість невідомих листів, важливих для розуміння тогочасних процесів та зв'язків між ОУН та УПА.

Автором статті відкривається поле для подальших наукових розвідок, а подальші дослідження цієї проблеми можуть призвести до більш глибокого з'ясування зв'язків видатного українця Івана Огієнка — митрополита Іларіона — з Організацією українських націоналістів.

Ключові слова: Іван Огієнко, Організація українських націоналістів, митрополит Іларіон, «Український квартальник», «Український голос».

IVAN OHIIENKO AND UNO IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN DIASPORA JOURNALISM OF THE XXth CENTURY

Mykhailo Letskin

Candidate of Philology, Professor
Ivan Franko Zhytomyr State University
40 Berdychiv Str., 10002, Zhytomyr, Ukraine
e-mail: michaelangelo@i.ua

In the article an attempt is made to find – even though not direct, but indirect – personalized proofs of connections of outstanding Ukrainian intellectual Ivan Ohiienko (orthodox Metropolitan Ilarion) with leaders of Ukrainian Nationalists' Organization. Special attention is paid to Ivan Ohiienko's and UNO leaders' cooperation in mass media publications of that time. The author gives thorough analysis of intellectual contacts and correspondence of Ivan Ohiienko and Yevhen Onatskyi, who, as a representative of Ukrainian students, entered the body of Central Council (Tsentralna Rada) and became one of its youngest members, very soon he was appointed to its Secretariat, took an active part in All-Ukrainian National Congress, which was convoked by Central Council in Kyiv. The author pays great attention to the contacts of Ivan Ohiienko with the author of "UNO Hymn" Oles Babii, with the editor and correspondent of "Ukrainian Voice" (Ukrainian Holos) newspaper Yuri Koshelniak, interesting contacts with Ukrainian intellectual, writer, chemist by profession Leonid Mosendz, correspondence of Ivan Ohiienko with Ukrainian public and political figure, President of UNR in exile Mykola Plaviuk. The author analyzes Ivan Ohiienko's contacts with Mykola Velychkovskyi – an economist, professor, editor of "Ukrainian Quarterly". The author of the article promulgates a great number of unknown letters, important for understanding of processes and contacts between UNO and UIA (Ukrainian Insurgent Army).

The article suggests a wide field for further scientific researches, which can lead to more thorough and detailed analysis of the connections of outstanding Ukrainian Ivan Ohiienko – Metropolitan Ilarion – with Ukrainian Nationalists' Organization.

Key words: Ivan Ohiienko, Ukrainian Nationalists' Organization, Metropolitan Ilarion, "Ukrainian Quarterly", "Ukrainian Voice".

Постановка проблеми

Те, що професор Іван Іванович Огієнко (митрополит Іларіон, 1882–1992) був ідеологом націоналізму (не в радянсько-лайливому й підміненому значенні (Коммунист. 2012, № 36), а в розумінні науково-популярному), нині не потребує багатослівних доказів — варто звернутися лише до таких його постулатів: «Найголовніша і найсвятіша ідея українського народу, від давніх віків унаслідувана, це — Незалежна Українська Держава» (Огієнкові Афоризми..., 1996, с. 43); «Реальна національна свідомість завжди веде й до волі державної, це — світовий закон» (с. 45); «Нація — це найсильніша всенародна організація, що найповніше приносить народові користі політичні й духовні» (с. 44). У Радянському Союзі тверезо розуміли націоналістичну спрямованість діяльності І. Огієнка: не випадково більшовицькі публіцисти «у своїх статтях, фейлетонах, памфлетах «розвінчували»... «буржуазно-націоналістичних і уніатських виродків типу Ярослава Стецька та Івана Огієнка» (Фасоля Т.).

Аналіз останніх публікацій

Безпосередньо тема «Іван Огієнко та ОУН», за нашими даними, в науковій літературі та журналістиці практично не розглядалася. Єдине — але дуже важливе — свідчення щодо нашої теми становить стаття Д. Веденеєва (2003).

Мета й завдання статті

Метою нашої розвідки є прагнення показати, як процитовані та подібні сентенції І. Огієнка пов'язували його з діяльністю такою націоналістичною інституцією, як ОУН. Інтерес до теми підсилюється тим, що ця організація була бойовою, тоді як І. Огієнко протягом другої половини 30-х — першої половини 40-х років ХХ ст. був ієрархом Української православної церкви у ворожому середовищі — спочатку під юрисдикцією Польщі, а пізніше гітлерівської Німеччини, отже, він, допомагаючи виживати українцям Підляшшя, не міг офіційно вступати у відкриті стосунки з ОУН — силою антипольською та антинімецькою; він навіть так висловлювався з цього приводу: «Треба сильно боятися політики в Церкві, бо вона легко доведе народ до безодні» (Огієнкові Афоризми і Сентенції..., 1996, с. 40). Тож ми вирішили простежити ці стосунки опосередковано — крізь призму зв'язків Івана з персоналіями (переважно літераторами), які проявили себе в діяльності ОУН. Спутнім нашим завданням є констатація того, як проблема «Іван Огієнко та ОУН» відбивалася в тогочасних українських медіа.

Виклад основного матеріалу

1919 року урядова делегація Української Народної Республіки їде до Парижа на Мирну конференцію, що завершувала Першу світову війну. Членом цієї високої делегації був 25-річний Євген Онацький (1894–1979), що за два роки до цього, в 1917 р., як представник

українського студентства, увійшов до складу Центральної Ради (став одним із наймолодших її членів (Народжені Україною. Т.2, 2002) і досить швидко був призначений до її Секретаріату, брав активну участь у Всеукраїнському національному конгресі, скликаному Центральною Радою в Києві (Смогоржевська І., 2009), причому там він міг зустрітися з І. Огієнком, бо про цей конгрес, як про доленосну подію, Іван Іванович пізніше свідчив у автобіографії з деякими описовими деталями, які роблять його очевидцем, якщо не учасником: «1917. 19–21.III. н. ст. (6–8. IV ст. ст.). Перший всеукраїнський Національний Конгрес (1500 люда, в залі Купецького зібрання) обирає членів до Центральної Ради й оголошує її найвищою владою в Україні» (Огієнко І., 2002, с.23).

Після участі в Паризькій мирній конференції, коли стала очевидною поразка тодішніх українських визвольних змагань, Є. Онацький із дружиною перебрався до Риму й залишився там, очолив пресове бюро української дипломатичної місії, заснував і редагував газету «Голос України» (італійською мовою «La voce del Ucraina») як часопис цієї місії [Провід]. Незабаром Євген став італійським представником щойно створеної Організації українських націоналістів (1929–1943 рр.) (Енциклопедія Українознавства, 2001, с. 295), провідним співпрацівником друкованого органу ОУН «Розбудова нації» (виходив у Празі). Це почалося з того, що у 1929 році Євген знайомиться з Головою Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) полковником Євгеном Коновальцем, найближчим часом стає одним із його близьких співробітників та дорадників, згодом призначається представником ОУН в Італії. Саме Є. Коновалець особисто запросив Онацького вступити до лав Організації, відзначивши після знайомства його незламний дух. Їх пов'язувала не тільки спільна діяльність, але й особиста дружба. Євген Онацький послідовно відстоював свою позицію — прикласти всі зусилля для визволення України від окупантів, викривав політику комуністичного імперіалізму. Долучення молодого, здібного політика до ОУН треба вважати закономірним явищем. По довголітніх світоглядних шуканнях Є. Онацький себе «віднайшов» і прийняв ідеологію українського націоналізму. Він (псевдоніми «Дометенко», «Винар», «Італ», «Тарас») бере активну участь у видавництві вже згаданого націоналістичного журналу «Розбудова Нації», який видавався у Празі одним з ідеологів українського націоналізму Миколою Сціборським (похованим у Житомирі), долучається до унапрявлення закордонної політики ОУН і розбудовує міжнародні зв'язки організації (Щербак Ю., 2012). Про важливе місце Є. Онацького у структурі ОУН писав С. Бандера в автобіографії: «До Італії я поїхав перший, в першій половині 1940 р. Був у Римі, де станицею ОУН керував проф. Є. Онацький» (Бандера С., 1993, с. 11).

Відомий огієнкознавець Зиновій Тіменик заявив про митрополита Іларіона — професора Івана Огієнка: “Залишаються наразі малознаними його зв’язки з... Є. Онацьким (Рим, Буенос-Айрес)...” (Тіменик З., 1997, с. 190)... Якщо зв’язки малознані, — значить, вони все-таки мали місце. Протягом 1912–1917 рр. Є. Онацький навчався на історико-філософському (історико-філологічному) факультеті Київського університету («Провід Організації...», 2012), де як студент міг зустрічатися з доцентом І. Огієнком (Енциклопедія Українознавства, 2001, с. 294). У міжвоєнний період і під час Другої світової війни Є. Онацький був кореспондентом різних українських емігрантських часописів, у тому числі Сполучених Штатів Америки та Канади: «Новий клич», «Новий шлях», «Новий час», «Діло», «Свобода», «Український голос».

У вересні 1943 року німецька окупаційна влада в Італії заарештувала Є. Онацького, як визначного українського націоналістичного діяча, за його постійні критичні висловлювання на адресу ідеології та практики німецького націонал-соціалізму в Україні. Ув’язнення тривало до кінця війни. Є. Онацький був у полі зору І. Огієнка, оскільки в жовтні 1958 р. місячник “Віра і культура” опублікував невеличкий (двосторінковий) матеріал митрополита “Берестейська Унія 1596 року”, в якому йшлося про критику видань “Український голос” та “Праця” на відповідну статтю з “Української малої енциклопедії” Є. Онацького (Тіменик З., 1997, с. 215). По війні Є. Онацький емігрував до Аргентини. 1947 року він став редактором і директором тижневика «Наш клич», альманаху «Відродження» (опублікував тут низку статей, включно з літературознавчими (Народжені Україною, 2002)), щомісячника «Дзвін».

Жив і творив після Другої світової війни на еміграції український поет Олесь Бабій (1897–1975). Він уважно стежив за життям України й особливо за визвольними змаганнями на її теренах. Сам він після участі в цих змаганнях поміняв вогнепальну зброю на перо. Він належав до тих представників потужної хвилі нової української літератури на Галичині, й досі мало вивченої, мало відомої сучасному читачеві, які перед Першою світовою війною друкувалися в періодичних виданнях і колективних збірниках “Бомба”, “Козацький голос”, “Червона калина”, “Срібні струни”, “Стрілецькі пісні” та інших. Разом із В. Бобинським, Р. Купчинським та Ю. Шкрумеляком він у Львові 1922 року організував групу українських поетів-символістів “Митуса”, яка згодом почала випускати однойменний журнал. У Празі О. Бабій увійшов до складу редакції видання “Національна думка” і згодом очолив її ([URL: uk.wikipedia.org/wiki/Бабій_Олесь_Йосипович](http://uk.wikipedia.org/wiki/Бабій_Олесь_Йосипович)).

О. Бабієві належить «Гімн ОУН», який через його пафос та малу поки що поширеність вартий того, щоб його повністю процитувати (і якому в органі ОУН — часописі «Розбудова нації» — передували такі слова:

«Із надісланих проектів тексту гімну ОУН прийнято проект, поданий одним із наших найвизначніших поетів (Олесь Бабій — автор), що за-проторений у ворожій тюрмі» (Кучерук О., 2008, с. 23):

Зродились ми великої години,
З пожеж війни і з полум'я вогнів —
Плакав нас біль по втраті України,
Кормив нас гніт і гнів на ворогів.
І ось ідемо в бою життєвому,
Тверді, міцні, незламні, мов граніт —
Бо плач не дав свободи ще нікому,
А хто борець — той здобуває світ.

Не хочемо ні слави, ні заплати —
Заплатою нам розкіш боротьби:
Солодше нам у бою умирати,
Як жити в путах, мов німі раби.
Доволі нам руїни і незгоди —
Не сміє брат на брата йти у бій.
Під синьо-жовтим прапором свободи
З'єднаєм весь великий наїрід свій.

Велику правду для усіх єдину
Наш гордий клич народові несе:
«Батьківщині будь вірний до загину,
Нам Україна вища понад все!».
Веде нас в бій борців упавших слава —
Для нас закон найвищий та наказ:
Соборна Українська Держава —
Вільна, міцна, від Тиси по Кавказ

(«Провід Організації...», 2012).

Коли на теренах Польщі за дуже складних обставин Другої світової війни вдалося відновити Українську православну церкву, то архієпископом Холмським та Підляським став Іван Огієнко, інтронізований восени 1940 р. під чернечим ім'ям Іларіона. Маючи відповідне священицьке оточення, архієпископ не полишав і своєї діяльності професора-україніста, тому й оточив себе найближчими його серцю світськими інтелектуалами. В числі останніх у цей час воєнного лихоліття опинився й Олесь Бабій (Тіменик З., 1997, с. 41–44), поеми якого видання 1927 року були в особистій бібліотеці Івана Огієнка (Ляхоцький В., 2000, с. 384).

Наприпочатку радянсько-німецької війни до міста Проскурів (нинішній обласний центр Хмельницький) прибув Юрій Кошельняк (1902–1996). Він зайнявся на окупованій німцями й румунами українській території журналістикою — став у Проскуріві, на рідному для

нього Поділля, редактором і, зрозуміло, дописувачем газети «Український голос», яка виходила з вересня 1941 р. Ось як пізніше характеризував цю газету один із її тогочасних авторів:

«Це була справжня українська газета, яких за радянської влади годі було й сподіватися. Звісно, в ній віддавалась певна вимушена данина німецькій владі, але... часопис ніс на своїх сторінках український дух і найголовнішу мету для кожного українця — побудову своєї незалежної держави». При газеті діяв (поки німці не занепокоїлися) сильний осередок Організації українських націоналістів. В редакції націоналістична робота проводилася активно й відкрито, сюди надходила зі Львова й розповсюджувалася по окрузі література, тут читали газету «Наступ», що видавалася у Празі, та інші українські видання, тут здійснювалися зустрічі з активістами окружної організації ОУН.

За словами В. Горбатюка, «кожне число газети «Українське слово»... просто всуціль пройняте українським духом, прагненням пробудити в читача почуття патріотизму, гордості за свій народ, спонуканням прилучитися до боротьби за його свободу, праці задля його розцвіту... Звичайно, як і до війни та після неї українські газети змушені були славословити й підносити радянську владу, «вождя всіх народів» Сталіна, так і цей часопис робив реверанси в бік «непереможного німецького війська» і «фюрера» Адольфа Гітлера, але вони губилися за потужним українським духом». Ось відповідні назви передових статей, написаних особисто редактором Ю. Кошельняком: «Будь гордий, що ти українець!», «За моральність в українській родині», «Надолужити прогаяне на культурному фронті», «Пам'яті героїв під Базаром», «Нація». Можна навести промовисту цитату з однієї такої статті, яка багато говорить про національно-політичні погляди Ю. Кошельняка: «У сірій осінній ранок 1 листопада 1918 року на вежі столиці Західної України — Львова залопотів гордо український державний жовто-блакитний прапор». В газеті розповідалося про класиків української літератури, друкувалися художні твори місцевих авторів. Ю. Кошельняк вів рубрику, присвячену Проскурівському драматичному театрові.

Після початку гітлерівських репресій проти ОУН Ю. Кошельняк звільнився від редагування газети у Проскурові й наприкінці червня 1942 р. переїхав до міста своєї студентської юності — Кам'янець-Подільського — і став тут також редактором української газети, яка друкувалася видавництвом «Подільянин», а згодом і директором цього видавництва. Тут він публікується переважно на театральні теми, інколи виступає з поезіями (так, 22 червня 1943 р. надруковано його вірш «Дума») (Ганущак В.).

Юрій мав щастя бути протягом 1918–1920 рр. студентом історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського університету (професор Іван Іванович Огієнко зорганізував та очолював цей перший

український державний виш), безпосереднім учнем професора (Листування Митрополита..., 2006, с. 295). Опинившись наприкінці Другої світової війни в Західній Німеччині (Там само, с. 295, 546), займався редакційно-видавничою справою і з цього приводу декілька років мав обапільне листування з І. Огієнком. У нашому розпорядженні є один дуже шанобливий лист Ю. Кошельняка з м. Новий Ульм від 12 вересня 1947 р. до І. Огієнка, який щойно облаштувався в Канаді; автор листа описує свою нелегку “одіссею” після того, як він розлучився з І. Огієнком 1920 року, і це послання проливає яскраве світло на постать І. Огієнка як педагога та організатора української вищої школи: “Високоповажний пане професоре!

...Мені приємно читати Ваші листи, бо вони пригадують мені мої студентські роки... слухав Ваші лекції з історії української мови, з діалектології.

Не прийміть це за якесь спеціальне “кадіння”, але Ваші лекції справляли на нас, студентську молодь, незабутнє вражіння і вплив, як змістом, так і блискучою формою. Особисто я на все життя залишився вдячним професурі і в першу чергу Вам за той прометеїв вогонь національних і людських ідеалів, що його запалив у моїй душі Кам’ян[ець]-Под[ільський] Університет.

Пізніше, як український інтелігент з тавром “петлюрівського студента”, зазнав я чимало поневірянь. Маючи замолоду замилювання до літератури і публіцистики, мусів я, проте, тамувати в собі це внутрішнє покликання, бо першу ж спробу служіння громаді пером диктаторська влада зустріла в багнети, і ледве виплутався я з халепи.

Тепер аж, коли кращі роки здоров’я минули (хоч мені лише 46 років), дістав я змогу вільного служіння суспільству тим, в чому я чую себе літератора і публіциста. Не знаючи напевно, чи Ви акуратно дістаєте “Українські Вісті”, то ж я висилаю Вам статті, що вже з погляду започаткованої “У[країнськими] В[істями] дискусії на тему “Соціалізм і наша боротьба” (свою статтю посилаю у відбитку, бо вона вийде друкована через 2 дні) і два витинки з “Укр[аїнських] Вістей” — мої публіцистичні статті. Мені хочеться про них почути Вашу думку. Взагалі я хотів би дістати з Вами якнайтісніший зв’язок — адже ми, європейська укр[аїнська] еміграція (та власне, що в Німеччині) мабуть, лише то... перебудемо, а з весною муситимемо шукати притулку десь у Ваших теперішніх Палестинах, ген за океаном. А там, дивись, Ви, може, щось і допомогти зможете “старому кам’янчанинові”, а цей кам’янчанин може чимсь прислужитися б і Вам. Ви ж бо людина з невигаслим громадсько-політичним наставленням і збираєтеся поновити видання “Рідної мови”, де філологів і публіцистів напевно місце знайшлося б.

Бо ж самі розумієте, який з мене на старості років лісоруб чи фермер?

Ну, проше, годі писати, бо мій робочий день і так затягнувся.

З правдивою пошаною

Ю. Кошельняк...” (Листування митрополита..., 2006, с. 294–295).

У листі були згадані статті автора з газети “Українські вісті”, які він надіслав митрополитові. Назвемо їх: “За стислість і окремість теми (Про що нам слід дискутувати)” — відгук на статтю майже однофамільця І. Кошелівця про статтю І. Макаренка; “Вселюдські ідеали і національний геній” — про творчість Т. Шевченка та І. Франка; «”Біла ідея” і чорні діла» — критична рецензія на статтю А.Невського з російської газети “Посев” “А. И. Деникин и Белая идея”.

І. Огієнко відповів Ю. Кошельняку на цей лист.

Намір Ю. Кошельняка “шукати притулку десь у Ваших теперішніх палестинах, ген за океаном” через деякий час здійснився, і він перебрався — щоправда, не до Канади, а до Сполучених Штатів Америки (Костюк Г., 1994, с. 546). Тут він і став знаним в українському літературному середовищі поетом, прозаїком, теоретиком літератури, публіцистом, активним культурно-громадським діячем під псевдонімом Анатоль Юриняк. Він друкувався в часописах “Свобода”, “Народна воля”, “Українське життя”, “Український Прометей”, “Овид”. Творчість Ю. Кошельняка не залишалася поза увагою української критики Америки. Так, у листопаді 1987 р. в часописі “Молода Україна” О.Коновал опублікував до 85-ліття письменника статтю (Ганущак В.).

Український інтелектуал-письменник, хімік за фахом Леонід Мосендз (1897–1948) був людиною політичної активності. Революційний вихор 1917 року застав 20-річного Л. Мосендза невідповідно до сприйняття й розуміння подій, бо “до 1918 року я був російським (не малоросійським) патріотом”, але “за один місяць з мене був український націоналіст”. 1922 року він перебирається у славнозвісні Подебради (Чехословаччина), наступного року стає студентом хіміко-технологічного факультету тамтешньої Української господарської академії, тут зав’язується його дружба з Є. Маланюком (Панченко В., Куценко Л., 1996, с.42), разом вони видають студентський сатиричний журнал “Подебрадка” (Куценко Л., 2005, с. 142). На еміграції з самого її початку Л. Мосендз був визнаний як український поет, у Подебрадах разом із Оленою Телігою, Євгеном Маланюком, Юрієм Кленом, Олегом Ольжичем входив до поетичної “квадриги”, яка гуртувалася навколо журналу “Літературно-науковий вісник” (Панченко В., Куценко Л., 1996, с. 47). У листах Л. Мосендза до видавця Є.-Ю. Пеленського (1931–1934 рр.) дається характеристика журналу “Вогні”, йдеться про просвітницьку роль українських видань. У 1933 р. він дає згоду стати одним із авторів-белетристів у запланованому до видання варшавському журналі (Костюк Г., 1994, с. 274, 279–280). Л. Мосендз в 1940–1943 рр. входить до авторського колективу празького журналу “Пробоем” (с. 254).

Л. Мосендз став членом Легії українських націоналістів — передвісниці ОУН. Оскільки це питання не цілком просте, процитуємо тут розвідку С. Федорчука:

«Зокрема, Українська мала енциклопедія професора Євгена Онацького подає таку інформацію про те, що Леонід Мосендз «був одним з засновників Легії Українських Націоналістів у Празі, що пізніше послужила підставою для створення ОУН (до якої, зрештою, Мосендз не увійшов)».

Однак, питання про те, чи був Леонід Мосендз членом ОУН, залишається відкритим. Один з найбільших сучасних дослідників творчості та життя Леоніда Мосендза, Ігор Набитович, припускає таку імовірність і навіть наводить дані про ймовірність зустрічей письменника зі Степаном Бандерою та Ярославом Стецьком.

12 листопада 1925 року в Подебрадах була створена Легія Українських Націоналістів, вона складалася переважно з вихідців з Наддніпрянської України на чолі з Миколою Сціборським.

Під час навчання в академії Леонід Мосендз не приховував своєї належності до організації, його часто бачили з членським знаком Легії. Він мав вигляд щита, охопленого ланцюгом як символом соборності, а з-під щита виднілися руків'я й кінець леза меча, що перехрещував щит. На щиті був напис: «Думка — думкою, меч — мечем».

Саме від Легії Українських Націоналістів виникла традиція привітання «Слава Україні!», а в минулому було вітанням Кінного полку Чорних Запорожців.

Український дослідник правоконсервативних рухів в Україні ХХ століття Петро Мірчук зараховує Леоніда Мосендза до провідних членів Легії Українських Націоналістів — однієї з предтеч створення Організації Українських Націоналістів.

Зиновій Книш, покликаючись на Ю. Артюшенка, навіть стверджує, що Леонід Мосендз був автором публіцистичних статей у журналі «Державна нація», який видавала Легія Українських Націоналістів. Наскільки це позначилося на письменникові, стало його життєвим «вірую», можуть свідчити його поетичні та прозові твори... Це стосується його поезій, надрукованих у «Літературно-Науковому вістнику», і його дебюту в короткій прозі — «Людина покірна», що вийшов друком у нерегулярному часописі Легії Українських Націоналістів «Державна нація» (Федорчук С., 2013).

Перші (віртуальні, як сказали б нині) контакти І. Огієнка та Л. Мосендза ми фіксуємо на етапі 30-х років. Видаючи у Варшаві протягом 1933–1939 рр. український щомісячний журнал «Рідна мова», Іван Огієнко з 1939 р. започаткував у ньому рубрику «Денник літературної критики. Нові видання», і чільним критиком тут виступає сам І. Огієнко. В поле його критичної уваги, серед доробку інших українських

авторів, попадають і твори Леоніда Мосендза. В той драматичний час професор-видавець не міг не реагувати загострено на відсутність громадянських мотивів у тодішніх відомих йому поетичних текстах Л. Мосендза, публічно вказуючи на це авторові (Тіменик З., 1997, с. 84–85). Звісно, подібні критичні стріли не сприяли зближенню критика та об'єкта критики...

1946 року Л. Мосендз лікувався від сухот у Швейцарії. Там у той час мешкав І. Огієнко й теж лікувався, тож між ними зав'язалося було листування, проявом чого є наступний лист Л. Мосендза до митрополита Іларіона (Івана Огієнка) від 7 квітня 1946 р.:

“Ваше Високопреосвященство!

Дякую щиро за дарунок Евангелії, що я сьогодні одержав, і за Архипастирське благословлення.

Поручаючи себе батьківським молитвам Вашого Високопреосвященства.

Вітаю з пошаною

Ваш відданий (!) Мосендз Леонід” (Листування митрополита..., 2006, с. 342).

Незабаром знову перетинаються (і знову складно) творчі долі І. Огієнка (Іларіона) та Л. Мосендза. 1947 року, відразу по прибутті до Канади, І. Огієнко — митрополит Іларіон — починає видавати журнал “Слово істини”, що був задуманий як “народний християнський місячник”. Брак автури після руйнівної світової війни спричинився до того, що практично до 80 відсотків матеріалів на сторінках часопису належали перу самого митрополита. Це викликало невдоволення з боку певної частини української еміграції, серед якої надто помітною постаттю був уже визнаний, видатний письменник Л. Мосендз. Він піддавав дошкульній критиці поетичні твори Владики Іларіона, які той рясно друкував у “Слові істини”; Л. Мосендз вважав цю поезію неякісною й написав на твори митрополита знущальну рецензію (Тимошик М., 2000, с. 487). Він вважав неприпустимим те, що поеми православного ієрарха друкувалися в католицькому Парижі, і ту згадану вже нами обставину, що видавець-редактор журналу є водночас і чільним автором видання. А між тим сам Л. Мосендз не дуже і прагнув поповнити собою число авторів “Слова істини”, бо його релігійний світогляд вагався між православ'ям і протестантизмом та окультизмом, тож і митрополит, великий поціновувач поезії, не міг у православному часописі друкувати вірші, не вповні православні.

Втім, ці творчі та світоглядні суперечності не заважали Владисі Іларіону надавати Л. Мосендзові гуманітарну допомогу, а поетові — приймати її (Мицик Ю., 2007, с. 165). Ось красномовне підтвердження цього. Навесні 1947 р. до митрополита звернувся мешканець Інсбрука, учасник українських національно-визвольних змагань

1917–1921 рр. М. Росляк з таким педантично-детальним (бо йшлося про гроші) листом:

“Ваша Ексцеленціє.

Від кількох місяців в санаторії в Швейцарії в місцевості Молтте (Бльоной) перебуває на лікуванні український поет доктор Леонід Мосендз. На кошти його лікування наша Централя за згодою пана доктора Голана, коли він перебував у Швейцарії в грудні 1946, зложила в Міжнародному Червоному Хресті в Женеві 200 дол. з суми, яка була призначена ЗУАДК в Філядельфії на харчову допомогу для українських скитальців в Австрії. Ту суму Міжнародний Комітет Черв. Хреста в Женеві вплатив відтак до Дирекції названої санаторії, де від довшого часу до сьогодні п. доктор Леонід Мосендз перебуває.

Тепер звернулись до мене приятелі п. доктора Мосендза в Інсбруці і поінформували мене, що доктор Мосендз знайшовся в тій санаторії в невідрадних умовах, бо з тих грошей, які були первісно призначені тільки на прохарчування, тепер мають бути покриті рівно ж кошти лікарського нагляду і опіки в висоті по 3 швайц. франки денно, що значно збільшило кошти удержання п. доктора Мосендза в тій санаторії і з тої причини сума 200 дол. не може вистарчити на кошти лікування на протяг часу, який первісно був подуманий.

Подаючи повище до ласкавого відома Вашої Ексцеленції, я дуже прошу ласкаво заінтересуватися справою дальшого перебування в названій санаторії п. доктора Мосендза та по можливості допомогти йому у всякій справі, якщо можливо з міжнародних фондів, які можна на терені Швейцарії на повищу ціль виеднати. Якщо дійсно дальший побут п. доктора Мосендза на терені Швейцарії був би утруднений для браку відповідних фондів, прошу ласкаво допомогти йому повернути до Австрії, якщо це відповідає плянам і бажанням п. доктора Мосендза.

Прочу дуже Вашу Ексцеленцію дарувати мені, що я осмілююся з тою справою звертатись з проханням до Вашої Ексцеленції та турбувати їх тою справою, бо йде тут про культурного діяча, який своєю дотеперішньою літературною працею зобов'язує нас заопікуватись ним та в міру можливості йому допомогти. Сподіваючись, що Ваша Ексцеленція знайдуть належне зрозуміння до того мого прохання та присвятять хвилюку вільного часу для провірення повищої справи та в міру можливості допоможуть хворому поетові, остаюсь з висловами глибокої пошани та відданости доктор Михайло Росляк” (Листування митрополита..., 2006, с. 420).

І митрополит Іларіон відгукнувся на цей заклик, бо 10 червня 1947 р. М. Росляк писав йому: “Сердечно дякую за повідомлення в справі п. доктора Леоніда Мосендза, передане мені листом Вашої Ексцеленції з дня 19.5 ц. р.” (Там само, с. 421).

Величківський Микола Іванович (1882–1976) — економіст, закінчив Житомирський комерційний інститут, працював у галузі сільського господарства, був професором Київського університету. Після нападу Німеччини на СРСР встановив контакти з ОУН (мельниківцями), 5 жовтня 1941 р. створив та очолив Українську Національну Раду. До її складу увійшли члени різних політичних напрямів — від гетьманців до націоналістів. Керівним ядром стала президія, до якої, крім професора М. Величківського, ввійшли інженер Антон Баранівський, геолог Іван Дубина і член проводу ОУН Осип Бойдуник. На прес-конференції разом з В. Багазієм М. Величківський проголосив відновлення української державності, а А. Мельника — єдиним законним головою України, що було негативно сприйнято німецькою владою. 6 лютого 1942 року київське гестапо заарештувало М. Величківського, але рейхсміністр окупованих територій А. Розенберг, побоюючись зайвого погососу, наказав випустити його із в'язниці. М. Величківський у квітні 1944 р. очолив поновлену у Львові УНРаду. У 1951 р. М. Величківський разом з сім'єю переїздить до США і живе в Нью-Джерсі. Він редагував «Український кварталник», де друкував і власні матеріали» (Листи громадських..., 2011, с. 630).

17 грудня 1941 р. І. Огієнко одержав наступного листа:

«м. Київ, 27 листопада 1941 р.

ДО АРХИЄПІСКОПА ІЛАРІОНА В ХОЛМІ.

Високопреосвященний Владико!

Охоче користуюсь нагодою, щоб Вам передати цього листа. Було б бажано поговорити з Вами в різних справах, а особливо релігійних. Одначе все це описати в листі неможливо і незручно, а тому було бажано, щоб Ви особисто завітали до нас до Києва, де Вас радо повітаємо.

Якщо б Ви з яких-небудь причин не могли до нас скоро приїхати, просимо прислати свого повноваженого для обговорення релігійних справ.

З пошаною до Вас,

Голова Української Національної Ради

Проф. Микола Величківський

м. Київ 27.XI.1941 р.» (Листи громадських..., 2011, с. 257–258).

Лист свідчить про те, що, як православний ієрарх, І. Огієнко (архієпископ Іларіон) користувався великою повагою в усій Україні, про те, що на нього чекали в дерадянізованому Києві, що з його думкою рахувалися — в тому числі і в середовищі ОУН.

Микола Васильович Плав'юк (1927–2012) — український громадський і політичний діяч, Президент УНР в екзилі (1989–1992) (Там само, с. 678). У роки гітлеровської окупації України брав участь у діяльності націоналістичного підпілля, увійшов до складу 2-ї Української дивізії УНА. Наприкінці II Світової війни переїхав до Німеччини, був рефе-

рентом від студентства Проводу ОУН («Провід Організації...», 2012). З 1949 р. проживав у Канаді. Один із провідних членів ОУН (М), за ініціативою якої створено Конференцію українських політичних партій і організацій (КУППО). З 1979 до 2012 р. — голова Проводу українських націоналістів та ОУН (М) — зокрема, 1993 року в Києві XII Великий Збір Українських Націоналістів обрав М. Плав'юка Головою ОУН («Провід Організації...», 2012). 1989 року він став віце-президентом УНР в екзилі. Того ж року після смерті М. Ливицького обраний Президентом УНР в екзилі (Листи громадських..., с. 678). Завдяки його піклуванню виходили друком матеріали з архіву ОУН.

Для нас великий інтерес становлять наступні два листи, підписані М.Плав'юком і адресовані митрополитові Іларіону — свідчення високої поваги української націоналістичної громадськості Канади до адресата й духовної спорідненості з ним; згадування ж у другому листі особи О. Штуля-Ждановича перекидає місток у зв'язках І. Огієнка — митрополита Іларіона — від ОУН до УПА, про що йтиметься в одній із наступних наших розвідок:

«м. Торонто, 18 березня 1957 р.

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ КАНАДИ

ІНКОРПОРОВАНЕ

ПРЕЗИДІЯ

Торонто, Онт[аріо] 18 березня 1957 р.

ДО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШОГО ВЛАДИКИ

МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

ГОЛОВИ УКРАЇНСЬКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

У КАНАДІ,

Вінніпег, 101 Катедрал Аве[ню]

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!

Президія Українського Національного Об'єднання Канади має велику шану довести до відома Вашого Високопреосвященства, що в днях 18, 19, і 20-го травня 1957 р. у Торонто відбудуться Ювілейні Святкування 25-ліття існування і діяльності Українського Національного Об'єднання у Канаді, під почесним Патронатом їх Ексцеленції Прем'єра Канади Вельмишановного [Луї-Сент] Лорана.

Президія Українського Національного Об'єднання Канади має велику шану просити Ваше Високопреосвященство про уділення Благословення для Ювілейних Святкувань Українського Національного Об'єднання Канади.

Великою честю для нашої організації було б, якщо Ваше Високопреосвященство змогли б взяти особисту участь у Ювілейних Святкуваннях 25-ліття УНО Канади.

Для відзначення Ювілею УНО відбудуться в Торонто окремі імпрези, а саме: в суботу 18 травня ц. р. Ювілейний Бенкет в Домі УНО у

Торонто, в неділю 19 травня ц. р. Фестиваль УНО в колізею на виставовій площі при участі З'єдинених Хорів УНО, симфонічної оркестри і других мистецьких сил. В неділю вечером відбудеться вручення Пропамятних Грамот членам УНО і Братніх Організацій, які 25 років працювали в рядах організації.

До участі у Ювілейних Святкуваннях є запрошені представники Федерального Уряду, послы федерального і провінційних парламентів, та другі визначні особи політичного і суспільно-громадського життя.

Остаємо із виявами глибокої пошани і відданості.

ЗА ПРЕЗИДИЮ Українського Національного Об'єднання Канади

Микола Плав'юк — Президент

[підпис]

Євген Мاستикаш — керівник канц[елярії]

[підпис]» (Листи громадських..., 2011, с. 457).

«Президія Українського Національного Об'єднання Канади

м. Торонто, 29 серпня 1966 р.

НАЦІЯ ПОНАД УСЕ! НАША СИЛА В НАС САМИХ!

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ КАНАДИ

ІНКОРПОРОВАНЕ

ПРЕЗИДІЯ

Торонто, 29 серпня 1966 [року]

ДО БЛАЖЕННІЙШОГО ІЛАРІОНА

МИТРОПОЛИТА УКРАЇНСЬКОЇ

ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ВСІЄЇ КАНАДИ

в Вінніпегу, Ман[ітоба]

Блаженнійший Владико!

Президія Українського Національного Об'єднання Канади, має велику шану запросити Ваше Блаженство взяти особисту участь у характері почесного гостя у Крайовому з'їзді Українського Національного Об'єднання і братніх організацій, що відбудеться у днях від 8 до 10 жовтня 1966 р. в Торонто.

З нагоди Крайового з'їзду УНО відбудеться дня 8 жовтня 1966 р. о 6.30 год. конференційний бенкет в концертній залі — готелю Роял Йорк у Торонто.

Президія Українського Національного Об'єднання Канади має велику шану просити Ваше Блаженство до участі в конференційному бенкеті в характері почесного гостя.

Почесними промовцями на конференційному бенкеті будуть: дост[ойний] Ж. Маршан, федер[альний] Міністер Горожанства й Іміграції, вельмишановний Голова ПУН, Олег Штуль-Жданович з Європи.

До участі в Конференційному Бенкеті є також запрошені представники провінційного Уряду Онтаріо, Сенатори, Послы Федерального

парляменту Канади та другі визначні особи політичного і суспільно-громадського життя.

Президія Українського Національного Об'єднання буде вважати великою честю вітати Ваше Блаженство на конференційному бенкеті УНО в Торонто. Просимо Ваше Блаженство про Архипастирське Благословенство і привітання, яке Президія УНО бажає помістити в конференційній програмі УНО.

Остаємо з виявами глибокої пошани і відданости за Президію УНО Канади

М. Плав'юк Голова

М-р Є. Мاستикаш, Секретар» (Листи громадських..., 2011, с. 609–610).

Митрополит Іларіон відмовився взяти участь в урочистостях через недугу, але надіслав своє благословіння.

Висновки

У передньому слові ми зазначили, що І. Огієнко — митрополит Іларіон — «не міг вступати у відкриті стосунки з ОУН». Але конспіративні стосунки в нього були, про що свідчить наступне (щоправда, тут ідеться водночас і про політичну організацію ОУН, і про військову організацію УПА, які, втім, були взаємопов'язані): «Член ОУН(М) Я. Кравчук... отримав... завдання підшукати авторитетну людину — посередника у переговорах з УПА. У пошуках кандидатури Я. Кравчук зустрівся у Хелмі з відомим діячем культури, митрополитом Іларіоном (І. Огієнком). Останній погодився допомогти у підборі посередника» (Веденеев Д., 2003). Отже, подальші дослідження цієї проблеми можуть призвести до більш глибокого з'ясування зв'язків видатного українця Івана Огієнка — митрополита Іларіона — з Організацією українських націоналістів. Крім того, варто буде проаналізувати згадування про ОУН (і бандерівців, і мельниківців) у повоєнному (після 1945 р.) епістолярії І. Огієнка.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабій Олесь Йосипович. Взято з https://uk.wikipedia.org/wiki/Бабій_Олесь_Йосипович.
- Бандера, С. (1993). Мої життєписні дані. *Вбивство Степана Бандери*. Львів: Червона калина.
- Веденеев, Д. (2003). Розвідувальна діяльність Української Повстанської Армії (1943–1945). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*, № 10, С. 381–414.
- Ганущак, В. *З довічного ув'язнення*. Взято з www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=75.
- Енциклопедія українознавства для школярів і студентів*. (2001). (Авт.-уклад. В. В. Оліфіренко та ін.). Донецьк: Сталкер.
- Качкан, В. (1998). Хай святиться ім'я твоє: українознавство та пресологія (XIX — перша половина XX ст.). Книга третя. Львів: Фенікс.
- Коммунист*. 2012. № 26.
- Костюк, Г. (1994). Образотворець “времени лютого”. *Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст. Книга друга*. Київ: Рось.

- Куценко, Л. (2005). Дон Кіхот із Кам'янця-Подільського. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник : серія історична та філологічна*. Вип. II. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет.
- Кучерук, О. (2008). Символіка Організації українських націоналістів. *Нумізматика і фалеристика*, № 1.
- Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910–1969*. (2011). (Упоряд.: І. Преловська та ін.). Київ: Вид-во ім. Олени Теліги.
- Листування митрополита Іларіона (Огієнка)*. (2006). (Упоряд. о. Юрій Мицик, проф., д-р іст. н.). Київ: Києво-Могилянська академія.
- Ляхоцький, В. (2000). *Тільки книжка принесе волю українському народові...: книга, бібліотека, архів у житті та творчості Івана Огієнка (митрополита Іларіона)*. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги.
- Мицик, Ю. (2007). Місячник "Слово істини" як джерело до вивчення життя й творчості митрополита Іларіона (І. Огієнка). *Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона (Огієнка)* (Упоряд.: архієпископ Дмитрій (Рудюк), В. Ляхоцький). Київ: Київ. православ. богослов. акад. УПЦ КП.
- Народжені Україною: меморіальний альманах : у 2-х т. Т. 2*. (2002). (с. 264–265). Київ: Євроімідж.
- Огієнко, І. (2002). *Моє життя : автобіографічна хронологічна канва*. Житомир: Полісся.
- Огієнкові афоризми і сентенції*. (1996). (Упоряд., вступ. сл. і покажч. З. Тіменика). Львів: Ін-т народознавства НАН України.
- Панченко, В., Куценко, Л. (1996). «Євангеліє чужих піль...»: подорож до двох вигнанців. Кіровоград.
- Провід Організації Українських Націоналістів. Вічна пам'ять Миколі Плав'юку. (2012, 16 берез). *Слово Просвіти*.
- Смогоржевська, І. (2009). Законодавча діяльність Української Національної Ради. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. № 18.
- Тимошик, М. (2000). "Лишуть навіки з чужиною...": митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. Вінніпег ; Київ: Український православний Собор Св. Покрови: Наша культура і наука.
- Тіменик, З. (1997). *Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). 1882–1972 : життєписно-бібліографічний нарис*. Львів.
- Фасоля, Т. *Художнє осмислення героїчної боротьби ОУН-УПА у фольклорі та художній літературі*. Взято з <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-110F32B086C6E/list-B8AFBC4326>
- Федорчук, С. (2013, лют. 14). «Птах високого лету». Леонід Мосендз: від світогляду до творчості. *Українська правда. Історична правда*.
- Щербак, Ю. (2012, верес 13). Передчуття тексту. *Літературна Україна*.

REFERENCES

- Babii Oles Yosypovych. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Babii_Oles_Yosypovych [in Ukrainian].
- Bandera, S. (1993). *Moi zhyttiepyzni dani. Vbyvstvo Stepana Bandery* [My life data. Murder of Stepan Bandera]. Lviv: Chervona kalyna.

- Entsyklopediia ukrainoznavstva dlia shkoliariv i studentiv* [Encyclopedia of Ukrainian Studies for Schoolchildren and Students]. (2001). (V. V. Olifirenko et al. Eds). Donetsk: Stalker [in Ukrainian].
- Fasolia, T. *Khudozhnie osmyslennia heroichnoi borotby OUN-UIA u folklori ta khudozhnii literaturi* [Artistic comprehension of the OUN-UIA heroic struggle in folklore and fiction]. Retrieved from <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-110F32B086C6E/list-B8AFBC4326> [in Ukrainian].
- Fedorchuk, S. (2013, February 14). «Ptakh vysokoho letu». Leonid Mosendz: vid svitohliadu do tvorchosti [“Bird of high fly”. Leonid Mosendz: from the outlook to creativity]. *Ukrainska pravda. Istorychna pravda* [in Ukrainian].
- Shcherbak, Yu. (2012, September 13). Predchuttia tekstu [Premonition of the text]. *Literaturna Ukraina* [in Ukrainian].
- Hanushchak, V. *Z dovichnoho uviaznennia* [From life imprisonment]. Retrieved from ukrcenter.com/library/read.asp?id=75 [in Ukrainian].
- Kachkan, V. (1998). *Khai sviatytsia imia tvoie : ukrainoznavstvo ta presologiiia (XIX — persha polovyna XX st.). Knyha tretia* [Let your name be holy: Ukrainian and the press studies (XIX — first half of the XX century). The third book]. Lviv: Feniks [in Ukrainian].
- Kommunist* [Communist]. 2012. № 26 [in Russian].
- Kostiuk, H. (1994). *Obrazotvorets “vremeny liutoho”. Ukrainske slovo: khrestomatiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky XX st. Kn. 2* [Ukrainian word: textbook of Ukrainian literature and literary criticism of the twentieth century. B. 2]. Kyiv: Ros [in Ukrainian].
- Kucheruk, O. (2008). Symvolika Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv [Symbolics of the Organization of Ukrainian Nationalists]. *Numizmatyka i falerystyka*. № 1 [in Ukrainian].
- Kutsenko, L. (2005). Don Kikhot iz Kamiansia-Podilskoho [Don Quixote of Kamianets-Podilskiy]. In *Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk : seriia istorychna ta filologichna* [Ivan Ohiienko and modern science and education: scientific collection]. Vyp. II. Kamianets-Podilskiy: Kamianets-Podilskiy derzhavnyi universytet [in Ukrainian].
- Liakhotskyi, V. (2000). *Tilky knyzhka prynese voliu ukrainskomu narodovi...: knyha, biblioteka, arkhiv u zhytti ta tvorchosti Ivana Ohiienka (mytropolyta Ilariona)* [Only the book will bring the freedom to the Ukrainian people ...: a book, library, archives in the life and work of Ivan Ohiienko (Metropolitan Ilarion)]. Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Telihy [in Ukrainian].
- Lystuvannia mytropolyta Ilariona (Ohiienka)* [Correspondence of Metropolitan Hilarion (Ohiienko)]. (2006). (Compiler o. Yurii Mytsyk, prof., doctor of History). Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
- Lysty hromadskykh diiachiv, predstavnykiv ukrainskoi nauky, kultury i tserkvy do Ivana Ohiienka (mytropolyta Ilariona) 1910—1969* [Letters of public figures, representatives of Ukrainian science, culture and church to Ivan Ohiienko (Metropolitan Ilarion) 1910–1969]. (2011). (I. Prelovska et al. Eds.). Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Telihy [in Ukrainian].
- Mytsyk, Yu. (2007). Misiachnyk “Slovo istyny” yak dzherelo do vyvchennia zhyttia y tvorchosti mytropolyta Ilariona (I. Ohiienka) [Monthly “The Word of Truth” as a source for the study of the life and work of Metropolitan Ilarion (I. Ohiienko)]. *Naukovyi zbirnyk, prysviachenyi 125-richchiu z dnia narodzhennia mytropolyta Ilariona (Ohiienka)* [Scientific collection devoted to the 125th anniversary of the birth of Metropolitan Ilarion (Ohiienko)] (Compiler: arkhiepyskop Dmytrii (Rudiuk), V. Liakhotskyi). Kyiv: Kyiv. pravoslav. bohoslov. akad. UPTs KP [in Ukrainian].
- Narodzheni Ukrainoiu : memorialnyi almanakh* [Born by Ukraine: memorial almanac : in 2 vol.] Vol. 2. (2002). (pp. 264–265). Kyiv: Yevroimidzh [in Ukrainian].

- Ohiienko, I. (2002). *Moie zhyttia: avtobiografichna khronologichna kanva* [My life: autobiographic chronological background]. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
- Ohiienkovi aforyzmy i sententsii* [Humorous aphorisms and sententions]. (1996). (Z. Timenyka, Organaizer). Lviv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Panchenko, V., Kutsenko, L. (1996). “*Ievangeliie chuzhykh pil...*”: *podorozh do dvokh vyhnantsiv* [“The Gospel for other fields...”: a trip to two exiles]. Kirovohrad [in Ukrainian].
- Provid Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv. Vichna pamiat Mykoli Plaviuku [Leaders of the Organization of Ukrainian Nationalists. Eternal memory of Mykola Plaviuk]. (2012, March 16). *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
- Smohorzhevskaya, I. (2009). Zakonodavcha diialnist Ukrainskoi Natsionalnoi Rady. [Legislative activity of the Ukrainian National Council] *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. № 18 [in Ukrainian].
- Timenyk, Z. (1997). *Ivan Ohiienko (Mytropolyt Ilarion). 1882–1972: zhyttiepysno-bibliografichnyi narys* [Ivan Ohiienko (Metropolitan Ilarion). 1882–1972: a biographical and bibliographic essay]. Lviv [in Ukrainian].
- Tymoshyk, M. (2000). “*Lyshus naviky z chuzhynoiu...*”: *mytropolyt Ilarion (Ivan Ohiienko) i ukrainske vidrodzhennia* [“I’ll stay forever in a strange land...”: Metropolitan Ilarion (Ivan Ohiienko) and Ukrainian revival]. Vinnipeg ; Kyiv: Ukrainskyi pravoslavnyi Sobor Sv. Pokrovy : Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
- Viedienieiev, D. (2003). Rozviduvalna diialnist Ukrainskoi Povstanskoi Armii (1943–1945) [Secret activity of the Ukrainian Insurgent Army (1943–1945)]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*. № 10. P. 381–414 [in Ukrainian].

УДК 070=161.2

ПОЛІТИЧНІ ДИСКУСІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ В ДІАСПОРНІЙ ПРЕСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Алла МИКОЛАЄНКО

канд. н. із соц. комунік.,
ст. викладач

Київський національний
університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: alla-mykolaenko@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-2869-8140

© Миколаєнко А., 2018

У статті, яка базується на дослідженні діяльності періодичних видань, створених українською діаспорою протягом ХХ століття, аналізуються політичні дискусії, що виникли в еміграційній спільноті. Зокрема, мова йде про поділ ОУН на напрямки ОУН (б), ОУН (м) та ОУН (УГВР) та його вплив на суперечки між представниками тих середовищ, чий політичний погляд був політично розділений. Описані факти з історії діаспорних журналів та газет, які характеризують окремі дискусії, пов'язані з виходом самвидаву, контактами з українцями СРСР та змаганням між представниками еміграційних ЗМІ. Архівні матеріали використовувались для уточнення та формулювання основних положень статті. Проаналізовано серію публікацій таких видань, як журнал «Сучасність» (Німеччина), «Українське слово» (Франція), видавництво «Смолоскип», інформаційний бюлетень «Облога» (США).

На підставі публікацій в пресі та архівах дискусія, яка виникла у зв'язку з еміграційним виданням мемуарів Данила Шумука, детально обговорюється. Також у статті висвітлюється змагання між американським центром українців «Смолоскип» та німецьким «Прологом» — «Сучасністю», зокрема, у питанні про первинність публікацій самвидаву, які українці отримали з-за кордону з СРСР. Ця дискусія призвела до виникнення ряду негативних відгуків в українських виданнях, зокрема, про еміграційне видання поезії Ліни Костенко та двомовному альбомі «Непереможний Дух».

У статті йдеться про те, що, незважаючи на внутрішні дискусії та конкуренцію між собою, українці за кордоном у другій половині ХХ століття мали одну спільну рису: вони розкривали злочини радянської влади і були опонентами офіційної більшовицької ідеології на міжнародному рівні, випускали періодичні видання та публікації, заборонені в СРСР, і опублікували справжню інформацію про тоталітарний радянський режим.

Ключові слова: українська еміграція, діаспора, ОУН, журнал «Сучасність», газета «Українське слово», видавництво «Смолоскип», інформаційний лист «Облога».

POLITICAL DISCUSSIONS OF THE UKRAINIAN COMMUNITY IN DIASPORA PRESS IN THE SECOND HALF OF THE XXth CENTURY

Alla Mykolaenko

Candidate of Science in Social Communications

Senior Teacher

Kyiv National University of Culture and Arts

36, Ye. Konovaltsia Str., 01133, Kyiv, Ukraine

e-mail: alla-mykolaenko@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-2869-8140

In the article, based on the activity of periodicals created by the Ukrainian diaspora during the twentieth century, the political discussions that arose in the emigration community are analyzed. In particular, it goes about the division of the OUN into the directions of the OUN (b), the OUN (m) and the OUN (UHVR) and its influence on disputes among representatives of those environments whose political views were politically divided. The facts from the history of diaspora journals and newspapers are described, which characterize separate discussions related to the release of samizdat, contacts with Ukrainians of the USSR and the competition among representatives of the emigration media. Archival materials have been used to help clarify and articulate the main provisions of the article. A series of publications of such editions as "Suchasnist" magazine (Germany), "Ukrainske slovo" (France), "Smoloskyp" publishing house, "Obloga" newsletter (USA) are analyzed.

On the basis of publications in the press and archives materials, the discussion that arose in connection with the emigration edition of the memoirs of Danylo Shumuk is conversed in detail. Also, the article outlines the competition between the American center of Ukrainians "Smoloskyp" and the German "Prolog" — "Suchasnist", in particular, in the issue of the primacy of publications of samizdat, which Ukrainians in diaspora received from the USSR. This discussion led to the appearance of a number of negative reviews on Ukrainian editions, in particular, on the emigration edition of Lina Kostenko's poetry and the bilingual album "The Invincible Spirit".

The article focuses on the fact that, despite internal discussions and competition between each other, Ukrainians abroad in the second half of the twentieth century did one thing in common: they exposed the crimes of Soviet power and were opponents of the official Bolshevik ideology at the international level, produced periodicals and publications banned in the USSR, and published true information about the totalitarian Soviet regime.

Key words: Ukrainian emigration, diaspora, OUN, "Suchasnist" magazine, "Ukrainske slovo" newspaper, publishing house "Smoloskyp", "Obloga" newsletter.

Постановка проблеми

Діяльність української еміграційної громади дедалі більше привертає увагу дослідників. Масштаби роботи закордонного українства не вичерпуються лише зміцненням зв'язків з історичною батьківщиною. Оскільки в другій половині ХХ ст. українці за кордоном заявили на світовий загал про себе як один із найбільш політично, економічно та культурно активних осередків. Це пов'язано з тим явищем, що в 1920–1980-ті рр. за межами України опинилися знані українські культурно-освітні, наукові та громадські діячі, які продовжували справу відновлення та утвердження національної державності. Водночас, незважаючи на те, що українська громада спільно діяла в умовах постійного протистояння більшовицькому тоталітарному режиму в СРСР, в її межах постійно виникали суперечки, переважно політичного характеру. Ці дискусії, безумовно, спричинили роз'єднаність українців за кордоном.

Аналіз стану розробки проблеми

Діяльність української громади за кордоном, зокрема в умовах роз'єднаності та дискусій, науковці досліджували фрагментарно. Праці українських дослідників (Василь Губарець, Тарас Лутчин, Олесь Обертас, Юрій Недужко, Олександр Омельковець) містять окремі згадки про такі дискусії. Проте йдеться лише про часткове висвітлення теми. Достовірну фактологічну інформацію про дискусії розпорошено в публіцистичних матеріалах закордонних та українських ЗМІ. Водночас наразі вивчення суті цих дискусій дало би змогу з'ясувати першопричини численних явищ в еміграції та в УРСР, зокрема що стосується книговидавничого процесу, самвидаву і т. зв. тамвидаву (тобто публікацій текстів самвидаву за кордоном, які передавали чи привозили з УРСР).

Завдання статті: 1) виявити причини та передумови дискусій української громади за кордоном; 2) проаналізувати окремі дискусії на шпальтах періодики українців діаспори; 3) виявити вплив суперечок всередині української еміграційної громади на діяльність ЗМІ.

Виклад основного матеріалу

Українська громада в другій половині ХХ ст. була поділена на прихильників ОУН (б) та ОУН (м), між якими велася постійна боротьба. Бандерівці вважали, що кожний, хто приїздив з України, був агентом КДБ. Генералом КДБ називали поета і громадського діяча Дмитра Павличка. Завдання мельниківців, до прикладу, було інше — зустрічатися з українцями СРСР, передавати їм закордонні видання.

Після дискусії, пов'язаної з ініціативою студентів з Ратгерського університету (США, штат Нью-Джерсі) запросити представників уряду УРСР, було розроблено навіть спеціальну анкету, через яку намагалися з'ясувати ставлення самих студентів до подібних зустрічей.

В документах Центрального державного архіву зарубіжної україніки збереглися відповіді анкети очільника крайового проводу академічного товариства «Зарево» Михайла Герця, в якій він зауважує, що культурний обмін дає змогу студентству «дійти самим до тієї правди, про котру їм говорять батьки на різних вічах і академіях, яку досі студентство сприймало зі своєрідним скептицизмом», але водночас «професори й американські студенти, які не будуть добре поінформовані про цілі й перебіг таких зустрічей, можуть посудити українське студентство у прихильності до Совецького Союзу» (Центральний державний архів зарубіжної україніки, м. Київ. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 21, арк. 6). Незважаючи на двозначне сприйняття в американському еміграційному середовищі, спілкування представників діаспори з українцями УРСР дало помітні результати: побачив світ п'ятитомник Миколи Хвильового (у той час твори і навіть саме ім'я письменника були заборонені в СРСР). Іван Драч привіз видання Миколи Хвильового в Україну.

Помітна дискусія була пов'язана з виданням спогадів Данила Шумука «За східним обрієм» (1974). В ОУН (б) стверджували, що його праця — «КДБістська» й погляди Данила Шумука — сфальшовані. Незважаючи на дискусію, видавництво «Смолоскип» (США) завдяки родичам Антоніні Горохович одержало рукопис і взялося за видання. Коли книжку було надруковано, Антін Драган, редактор газети «Свобода», телефоном застерігав керівника «Смолоскипа» Осипа Зінкевича не пускати в продаж видання. Натомість очільник видавництва написав офіційного листа до ОУН (б), у якому просив довести, які саме фрагменти в книжці сфальшовані, й пообіцяв у разі достатніх доказів скликати журналістів і цілий тираж спалити публічно як «КДБістську» провокацію. Жодної відповіді «Смолоскип» не одержав; книжку почали поширювати, і вона спричинила активну дискусію в еміграційній пресі. Найвідомішою була серія статей Лева Шанковського «Спомини Д. Шумука у світлі фактів» у часописі «Визвольний шлях» (Шанковський Л., 1975, с. 64–81), автор якої доводив, що видані спогади були сфальсифіковані радянською владою. Головним аргументом на захист видавництва є свідчення самого Данила Шумука, опубліковані в газеті «Свобода»: «Шумук категорично підтвердив, що опубліковані спогади написав він сам: “Всі діялоги в книжці є такі, як я їх написав... Є й деякі помилки; мова не така, тут і там село не так назване, але по суті все це я написав”. У зв'язку зі своїми споминами Данило Шумук зауважив, що він взагалі нікого не боїться, навіть і тих, що робили його “кагебістом”, мабуть, маючи на думці рецензії в часописах “Мета” і “Гомін України”; Шумук — учасник тих подій, писав про те, що бачив на власні очі» (Шумук Д., 1987, с. 3). Виступ автора, який взяв на себе відповідальність за текст спогадів, підтвердив без-

підставність звинувачень прихильників версії щодо фальсифікації, а відповідно — став розв'язанням у суперечці.

Еміграційні дискусії засвідчують, що в умовах роз'єднаної української громади часто доводилося відстоювати власні позиції: патріотичної риторики для видавців і журналістів було замало, щоб викликати довіру серед української громади та американців. В інформаційному листку «Облога» видавці закликають представників української еміграції до порозуміння: «Кожному слід усвідомити реальні українські сили в діаспорі, їх діяльність і прагнення знайти спільну мову у розв'язуванні складних українських проблем на базі взаємного порозуміння. Для свідомої своїх завдань молодій українській генерації стоїть завдання першорядного значення: відірватись від усього того, що нас руйнує, і спрямувати всі свої сили та зусилля туди, де їх найбільше потрібно для нашого народу» («Питання ізоляції», 1982, с. 1). Незважаючи на дискусії та змагальність між собою, українські закордонні видавництва та редакції робили одну спільну справу — випускаючи та розповсюджуючи видання, заборонені в СРСР, ці осередки викривали злочини радянської влади й були гідними опонентами офіційній ідеології СРСР на міжнародному рівні.

Крім ОУН (б) та ОУН (м), які конкурували в еміграції, був і третій напрям ОУН — Українська головна визвольна рада (УГВР), яка співпрацювала з видавництвом «Пролог» та журналом «Сучасність». У зв'язку з цим поділом також варто окреслити декілька показових дискусій. Так, в еміграційному журналі «Сучасність» (Німеччина) публікувалися негативні відгуки на видання «Смолоскипа» (США). Цей часопис був налаштований проти видавництва та його проектів з кількох причин. Осередок ОУН — УГВР, як і «Смолоскип», також отримував і публікував самвидавні матеріали з України, проте був фінансований американським ЦРУ. Завдяки підтримці української громади США й Канади «Смолоскипу» без американської допомоги вдалося передрукувати більше творів самвидаву, ніж видавництву «Пролог». Проте осередку УГВР так і не вдалося довідатись, якими шляхами «Смолоскип» отримував самвидав, зокрема «Українські вісники» та документи Української гельсінської групи.

Літературні критики «Сучасності» намагалися скомпрометувати «Смолоскип» перед українською громадою, яка підтримувала видавництво. Про це свідчать рецензії на книжки «Смолоскипа» у 1970–1980-х рр. Так, Богдан Кравців, розглядаючи еміграційне видання поезій Ліни Костенко (1968), не вказав на ідейно-змістове значення випущеної «Смолоскипом» збірки. Натомість рецензент основну увагу сконцентрував на недоліках — редакційно-видавничих недоглядах, порушенні хронології написання творів, друкарських помилках, плутанині з правописом, скороченнях та пропусках поодиноких слів

у текстах. У висновку Богдан Кравців з упередженістю наголосив: «Коротко кажучи, еміграційне видання поезій Ліни Костенко вийшло не так, як цього можна і треба було чекати від звеличників її творчости. Невключення до “найповнішого вибору” ряду її творів чи й проведені в них упорядником “незначні скорочення” не дадуть змоги читачеві ознайомитися з усією багатогранною творчістю Ліни Костенко, її поглядами й естетичними настановами» [7, с. 77].

У відповідь на рецензію Богдана Кравціва в газеті «Українське слово» з'явилася публікація Василя Трусана «Коли літератор обманює читача». Василь Трусан (псевдонім Осипа Зінкевича) рішуче виступив на захист видавництва «Смолоскип» та упорядкування збірки Ліни Костенко: «Після докладного розгляду статті Богдана Кравцева, стає ясна і недвозначна його мета: обманути читача на чужині, дискредитувати перед ним видавництво “Смолоскип”, а перед читачем в Україні (якщо б те число “Сучасности” туди попало) показати, як то, мовляв, націоналісти “понівечили” збірку поезій Л. Костенко» (Трусан В., 1970, с. 4). Автор публікації виступив проти Богдана Кравціва й інших критиків книжки Ліни Костенко, які перекручували та фальшували факти, пов'язані зі змістом видання.

Дискусію на шпальтах журналу «Сучасність» спричинив також двомовний альбом «Нездоланий дух» («Смолоскип», 1977). У рецензії «Благими намірами вимощене пекло» критик Наталія Пилип'юк з неприхованою агресією представила не лише видання, а й видавництво «Смолоскип»: «Тверда обкладинка і розкішний папір їхнього альбому заповнені лише патетичними узагальненнями, мізерною документацією, поганою редакційною роботою та, що гірше, несерйозним трактуванням дисиденток як членів вишивального цеху» (Пилип'юк Н., 1978, с. 78). Хоча Наталія Пилип'юк не є фахівцем у питаннях декоративно-ужиткового мистецтва, вона найбільше претензій висловила щодо ілюстративних матеріалів видання — вишивок, поставивши під сумнів символізм орнаментів та їхнє мистецьке значення. Закиди Наталії Пилип'юк часто зводяться до з'ясування особистісних суперечок, зокрема з авторкою довідок про українські вишивки Лідією Бурачинською, перекладачем альбому англійською мовою Богданом Ясенем. Рецензентка з упередженістю зловживає безпідставними уточненнями та прискіпливими деталізаціями: текст її приміток більший за саму статтю. Про стиль чи художню вартість видання в публікації взагалі не йдеться, адже основний текст присвячено передмові, довідці Лідії Бурачинської та приміткам альбому.

Через надмірну агресивність рецензії закономірними стали критичні відгуки на неї. Так, у журналі «Сучасність» було опубліковано репліку Іванни Рожанковської «Благими намірами вимощене пекло, або з гарматою на горобця». У примітці до цього матеріалу зазначено:

«Стаття Н. Пилип'юк, вміщена в “Сучасності”, 1978, ч. 10, викликала реакцію кількох читачів. Редакція дістала лист Ірени Колтунюк, що характеризує статтю як “незвичайно компетентно і культурно написану” і називає її “подув свіжого вітру в нашій емігрантській задуші”, три різко негативні листи і статтю Іванни Рожанковської, голови екзекутиви Союзу Українок Америки. Твердження і аргументи цих листів збігаються в головному з текстом статті І. Рожанковської» (Рожанковська І., 1979, с. 101). Авторка опублікованої репліки Іванна Рожанковська не виправдовувала можливих помилок видавців, але наголосила на тому, що рецензія має бути об'єктивною, а не хаотичною й переповненою образливими епітетами. Іванна Рожанковська відзначила: «Еляборат Н. Пилип'юк складається з 19 сторінок критики на 5 сторінок вступних статей і оформлення книжки. Такого браку балянсу не зустрічається в рецензіях» (Рожанковська І., 1979, с. 101).

Відповідаючи Іванні Рожанковській, Наталія Пилип'юк у журналі «Сучасність» уже не вдавалася до гіперболізованих епітетів у бік видавництва «Смолоскип», проте стала вести мову про «погану книжку» і «невдачу» (Пилип'юк Н., 1978, с. 119), про що не йшлося в першій статті. Стаття Наталії Пилип'юк «Кулик кулика бачить здалека» не виразила принципово нових поглядів рецензентки, проте ще раз засвідчила її необ'єктивність, а в результаті — продовжила дискусію.

На безпідставні закиди Наталії Пилип'юк щодо альбому «Нездоланний дух» відреагував і керівник видавництва «Смолоскип» Осип Зінкевич. Його ґрунтовна відповідь стала кульмінаційним моментом у дискусії, що розгорнулася на шпальтах «Сучасності». Тривалий час головному редакторові часопису «Сучасність» Юрію Шевельову не дозволяли друкувати статтю Осипа Зінкевича, але під тиском листів, надісланих редакції з цієї проблеми, матеріал вийшов друком. У статті «Коли затрачується почуття етики» Осип Зінкевич коректно спростував упереджену критику Наталії Пилип'юк, відзначивши її деструктивну мету: «У згаданій статті (на жаль, не можна її назвати ані рецензією, ані критичним оглядом, бо її дух і багатство непристойних епітетів не вкладаються в загальноприйняті літературні норми) зроблено спробу підірвати репутацію “Смолоскипа” і його фінансову підтримку з боку українського читача, від якого цілком залежить видавнича діяльність цього видавництва» (Зінкевич О., 1979, с. 57). Свою статтю Осип Зінкевич логічно структурував на взаємопов'язані підрозділи: «Критика чи розправа з видавництвом?», «Про “солодкавий портрет” ув'язнених жінок і їхні біографії», «Маніпулювання цитатами і сумніви щодо автентичности», «Недогляди в альбомі» та ін. Публікація Осипа Зінкевича засвідчила високий рівень відповідальності «Смолоскипа» за свою діяльність та привернула увагу до видавництва з боку української громади в еміграції.

Спроба рецензентки Наталії Пилип'юк відповісти Осипу Зінкевичу в тому ж випуску «Сучасності» не мала резонансу. Тон авторки змінився на значно поміркованіший та обережніший, порівняно з попередніми статтями, проте її надмірна суб'єктивність та фальшування не дали змоги досягти компромісу в дискусії. Скомпрометувати «Смолоскип» ініціаторці дискусії Наталії Пилип'юк не вдалося: для сенсаційності критики забракло підстав і аргументів, а видавці зуміли гідно відстояти свої позиції навіть на шпальтах видання, не налаштованого на його підтримку.

У цьому контексті слушною є думка дослідника жанрів періодичної преси Олександра Тертичного: «Основу рецензії складає аналіз, тому необхідно, щоб він був усебічним, об'єктивним. Автор рецензії повинен уміти помітити в аналізованому творі те нове, що може стати "центром", навколо якого будуть "обертатися" його думки, його судження» (Тертычный А.А., 2002). Крім коректності висловлювань, для рецензій обов'язковою умовою є компетентність автора в літературі й тих галузях, які пов'язані зі змістом видань. Обговорення мистецького рівня альбому «Нездоланний дух» у журналі «Сучасність» продемонструвало, що негативна рецензія повинна бути насамперед фаховою, інакше відгук стане причиною публічної дискусії в періодиці й засвідчить некомпетентність критика.

Висновки

В еміграційному середовищі в другій половині ХХ ст. дискусії серед українців виникали переважно через поділ на прихильників напрямків ОУН (б), ОУН (м) і ОУН (УГВР), які мали різні політичні погляди, зокрема на зустрічі з українцями з УРСР та видання окремих громадських діячів і письменників. Проте, попри змагальність між собою, зокрема в першості публікацій самвидаву, українські закордонні ЗМІ робили спільну справу — випускаючи та розповсюджуючи видання, заборонені в СРСР, ці осередки викривали злочини радянської влади й були гідними опонентами офіційній ідеології СРСР на міжнародному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

Данило Шумук виступив у Гамільтонію. (1987). *Свобода*, № 126, с. 1–3.

Документи (листи, статті, анкета журналу української молоді і студентства «Смолоскип», інформаційні листки та бюлетені) видавничої та пресово-інформаційної діяльності, 1964–1983. *Центральний державний архів зарубіжної україніки*, Київ. Ф. 54. *Об'єднання українських академічних товариств «Зарево» у США, 1951–1983 рр. Оп. 1. Спр. 21., 52 арк.*

Зінкевич, О. (1979). Коли затрачується почуття етики (у справі статей «Благими намірами вимощене пекло» і «Кулик кулика бачить здалека» Наталії Пилип'юк). *Сучасність*, № 12, с. 57–75.

- Пилип'юк, Н. (1978). Благими намірами вимощене пекло. *Сучасність*, № 10, с. 72–90.
- Пилип'юк, Н. (1979). Кулик кулика бачить здалека. *Сучасність*, № 5, с. 119–122.
- Питання ізоляції. (1982, Січ. 22). *Облога: неперіодичний листок Української Інформаційної Служби «Смолоскип»*, с. 1.
- Рожанковська, І. (1979). Благими намірами вимощене пекло, або з гарматою на горобця. *Сучасність*, № 2, с. 101–103.
- Тертычный, А. А. (2002). *Жанры периодической печати*. Москва: Аспект Пресс. Взято з http://evartist.narod.ru/text2/05.htm#%D0%B7_11
- Трусан, В. (1970). Коли літератор обманює читача (До статті Б. Кравцева про еміграційне видання поезій Ліни Костенко). *Українське слово*. Квіт.–трав. с. 1–4.
- Шанковський, Л. (1975). Спомини Д. Шумука у світлі фактів. *Визвольний шлях*. Кн. 1 (с. 64–81). Лондон.

REFERENCES

- Danylo Shumuk vystupuv u Hamiltoni [Danylo Shumuk Made a Speech in Hamilton]. (1987). *Svoboda*, № 126, pp. 1–3 [in Ukrainian].
- Dokumenty (lysty, statti, anketa zhurnalu ukrainskoi molodi i studentstva «Smoloskyp», informatsiini lystky ta biuleteni) vydavnychoi ta presovo-informatsiinoi diialnosti, 1964–1983. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv zarubizhnoi ukrainiky. Kyiv. F. 54. Obiednannia ukrainskykh akademichnykh tovarystv «Zarevo» u SSHA, 1951–1983 rr. Op. 1. Spr. 21. 52 ark.* [in Ukrainian].
- Pylypiuk, N. (1978). Blahymy namiramy vymoshchene peklo [Good intentions pave the road to hell]. *Suchasnist*, № 10, p. 72–90 [in Ukrainian].
- Pylypiuk, N. (1979). Kulyk kulyka bachyt zdaleka [Sandpiper seas a sandpiper from a distance]. *Suchasnist*, № 5, pp. 119–122 [in Ukrainian].
- Pytannia izoliatsii. (1982, January 22). [The issue of isolation]. *Obloha : neperiodychnyi lystok Ukrainskoi Informatsiinoi Sluzhby «Smoloskyp»*. P. 1 [in Ukrainian].
- Rozhankovska, I. (1979). Blahymy namiramy vymoshchene peklo, або z harmatouiu na horobtsia [Good intentions pave the road to hell, or with a gun on a sparrow]. *Suchasnist*, № 2, p. 101–103 [in Ukrainian].
- Shankovsky, L. (1975). Spomyny D. Shumuka u svitli faktiv. *Vyzvolnyi shliakh* [Liberation Way]. B. 1. (pp. 64–81). London [in Ukrainian].
- Tertychnyj, A. A. (2002). *Zhanry periodicheskoy pechati* [Periodical press genres]. Moscow : Aspekt Press. Retrieved from http://evartist.narod.ru/text2/05.htm#%D0%B7_11v [in Russian].
- Trusan, V. (1970). Koly literator obmaniue chytacha (Do statti B. Kravtseva pro emigratsiine vydannia poezii Liny Kostenko) [When the writer deceives the reader (Article by B. Kravtsev on the emigration publication of poetry by Lina Kostenko)]. *Ukrainske slovo*, April-May, p. 1–4 [in Ukrainian].
- Zinkevych, O. (1979). Koly zatrachuietsia pochuttia etyky (u spravi statei «Blahymy namiramy vymoshchene peklo» i «Kulyk kulyka bachyt zdaleka» Natalii Pylypiuk) [When sense of ethics is expended (in matters of the articles «Good intentions pave the road to hell» and «Sandpiper seas a sandpiper from a distance» Natalia Pilip'yuk)]. *Suchasnist*, № 12, pp. 57–75 [in Ukrainian].

УДК 070.449.7 (44=161.2)

ЧИТАЦЬКА ПОШТА ЕМІГРАЦІЙНОГО ЖУРНАЛУ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОГО УКРАЇНСТВА: НА МАТЕРІАЛАХ ПАРИЗЬКОГО ЖУРНАЛУ «ТРИЗУБ»

Аліна
ТИМОШИК-
СУДАРИКОВА
канд. н. із соц. комунік.

PR компанія NOBLET MEDIA CIS

вул. Ярославська, 56-А
04701, Київ, Україна

e-mail:
a.tymoshyk@nobletmedia.com

© Тимошик-Сударикова А., 2018

Уперше в журналістикознавстві об'єктом вивчення є читацька пошта періодичного друкованого видання української еміграції. Такий аналіз зроблено на основі ретельного вивчення архівних матеріалів та повної підшивки паризького українськомовного журналу «Тризуб», який заснував Симон Петлюра у Парижі 1925 року (журнал виходив щомісячно до 1940 року).

У загальній характеристиці редакційної пошти звертається увага на таку деталь: для спрощення підготовки дописів читачів редакція опублікувала вимоги до авторських рукописів: писати каліграфічним почерком або друкувати на одному боці аркуша із зазначення адреси автора та його ідентифікації.

Для повнішого аналізу всю читацьку пошту журналу поділено на дві групи: листи, опубліковані на шпальтах часопису; листи, які не публікувалися, але на які редакція готувала письмові відповіді.

Змістове наповнення листів аналізується за такими проблемними темами: прохання матеріальної допомоги; пошук адрес родичів, знайомих, котрі пропали безвісти; захист прав і майна одиноких людей, котрі потрапили в біду; прохання відшукати й надіслати на зазначені адреси потрібні книжки, вислати за оплату числа журналу; пропозиції пропагувати українську культуру серед чужинців; бажання підтримати різні благодійні акції українців; листи-сповіді, що не містять будь-яких прохань.

Окремо аналізуються письмові звернення до редакції від редакцій та установ. Такий аналіз дав можливість авторці охарактеризувати географію таких звернень, імена підписантів, перелік інституцій.

Аналіз змісту читацької пошти дав можливість виокремити найважливіші напрямки журналістської, видавничої, інформаційної, просвітницької діяльності цього журналу.

Цікавим є аналіз кількісних показників редакційної пошти: в середньому за рік до редакції надходило від 300 до 400 листів. Більшість із них публікувалася на шпальтах, на інші редакція давала письмові відповіді.

Продумана і систематична робота з листами читачів сприяла підвищенню авторитету видання на серед емігрантів, збільшувала число передплатників.

Ключові слова: редакція журналу «Тризуб», редакційна пошта, українська, еміграція передплата, читачі, дописувані, звернення через пресу, зарубіжне українство

EMIGRATION JOURNAL READERS' MAIL AS A SOURCE OF LEARNING ABROAD-LIVING UKRAINIANS' HISTORY: ON THE MATERIALS OF PARISIAN JOURNAL "TRYZUB" ("TRIDENT")

Alina Tymoshyk-Sudarykova

Candidate of Science in Social Communications

PR Company Nobel Media CIS

56-A Yaroslavska Str.

04701, Kyiv, Ukraine

e-mail: a.tymoshyk@nobletmedia.com

For the first time in journalism studies, readers' mail of Ukrainian emigration periodical becomes the object of research. Such analysis was done on the basis of detailed and thorough study of archive documents and full collection of Parisian Ukrainian language journal "Tryzub" founded by Symon Petliura in 1925 in Paris (the journal was issued monthly up to 1940).

In common characteristics of the editorial mail, the attention is paid to such a fact: for simplifying the preparation of readers' letters the editorial board published requirements to author's manuscripts: to write in copperplate handwriting or type on one side of a papersheet, giving author's address and identification data.

For more detailed and thorough analysis all the readers' mail was divided into two groups: letters, published in periodical's column; letters, not published but answered in written way. The letters content is analyzed according to such problem topics: requests for financial help; search of relative's addresses, who were missing; defense of rights and property of single people who got into trouble; requests to find and send necessary books to given addresses; propositions to popularize Ukrainian culture among foreigners; wish to support different charitable actions of Ukrainians; letters-confessions, which do not express any requests.

Written appeals to the editorial board from other editorial boards and institutions are analyzed separately. Such analysis gave the possibility to the author of the article to characterize the geography of such addresses, names of subscribers, list of institutions.

The readers' mail content analysis helped to single out the most important directions of journalistic, publishing, information, educational activities of this journal.

The analysis of quantitative coefficient of readers' mail seems to be interesting: on average the editorial board received 300–400 letters per year. The majority of them were published, others were answered to in written way.

Well-considered and systematic work with readers' letters contributed to the enhancement of journal's prestige among emigrants, increased the number of subscribers.

Key words: magazine "Tryzub", editorial board, readers' mail, Ukrainian emigration, subscription, readers, correspondents, address via press, foreign Ukrainians.

Постановка проблеми

В архівних колекціях колишніх спецфондів зберігається, а на шпальтах підшивок рідкісних на сьогодні періодичних видань української еміграції опубліковані сотні листів читачів або дописувачів до цих видань. В усьому цьому широкому за проблематикою і тематичним діапазоном масиві текстів міститься цінна інформація, що має відношення до теми історії зарубіжного українства. Зважаючи на те, що повна історія української еміграції ще не написана, вивчення й оприлюднення цієї проблематики є актуальним на сьогодні.

Стан розробки проблеми

Досі не маємо спеціального дослідження, присвяченого аналізу редакційної пошти друкованого періодичного видання в еміграції. Не виняток тут і один із найповажніших журналів української еміграції — заснований С. Петлюрою журнал «Тризуб», що виходив у Парижі упродовж 1925–1940 років. Лише принагідно цей часопис згадують у своїх працях А. Животко (1999), В. Михальчук (1999), О. Денека (2006), О. Богуславський (2007; 2008).

Завдання статті:

- виявити й проаналізувати неопубліковані листи до редакції журналу «Тризуб», які зберігаються в архівах;
- систематизувати та класифікувати опубліковані листи читачів на шпальтах журналу за проблемно-тематичним аспектом.

Виклад основного матеріалу

Один із характерних феноменів «Тризу́ба», який забезпечив йому тривале в часі існування і широку географію поширення, полягає в тому, що від перших його випусків у 1925 р. до останніх — у 1940-му — у кожному числі наявний постійний, відкритий і відвертий діалог із читачем. Така форма спілкування з найвіддаленішим, як правило, невідомим редакції, передплатником утвердилася відразу.

Загальна характеристика редакційної пошти. Редакція прагнула відгукуватися на будь-які листовні звернення своїх дописувачів, вбачаючи в цьому запоруку взаємної довіри й високої репутації в майбутньому. Прикладів можна навести чимало. Так, на прохання читача В. Архатки із маленького провінційного поселення Бруау редакція надіслала йому вказане число тижневика, однак пакет незабаром повернувся, оскільки дописувач вказав неправильну домашню адресу. Редакція вирішила звернутися до свого далекого прохача зі сторінок журналу з поясненням ситуації (число 7 за 1927 р.). У цій же замітці редакція просить своїх дописувачів подавати свої адреси та залучати нових передплатників.

Із часом пошта ставала насиченішою, різноманітнішою. Для впорядкування роботи з листами, прискорення підготовки до друку дописів редакція вже через півроку від початку виходу першого числа

розробляє своєрідні вимоги до рукописів, про що й повідомляє читачів. Серед найголовніших вимог зазначалося: рукописи, подані до редакції, повинні бути писані на однім боці аркуша на машинці або від руки. Редакція інформувала, що має право скорочувати рукописи. Ті з них, які не схвалювалися до друку, зберігалися в архіві редакції два місяці. Поверталися такі рукописи авторам на їх прохання і за їх кошт. За все опубліковане сплачували гонорар.

Наведемо ще один приклад того, як редакція дорожила довір'ям читачів і дбала про власну репутацію серйозної ідеологічної і культурно-просвітницької української установи. У відповідь на заклик матеріально підтримати випуск нового часопису чимало українців стали надсилати до редакції гроші у звичайних конвертах. Деякі з них нечесні працівники пошти розкривали і «забували» доставляти до редакції, або доставляли вже без грошових вкладень. «Тризубівці» поспішили повідомити про цю проблему своїх дописувачів в одному з випусків тижневика, настійно прохаючи надалі не надсилати коштів у звичайних поштових конвертах, а пересилати їх через банківські установи. Адміністратор часопису І. Косенко, отримавши від якоїсь бізнесової американської структури 50 дол., звертається зі сторінок журналу до жертводавців з проханням «якомога швидше вказати, на що саме прислані кошти» (числа 42 за 1927 та 57 за 1926 рр.).

Сповідуючи традиції української журналістики, де з-поміж найголовніших вирізняється особливо шанобливе ставлення до читача, редакція «Тризуба» не могла дозволити собі публікацію кожного нового числа з граматичними чи фактологічними помилками. Якщо такі й допускалися, то буквально наступного числа вміщувалося повідомлення про поправки. Наведемо кілька прикладів.

Число 36 за 1927 р.: «У числі 33 «Тризуба» сталася прикра друкарська помилка. «Маленький фейлетон» підписаний іменем нашого славного поета Олеся, в той час як мало бути Оаес».

Число 1 за 1931 р.: «В передовиці (ч. 1 від 1 січня) друкарським негодлядом випали деякі слова, а саме. На с. 3 рядок 14 згори слова «і козаків», отже мало бути: «... все військо, старшин і козаків, од головного привідці до останнього рядового».

Число 20 за 1926 р.: «В ч. 20 «Тризуба» на с. 4 рядок 16 надруковано: «Північно-західня, лісова Україна (Волинь, Київщина, Поділля)», а повинно бути: «Північно-західня, лісова Україна (Волинь, Київщина, Чернігівщина)»

Тоді такі публікації викликали довіру, повагу до нового друкованого видання в інших читачів. Із часом ця добра традиція української журналістики поступово стала губитися. На жаль, на шпальтах сьогочасних масових друкованих видань, які всуціль грішать не лише граматичними чи смисловими помилками, а нерідко й незакінченими

реченнями, неправильними переносами, мовними покручами, практично не зустрінеш жодної поправки чи вибачення перед читачем, як це робили в нелегких умовах еміграційної дійсності попередники нинішніх повпредів української журналістики.

Редакція від початку високо підняла планку своїх вимог до публікації будь-якого матеріалу, завжди відповідально ставилася до виконання своїх обов'язків перед читачами. Виходячи з цього, нерідко практикувалося вміщення пафосних звернень, покликаних розворушити почуття національної самопошани та самоповаги. Показовим у цьому плані є ось це звернення редакції, яке неодноразово друкувалося на шпальтах тижневика (витяг із числа 3–4 за 1940 р.): «Привертаємо увагу наших громадян, що перебувають у Франції, до конечної необхідності при залагодженню ріжних формальностей, отриманні паперів, виконанню військових обов'язків — настоювати перед одповідними владами на правильному зазначенню національності — у к р а ї н с ь к о ї. Це має принципіяльне значення, підкреслюючи активну участь українців, як свідомих синів своєї нації, в обороні країни, гостинністю якої вони користуються».

З однаковою увагою тут ставилися і до тих читацьких листів, які схвалювалися для публікації, і до тих, на які слід було відповідати через пошту, і до листів від громадських, наукових, просвітніх, політичних організацій та установ.

Для зручнішого аналізу характеру пошти «Тризуба» поділимо її на дві групи:

- перша — листи від фізичних осіб;
- друга — листи від організацій та установ.

У поле нашого зору потрапили листи двох напрямків: опубліковані на шпальтах часопису за весь період його існування, а також листи, віднайдені в архівах, які не публікувалися, але на які редакція обов'язково готувала письмові відповіді.

Виникає питання щодо кількісної характеристики редакційної пошти «Тризуба». Зведених статистичних даних у розрізі окремих років в архівних матеріалах віднайти не вдалося. Те, що облік отриманих листів ретельно вівся, свідчать помітки на оригіналах отриманих редакцією листів працівників адміністрації: у верхньому правому куті олівцем або чорним чорнилом позначені дата отримання листа та вхідний номер. У колекції документів «Український музей у Празі», що передана декілька років тому з Праги до Ценжавтрального державного архіву громадських об'єднань України (далі — ЦДАГОУ) в Києві, у справі 1116 зберігаються листи до тижневика «Тризуб» від осіб та організацій за 1925–1926, 1933–1934 та 1938 рр. Там пронумеровано 142 аркуші. З урахуванням віднайдених листів до «Тризуба» в іншому українському архіві — Центральному державному архіві вищих орга-

нів влади та управління України (далі — ЦДАВОБУ) в Києві — нами опрацьовано в загальній кількості близько 200 листів. Це — лише незначна частина всієї редакційної пошти, яка, очевидно, втрачена для історії назавжди. Якщо врахувати, що на одному з останніх листів 1933 р., одержаних редакцією 20 грудня, значиться вхідне число 343, то можна припустити, що в середньому за рік редакція отримувала від 300 до 400 листів.

Перша група — листи від фізичних осіб. Проблематику їх можна умовно згрупувати так: прохання матеріальної допомоги; пошук тимчасової чи постійної роботи; пошук адрес зниклих родичів, знайомих, захист заробленою нелегкою працею майна тих одиноких людей, хто потрапив у біду; прохання відшукати й надіслати на зазначені адреси потрібні книжки, вислати за оплату числа часопису; бажання пропагувати українську культуру серед чужинців; пропозиції підтримати різні благодійні акції українців; листи-сповіді, що не містять будь-яких прохань.

Детальніше охарактеризуємо перелічену вище проблематику листів до редакції.

Прохання матеріальної допомоги.

Редакція українського часопису була чи не останньою інстанцією, куди відважувалися звертатися емігранти, в яких уже зникала вся надія вижити. У переважній більшості листів — прохання не для себе, а для ближнього, хто через стан здоров'я не міг себе прогодувати.

Лист із Франції (число 2–3 за 1931 р.): «Серед робітників на металургійній фабриці... працює підстаршина Запорозької дивізії Яким Стромило, який є тяжко хворий на сухоти. Він з 1917 року аж до кінця був у складі нашої славної армії, і був кілька раз ранений у боях за волю України, потім перебував у таборах в Польщі, а врешті тяжка праця на шахтах і фабриках доконала здоров'я Я. Стромила. Зараз він без праці, хворий та без грошей. Отже, дуже прошу шановних громадян, а в першу чергу бойових товаришів Я. Стромила відгукнутися на горе і допомогти врятувати молоде життя цієї людини». Цього листа підписав не хтось із родини, а бойовий побратим колишнього старшини українського війська сотник Юрій Конників.

Лист зі Швейцарії з нерозбірливим підписом: «Становище моє тут в горах, на висоті 2000 метрів, забутого Богом і людьми, ужасаюче... Доки було можливо, я терпів, тепер не має сил мерзнути на морозі, я ж хворий... Я звертаюсь до високоповажних Панів В. Прокоповича і О. Шульгина з проханням допомогти нещасній, одинокій, хворій людині». Нерідкими були листи-прохання про матеріальну допомогу українським студентам, які навчалися в різних університетах Європи. Так, Голова Національного Союзу Українських Студентів у Бельгії А. Кішка поділився в листі тривогою про долю п'ятох студентів-українців

Лювенського католицького університету, які не мають нині можливості заплатити за гуртожиток та харчі. «Студентство мусить знайти належне зрозуміння у всіх верстах нашого народу, — наголошує автор листа. — Просимо допомоги у наших, а не лише надіятися на чужинців». Епіграфом цього листа голова студентської спілки взяв такі промовисті слова: «Добуте довір'я й пошану серед чужих збережуть або зруйнують лише свої» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 4).

Про початкові поневіряння молодих утікачів з України, які стали студентами в університетах Бельгії, і які пізніше ствердили себе і українську справу в чужомовному оточенні, створивши в період між двома світовими війнами діяльні громадські організації, окрім Національного Союзу українських студентів ще й інші — Спілку української молоді, Український допомогивий комітет, Український християнський рух, Українське науково-освітнє товариство, Товариство Св. Софії — віднаходимо немало цінної інформації в книзі спогадів безпосереднього учасника тих подій, одного з таких студентів, за кого просив Голова товариства, уродженця села Конюхи на Тернопіллі Миколи Когута «Дорогами чужини» (Когут, 2007).

Подібні листи до тижневика були своєрідною емоційною домінантою, приводом до роздумів, закликом до українців єднатися, допомагати одне одному в тяжкі житейські хвилини, від яких на чужині не захищений ніхто.

Пошук тимчасової чи постійної роботи.

В листах-зверненнях до редакції українські емігранти здебільшого шукали будь-яку роботу у Франції. Рідше йшлося про пропозиції щодо неї в далеких країнах. З цього приводу цікавим виявився лист із Персії, куди доля закинула Юрія (прізвище написано нерозбірливо), адресоване адміністратору редакції І. Косенку: «Чеське Товариство Skodaworks бере у Персії великі роботи по побудові залізничних мостів і декілька цукроварів. Сповістіть про це «Український інженер», може, пощастить улаштувати кого з наших на ці роботи» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 22). В наступному листі зазначений автор пропонує І. Косенку, по можливості, зустрітися з представниками Персії в Парижі і замовити перед ними слово про роботящих, але бездомних українців.

Редакція часопису нерідко сприяла пошукам українських емігрантів нового місця роботи, житла, зокрема у Франції. Особливо актуальними були такі публікації для випускників вищих українських шкіл у Чехо-Словаччині, яких випускалося в ті роки немало, але які не завжди змогли знайти застосування набутим знанням у країнах Східної Європи.

Пошук адрес родичів, знайомих, котрі пропали безвісти; захист майна одиноких людей, котрі потрапили в біду.

За умов, коли періодичне друковане видання ставало чи не єдиним засобом комунікації, сюди зверталось немало зневірених в усьому емігрантів як до авторитетної інстанції зі своєю останньою надією. І тепер не можна читати без хвилювання листи-звернення ось такого змісту (число 15 за 1928 р.): «Хто знає, чи живі і де перебувають Кравченко Кость Васильович (народився 1897 на Київщині), пропав 1919 р. та Кравченко Іван (народився 1893), пропав 1918. Шукає їх мати та сестра. Адреси їх просять подати до редакції „Тризуба”».

А ось конкретний приклад безпосередньої участі самої редакції у вирішенні долі українця, який потрапив у біду. В одинокого робітника ферми однієї з віддалених провінцій у Франції П. Довженка стався серцевий напад, його госпіталізували. Коли про цей факт стало відомо в редакції, адміністратор І. Косенко звернувся з листом-проханням до голови української громади на Рів'єрі Є. Бондаря терміново виїхати до хворого й постаратися хоч чимось допомогти. Незабаром редакція отримала листа від Бондаря з інформацією про виконане прохання: «Він вибув на чотири місяці. У нього зосталася худоба, цебто кури та деяке майно. Я поїхав до нього на його мініатюрну ферму. Курей 70 штук забрав сусіда, в якого своїх нічим годувати, а в п. Довженка грошей теж немає» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 36). Автор листа пропонує редакції, по видужанні П. Довженка, допомогти підшукати йому, як палкому любителю бібліотечної справи місце бібліотекаря, і цим самим заборонити йому тягати мішки на собі по 20 кілометрів».

Прохання відшукати й надіслати на зазначені адреси потрібні книжки, вислати за оплату числа часопису.

Не опублікована на сторінках часопису читацька пошта засвідчує, що його читачі, переживаючи матеріальну скруту, переймалися не лише хлібом насущним. До редакції вони нерідко зверталися за сприянням у придбанні книг, газет та журналів. Наведемо витяги з кількох листів.

Лист від І. Матковича з Кишинева: «Прошу редакцію періодично публікувати на сторінках «Тризуба» список книжок, виданих різними мовами в світі, які можуть мати відношення до української справи. Цим цікавляться певні громадяни, а в нашій дірі нічого такого не дізнаєшся» (Центральний державний архів України. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Арк. 3). На оригіналі листа — чорнильною ручкою зазначено: «Одержано 8.08.27».

Лист від Мирона Поліщука з Корсіки: «Щиро Вас прохаю передати п'ять франків, котрі ви отримали в цьому листі, для редакції «Тризуба» й просити, щоб вони вислали мені «Тризуб» за останні чотири неділі остатнього місяця цього року» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 32).

Лист подібного змісту від М. Лисак з Берліна: «Прошу мені вислати вашу часопись і скільки коштує місячна чи тримісячна передплата і як

виходить раз в тиждень чи може щоденно. По отриманню часописьма першого вишлю передплату» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116,, арк. 33).

У редакційній пошті цієї тематики немало свідчень справжнього вболівання за долю українського друкованого слова. У згаданому вже листі до адміністратора редакції від Є. Бондаря з Рів'єри йшлося також і про долю унікальної бібліотеки, зібраної хворим робітником-фермером П. Довженком, яка була врятована для української справи самим Є. Бондарем: «Побачив, що бібліотека лежить на дворі укрита папером та мішками. Я їх забрав, погрузив і привіз до себе в ательє. Бібліотеку я забрав, видатки і турботи беру на себе. Я маю за велику шану зберігати ці книжки, бо то на користь України. Було б бажано, в інтересах загальнонаціональної справи, мати скрізь бібліотеки, та при їх лектора, котрий би знайомив наших українців з їх історією. На великий жаль, багато українців, котрі тільки називають себе українцями, а з боку історичного не знають нічого» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 36).

В одному з листів до редакції містилося прохання надіслати не «Тризуб», а канадську українськомовну газету «Український Голос». Цікавою є приписка читача з нерозбірливим почерком: «Прошу пришліть якнайскоріше, щоби Свята Різдвяні були веселіші» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 50).

Бажання пропагувати українську культуру серед чужинців.

На перший погляд може здатися, що листи з такими побажаннями в умовах тяжкої матеріальної скрути й невпевненості в завтрашньому дні були випадковими. Але їх в редакційній пошті зустрічається немало. Так, небайдужий до долі українства на еміграції пан Поліщук з Корсіки просить редакцію повідомити, де можна купити грамплатівки із записами української народної музики та пісень і якою є їх ціна: «Коли не дуже дорого, то я тут займуся продажем платівок. Хоч по собістоїмості, аби лише зробити пропаганду чим тільки можливо» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 49).

За дорученням Товариства українців Литви до редакції звернувся Л. Задорожний. Повідомивши про успішний виступ українського хору перед латишами в Ризі, він висловлює прохання громади: надіслати сольові пісні для сопрано та баритона, грамплатівку пісні «Ой, Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий» та посприяти в придбанні для учасників хору українського національного одягу: «Дуже жалкую, що мені так і не прислали української жіночої сорочки... Латвійки були на першому вечорі в національних костюмах, а наше жіноцтво нічим не мало на це відповісти. Дуже добре було б, щоб хоть на цей раз щось подібне одержати». Що ж до концерту, то автор листа наголошує: «Перший вечір-концерт, про який я вже Вам писав раніш, був вдачним і мав великий успіх. Це було дійсне об'єднання латвійців з українцями. На концерті

були відомі латвійські діячі. Товариство наше збільшується в кількості. І поволі набирає сили» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 16–17).

Пропозиції підтримати різні благодійні акції українців.

Серед численних благодійних акцій, які проводили українські громадські організації, — збір коштів на побудову української церкви в Парижі. Організатори цієї справи прагнули, щоб більше українців знали про цю акцію й могли особисто відгукнутися на неї. Для цього поширювався серед громадянства спеціальний підписний лист. Про заповнення одного з них і йдеться в листі до редакції від пана Ковтуна: «Прошу дописати до списку панів, котрі внесли мені гроші на церков та Братство і надрукувати разом в «Тризубі»: п. Фастівець 10 фр., Мещанінець 5 фр., Крижанівський 5 фр., Фисун 5 фр., Параска Рисак 10 фр., Поломарчук Д. 10 фр., Марія Ждан 5 фр. Разом 50 фр. І раніше 54. Вчора зібрано більше 100 фр. Спис надішлю, коли отримаю гроші від Фастівця, котрому передав підписний лист. Прошу попросити пана Прокоповича, що комісія згодилась іменуватися Комітетом Церковним в Парижі, а тому відозву прошу писати від імени Голови Церков. Комітету в м. Парижі, бо другі назви не підходять. Крім того ласкаво прошу повідомити, скільки редакція возьме грошей на відозву в 100 примірників. Я гроші міг би уплатити зараз, одночасно з відповіддю прошу переслати відозву, котра могла бути доповнена паном міністром» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 17).

Не можна не звернути увагу на те, як в українській діаспорі цінувалася кожна громадська копійка, з якою відповідальністю ставилися організатори до зданих добровільних пожертв тими, хто заробив їх нелегкою працею. А ще в листах цієї тематики проявляється невідробна щирість авторів, переконлива віра у важливості виконання громадського доручення. Керівник української громади в Греноблі просить редакцію сказати пару добрих слів про їхню працю: «Долучаю два фото, хору і друге — Ради української громади, якщо можна — вмістіть у «Тризубі». Про хор напишіть, що виступав осінню минулого року з концертом в Брент, співали не зле, але збору не зробили, бо помешкання було відкрите. До другого фото, то отой, що з бородою посередині, Балабан (недавно вмер) читав нам виклад історії України з III віку до Козаччини. Матеріал для викладу він брав із Турецької Національної бібліотеки в Константинополі, коли там був та спирався на арабських істориків, яких він розкопав теж у Царгороді. Зміст його викладу, написаний ним самим, передаю до Бібліотеки ім. С. Петлюри. Коли фото умістите чи ні, передайте до Бібліотеки» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 70).

Листи-сповіді, що не містять будь-яких прохань.

Це дуже цікавий і різноманітний за змістом блок листів. Якщо колись вони будуть опубліковані, сучасний читач матиме більше змоги

об'єктивно й неупереджено уявити внутрішній світ емігрантів, їхні мораль, переконання, пошуки самих себе на чужині.

Значна частина таких листів, що вперше віднайдені в архівних теках, — це сповіді про пережите й переосмислене ними — бездомними й бездольними емігрантами в умовах, які були надто важкими для виживання. В них справді не міститься ні прохань, ні побажань надрукуватися. Людям просто хотілося перед кимось висповідатися. Такі споді живили сили цих людей, не давали можливості морально деградувати й остаточно зневіритися.

Одна з таких житейських сповідей — лист від Юрія з Персії. 1920 р. ще зовсім юним його арештовує Єлисаветградський ВЧК за симпатії до українського національно-визвольного руху, переводить до Лук'янівської в'язниці суворого утримання у Києві. Звідти юнакові вдалося втекти за кордон. З Кам'янця-Подільського евакуювався до Польщі, а далі — до Персії. Там влаштувався працювати у телеграфному агентстві. Потім змушений був виїхати на сільськогосподарські роботи. «Зранку до ночі в полі. Жив у палатці. Місцевість, де працював, була малярійною. Захворів і сам. Лише дякуючи Богові, три роки витримав, другі ж давно повтікали, немало й повмирало». Незважаючи на пережите, ця молода людина не втратила оптимізму. Про це — далі в листі: «Мое переконання: коли прийде час повертатися додому, не буде тих партійних сварок, які були раніше і крім того осередок Державного апарату, більш підготовиться, ніж було це в роках 1918–1920. Чужинці нас більше знають й коли наступить час, наввипередки будуть «визнавати», бо ж до України мають зацікавлення всі держави як політично, так і економічно» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 23).

Ще один фрагмент листа (прізвище автора написано нерозбірливо), із китайського міста Тяньцзінь-Хини, куди доля закинула багатьох українців: «Почну з гіркої правди про місцеве українство, коли його так можна назвати. Більшість з них лічить себе малоросами. До таких належать артисти Лаврівський, Давидова, Кармелюк-Каменська і ще декілька осіб... Вони ставлять «малоросійські» спектаклі..., але ці спектаклі служать на втіху кацапам, бо майже в кожному з них старі наші писателі виставляли селян взагалі з не дуже гарного боку: в більшості з них головну роль відгравала горілка, танці й співи. Але тоді як останніми ми можемо похвалитися на весь світ, перші дві, особливо горілка, завжди буди темною плямою на більшості творів бувших українських письменників. Це служило темою для більшості кацапських анекдотів про різні українські справи життя». (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 24).

Автор наступного листа — Сергій Окатий з французької провінції вирішив просто поділитися з редакцією своєю втіхою від того, що вдалося все ж зачепитися на чужині й своєю тяжкою працею здобути певний

статок і стабільність: «Ферму маю в 35 гектарів, винограду 5 гектарів, скотини маю 10 шт. і 2 теляти, які продам по половині з господарем. Ферма над доброю дорогою і містечко Монклар, в якому школа, дітям близько, 5 минут ходу» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 59).

Досі йшлося про означену нами першу групу листів — від фізичних осіб. Тепер охарактеризуємо другу групу письмових звернень до редакції — від організацій та установ. Географія таких звернень, імена підписантів, перелік інституцій засвідчує, що журнал від початку заснування своєю послідовною редакційною політикою поступово, але впевнено набував репутації серйозного, поважного, авторитетного друкованого органу.

Аналіз змісту цієї частини редакційної пошти дає змогу виокремити кілька важливих напрямків журналістської, видавничої, інформаційної, просвітницької діяльності, за якими окреслюється незаперечне лідерство «Тризуба» серед інших періодичних українських видань в еміграції міжвоєнного періоду.

1. «Тризуб» як авторитетне інформаційне та довідково-бібліографічне джерело. До редакції постійно зверталися українські видавці Європи та Америки з проханням пошуку чи підтвердження важливих фактологічних даних, призначених для публікації в довідкових виданнях. Характерне з цього приводу листування з редакцією видавців і упорядників видавництва «Українська Загальна Енциклопедія» зі Львова. Ось обсяг роботи, яку належало здійснити співробітникам «Тризуба» (варто зауважити — на безоплатних засадах) у вільний від виконання своїх прямих обов'язків час, виконуючи прохання львівських видавців: «Передовсім щиро дякуємо за цінні відомості про Еммануїла Евена, які ми справді знайшли в згаданому Вами числі «Тризуба». А тепер просимо не погніватися за дальшу сміливість турбувати Вас нашими справами... Саме хочемо просити Вас роздобути нам біографічні дані оцих діячів: 1. Сен-Жюлієн, фр. Подорожник, автор «Мальовничої подорожі по Росії», де описав Київщину, Одещину та укр. степи. Помер 1870. Коли народився? 2. Тібо Жан-Батіст, чернець-августин, сучасний дослідник давнього візантійсько-церковного співу. Коли народився. Чи живе? 3. Фрейденберг, полковник, начальник штабу французької окупаційної армії в Одесі 1918–19 роках, вів переговори з представниками Директорії, виконавець волі Франції, хотів примусити українців підлягати російським реакційним генералам. Коли народився, ім'я? Додатково просимо роздобути дату народин українського архітекта Миколи Шумицького, що від 1918 живе в Парижі» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 14).

Наступний лист від цього видавництва надійшов 8 листопада. В ньому — прохання «роздобути дату народин генерал-хорунжого

Генерального штабу УНР Марка Безручка» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 15).

2. «Тризуб» як засіб поширення серед емігрантів та чужинських бібліотек в усіх країнах світу виданих різними українськими видавництвами книг та періодичних друкованих органів. Не буде перебільшенням ствердити, що такої, власними зусиллями створеної, розгалуженої мережі поширення свого видання, а також організованої на професійній основі кореспондентської сітки зарубіжних представництв як «Тризуб» не мав жоден українських журнал чи газета на європейських теренах у 20–30-х роках ХХ ст.

Серед численних звернень такого характеру виділимо фрагмент листа засновника видавництва «Наша культура» у Варшаві, колишнього міністра освіти та віровизнань уряду УНР І. Огієнка: «Звертаюсь до Вас із сердечним проханням допомогти поширити «Рідну Мову» по Франції. «Рідна Мова» виконує велике культурне завдання, так незмірно потрібне нам для нашого державного будівництва. Еміграція потроху забуває свою рідну мову, а особливо діти. «Рідна Мова» будить закохання до своєї мови й навчає мови літературної. З 1934 р. на сторінках «Р. М.» відкриватиметься систематичний курс початкової граматики всеукраїнської літературної мови для батьків і дітей; збільшую розмір «Р. М.» і даю фотографії. Знімки з стародавніх пам'яток. Для Франції передплата позостається без зміни: 30 франків річно. Думаю, що Ви глибоко розумієте це значення «Рідної Мови», а тому й візьметеся за її розповсюдження... При «Тризубі» є книгарня, отож там можна й продавати.

Ви маєте зв'язки зі всіма скупченнями української еміграції — пустить туди «Р. М.» (сердечно прошу написати мені, хто в Болгарії і Сербії міг би зайнятися «Р. Мовою»)? Посилаю Вам дві оповістки і сердечно прошу видрукувати їх» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 21).

Варто підкреслити, що адміністратор «Тризуба» І. Косенко, до кого звертався І. Огієнко, добре знав колишнього міністра і ректора Кам'янець-Подільського українського університету ще по кам'янецькій добі співпраці з ним, тому ніколи не відмовляв у проханнях своєму колишньому соратнику: тема варшавської «Рідної Мови», її головного об'єднавчого гасла «Для одного народу — одна літературна мова, один правопис» були постійно присутні на сторінках паризького журналу (Тимошик М., 2000, с. 373).

Показовим у цьому відношенні є лист від Українського економічного бюро. Випустивши для проби першу книгу на економічну тематику, керівництво цього бюро, не домовившись наперед із адміністрацією «Тризуба», надсилає на його адресу пачку своїх книг і рахунок на оплату їх вартості. В листі — приписка: «Прикладаємо рахунок на книжки. Ласкаво просимо розрахуватися якнайшвидше — бюро має великий борг у друкарні за їх видання. При нагоді

пропонуємо вам закупити у нас по зниженій ціні зл. 1 — за прим. більшу кількість II-го річника за готівку, який безперечно ви легко продасте поміж нашою еміграцією або кинете для цілей пропаганди поміж чужинців» (ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116, арк. 4). Незважаючи на відсутність попередньої домовленості на такі фінансові операції з маловідомими партнерами, редакція все ж оплатила рахунок на вислані книжки і погодилася з пропозицією Українського економічного бюро викупити в нього ще й 20 примірників випущеного раніше річника, надіславши на адресу цієї організації кошти в сумі 7 франків. Про цей йдеться в листі-відповіді редакції [ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр. 1, арк. 5).

3. «Тризуб» як надійне видання для розміщення ефективної реклами. За нашими підрахунками, звернення рекламного характеру складають третину цього блоку редакційної пошти. Здебільшого вони стосуються реклами діяльності видавництва, окремих новинок друкованої продукції. Частина з таких оголошень редакція вміщувала без оплати, частину — за зниженими розцінками. Прохання щодо необхідності знижок пояснювалися замовниками непростим фінансовим становищем. Про типовий зміст таких звернень свідчить лист керівника української книгарні у Відні Теодора Савули: «Просимо надрукувати наше оголошення п'ять разів що друге число... і поррахувати нам якнайбільшу знижку. Ми докладаємо до книгарні чимало грошей і труду, щоби удержати її за кордоном для нашої еміграції і тому просимо у Вас піддержки у цьому ділі» (ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр. 2, арк. 27).

Певну кількість оголошень адміністрація приймала для вміщення на шпальтах тижневика за ту ціну, яку пропонували самі замовники, виходячи з їхніх можливостей: «Ми б хотіли, щоб програми на наше святкування були не дорожче 50–60 фр. Зміст програми прикладаємо. Повідомте, якщо в таку ціну не вкладетеся, будемо робити їх на шопі-графії. Разом з тим просимо зробити переклад програми французькою мовою і видрукувати на машинці примірників 20» (ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр. 2, арк. 21).

4. «Тризуб» як архівна організація для збереження документальних матеріалів про діяльність різноманітних українських еміграційних організацій, наукових, просвітніх, політичних, культурологічних діячів. Достойно оцінюючи авторитет журналу та зважаючи на непевне своє майбутнє становище в країнах розселення після поразки національно-визвольних змагань, немало українських організації та окремих осіб надсилали до редакції свої матеріали не стільки для публікації, скільки з метою їх надійного збереження для історії. У цьому блоці архівних документів привертає увагу добірка цінних з історичного боку рукописів різних осіб, зібраних і переданих для «Тризуба» останнім бібліотекарем бібліотеки імені

С. Петлюри в Парижі І. Рудичівим. Вони зберігаються в окремій теці, що потрапила до ЦДАВОВУ під назвою «Статті, інформації та оповідання антирадянського змісту, зібрані Рудичівим І.» (ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр.1. Арк. 4). Серед них — рукописи, що мають промовисті назви «Советський патріотизм: коментарі окремих передач більшовицького радіо», «Хто панував над нами», «Україна в боротьбі», «Розклад Червоної Армії у світлі офіційних большевицьких документів» (таємний звіт начальника 3-го відділу військової частини 2.821 ст. лейтенанта Державної Безпеки Мисліцького про моральний стан у військових частинах, що були під його доглядом, про голодування бійців Червоної Армії), машинопис статті без назви про те, що в одному із захоплених українських міст німецьке військо застало свіжі сліди роботи НКВД ГПУ: приміщення для арештованих було завалено сотнями трупів.

В окремій папці містяться тижневі звіти про діяльність українського клубу «Ротари» в Белграді (ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр. 5). Саме з таких матеріалів, з яких редакція черпала фактичний матеріал для підготовки реакційних статей.

Підсумовуючи свою роботу за перші п'ять років існування «Тризуба» (число 39 за 1930 р.), редакція з-поміж інших своїх найголовніших здобутків виділила те, «що майже не відомо широкій публіці — роботу з читачами та читацькою поштою». Вона є, на думку автора статті І. Заташанського, «чи не найінтереснішим елементом оцінювання при спробі встановити об'єктивну вартість першого українського видання у Франції».

Висновки

Основна проблематика редакційної пошти (окрім призначених до друку різножанрових публікацій), за якою можна вивчати історію зарубіжного українства, є такою: прохання матеріальної допомоги; пошук тимчасової чи постійної роботи; пошук адрес зниклих родичів, знайомих, захист майна тих самотніх людей, хто потрапив у біду; прохання відшукати й надіслати на зазначені адреси потрібні книжки, вислати за оплату числа часопису; бажання пропагувати українську культуру серед чужинців; пропозиції підтримати різні благодійні акції українців; листи-сповіді, що не містили ніяких прохань.

У середньому на адресу редакції надходило від 300 до 400 листів на рік; найбільша за обсягом кількість листів — від фізичних осіб, менша — від установ та організацій.

Тривала в часі й результативна діяльність редакції «Тризуба» у чужомовному оточенні в один із найскладніших періодів існування української еміграції забезпечила цьому часопису в західному світі репутацію одного із авторитетних та впливових періодичних друкованих органів зарубіжного українства.

ЛІТЕРАТУРА

- Богуславський, О. (2007). Громадська ініціатива в питаннях консолідації української політичної еміграції на сторінках паризького часопису «Триzub». *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. Вип. 15* (с. 195–211). Львів.
- Богуславський, О. (2008). *Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України: історичний шлях, досвід, дискусії: монографія*. Запоріжжя : Просвіта.
- Денека, О. (2006). *Українська еміграційна преса у Франції 20–30-х років ХХ ст.: становлення, розвиток, проблематика: дис... канд. філол. наук: 10.01.08*. Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. Львів.
- Животко, А. (1999). *Історія української преси* (М. С. Тимошик, Упор., авт. іст.-біогр. нарису та приміт.). Київ : Наша культура і наука.
- Когут, М. (2007). *Дорогами чужини*. Тернопіль : Лілея.
- Лист Голови Національного Союзу Українських студентів (НаСУС) у Бельгії А. Кішки до редакції «Триzub» від 15 вересня 1932 р. з проханням допомоги (арк. 4). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист Є. Бондаря до адміністратора часопису «Триzub» І. Косенка від 10 грудня 1933 р. про долю українців на чужині (арк. 36). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист І. Матковича до адміністратора часопису «Триzub» І. Косенка від 27 червня 1927 р. з проханням знайти книгу (арк. 3). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист І. Огієнка до редакції тижневика «Триzub» від 28 листопада 1933 р. з проханням сприяння поширення журналу «Рідна мова» (арк. 21). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист керівника української громади в Греноблі до редакції журналу «Триzub» від 2 січня 1934 р. про культурологічні акції українців (арк. 70). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист Л. Задорожного з Латвії до адміністратора журналу «Триzub» І. Косенка від 19 листопада 1933 р. з проханням посприяти придбати українські національні костюми для хору та про підтримку акції на поміч голодуючим в Україні (арк. 16–17). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист львівського видавництва «Української Загальної Енциклопедії» до редакції тижневика «Триzub» від 25 жовтня 1933 щодо співробітництва (арк. 14). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист львівського видавництва «Української Загальної Енциклопедії» до редакції тижневика «Триzub» від 8 листопада 1933 щодо співробітництва (арк. 15). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист М. Лиска з Берліна до редакції «Триzub» від 27 листопада 1933 р. з проханням вислати журнал (арк. 33). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист Мирона Поліщука з Корсіки до співробітника журналу «Триzub» І. Родичева від 27 листопада 1933 р. з проханням вислати журнал (арк. 32). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист паризької української громади до редакції тижневика від 29 травня 1934 р. щодо друкування програми (арк. 21). ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр. 2. Київ.
- Лист п. Ковтуна до редакції журналу «Триzub» від 4 грудня 1933 р. з підтримкою благодійної акції (арк. 16–17). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист С. Окатого до редакції журналу «Триzub» від 28 грудня 1933 р. про успіхи українського фермера (арк. 59). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.

- Лист Української книгарні Теодора Савули у Відні до редакції тижневика «Тризуб» від 7 лютого 1933 р. з пропозицією співробітництва (арк. 27). ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр 2. Київ.
- Лист Українського економічного бюро до редакції «Тризуба» від 12 вересня 1933 р. з оплаченим рахунком за книги (арк. 4) ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр 1. Київ.
- Лист читача із китайського міста Тяньцзінь-Хини до редакції «Тризуба» від 14 грудня 1933 р. про місцеве українство (арк. 22-25). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Лист читача до редакції від 21 грудня 1922 р. з проханням про подарунок на Рідзвяні свята — ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Арк. 50.
- Лист Юрія К. з Персії адміністратору «Тризуба» І. Косенку від 28 листопада 1933 р. про умови життя емігрантів із записом розповіді від утікачів з України про голодомор (арк. 22–25). ЦДАГОУ. Ф. 269. Оп. 1. Спр. 1116. Київ.
- Михальчук, В. (1999). *Українська бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі: заснування, розвиток, діяльність (1926–1998)*. Київ: Вид-во ім. О. Теліги.
- Статті, інформації та оповідання антирадянського змісту, зібрані Рудичівим І. Поч. 1941 (арк. 1–97). ЦДАВОВУ. Ф. 4362. Оп. 1. Спр. 22. Київ.
- Тижневі звіти про збори, що відбувалися в клубі «Ротари» в Белграді (арк. 64–97). ЦДАВОВУ. Ф. 3537. Оп. 1. Спр 5. Київ.
- Тимошик, М. (2000). *«Лишусь навіки з чужиною...»: Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження*. Київ; Вінніпег.

REFERENCES

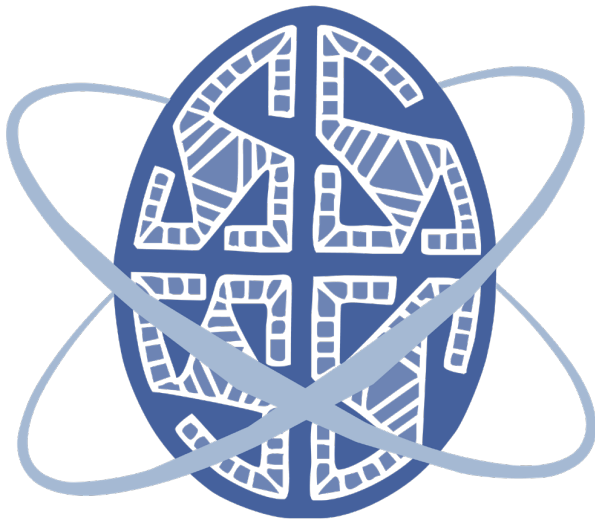
- Bohuslavskiy, O. (2007). Hromadska initsiatyva v pytanniakh konsolidatsii ukrainskoi politychnoi emihratsii na storinkakh paryzkooho chasopysu «Tryzub» [Public initiative on the consolidation of Ukrainian political emigration on the pages of the Parisian magazine “Trident”] (pp. 195–211). *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*. Vyp. 15. Lviv [In Ukrainian].
- Bohuslavskiy, O. (2008). *Presa mizhvoiennoi ukrainskoi emihratsii i borotba za nezalezhnist Ukrainy: istorychnyi shliakh, dosvid, dyskusii : monohrafiia* [The press of the inter-war Ukrainian emigration and the struggle for Ukraine’s independence: a historical way, experience, discussions: a monograph]. Zaporizhzhia: Prosvita [In Ukrainian].
- Deneka, O. (2006). *Ukrainska emihratsiina presa u Frantsii 20–30-kh rokiv XX st.: stanovlennia, rozvytok, problematyka* [The Ukrainian emigration press in France in 20–30th years of the twentieth century: formation, development, problems]: Candidate’s thesis: 10.01.08. Lvivskiy Natsionalnyi Universitet imeni I. Franka. Lviv [in Ukrainian].
- Kohut, M. (2007). *Dorohamy chuzhyny* [The roads in a foreign land]. Ternopil: Lileia [In Ukrainian].
- Lyst chytacha do redaktsii vid 21 hrudnia 1922 r. z prokhanniam pro podarunok na Ridzviiani sviata [Letter to the editorial staff on December 21, 1922 with a request for a gift on Christmas holidays] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 50). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst chytacha iz kytaiskoho mista Tiantszin-Khyny do redaktsii «Tryzuba» vid 14 hrudnia 1933 r. pro mistseve ukrainstvo [Letter from the reader from Chinese city of Tianjin-Hin to the editorial board of “Trident” on December 14, 1933, about local Ukrainians] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 22–25). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].

- Lyst Holovy Natsionalnoho Soiuzu Ukrainskykh studentiv (NaSUS) u Belhii A. Kishky do redaktsii «Tryzuba» vid 15 veresnia 1932 r. z prokhanniam dopomohy [Letter from the Chairman of the National Union of Ukrainian Students (NACUS) in Belgium A. Kishka to the editorial board of “Trident” on September 15, 1932, with the request for assistance] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 4). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst I. Matkovycha do administratora chasopysu «Tryzub» I. Kosenka vid 27 chervnia 1927 r. z prokhanniam znaity knyhu [Letter by I. Matkovich to the administrator of the magazin “Trident” I. Kosenko from June 27, 1927 with a request to find a book] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 3). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst I. Ohienka do redaktsii tyzhnevky «Tryzub» vid 28 lystopada 1933 r. z prokhanniam spriannia poshyrennia zhurnalu «Ridna mova» [Letter by I. Ohienko to the editorial board of the weekly “Trident” of November 28, 1933, with the request to promote the publication of the “Native Language” magazine] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 21). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst kerivnyka ukraïnskoi hromady v Hrenobli do redaktsii zhurnalu «Tryzub» vid 2 sichnia 1934 r. pro kulturolohichni aktsii ukraïntsiiv [Letter from the head of the Ukrainian community in Grenoble to the editorial board of the “Trident” magazine dated January 2, 1934, on the cultural activities of Ukrainians] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 70). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst lvivskoho vydavnytstva «Ukrainska Zahalna Entsyklopediia» do redaktsii tyzhnevky «Tryzub» vid 25 zhovtnia 1933 shchodo spivrobotnytstva [A letter on cooperation from the Lviv Ukrainian Publishing House “Ukrainian General Encyclopedia” to the editorial board of the “Trident” magazine on October 25, 1933] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark.14). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst lvivskoho vydavnytstva «Ukrainska Zahalna Entsyklopediia» do redaktsii tyzhnevky «Tryzub» vid 8 lystopada 1933 shchodo spivrobotnytstva [Letter on cooperation of the Lviv publishing house “Ukrainian General Encyclopedia” to the editorial board of the weekly “Trident” of November 8, 1933] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 15). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst L. Zadorozhnoho z Latvii do administratora zhurnalu «Tryzub» I. Kosenka vid 19 lystopada 1933 r. z prokhanniam posprijaty prydbaty ukraïnski natsionalni kostiumy dlia khoru ta pro pidtrymku aktsii na pomich holoduiuchym v Ukraini [L. Zadorozhnyi’s letter from Latvia to the manager of “Tryzub” journal Kosenko I. from 19.11.1933 with a request to help with buying national costumes] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 16–17). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst M. Lyska z Berlina do redaktsii «Tryzuba» vid 27 lystopada 1933 r. z prokhanniam vyslaty zhurnal [Letter from M. Lysk from Berlin to the editorial board of Trident on November 27, 1933, with the request to send the magazine] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 33). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst Myrona Polishchuka z Korsiky do spivrobotnyka zhurnalu «Tryzub» I. Rodycheva vid 27 lystopada 1933 r. z prokhanniam vyslaty zhurnal [Letter from Miron Polischuk from Corsica to the staff member of the “Trident” magazine I. Rodichev from November 27, 1933, with the request to send a magazine] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 32). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst paryzkoï ukraïnskoi hromady do redaktsii tyzhnevky vid 29 travnia 1934 r. shchodo drukuvannia prohramy [Letter from the Parisian Ukrainian community to the editorial board of the weekly of May 29, 1934, regarding the printing of the program] (F. 3537, Op. 1, Spr. 2, Ark. 21). *Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].

- Lyst p. Kovtuna do redaktsii zhurnalu «Tryzub» vid 4 hrudnia 1933 r. z pidtrymkoiu blahodiinoi aktsii [Letter by Mr. Kovtun to the editorial board of the magazine “Trident” of December 4, 1933 with the support of the charity action] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 16–17). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst S. Okatoho do redaktsii zhurnalu “Tryzub” vid 28 hrudnia 1933 r. pro uspihky ukrainskoho fermiera [Letter S. Okatyi to the editorial board of the magazine “Trident” from December 28, 1933 on the successes of the Ukrainian farmer] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 59). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst Ukrainskoho ekonomichnoho biuro do redaktsii «Tryzuba» vid 12 veresnia 1933 r. z oplachenym rakhunkom za knyhy [Letter from the Ukrainian Economic Bureau to the editorial board of “Trident” on September 12, 1933, with a paid account for books] (F. 3537, Op. 1, Spr 1, Ark. 4). *Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst Ukrainskoi knyharni Teodora Savuly u Vidni do redaktsii tyzhnevnyka «Tryzub» vid 7 liutoho 1933 r. z propozytsiieiu spivrobotnytstva [The letter of the Ukrainian Theodor Savuly bookstore in Vienna to the editorial board of the weekly “Trident” of February 7, 1933, with a proposal for cooperation] (F. 3537, Op. 1, Spr 2, Ark. 27). *Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst Ye. Bondaria do administratora chasopysu «Tryzub» I. Kosenka vid 10 hrudnia 1933 r. pro doliu ukrainsiv na chuzhyni [Letter by E. Bondar to the administrator of the magazine “Trident” I. Kosenko of December 10, 1933 on the fate of Ukrainians in a foreign country] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 36). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Lyst Yuriiia K. z Persii administratoru «Tryzuba» I. Kosenku vid 28 lystopada 1933 r. pro umovy zhyttia emigrantiv iz zapysom rozpovidi vid utikachiv z Ukrainy pro holodomor [Letter by Yuriy K. from Persia to the administrator of “Trident” I. Kosenko from November 28, 1933 on the living conditions of emigrants with the written story about Holodomor, told by fugitives from Ukraine] (F. 269, Op. 1, Spr. 1116, Ark. 22–25). *Central State Archive of Public Associations of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Mykhalchuk, V. (1999). *Ukrainska biblioteka im. S. Petliury v Paryzhi: zasnovannia, rozvytok, diialnist (1926–1998)* [Ukrainian Library named after S. Petliura in Paris: founding, development, activities (1926–1998)]. Kyiv: Vyd-vo im. O. Telihy [In Ukrainian].
- Statti, informatsii ta opovidannia antyradianskoho zmistu, zibrani Rudichevym I. poch. 1941 [Articles, information and stories of anti-Soviet content, collected by I. Rudychiv. Beginning of 1941] (F. 4362, Op. 1, Spr. 22, Ark. 1–97). *Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine*, Kyiv [In Ukrainian].
- Tymoshyk, M. (2000). «Lyshus naviky z chuzhynoiu...»: *Mytropolyt Ilariona (Ivan Ohiienko) i ukrainske vidrozhennia* [“I’ll stay in a foreign land ...”: Metropolitan Ilarion (Ivan Ohiienko) and the Ukrainian revival]. Kyiv; Vinnipeh [In Ukrainian].
- Tyzhnevi zvity pro zbory, shcho vidbuvalysia v klubi «Rotary» v Belhradi [Weekly reports on the meetings held at Rotary Club in Belgrade] (F. 3537, Op. 1, Spr. 5, Ark. 64–97). *Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine*, Kyiv. [In Ukrainian]
- Zhyvotko, A. (1999). *Istoriia ukrainskoi presy* [The history of the Ukrainian press]. (M. S. Tymoshyk, Compiler). Kyiv: Nasha kultura i nauka [In Ukrainian].

ПУБЛІЦИСТИКА

PUBLICISM



УДК 654.19 (477)

БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКІ ЗМІ ЗАГОСТРЮЄТЬСЯ

Віталій АБЛІЦОВжурналіст, колишній заступник
Голови Державного комітету
інформаційної політики України
e-mail: vi_tally@ukr.net

© Абліцов В., 2018

Процеси, які відбуваються в нашому національному інформаційному просторі, не можуть не насторожувати. Особливо тривожними вони є у сфері телевізійного мовлення. І особливо небезпечними вони є тепер, коли Україна знаходиться у мілітарному протистоянні, поєднаному з гібридною війною з агресивним північним сусідом.

Переживаємо складний період спроб реалізації задекларованих владою реформ (на жаль, у більшості — псевдопланів), особливо в інформаційній сфері, від чого залежать не лише результати майбутніх виборів, але й завтрашній день нашої держави.

STRUGGLE FOR UKRAINIAN MASS MEDIA IS BECOMING MORE AGGRAVATED

Vitalii AblitsovJournalist, Ex-deputy of the Chairman
of State Committee on Information
Policy of Ukraine
e-mail: vi_tally@ukr.net

The processes, taking place in our national information space, cannot but put us on guard. Most alarming they are in the sphere of TV-speaking. Now they look especially dangerous, when Ukraine is in military confrontation, combined with hybrid war with aggressive Northern neighbour.

We have been experiencing a difficult period of attempts of reforms' implementation, which have been declared by the authorities (unfortunately, the majority of them are pseudo plans), especially in information sphere. Both the results of future elections and the future of our state directly depend on these reforms.

Незрідка сьогодні можна почути-побачити, як політики нарікають на виборців: мовляв, погано орієнтуються у нинішніх подіях, готові проголосувати за представників будь-якої політичної сили. Але й самі політики не часто ставлять запитання: чи є в українського суспільства можливість отримувати нині достатню кількість інформації, особливо щодо внутрішнього життя держави?

Судіть самі: Україна не має жодного періодичного друкованого видання з солідним тиражем, яке б поширювалося не лише в столиці, але у всіх регіонах. Різко знизилась якість передач радіо та програм телебачення. Є підстави твердити, що у нашій державі відсутня адекватна воєнному часу система контрпропаганди. Імітовані владою “реформи” супроводжуються подіями, що суперечать нормам життя в демократичній державі, зокрема, масовими звільненнями фахівців у державних структурах радіо й телебачення, з яких багато хто віддав улюбленій справі десятки років свого життя.

Отже, київські очільники ігнорують один з найголовніших принципів державотворення — інформування суспільства (власне, основне завдання ЗМІ: моніторинг дій влади та поширення суспільно значимої інформації). Саме тому у значної частини виборців немає іншого вибору як продати свій голос за мізерну суму чи обміняти його на пакунок гречки.

У вузьких колах Суспільного телерадіо не вщухають дискусії на тему: “Хто ініціював практику одночасного мовлення зі студій, де встановлені і радіоапаратура, й відеокамери?”

Переконалий, що “батько” цього “відкриття” не одержить лаврового вінка хоча б тому, що телебачення зразка “балакаючі голови” і на Хрещатику, і на вул. Ю. Ілленка, звідки ведуться передачі, прижилося в Україні ще на початку 90-х років минулого століття. Щоправда, сьогодні те “нове-старе” вимушені егоїстично практикувати тотально лише тому, що іншого виходу просто немає (лева частина бюджетних коштів йде на захмарні зарплати нових очільників українського радіотелебачення та ще на не менші від зарплати премії-заохочення їм же). От тільки не зрозуміло: у світі платять за успішно і якісно виконану роботу, а за що одержують сотні тисяч гривень нинішні керівники вітчизняних електронних ЗМІ? Апетит, як кажуть, приходить під час смачного обіду (про нинішні й можливі джерела фінансування національного радіотелебачення — саме так би належить називати систему електронних засобів масової інформації, мова піде нижче).

Принагідно заакцентуємо: хапальні споживацькі настрої у середовищі керівників державних структур інформаційної галузі зашкалюють. Не так давно голова правління ПАТ Національної суспільної телекомпанії України З. Аласанія преміював членів правління ПАТ НСТУ Р. Вінтоніва, І. Гребенюк, О. Кольцову, Ю. Макарова, Р. Никоненка, М. Чернотицького. Премія в розмірі тримісячної зарплати — 172 тисячі 800 гривень.

Бенкет під час чуми!

Ще одне суттєве у даному випадку зауваження: поняття “телебачення” (у розумінні — передача на відстань “живого зображення”) в сучасній Україні набуло дещо іншого (далекого від істини) змісту.

Якщо сьогоднішнє радіо — це активне поширення в ефірі спілкування “балакаючих голів”, то вітчизняне ТБ — пасивне відеозображення тих незмовкаючих голів.

Іншими словами: національне телебачення за чверть століття так “зареформували” люди, котрі мають умовне відношення до журналістики, що, можна сказати — воно майже зникло. Конкретніше: після 1991 року центральна київська влада, ліквідувавши Держтелерадіо УРСР, нічого іншого не створила; і якщо державні провідники не схаменуться й не перестануть вкотре набирати чергову компанію псевдокерівників й нездарні кадри до інформаційних структур за принципом “свої — не свої”, маємо всі шанси розпрощатися з наймоdernішим надбанням сучасності.

Зрозуміло, що не від доброго життя той нав’язаний шлюб, те сусідство радіо-телебачення в тісній студії, а через відсутність відеопродукції (чи як тепер говорять — контенту).

І все це відбувається у той час, коли кошти на розвиток електронних ЗМІ є! Тільки використовуються вони не за призначенням.

Судить самі.

Нині в Україні фактично діють три міністерства інформації: ірреальне Міністерство інформаційної політики (міністр Ю. Стець), незрозуміла своєю діяльністю Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (голова Ю. Артеменко) і реліктовий Державний комітет телебачення та радіомовлення України (голова О. Наливайко). Зауважимо, що жоден із названих “очільників”, незважаючи на численні нагороди й високі посади, нічим позитивним у журналістиці не відзначилися. Ю. Стець — безталанний клубний працівник, “полководець інформаційних військ України”, зробив “успішну” кар’єру завдяки своїм зв’язкам та знайомствам. Ю. Артеменко, хоча й ходить сьогодні всюди у вишиванці, прославився в Запоріжжі як затятий русифікатор місцевої преси (на нинішній посаді “новоявлений українофіл” вилучив з вітчизняного ефіру аж 10 російських телеканалів (!?) та веде суперзатяту боротьбу із зарубіжними фільмами, піснями тощо; водночас провайдери спокійно поширюють по кабельних мережах московську телепродукцію, бо їхня комерція буцімто не ідеологічна: “чим більше надав послуг, тим швидше товстішає власний гаманець”. Обурює й остання “антимосковська акція” Ю. Артеменка: знову підписав ліцензію на мовлення в Україні одіозного телеканалу “Интер” на сім років.

О. Наливайко — типовий герой нашого часу: колишній відданий комсомольський функціонер обласного та столичного рівнів; керує Держкомрадіотелебаченням (остання псевдооздоровлююча акція — “роздержавлення” друкованих ЗМІ, що фактично призводить до знищення українських газет та журналів в Україні).

А тепер порахуйте, скільки бюджетних коштів йде на забезпечення фінансових апетитів цих провладних установ-трутнів. Не будемо зважати на кошти, що йдуть на утримання службових приміщень. Досить підрахувати керівні зарплати та їхні непомірні премії! І це при постійному наріканні, що бракує коштів на розвиток галузі.

Суттєвим додатком до Фонду розвитку преси та електронних ЗМІ в Україні повинне стати оподаткування зарубіжних газет та журнальних видань, радіо й телебачення, що засновані й фінансуються з-за кордону (не треба нічого забороняти й закривати — хай платять!). Українські власники газетних і журнальних видань, радіо та телекомпаній (олігархи — господарі приватних радіо та телеканалів!) теж повинні оподатковуватися (останні як за свою присутність в українському інформаційному просторі, так і за поширення в ефірі своєї продукції).

Невипадково Україна — чи не єдина держава, де рекламний ринок переміг інформаційний (перегляньмо фах заступників та помічників керівників радіо, телебачення, відповідних урядових структур — всі рекламники). Як наслідок цього: радіо й телебачення стало нічним (вдень у всіх програмах тотально панує пані Реклама — нувориші заробляють!)

Переконливий приклад — історія безцеремонного вторгнення-впровадження 1996 року російської філії московського ОРТ (Общественное российское телевидение — Громадське російське телебачення) в український інформаційний простір. Досі фактично ОРТ не пішло з України. Реалізаторами цього проекту є українські олігархи (нині “Интер” належить Д. Фірташу — 80% та С. Львовичкіну — 20%).

Додамо, що телепрограми “Интера” поширюються майже по всій Україні. Тоді як Суспільне ТБ та інші телеканали — лише десь на 70%.

Чверть століття — для вічності незначний історичний відрізок. Але якщо нині Україну очолюють ті, хто вважає себе патріотами, то результати повинні бути позитивно відчутнішими (тим більше, що йде війна!). Принаймні належить зрозуміти, що успішний уряд належить формувати за доцільністю, а не за кількістю представників партій та кланів, котрим роздають омріяні ними портфелі — плату за підтримку на чергових виборах; що керована владою інформаційна галузь — анахронізм і, нарешті, що будь-який народ справді здатен споживати різні культурні цінності (буває й народу-загарбника, поневолювача), але цей байдужий до своєї долі народ ніколи не буде визнаватися людством як цивілізований, бо він залишається рабом чужих ідей, знань, цінностей. Ось чому не можна зволікати й так байдуже дивитися на проблеми розвитку вітчизняного інформаційного простору. Потрібні і газети, радіо та телебачення, Інтернет тощо — пропаганда й контрпропаганда. Тоді суспільство по-справжньому зрозуміє зміст подій і

в Донбасі, й в Криму. Й тоді не буде у політиків підстав бідкатися, що виборці, мовляв, неправильно голосують).

Сьогодні владі належить зрозуміти і визнати, що 1991 року Україна втратила шанс реформувати передусім архіважливу для незалежної країни інформаційну галузь — фактично вітчизняні ЗМІ лише змінили своє ідеологічне забарвлення (так би мовити — змінили маску).

Рішучість подібного твердження пояснюється тим, що, по-перше, українські очільники — насамперед, жоден з Президентів, — жодного разу не піднялися до розуміння ролі й значення інформаційного простору у житті задекларованої незалежної України.

Вибір шляхів виходу з кризи, до якої потрапили вітчизняні ЗМІ, широкий. Можна обрати німецький, коли створюється Рада з преси, до складу якої входять журналісти (а не підсадні качки — слуги влади), делеговані Національною спілкою журналістів та Національною профспілкою засобів масової інформації, а також видавці, направлені до Ради Національною спілкою видавців газет та спілкою видавців журналів (їх у нас немає, то ж належить створити — знову ж таки, без участі влади).

Тоді не буде нинішній керівник НСЖУ С. Томіленко бідкатися, що “олігархи, які створюють ЗМІ для політичних впливів, не потребують якісної журналістики”.

Є інші варіанти подолання безвиході — нам ближчі природно, європейські.

Коли б ми після 1991 року розпочали реформувати інформаційну галузь — незалежну від влади, правдиву й цивілізовану — сьогодні б не мали радіотелесміття в ефірі, тенденційних публікацій на газетних шпальтах тощо.

На чолі Суспільного мовлення — кандидат у найманці французького легіону?

Що таке французький Іноземний легіон і чим він займається? Дещо нагадаємо про це читачам.

Це складова Збройних сил Франції. Гасло війська “Легіон — наша Батьківщина”. Набирають добровольців зі всього світу. Воюють у всіх кутках планети Земля — за солідні гроші.

Бажаєш стати легіонером? Одразу згоджуйся на зміну прізвища та імені — іншими словами, на зміну самоідентифікації.

Що надихнуло свого часу реформатора українського радіотелебачення З. Аласанію податися до французького легіону, автору невідомо (та й навіщо нам про це знати — це його особиста справа. Тим більше, що добровольця туди не взяли). Головне — маємо знати, який світогляд у людини, котру влада вперто нав’язала журналістському середовищу. Це З. Аласанія все ще згадує про свою спробу стати легіонером, отже це не випадок у його біографії, а певне бачення свого призначення на землі.

Нас цікавить інше — портрет особистості, якій довірили створити фактично нове (нинішні очільники та їхнє оточення люблять де треба й не треба вживати поняття “модерні”) радіо й телебачення в Україні.

Ось одне з інтерв'ю З. Аласанії, що вражає багатим (?!) словником колишнього харківського журналіста з дипломом будівельника.

“Ми прибрали все лайно” — так оцінив початок своїх реформ З. Аласанія. Що він мав на увазі, зрозуміти важко, бо те, “прибране”, про що сказав нинішній голова правління НСТУ, образно кажучи, залишилося й переважає в програмах і радіо й телебачення (взагалі-то, справжні мудрі реформатори розумно поєднують і напрацьоване попередниками, й запропоноване своє нове).

Матеріали конкурсного відбору, програми претендентів теж здивували. Бо не проста це справа — оновлювати інформаційну галузь, коли всі претенденти-кандидати — добре відомі у навколотелевізійному середовищі, але не своїми особливими творчими чи організаційними досягненнями, а просто тим, що вони, як кажуть, є на світі. Цього, звичайно, мало. Тому найкращий вибір — європейський варіант оздоровлювальних змін.

Але події навколо Суспільного радіотелебачення розвиваються згідно давно окреслених планів групи, котра вперто просувала вперед З. Аласанію (журналісти говорять про гостре бажання лідерів тієї групи залишити на Хрещатику лише будинок колишнього Держтелерадіо, а на місці старої частини установи та солідної території внутрішнього двору відгрозити піднебесної висоти торгово-розважальний комплекс — що ж, ідея непогана для множення прибутків майбутніх господарів-нуборишів).

Не лише з Божої примхи переможцем став З. Аласанія, бо, знайомлячись з його програмою, можна тільки дивуватися та ставити на полях знаки питання (зміст породжує здогад — а чи сам автор може пояснити, про що він говорить?). Мало конкретики, більше туманних планів та нереальних намірів. І жодної відповіді на питання: “Як досягти очікуваних змін?” Нема відповіді й у змісті інтерв'ю, що поширює останнім часом З. Аласанія. А лідер, котрий сам сумнівається в перемозі, перший ворог.

Можливо, навіть не в особистості випадкового голови НСТУ проблема?

Словом, очевидно харків'янин З. Аласанія помилився, взявшись не за свою справу — телерадіовоза з трясовини йому не витягти. Зрушити з місця те, що має загадкове клеймо “УР+УТ”, не так просто. Хоча сьогодні Москва майже не забирає в Останкіно все краще, що є в Києві, але утверджена десятиліттями провінційна посередність і русифікованість все ще панує і в студіях на Хрещатику, й на вул. Ю. Ілленка.

З розпачу З. Аласанія говорить про якусь інтелектуалізацію українського телебачення та радіо. Але хоркіни, тягнирядни та іже з ними вже все зробили навпаки: переконливо продемонстрували радіослухачам як це робиться — радіоаудиторія різко зменшилася, радіо залишають талановиті журналісти та ведучі програм, що мали свої віддані слухацькі аудиторії.

Звичайно, сьогодні немає практики контролю з боку суспільства за ЗМІ — демократія (якби ж то справжня!). От коли доживемо до часу незалежної преси та електронних ЗМІ, то стане ясно — хто талановитий, а хто імітатор.

Радіомовлення, телебачення — це перш за все імена, постаті, люди, котрих знають і ким захоплюються.

Хто ці “каліфи на час”, котрі сьогодні засіли в студіях та перед мікрофоном?

Не буду називати нинішніх керівників українського телебачення — підлеглих З. Аласанії. На жаль, майже немає серед них талановитих журналістів, у яких є глядач, кого знає телеаудиторія, якого хочуть бачити й слухати. Хто працює цікаво, відкриває завжди щось нове, допомагає зрозуміти сучасність й оцінити минуле.

Згодьтесь, коли б в театрі не було талановитих акторів, хто б ходив туди?

Повторюся: йдеться про обіцянки З. Аласанії інтелектуалізувати вітчизняне телебачення й радіо. Як це він планував зробити, досі залишається нерозгаданою таємницею. Пояснення просте — бракує творчих ідей і рятівних планів, таланту бачити ті спасенні шляхи.

Тільки реалізовувати ці плани повинні не аласанії, не ложкіни, не безуглі та інші раби “золотих горщиків”, а патріоти своєї батьківщини.

“Я більше не журналіст, тепер у мене найбільше бажання — бути бізнесменом”.

Так сказав генеральний продюсер популярного телеканалу.

Скільки “журналістів” хотіли б піти цією стежкою? Бо що дає сьогодні журналістика навіть небезталанним? Безпринципним — досить товсті конверти з валютою. Незалежним — скромну зарплатню у мало та середньотиражних періодичних виданнях.

То хто сьогодні править інформаційним простором? Не просто ділова людина, а нувориш, в якому помер журналіст (це суперечливий висновок, адже якби був справжнім журналістом, то цього б просто не могло статися).

Це твердження певною мірою близьке тому, про що йшлося на початку наших нотаток. Адже хіба може тверезо мисляча людина підтримувати думку, що 46-мільйонною європейською державою здатні управляти клоуни-нездари чи навіть ошчасливлений долею й талантом

співак? А також хіба це не трагедія, коли талановита людина свідомо заради товстого капшука зраджує надії громади?

Емоційно сприймаємо сучасні події, а тверезі аналітики вкотре шукають (чи імітують!) відповіді на питання “Де причина парадоксальних результатів чергових виборів?” І місцевих, і загальнодержавних. За 27 років наслідки народного волевиявлення все сумніші й сумніші: до парламенту потрапляють депутати, чимало з яких мають суперечливі документи про освіту та суспільну діяльність (чимало хто були не раз ув’язнені за скоєні злочини), уряди формуються з малокваліфікованих фахівців-товстосумів; через недосконале законодавство й тотальний хаос на автошляхах фактично щодня чуємо про чергові жертви і т. д., і т. п.

Ці та багато інших суспільних явищ притаманні й інформаційній сфері — бажаному правдивому дзеркалу на великій дорозі життя.

Безумовно, автор цих нотаток — за демократичний шлях розвитку України. Та, очевидно, досить гратися в псевдодемократію, досить робити героїв з пройдисвітів-злодіїв. Час повернути в українське суспільство культ науки, освіти, культури й духовності.

Але сьогодні, на жаль, очільники держави часом діють неадекватно ситуації: наприклад, багато говориться про мовні проблеми в Україні. Існують десятки різних структур при міністерствах та установах, функціонування працівників яких добре оплачується (не десятки тисяч гривень, а сотні!) — позитивні результати відсутні, адже нинішній рівень русифікації в державі перевищує навіть радянські часи).

І виникає запитання: “Що заважає Президенту видати розпорядження про обов’язкове вживання чиновниками на державній службі державної мови, що передбачено чинним законодавством?”. Коштів на це зовсім не треба витратити, просто потрібно реалізувати нагальну вимогу до держслужбовців виконувати закон про державну службу. У міністерствах та в урядових структурах панує російська мова, телеекран і численні радіостанції — російськомовні. Намірів щось змінити, не вдаючись до рішучих дій, замало.

УДК 070 (477)

КОМУНІКАТИВІСТИКА ЯК ЗАГРОЗА ЖУРНАЛІСТИЦІ

Василь ЛИЗАНЧУКд-р філол. н., заслужений
професорЛьвівський національний
університет імені Івана Франкавул. Генерала Чупринки, 49
79001, Львів, Україна

e-mail: vvlyzanchuk@gmail.com

© Лизанчук В., 2018

Під гаслом так званого реформування галузі знань кафедра журналістики та нових медій Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка, кафедра міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та громадська організація «Національна академія комунікативістики» на круглому столі «Впровадження в Україні освітньої галузі «Комунікативістика» задекларували переіменувати галузь знань 06 «Журналістика» на 06 «Комунікативістика».

COMMUNICATIVISTICS AS A THREAT TO JOURNALISM

Vasyl Lyzanchuk

Doctor of Philology

Honoured Professor

Ivan Franko Lviv National University

49 General Chuprynka Str., 79001, Lviv, Ukraine

e-mail: vvlyzanchuk@gmail.com

Under the slogan of the so-called education reformation, during round-table discussion “Introduction of education branch “Communicativistics” in Ukraine” the Chair of journalism and new media of Institute of Journalism of Borys Hrynchenko Kyiv University, the Chair of international mediacommunications and communicative technologies of International Relations Institute of Taras Shevchenko Kyiv National University and public organization “National Academy of Communicativistics” declared renaming of education branch 06 “Journalism” into 06 “Communicativistics”.

Розповсюдили розгорнуту «Пояснювальну записку», в якій засобами маніпуляції «переконують», що, мовляв, галузь знань «06 Журналістика» не здатна охопити широкий спектр різних форм та видів суспільних відносин, предметом яких є комунікативна взаємодія

між суб'єктами. Підготовлено також проект постанови Кабінету Міністрів України, в якому запропоновано викласти позицію «Об Журналістика» в такій редакції: «Об Комунікативістика, Об Комунікації і журналістика».

Якщо цей проект як постанову підпише Прем'єр-міністр України В. Гройсман, то журналістику відкинуть на задвірки, перекреслять сутність її як провідного соціального інституту, метою якого є забезпечення правдивого, всебічного та об'єктивного інформування суспільства про соціальну дійсність на засадах україноцентризму, формування в людей державницького мислення як мислення національно-гуманного, демократичного, правового, громадянського, відповідального за особисту долю, долю родини, долю України. Журналістика як суспільне, політичне, культурне явище є дуже важливим засобом для підтримки оптимального функціонування інших соціальних інститутів й українського суспільства загалом. За своїми природними властивостями журналістика здатна забезпечити всі потреби комунікативістики.

Перетворення галузі знань «Об Журналістика» на галузь знань «Об Комунікативістика» зводить нанівець функції журналістики, до яких належать інформування, вираження й формування громадянської думки, просвітницька пропаганда, виховна, естетична, розважальна, інтегруюча, агітаційно-організаторська тощо. Свідомо чи підсвідомо так звані реформатори хочуть звести українську національну журналістику лише до статусу спілкування, комунікування. За комуністичного режиму постійно нав'язували тезу, що мова — це засіб спілкування, комунікування, перекреслюючи не менш важливі функції: ідентифікаційну, експресивну, гносеологічну, мислетворчу, естетичну, культуросну, номінативну тощо. Комуністичні ідеологи-маніпулятори боялися того, що українці зрозуміють: українська мова — це дім буття, духовна, світоглядна, націєтворча категорія. Під гаслом «какая разница на каком языке говорит» цілеспрямовано зрощували українців, національні меншини.

Нинішні маніпулятори хочуть звести українську національну журналістику лише у засіб звичайного комунікування. Наголошую: не треба спекулювати на тому, що у світовій практиці найбільш поширеним напрямом освіти у сфері медіа та комунікацій є напрям Communications and Media Study або ж Communications Study, що українською перекладають як «Комунікативістика».

Невже ви, ініціатори перетворення «Об Журналістики» на «Об Комунікативістику», не знаєте, що триває жорстока російсько-українська війна, що інформаційно-психологічна агресія Російської Федерації проти України набирає найпідступніших форм і методів, що гібридна війна Росії охопила також всю Європу?

У таких неймовірно важких умовах боротьби за соборну українську державу українську національну журналістику треба всіляко зміцнювати, поглиблювати, розширювати, готувати у навчальних закладах національно свідомих журналістів, а не скочуватися до космополітичного комунікування, маніпулятивного реформування галузі знань «Об Журналістика».

Доречно нагадати, що журналістика — це складна, цілеспрямована, динамічна суспільно важлива система, що охоплює періодичні друковані видання, радіомовлення, телебачення, Інтернет, інформаційні агентства, різноманітні форми комунікації. Специфіка кожного зі складових журналістики визначається, передусім, за такими критеріями: способом передачі інформації, характером виражальних засобів, особливістю і якістю каналу інформування, своєрідністю сприймання контенту на засадах україноцентризму. Природне покликання журналістики реалізовується через правдиве друковане й усне слово, зображення, акустичну характеристику подій.

Звернімося до підручників засновників нашого журналістикознавства — «Теорія і практика журналістської творчості» Д. М. Прилюка, «Теорія і методика журналістської творчості» В. Й. Здоровеги, «Основи журналістики» А. З. Москаленка. Прочитаймо праці сучасних теоретиків і практиків журналістики — А. А. Бойко, О. Я. Гояна, З. Є. Дмитровського, М. Г. Житарюка, І. В. Крупського, С. А. Костя, І. Л. Михайлина, Б. В. Потятиника, В., М. С. Тимошика, В. І. Шкляра, А. В. Яковця та багатьох інших учених. У них, зокрема, йдеться й про те, що виражальні засоби журналістики повністю охоплюють потреби комунікативістики. Тож не треба воза ставити перед конем! Саме цього хоче Московія-Росія — одвічний ворог Русі-України!

Якщо добродіям — Олегові Шарову, Олексію Тарабукіну, Сергію Даниленкові, Леонідові Новохатьку та іншим хочеться створити нову галузь знань — «Комунікативістику», то воля ваша — створюйте, але не перекреслюйте багатовікову галузь знань «Об Журналістику», потреба у якій нині зростає.

Безперечно, маємо поліпшувати науково-педагогічні методи й форми підготовки журналістів, поглиблювати інтелектуально-технічні умови функціонування засобів масової комунікації, а не під гаслом реформування знищувати журналістику як соціальну інституцію, перетворювати її на вузький засіб комунікування — комунікативістику.

У нинішніх умовах глобалізаційних процесів, російсько-української війни, цілеспрямованих інформаційно-психологічних загроз Україні здоровий глузд вимагає ґрунтового зміцнення української національної журналістики. Ця проблема може бути предметом дискусії, а не питання — бути чи не бути українській журналістиці, бути чи не бути Українській Державі.

Архіважливу думку висловив доктор філологічних наук, професор, один з найпотужніших фахівців із комунікативних технологій, інформаційних воєн та протидії інформатакам й операціям впливу московської маніпулятивної пропаганди Георгій Почепцов: «Поки що маємо публіцистичні реакції на події. Для того, щоб сталося мистецьке переосмислення, відбувається публіцистичне, журналістське. Саме журналістські постаті нині найкраще працюють з масовою свідомістю». Отже, не комунікативісти, а журналісти, публіцисти є потужною морально-духовною, національно-громадянською силою! Тому не знищуйте галузь знань «Об Журналістика»!

Чи знають про цю справжню приховану форму ліквідації журналістскознавчого навчального процесу, знищення української національної журналістики Президент України, голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Міністр освіти і науки України, видатні вчені, педагоги Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, факультету систем і засобів масової комунікації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Інституту журналістики та масової комунікації Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), факультету журналістики Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне), факультету журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, кафедри журналістики Харківського національного університету імені Каразіна, кафедри журналістики Національного університету «Острозька академія», кафедри журналістики та філології Сумського державного університету, викладачі інших навчальних закладів, національно свідомі журналісти, громадськість України?!

Рятуймо галузь знань «Об Журналістика»!!!

УДК 070(091)(477)

ВИТРУЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО В ЖУРНАЛІСТИЦІ ТРИВАЄ

Микола ТИМОШИК

д-р філол. н., проф.

Київський національний
університет культури і мистецтввул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

© Тимошик М., 2018

Гірко-світле відчуття зі столітнього ювілею колишнього декана-націоналіста факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка Матвія Шестопала. Відзначали скромно в Будинку письменників столиці України. Тут зустрілася жменька колишніх студентів-журналістів Шестопалівського «призову» та й така ж — його послідовників.

Ювілей без телекамер, урочистих промов, високопосадових можновладців. Як і зазвичай, коли йдеться про тих, хто це за життя заслужив оте істинно народне, високе — совість нації і хто завжди був в опозиції до влади.

Слухав виступи старших колег-побратимів, готувався до свого, й перед очима враз постала ось ця моторошна хроніка цілеспрямованого й наполегливого вихолощення національного стрижня з нашої журналістики. Тієї, яку нинішні її керманічі, не захотівши витягнути з трясовини меншовартості, заповзято запищують нині в таке ж болото космополітичної «комунікативно-каналізаційної» епохи.

EXTERMINATION OF THE NATIONAL COLOURING IN JOURNALISM IS CONTINUING

Mykola Tymoshyk

Doctor of Philology, Professor

Kyiv National University of Culture and Arts

36 Ye. Konovalets Str., 01133, Kyiv, Ukraine

e-mail: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

The centenary jubilee of Matvii Shestopal, the ex-dean-nationalist of Journalism faculty of Taras Shevchenko Kyiv State University left bitter-bright feeling. A humble jubilee was celebrated in Writers' House in the capital of Ukraine. Here a handful of M. Shestopal's journalism students and a handful of his followers met.

The jubilee was held without TV-cameras, addresses, high ranking persons (big shots). It was as usually, when it goes about those who deserved that truly people's high title — conscience of nation, and who always was in the opposition to supreme power.

I listened to elder colleagues-blood brothers, prepared for my own speech and suddenly before my eyes I saw this frightful chronicle of goal-seeking and insistent castration of the national heart from our journalism. That one, which our authorities who didn't want to draw it out from the quagmire of inferiority, now persistently cram it into the same swamp of cosmo-political "communicative-cloaca" epoch.

У цій хроніці, що нижче, проглядається якась «невидима рука». Досить сильна й небезпечна.

Аргументи?

Середина 60-х років ХХ ст.

67 студентів журфаку підписують у «вищі інстанції» листа з погрозою залишити факультет, якщо не буде відновлена справедливість. У їхньому розумінні — повернення на факультет їхнього улюбленого викладача Матвія Шестоपालа, звинуваченого в «українському буржуазному націоналізмі», та звільнення тих викладачів, хто не тямив нічого в реальній журналістиці. Влада жорстоко розправилася із «заколотниками». А їхньому кумиру Шестоपालу заборонено було займатися й журналістикою, й викладанням.

Середина 70-х років (пора мого навчання на журфаці).

Про долю Шестоपालа — пошепки й довірчо — одиниці. Влада «добивала» останніх послідовників непокороного декана з числа викладачів-патріотів — Вролодимира Клинченка, Юхима Лазебника, Романа Іванченка. На факультеті за головних викладачів стали ті, проти яких сміливо виступали шістдесятники, — колишній помічник Кагановича В. Рубан; організатор цькування Сосюри за вірш «Любїть Україну» В. Прожогін (запам'ятав його фразу «Єтому калхознаму украинскому языку не будет места прї каммунїзме») та профнеприданий Оноре де Артинов, який від 1 по 5 курс читав предмет «Советская стенгазета — основа журналістики».

80-ті роки.

Ганебна провокативна акція КДБ з голосним вигнанням із журфаку ще одного проукраїнськи налаштованого, молодого й перспективного викладача Віктора Полковенка.

90-ті роки.

З переведенням із жовтого корпусу в колишній палац вищої компартшколи по вулиці Мельникова (нині — Ю. Ілленка) на факультеті було остаточно витравлено дух непокороності, свободи й творчості в їхніх національних проявах.

Початок 2000-х.

Після смерті декана, професіонального журналіста А. Москаленка, справа навчання журналістики та її науковий розвиток на багато літ переходить до рук осіб, які не мали ні диплома журналіста, ні практичного досвіду роботи в ЗМІ. Більше того, такі, на жаль, не оперували

ні бодай початковими знаннями самої журналістики, ні її історії, ні колишньої величі й драми самого факультету.

2010-ті роки.

В Інституті журналістики — низка новацій:

- з різних причин тут уже не викладають ті журналісти-професіонали, які міцно тримали нитку спадкоємності Шестопалівських традицій, народжених у Жовтому корпусі, — Віктор Миронченко, Олександр Мукомела, Володимир Іваненко, Анатолій Погрібний, Володимир Шкляр, Галина Дацюк. Зігнорували легендою української журналістики Степаном Колесником. Змушений був залишити рідний факультет і автор цих рядків.

- на спільних коридорах державного Інституту журналістики створюється приватний Інститут масових комунікацій. Цими закладами керує одна особа;

- із розкриттям «приватної афери» керівництво державного ІЖ робить спробу перейменувати Інститут журналістики в Інститут масової комунікації; втім у Вченій раді на той час ще не перевелися ті, хто відважився відстояти українську традицію;

- на подання керівництва ІЖ приймається урядове рішення, за яким журналістика як наука переводиться з напрямку «Філологія» в новопридуманий — «Соціальні комунікації»; створюється головний напрямок наукових досліджень (з окремою спецрадою із захисту кандидатських і докторських дисертацій) — «Теорія соціальних комунікацій». Захищено десятки дисертацій, які до справжньої журналістики не мають ні найменшого стосунку;

- замість традиційних наукових збірників «Журналістика» в низці навчальних закладів, де все ще прописана журналістика як спеціальність, заснуються наукові видання із новим брендом — «Соціальні комунікації». Низка кафедр із традиційною назвою «Журналістика» замінюється також на цю неокочирну, далеку від справжньої сутності журналістики «соціо-комунікативну» назву.

Вихолощення сутності журналістики (зосібно її національного, патріотичного компоненту) з навчальних програм, лекцій, посібників і монографій, що за умов нової російсько-української війни допускати є й аморально, й злочинно, стає явним.

2017-й відзначився новим наступом агресивних невігласів на традиційну національну журналістику. І наступ цей став більш цинічним.

- у Києві реєструється — ні більше ні менше — «Національна академія комунікаєстики» — поки що в статусі громадської організації;

- з ініціативи керманичів журналістської освіти й науки в Україні, під прикриттям цієї ефемерної академії та двох київських кафедр журналістики в Києві (університети Шевченка і Грінченка) відбу-

вається «круглий стіл» з назвою «Впровадження в Україні освітньої галузі «Комунікативістика»;

- вислід такого «столу», керований, безумовно, головними «комунікаторами» України, — підготовлений для передачі на підпис В. Гройсмана проект постанови Кабінету Міністрів України, за якою галузь знань «Журналістика» перестає існувати. Так звані вчені-новатори, більшість із яких ні дня не працювали в реальній редакції газети, журналу, радіо чи телебачення, пропонують позицію 06 «Журналістика» переінакшити так: «06 Комунікативістика», 061 «Комунікації і журналістика».

Чи не нагадує Вам, шановний читачу, перше грубе погвалтування нашої «Журналістики» «Соціальними комунікаціями» й «Теоріями соціальних комунікацій»?

Фактично я виклав тези свого виступу на тій печальній тризні-ювілеї Матвія Михайловича Шестопада, якого сучасники називали Апостолом Правди й Добра.

То чи ж можна перед світлою пам'яттю цього Великого Українця допустити, щоб високопосадові невігласи від журналістики й далі так нахабно нищили те, на що поклали свої ще молоді життя справжні навчителі й справжні журналісти. Це ті, які незмінно сповідували в помислах і діях три визначальні «П», — Порядність, Професіоналізм, Патріотизм. І це те, чого так бракує в текстах і вчинках багатьох зна-них і менш відомих нині «акул пера».

Куди ж іде наша українська журналістика і хто керує нею «невидимою рукою»?

Наукове видання

УКРАЇНСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Науковий журнал
Число 2

Засновник і видавець —
Київський національний університет культури і мистецтв

Виходить із 2018 р.

Технічне редагування та
комп'ютерна верстка

Сергій Шашенко

Редагування та коректура

*Оксана Гарачковська, Наталя Дмитренко,
Світлана Котляренко, Людмила Таран*

Редактор англomовних текстів

Тетяна Палєй

Відповідальний секретар

Світлана Винокурова

Підписано до друку 02.10.2018. Формат 17x25
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура PT Serif.
Обл.-вид. арк. 17,1. Ум.-друк. арк. 15,3
Наклад 300 прим.
Зам. № 3511

Віддруковано з оригінал-макету на видавничо-поліграфічній базі КНУКіМ
м. Київ, вул. Чигоріна, 14.

Свідоцтво про внесення суб'єкта до державного реєстру видавців,
виготовників, розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4776 від 09.10.2014